อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

พระครู เขม คุณาภรณ์

...ทิพฺพโร ประสิทธินาวา)

...๗ เมษายน ๒๕๑๗

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิงศพ

พระครู เขม คุณาภรณ์

(พิมพ์ ทิพฺพโร ประสิทธินาวา)

วันที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๗

พระครูเขมคุณาภรณ์ (ทิพฺพโร)

(พิมพ์ ประสิทธินาวา)

ชาตะ ๒๓ มกราคม ๒๔๔๓

มรณะ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๖

รูปอุโบสถวัดกลาง

วางศิลาฤกษ์ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๑

ผูกพัทธสีมา ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖

ค่าก่อสร้าง ๒ ล้านบาท

ลำดับเรื่อง

คำนำ

เนื่องจากการมรณภาพของท่านอาจารย์พิมพ์ (พระครูเขมคุณาภรณ์) อดีตเจ้าอาวาสวัดกลาง เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม ๒๕๑๖ เวลา ๑๗.๔๙ น. นับว่าเป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ในวงการพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนจังหวัดตราด เพราะท่านได้สร้างคุณงามความดีไว้มากมาย จนไม่อาจจะพรรณาให้หมดสิ้นได้ คณะศิษยานุศิษย์ ญาติ มิตร และผู้ที่เคารพนับถืออาจารย์ จึงได้ดำริห์ที่จะจัดงานพระราชทานเพลิงศพท่านให้สมเกียรติ์ และคิดว่าสิ่งที่จะเป็นอนุสรณ์ยั่งยืนต่อไป ควรจะได้พิมพ์หนังสือรวบรวมชีวประวัติของท่านอาจารย์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แจกในงานนี้ เพราะชีวประวัติของท่านอาจารย์น่าศึกษา ประกอบด้วยมีการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม สมควรที่อนุชนรุ่นหลังจะได้จดจำและประพฤติตามท่านเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้นท่านอาจารย์พิมพ์ เป็นหมอแผนโบราณที่มีชื่อเสียงมาก ควรจะได้พิมพ์ตำรายาแผนโบราณที่ท่านอาจารย์ เคยพิมพ์แจกมาลงไว้เพื่อเป็นอานิสงส์ของท่าน อนึ่ง เรื่อง ธรรมะของสัมมา

สัมพุทธเจ้า อันเป็นสัจธรรมที่อาจารย์ได้ประพฤติปฏิบัติตราบอายุขัยนั้น ควรจะได้คัดเลือกบทประพันธ์ หรือ ปฐกถาของพระธรรมกถึก ผู้จัดเจนในพระพุทธศาสนา และที่สามัญชนเข้าใจง่ายมาลงไว้ เพื่อผู้อ่านจะได้เกิดศรัทธาประสาทะประพฤติปฏิบัติในทางที่ชอบที่ควร อันเป็นมหากุศลต่อไปด้วย ในการรวบรวมจัดทำหนังสือนี้ ทางคณะกรรมการได้มอบหมายให้ คุณคุ้ม แสงศิลป์ ปลัดจังหวัดตราด ซึ่งเป็นลูกชาวเมืองตราด และเป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์ที่ทราบเรื่องราวดีผู้หนึ่ง เป็นผู้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์

คุณงามความดีจากหนังสือเล่มนี้ ขอกราบถวายกุศลแด่ท่านอาจารย์พิมพ์อันเป็นที่เคารพนับถือของปวง สานุศิษย์ ญาติ มิตร พุทธศาสนิกชนทุกคน แม้ท่านอาจารย์สู่สถิตย์ในสถานแห่งใด จงได้รับส่วนกุศลผลบุญตามที่มุ่งหมายอุทิศให้ จงทุกประการเทอญ.

คณะศิษยานุศิษย์

คำไว้อาลัยแด่พระครูเขมคุณาภรณ์

พระครูเขมคุณาภรณ์ (พิมพ์ ทิพฺพโร) อดีตเจ้าคณะตำบลหนองคันทรง และเจ้าอาวาส วัดกลาง ตำบลบางพระ อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด ท่านคุ้นเคยกับข้าพเจ้าตั้งแต่ข้าพเจ้าบวชพรรษาแรก เรียนนักธรรมชั้นตรีรุ่นเดียวกัน ศิษย์ร่วมครูเดียวกัน ปีนั้น เป็นปี ๒๔๖๘ ท่านบวชก่อนข้าพเจ้า ๔ ปี เวลาเรียนนักธรรมท่านนั่งโต๊ะข้างหน้าข้าพเจ้านั่งโต๊ะหลัง วันหนึ่งในขณะเรียน ท่านห่มจีวรของท่านสะบัดไปสะบัดมา ปัดเอากระปุกหมึกของข้าพเจ้าหกลดโต๊ะ ลดสมุดเรียนข้าพเจ้านึกฉุนกึก แต่แล้วกลับใจได้ว่าท่านไม่ได้แกล้ง ความเป็นมิตรภาพคงเป็นไปตามปรกติข้าพเจ้าโกรธเป็นหนักหนา ท่านไม่รู้เลย ข้าพเจ้านึกถึงเหตุการณ์วันกระปุกหมึกหกครั้งนั้นแล้ว ถ้าข้าพเจ้าอดใจไว้ไม่ได้ต่อว่าต่อขานกันในวันนั้น เดี๋ยวนี้หัวใจของข้าพเจ้าคงเป็นแผลควรตำหนิตัวเองได้เป็นแท้ ถึงแม้จะมีความคุ้นเคยกันในภายหลังก็คงไม่สนิทแนบเนียนดี เพราะความจริงแล้วข้าพเจ้าเป็นคนผิด ท่านทำกระปุกหกโดยไม่เจตนา ไม่น่าโกรธ พระครูเขมคุณาภรณ์ มีชีวิตพรหมจรรย์ยั่งยืน เป็น

เจ้าอาวาสวัดกลาง เป็นเจ้าคณะตำบลหนองคันทรง เป็นผู้มีร่างกายสมบูรณ์ ใจดี ยิ้มมากกว่าพูด พระเพื่อนคุ้นเคยเรียกท่านว่า "ท่านอาจารย์ใหญ่" คนทั้งหลายก็เรียกตาม ใครจะเรียกท่านอย่างไร ท่านก็คงยิ้มต้อนรับเป็นปรกติ ความเป็นผู้ใจดียิ้มแย้มแจ่มใสของท่าน เป็นเสน่ห์ให้มีเพื่อนฝูงมากและชอบพอติดใจ ญาติโยมรักใคร่นับถือ เป็นผู้มีบริวารมาก ท่านพระครูเขมคุณาภรณ์ ปกครองวัดกลางมาหลายสิบปี ก่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม รื้อถอนของเก่าที่ปรักหักพังก่อสร้างขึ้นใหม่แทน มีโบสถ์ ศาลาการเปรียญ เป็นต้นสิ้นเงินนับด้วยล้าน จัดสรรที่ทำประโยชน์อำนวยความสุขสบายให้แก่พระภิกษุสามเณรอยู่ด้วยความร่มเย็นสำราญ บรรเทาภาระของญาติโยมผู้ต้องบำรุงเป็นอย่างดี

ในด้านการปกครองพระเณรก็เข้มแข็งรอบคอบถ้วนถี่ การศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัยก็เอาใจใส่สนับสนุน ไม่ทอดทิ้งแต่ละปี สำนักเรียนของท่านก็ส่งนักเรียนนักธรรมชั้นตรี โท เอก เข้าสอบสนามหลวงทุกปี ท่านปกครองพระเณรมุ่งให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ พระในวัดของท่านเคยเล่าให้ฟังว่า วันหนึ่งพระเณรทั้งหลายกำลังฉันอาหารเช้าอยู่ มีพระรูปหนึ่งรับประเคนน้ำปลาทั้งขวดแล้วเก็บไว้ค้างคืน ตั้งไว้ในหอฉัน ถึงเวลาฉันก็เอามาฉัน ท่านเห็นเข้า จึงถามพระนั้นว่า เอา

วินัยไปไว้เสียที่ไหน พระรูปนั้นเรียนตอบว่า "เอาไว้บนหิ้ง" ท่านร้อง "หึ" คราวนี้ไม่ยักยิ้ม พระครูเขมคุณาภรณ์เป็นผู้มั่นคงในพระศาสนา เป็นหัวหน้าตำบล และเป็นเจ้าอาวาสวัดกลางเรียบร้อยมาเป็นอย่างดี

พระครูเขมคุณาภรณ์ เป็นหมอแผนโบราณ สืบสกุลมาจากคุณหลวงวิเศษนาวา คุณโยมปู่ของท่าน และท่านกำนันผล ประสิทธิ์นาวา คุณโยมบิดาของท่าน ท่านเป็นหมอหลายอย่าง เป็นหมอไข้ หมอไทย หมอจีน หมอต่อกระดูก ไม่มีใครล้ำหน้าได้ ชั้นล่างกุฏิของท่านเป็นโรงหมอย่อม ๆ บางครั้งข้าพเจ้าไปธุระวัดท่านเลยถือโอกาสไปเยี่ยมคนไข้ในของท่าน เห็นมีคนไข้หลายประเภทต่าง ๆ กัน แขนหัก ขาหัก เข่าหลุด หักท่อนเดียว หักหลายท่อน ไหล่ลู่ไหล่หลุด เอ็วคด เอวเคลื่อน ท่านรักษาได้ทั้งนั้น

เรื่อง รักษาไข้เจ็บแล้ว ท่านพระครูเขมคุณาภรณ์ทำได้ดีมาก ท่านบำเพ็ญประโยชน์ในด้านนี้ เป็นคุณค่าแก่ประชาชนทุกรุ่นทุกวัย ท่านจากไปแล้วตามคติธรรมดา ท่านจะไปสู่สถานที่ใด ขอให้ท่านมีความสุขกาย สุขใจ เหมือนกับท่านรักษาโรคภัยของเราให้หายมี ความสบายเช่น เดียวกัน

พระราชเขมากร
เจ้าคณะจังหวัดตราด

คำไว้อาลัยแด่ท่านพระครูเขมคุณาภรณ์

อาจารย์พิมพ์ ประสิทธินาวา (ทิพฺพโรภิกฺขุ)

อดีตเจ้าอาวาสวัดกลาง

อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ในการที่ท่านพระครูเขมคุณาภรณ์ได้ถึงแก่มรณภาพไปนั้น ข้าพเจ้ามีความรู้สึกเกิดขึ้นสองประการด้วยกัน กล่าวคือในประการแรกนั้นข้าพเจ้ามีความดีใจที่ท่านได้มรณภาพลง ที่พูดเช่นนี้ก็เพราะเหตุว่า ท่านจะได้หมดภาระหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบ โดยมิต้องสร้างเวรและกรรมในชาตินี้ต่อไปอีก ซึ่งทุกคนย่อมหนีความจริงข้อนี้ไปไม่ได้ ส่วนประการที่สองนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าใจเป็นอย่างมาก ที่เราต้องสูญเสียพระเถระผู้ใหญ่ที่มีความสามารถดีไปองค์หนึ่ง โดยเหตุที่ท่านเป็นพระที่ได้ทำคุณประโยชน์ไว้เป็นอันมาก ทั้งในทางโลกและในทางธรรม อุปนิสัยใจคอของท่านมีลักษณะแปลกกว่าพระอื่น ๆ อย่างหนึ่ง คือมีความมานะพากเพียรและทำจริงต่องานต่าง ๆ เมื่อท่านทำอะไรแล้วไม่ว่างานจะยากหรือง่าย ท่านจะต้องทำสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

มิได้ย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ เช่น การบำรุงและพัฒนาวัดของท่าน ตั้งแต่เริ่มจนถึงวันมรณภาพลงเป็นต้น ดังเราทั้งหลายจะเห็นว่ามีสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆเกิดขึ้น อันได้แก่โบสถ์ วิหาร กุฏิ หอฉันท์ และอาคารเช่าซึ่งทำให้วัดได้รับผลประโยชน์ทั้งในอดีต ปัจจุบันและต่อไปในอนาคตอีกนาน นับว่าเป็นความสา มารถของท่าน ซึ่งสมควร ที่จะเป็น พระตัวอย่างได้ วัดกลางนี้ทางการเคยสั่งให้ยุบเลิกแล้ว แต่ก็ด้วยความเพียรพยายามของท่านพระครูเขมคุณาภรณ์นี่เองจึงดำรงอยู่ได้เท่าทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นเราท่านทั้งหลายจะลืมระลึกถึงคุณงามความดีของท่านเสียมิได้

ในส่วนตัว ของข้าพ เจ้ากับ พระครู เขมคุณา ภรณ์นั้นเป็นผู้ที่ใกล้ชิดและรักใคร่กันมากจน เกือบ จะเรียกได้ว่า เป็นญาติสนิทกัน

ในการจากไปของท่านครั้งนี้ ข้าพเจ้าจึงมีความอาลัยแด่ท่านพระครู ฯ วัดกลางเป็นอย่างมาก และขอให้ท่านจงไปมีความสุขในภพหน้าด้วยเทอญ.

พระครูอุดมศาสนคุณ
เจ้าอาวาสวัดแหลมหิน
อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
๒ มีนาคม ๒๕๑๗

ด้วยความอาลัย
ในท่านพระครูเขมคุณาภรณ์

ข้าพเจ้าได้รู้จักคุ้นเคยกับท่านพระครูเขมคุณาภรณ์มานับเป็นเวลาช้านาน รู้สึกว่าท่านเป็นผู้มีคุณธรรมดี มีอัธยาศัยสงบเสงี่ยมเรียบร้อย พูดน้อยใจดี มีเมตตาอารีแก่คนทุกฝ่าย โดยไม่เลือกชั้นวรรณ ว่ามั่งมีดีจน เมื่อมีธุระมาหาท่าน พึ่งท่าน ท่านก็ยินดีเอื้อเฟื้อช่วยเหลือทุกคนโดยมิได้แสดงอาการรังเกียจด้วยประการใดเลย เมื่อท่านมาถึงซึ่งมรณภาพลง จึงทำให้ข้าพเจ้าและบรรดาญาติมิตรศิษยานุศิษย์ที่เคารพรักนับถือในท่าน รู้สึกเสียดายอาลัยท่านเฉพาะความรู้สึกของข้าพเจ้าในคืนที่มาถวายน้ำสรงศพท่านมีอาการสอึกสอื้นตื้นตันน้ำตาไหล ถึงกับพูดไม่ออก บอกอะไรกับใครไม่ได้ เมื่อถวายน้ำสรงศพเสร็จแล้ว จึงได้หาโอกาสไปนั่งทำความสงบ โดยนึกถึงมรณธรรมเป็นอารมณ์ว่าคนเราเมื่อมีเกิดมาเป็นเบื้องต้นแล้ว ก็มีตายเป็นที่สุดเหมือนกันทุกคน ไม่เลือกว่าจะเป็นคนชั่ว คนดีคนมีคนจน

แม้แต่สมเด็จพระทสพลอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมศาสดา เป็นสัพพัญญุตญาณยังต้องเสด็จดับขันธ-ปรินิพพาน ก็เราทั้งหลายล้วนแต่เป็นสามัญชนคนธรรมดาไฉนจะล่วนพ้นความตายไปได้ เมื่อระลึกได้ดังนี้แล้ว ความเศร้าโศกก็ค่อยบรรเทาเบาบางลง

ท่านพระครูเขมคุณาภรณ์ เมื่อท่านยังอยู่เราก็รักใคร่ บัดนี้ท่านก็ได้จากเราไปแล้วเราก็คิดถึง ฉะนั้นเราทั้งหลายที่ได้มาคำนึงนึกอย่างนี้แล้ว ก็ควรจะตั้งอยู่ในเมตตามโน-กรรม บำเพ็ญบุญกุศลแล้วอุทิศผลส่งไปถวายท่าน เพื่อให้ท่านได้ประสบความสุขเกษมสำราญ ในสัมปรายภพเบื้องหน้าต่อไป

พระครูธรรมนิดยานุกูล
วัดเนินทราย จังหวัดตราด

คำไว้อาลัย

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

ร่างกายของคนที่จะต้องตาย ย่อมย่อยยับได้แต่ชื่อและสกุลหาได้ย่อยยับไปไม่

ท่านอาจารย์พิมพ์ ข้าพเจ้าได้ยินชื่อนี้มาตั้งแต่ข้าพเจ้าจำความได้ และก็ไม่เคยเห็นตัวท่านอาจารย์เลย จนข้าพเจ้าได้อุปสมบทและได้มาอยู่ที่วัดสระเกศนี้ ท่านอาจารย์โดยมาก ถ้ามีกิจธุระมากรุงเทพ ฯ แล้วจะมาพักกับข้าพเจ้าเสมอ ข้าพเจ้าไม่ใช่ศิษย์ก็เปรียบเหมือนศิษย์ ท่านอาจารย์เป็นห่วงข้าพเจ้ามาก แม้ท่านจะไม่ได้มาเยี่ยมเอง แต่ท่านมีศิษย์มา ท่านก็จะฝากของพร้อมทั้งฝากความระลึกถึงมายังข้าพเจ้าเสมอ ท่านได้ถามข้าพเจ้าถึงความทุกข์ยากลำบากเมื่อข้าพเจ้ามาอยู่ที่วัดนี้ใหม่ ๆ ท่านได้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จนไม่สามารถที่จะพรรณาคุณของท่านได้

ก็บัดนี้ท่านอาจารย์ได้จากพวกเราไปแล้ว ได้จากสังขารอันเป็นตัวปรุงแต่ง ซึ่งจะต้องสูญหาย ดับไป ท่าน

อาจารย์จากเราไปแต่ร่างกาย แต่ชื่อเสียงและคุณความดีของท่านยังปรากฏอยู่ คุณความดีของท่านไม่มีวันที่จะดับหายไปจากโลกนี้ได้ บุญกุศลอันใด ที่ท่านอาจารย์ได้สั่งสมไว้ ขอบุญกุศลอันนั้นจงสั่งให้ท่านอาจารย์ประสพความสุข ความเจริญ ยิ่ง ๆ ขึ้นไปในสัมปรายภพ เทอญ ฯ

พระมหาสมาน วรธมฺโม (ป.ธ. ๘)
วัดสระเกศ คณะ ๒

คำไว้อาลัย

ของ

ผู้ว่าราชการจังหวัดตราด

ข้าพเจ้าพึ่งมารับตำแหน่งใหม่ แต่ได้ยินกิตติศัพท์ในเรื่องคุณงามความดีของท่านพระครู เขมคุณาภรณ์ (ท่านอาจารย์พิมพ์) นั้นมีมากมาย ท่านได้สร้างกุฏิ ศาลาการเปรียญ จำนวนหลายหลัง และปรับปรุงบริเวณวัดให้สะอาดเรียบร้อย ข้าพเจ้าได้พิจารณาดูโบสถ์ที่ท่านสร้างแล้ว รู้สึกว่าสร้างได้สวยงามมาก เป็นโบสถ์ 2 ชั้น สูงเด่นเป็นสง่าปรากฏว่า ต้องอาศัยความมานะพยายามและทุนทรัพย์เป็นจำนวนมาก ถ้าท่านอาจารย์พิมพ์ไม่ได้สร้างสมบารมีไว้มากแล้ว คงจะสร้างสำเร็จได้ยาก ส่วนในด้านการเป็นแพทย์แผนโบราณรักษาคนไข้เจ็บป่วยด้วยโรคภัยต่าง ๆ ทั้งทางยาและการต่อกระดูก นับเป็นจำนวนหมื่นคนนั้น ท่านอาจารย์ได้ช่วยเหลือโดยไม่เลือกชั้นวรรณะและค่าตอบแทน นับว่าท่านมีเมตตาธรรมอันสูงส่งและหาได้ยาก เมื่อความมรณได้มาพรากท่านอาจารย์พิมพ์ให้ต้องจากสานุศิษย์ มิตร ญาติ

และท่านสาธุชนไปโดยไม่มีวันกลับมาอีก จึงเป็นที่โศกเศร้าอาลัยอาวรณ์ของทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง แต่เมื่อได้พิจารณาถึงหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จะเห็นว่า เรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นของธรรมดา ไม่มีผู้ใดล่วงพ้นไปได้ อย่างไรก็ดี พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ประกอบกรรมดีย่อมไปสู่สุคติ เพราะฉะนั้น จึงเป็นที่แน่นอนว่า ท่านอาจารย์พิมพ์ท่านได้ละโลกนี้ไปแล้ว เพื่อไปสู่สุคติในสัมปรายภพเบื้องหน้าโดยปราศจากสงสัย ฉะนั้น ขอให้เราท่านทั้งหลายที่อยู่ภายหลัง จงประพฤติและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่านในทางที่ถูกที่ควร เมื่อท่านอาจารย์สถิตย์ ณ สถานที่ใดท่านจะได้มีความปิติสุขร่วมกับพวกเราท่านทั้งหลายด้วย

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขอร่วมอนุโมทนาในส่วนบุญส่วนกุศลที่ทุกท่านได้ปฏิบัติ เพื่อตอบแทนคุณท่านอาจารย์ และขอให้ บารมี ของท่าน อาจารย์ พิมพ์ ที่เคารพนับถือ จงดลบันดาลให้มีความสุขความเจริญทั่วกัน

พฤทธิพงศ์ ชัยะโสตถิ

(นายพฤทธิพงศ์ ชัยะโสตถิ)

ผู้ว่าราชการจังหวัดตราด

คำไว้อาลัย

ท่านพระครูเขมคุณาภรณ์ (ท่านอาจารย์พิมพ์)

ก่อนที่ข้าพเจ้าจะย้ายมารับราชการที่จังหวัดตราด ได้รับราชการอยู่จังหวัดจันทบุรี ก็ได้รู้จักและคุ้นเคยกับท่านอาจารย์พิมพ์ดีอยู่แล้ว ทั้งนี้ก็เนื่องจากเกียรติคุณความดีของท่านที่ได้ช่วยเหลือประชาชนทั้งจังหวัดตราดและจังหวัดจันทบุรีในเรื่องการรักษาพยาบาล ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เมื่อข้าพเจ้าย้ายมารับราชการยังจังหวัดตราดก็ยิ่งทำให้ข้าพเจ้าได้สนิทสนมกับท่านยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เนื่องจากท่านได้ไว้ใจให้ข้าพเจ้าได้ช่วยเหลือในพิธีการทางศาสนาเกี่ยวกับวัดกลาง เช่นงานประจำปี การทอดกฐิน เหล่านี้ เป็นต้น เพื่อเป็นการช่วยเหลือท่านในการหาเงินสร้างพระอุโบสถที่ยังค้างอยู่ให้สำเร็จลุล่วงไป ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้พยายามทำด้วยความเต็มใจ จนการก่อสร้างพระอุโบสถได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ แต่แล้วท่านอาจารย์พิมพ์ก็ได้มรณะภาพไปเสียก่อน จึงได้เป็น

ที่เสียใจและอาลัยยิ่งแก่บรรดาศิษยานุศิษย์ พ่อค้าประชาชนในจังหวัดตราด

ด้วยคุณงามความดีที่ท่านได้ประกอบไว้ในระหว่างมีชีวิตอยู่ เมื่อได้มรณะภาพไปจากภพนี้แล้ว คงได้ไปสู่สุคติอย่างแน่นอน.

พ.ต.อ. ธรรมนูญ อินทุเศรษฐ
ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดตราด
๒๗ ก.พ. ๒๕๑๗

คำไว้อาลัย

แด่พระคุณเจ้า พระครูเขมคุณาภรณ์

พระครูเขมคุณาภรณ์ ซึ่งชาวบ้าน ลูกศิษย์ได้เรียกท่านว่า "อาจารย์พิมพ์" เพราะชื่อเดิมของท่านชื่อ "พิมพ์" ท่านได้สร้างข้อพิมพ์ใจไว้ กล่าวคือ

– ได้จัดปรับปรุงวัดกลางให้เจริญก้าวหน้าโดยเฉพาะการสร้างอุโบสถ ซึ่งสร้างได้ใหญ่โต สำเร็จลุล่วงได้ก็เพราะความสามารถและคุณงามความดีซึ่งท่านได้สร้างสมไว้ เป็นแรงสนับสนุนกิจการสำเร็จด้วยดี

– ในด้านการแพทย์ ท่านได้ช่วยคนป่วยไข้โดยทั่วๆ ไป ซึ่งอุบัติเหตุกระดูกหักและโรคทั่วๆ ไป ท่านให้ทั้งยา ให้ทั้งกำลังใจ ให้ที่พัก อาหาร ด้วยความเมตตา

ท่านอาจารย์พิมพ์ เป็นพระที่สุขุม พูดน้อย รับฟังปัญหาของคนทุกคน ใครมีทุกข์ท่านยินดีรับระบายทุกข์ทางใจได้ นับว่าท่านเป็นพระผู้ใหญ่องค์หนึ่งที่เป็นที่ระบายทุกข์ทางใจได้เป็นอย่างดี

ด้วยคุณงามความดี ขอเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้วิญญาณของท่านไปสู่สุขคติเทอญ.

ฉงน คงทรัพย์
ศึกษาธิการจังหวัดตราด

รำลึกถึงพระคุณ

ถวายแด่ .... พระคุณเจ้า พระครูเขมคุณาภรณ์

สู่สุคติแล้วพระคุณเจ้า ไปอย่างมิได้สั่งเสียอะไรไว้-เลย ไปอย่างไม่มีโอกาสกลับมาพบเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร ให้พวกเราอีกแล้ว พระคุณเจ้าเป็นที่พึ่งของพวกเราชาวเมือง-ตราด ยามมีสุขท่านก็ส่งเสริมให้สุขยิ่ง ยามเจ็บป่วยท่านก็ช่วยปัดเป่า ยามมีทุกข์ก็ท่านอีกนั่นแหละ ใครวิ่งมาหา "ท่านช่วยทีเถอะ" พระคุณเจ้าไม่เคยรีรอรีบช่วยทันที แม้ว่าผู้นั้นจะยากดีมีจนอย่างไรก็ตาม จะรู้จักสนิทสนมหรือไม่เพียงใดก็ตาม พระคุณเจ้าให้ความอนุเคราะห์ทุกผู้ทุกคน

หลวงพ่อพิมพ์เป็นพระคุณเจ้าที่ใจเย็นเป็นที่สุด ตั้งมั่นในพระธรรมวินัยเคร่งครัด มีจิตเมตตากรุณา มีมุทิตา อุ-เบกขา และมีความอดทน ความอดกลั้น ให้อภัย ถึงแม้ว่ามีผู้ปฏิบัติต่อท่านร้ายกาจปานใด ท่านไม่เคยตำหนิหรือโกรธเคือง เมื่อมีธุระมาขอความช่วยเหลือ ท่านรีบช่วยทันทีประหนึ่งว่าไม่เคยมีเรื่องผิดพ้องหมองใจกันมาก่อนเลย

ที่กุฏิของท่านพระคุณเจ้ามีคนไข้ทั้งผู้เฝ้าพยาบาลมิได้ขาด คนต่างชาติ ต่างศาสนา มาให้รักษาพักค้างเต็มไป จนเป็นที่เรียกว่า "โรงพยาบาลกลาง แห่งจังหวัดตราด" มีหลวงพ่อพิมพ์เป็นผู้อำนวยการ

พระคุณเจ้ามีความห่วงใยในคนไข้ที่มาพักค้างรับการรักษาจากท่านเป็นอย่างยิ่ง ครั้งหนึ่ง ท่านอาพาธนายแพทย์ศรีวงศ์ หะวานนท์ หลานชายท่านได้ติดต่อเตรียมห้องที่โรงพยาบาลสงฆ์ และนัดวันเข้าอยู่ นัดหมอตรวจเรียบร้อยแล้ว แต่ที่วัดมีคนไข้อุบัติเหตุรถชนมาอีก พระคุณเจ้าไม่ยอมไป เป็นห่วงคนไข้ บอกว่าเขากำลังมีทุกข์ เราต้องช่วยเขาก่อน ส่วนเรานั้นเอาไว้ทีหลังยังได้ นี่แหละน้ำใจของหลวงพ่อพิมพ์ (พระครูเขมาคุณาภรณ์)

หนึ่งพฤษภาคมสองห้าหนึ่งหก เวลาประมาณสิบหกนาฬิกาเศษ พวกเราชาวจังหวัดตราดได้ศูนย์เสียที่ยิ่งใหญ่ พระคุณเจ้า หลวงพ่อพิมพ์ถึงกาลมรณภาพ ณ โรงพยาบาลตราด ท่ามกลาง ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ญาติโยม ด้วยโรคความดันโลหิตสูงมีโรคแทรกคือโรคปอดบวม ท่านได้รับการรักษาอยู่เป็นเวลานานวัน ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากหมอและพยาบาลเป็นอย่างดี ตลอดจนพนักงานของโรง

พยาบาล นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่จะงดกล่าวถึงมิได้คือพยาบาลดารินี รอดเจริญ ได้มาเฝ้าไข้พยาบาลเป็นพิเศษตลอดคืน ขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

คืนวันที่หนึ่งพฤษภาคมสองห้าหนึ่งหกเวลาประมาณหนึ่งทุ่ม พระคุณเจ้าพระราชเขมากร เจ้าคณะจังหวัดตราดได้เป็นองค์นำศพท่านอาจารย์พิมพ์กลับวัดกลาง (วัดชัยมงคล) เมื่อรถเข้าเขตวัดเกิดลมพัดจัด ท้องฟ้ามืดครึ้มทันที มีคนรอรับศพแน่นขนัด บรรยากาศเต็มไปด้วยความเศร้าสลดรันทดใจพระคุณเจ้าท่านเจ้าคุณบุรเขตคณาจารย์ ได้มาจัดสถานที่สำหรับสรงน้ำศพ เป็นการภายในสำหรับญาติโยมในคืนนี้ และที่ตั้งศพเพื่อจัดตามพิธีการในวันต่อไป การที่ข้าพเจ้ากล่าวว่าเป็นการศูนย์เสียที่ยิ่งใหญ่ ของชาวเมืองตราด จะเห็นได้ว่าระยะเวลาเพียงสามชั่วโมงเท่านั้นที่ท่านมรณภาพไป ผู้คนมากันมากมายอย่างรวดเร็วทั้งชายหญิง เด็กผู้ใหญ่ต่างร่ำไห้รำพันถึงพระคุณของท่านอาจารย์พิมพ์ และเกียรติคุณของท่านสุดที่จะหยิบยกมาบรรยายได้

พระคุณเจ้า "หลวงพ่อพิมพ์" ท่านจากพวกเราไปแล้วแม้นว่าจะนานสักเท่าใดก็ตามแต่เกียรติคุณของท่าน พระคุณในเมตตาจิตของท่านที่มีต่อพวกเราทุกผู้ทุกนาม ยังคง

จารึกอยู่มิลืมเลือน พวกเราไม่สามารถจะทดแทนได้และสุดจะหาคำมากล่าวถึงที่มีค่าเทียบเทียมเท่าพระคุณของท่านได้

๏ จึงขอยกคำกลอนสุนทรไข

โอ้ ! หลวงพ่อที่พึ่งของทวยไทย   ขอกราบไหว้เพื่อท้าวความตามเดิมมา
คราลมหนาวเข้าหอไม่รอรา   หลวงพ่อพาให้ฤกษ์เบิกชตา
อีกทั้งขึ้นเรือนใหม่ไม่ระอา   ชาวประชาหาหลวงพ่อเป็นมงคล
คราเจ็บป่วยช่วยรักษาหน้าที่หมอ   มิใช่ล้อเล่นเช่นบางคน
เนื้อถลอกปอกเปิกกระดูกปิ่น   ไม่ยอมจนผูกเผือกลงเชือกมั่น
วัดกลาง "ชัยมงคล" มีคนดี   หลวงพ่อมีวิทยาเมตตาธรรม์
อันความดีนั้นมีเป็นหลายชั้น   ทุกสิ่งสรรพ์นับได้หลายประการ
แม้นปัจจัยที่เขาได้ถวายมา   มินำพาคงไว้ไม่ใช้งาน
หวังไว้สร้างวัดให้ดำรงคงอยู่นาน   แม้นใครผ่านใครชมนิยมปอง

โอ้ ! แต่นี้สิ้นแล้วร่มโพธิ์แก้ว   ใจไม่แผ้วหวนให้ฤทัยหมอง
พระด่วนดับลับไกลสุดแลมอง   คนทั้งผองครวญคร่ำเฝ้ารำหา
อนิจจา ! หลวงพ่อของข้า ฯ เอ๋ย   จากไปเลยไปลับไม่กลับมา
ลูกเฝ้าคอยละห้อยหาทุกเวลา   หากชาติหน้ามีจริงยังกริ่งใจ

ข้า ฯ ขอน้อมนบเพื่อพบพระคุณเจ้า
หวังเข้าเป็นบริวารรองรับใช้
ในบวรพุทธศาสน์อัน~~เคียงไกร~~ เกรียงไกร
ให้สมใจทุกชาติอย่าคลาดคลา

ขออำนาจแห่งกุศลผลบุญ
ซึ่งพระคุณหลวงพ่อได้สร้างสมมา
อีกทั้งทวยประชาร่วมใจหา
น้อมนำมาถวายเป็นปัจจัย

ช่วยส่งเสริมให้องค์พระคุณเจ้า
ได้เนาว์ในแว่นแคว้นแดนสุราลัย
ใจพิสุทธิ์สิ้นกังขาที่อาศัย
สุขสบายในสัมปรายภพเทอญ.

อุบล นิรันต์พานิช
(นางสาวอุบล นิรันต์พานิช)
อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีประเสริฐศิลป์
จังหวัดตราด

คำไว้อาลัยอาจารย์พิมพ์
โดย คุ้ม แสงศิลป์

โอ้ ! พระอาจารย์พิมพ์ผู้ ทรงพรต
พรหมลิขิตกำหนด อายุสิ้น
จังหวัดตราดโศรกสลด โศรกทั่ว หน้าแฮ
ขาดอาจารย์ดังขาดดิ้น ชีพม้วยมรณา

พระคุณท่านมากล้น คณนา
ยามป่วยเคยพึ่งพา ท่านแก้
รักษาและเยียวยา ตราบเท่า โรคหาย
จิตร์ท่านเมตตาแท้ เปรียบด้วยบิตุรงค์

สมัยก่อนเมื่อครั้ง วัยฉกรรจ์
อาจารย์พิมพ์แพทย์โบราณ รักษาไข้
ดึกดื่นท่านเฝ้ายัน สว่างแจ้ง เทียวนา
คนไข้มีกำลังไซร้ เพราะใกล้อาจารย์หมอ

ครั้นอายุล่วงเข้า วัยชรา
อาจารย์จำต้องรา พักบ้าง
เพราะร่างกายถอยพลา สุดที่ ช่วยนอ
มาเถิดมาวัดค้าง รักษาให้สบายตัว

อุบัติเหตุสมัยนี้ เกิดชุก จริงนา
กายเจ็บปวดแข้งขา หักไซร้
ทุกคนได้พึ่งพา อาจารย์ช่วย
ท่านต่อกระดูกให้ ติดได้ดังเดิม

ยากดีมีจนนั้น หาคำนึง
สิ่งเดียวท่านรำพึง ช่วยให้
คนมีทุกข์มาถึง รับรอง เสมอกัน
เป็นร่มโพธิ์คนยากไร้ พึ่งได้ตลอดกาล

วัดกลางอาจเปรียบได้ โรงพยาบาล
อาจารย์พิมพ์สมภาร เปรียบหมอ
ทุกคนรับบริการ พอใจ ยิ่งแฮ
น้ำทิพย์ไม่ต้องขอ ไหลล้นมาเอง

พระคุณกระเดื่องฟุ้ง แดนดิน
จังหวัดตราดธรณิน ถิ่นเหย้า
วัดกลางวิมานอินทร์ อาจารย์อยู่ สถิตย์นา
ใครมีทุกข์เรื่องเศร้า พบได้ทุกเวลา

นอกจากเป็นแพทย์แล้ว ผดุงศาสน์
พุทธศาสนาสะอาด ผ่องแผ้ว
อุโบสถเด่นผงาด งามยิ่ง จริงนา
สองล้านบาทสร้างแล้ว ฉลองให้โลกระบือ

ท่านปฏิบัติธรรมด้วย บริสุทธิ์ เสมอมา
เทศน์สั่งสอนปวงประชา มากผู้
ปฏิบัติตามพุทธบัญชา สอนสั่ง
ภิกษุสามเณรรู้ เปรื่องด้วยปัญญา

ผมบวชครั้งหนึ่งนั้น ในชีวิต
เป็นกรรมวาจาประสิทธิ์ สอนให้
ความดีเพศบรรพชิต มากล้น นาพ่อ
จงจำประพฤติไว้ จะได้สุขเจริญ

บารมีท่านมากพ้น พรรณา
พระคุณประดุจอา กาศกว้าง
สุดที่จะสรรหา คำอ้าง
จึงจะสมที่สร้าง บุญไว้ในโลกา

บุญกุศลท่านสร้าง เป็นอนุสรณ์
พระครูเขมคุณาภรณ์ อาจารย์ข้า ฯ
คณะศิษย์ประณมกร กราบบาท ท่านนา
ไม่ลืมคุณทั่วหน้า ตราบสิ้นชีวินสลาย

ความดีจีส่งให้ ตามสนอง
มรรคผลอาจารยปอง ตามไซร้
สำเร็จล่วงโลกผอง สู่พระ นิพพานแฮ
มรรคผลสำเร็จได้ เพราะด้วยความดี นั้นเทอญ

ชีวประวัติ

พระครูเขมคุณาภรณ์
(อาจารย์พิมพ์ ทิพฺพโร ประสิทธินาวา)
โดย คุ้ม แสงศิลป์
ปลัดจังหวัดตราด

ถิ่นกำเนิด

ท่านอาจารย์พิมพ์ เกิดที่บ้านสองห้อง หมู่ที่ ๓ ตำบลแหลมกลัด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด ปฏิสนธิ เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๔๔๓ ตรงกับ ๔ฯ ๓ ปีชวด โดย นายผล ประสิทธินาวา เป็นบิดา นางไหว ประสิทธินาวา เป็นมารดา

เครือญาติ

หลวงวิเศษนาวา (เพ็ง) เป็นปู่
นางเจิม ประสิทธินาวา เป็นย่า

พี่น้องร่วมบิดามารดา

๑. นายหวิน ประสิทธินาวา (ถึงแก่กรรมแล้ว)
๒. ท่านอาจารย์พิมพ์ ประสิทธินาวา

๓. นางเหวียน คุ้มชน (ถึงแก่กรรมแล้ว)

๔. นางสาวเจี่ยน ประสิทธินาวา (ถึงแก่กรรมแล้ว)

๕. นางจ่วน ประสิทธินาวา

๖. นางเล็ก อาชีวะ (ถึงแก่กรรมแล้ว)

๗. นางจ่าย เสภารักษ์ (ถึงแก่กรรมแล้ว)

๘. นางสาวลิ้นจี่ ประสิทธินาวา (ถึงแก่กรรมแล้ว)

การศึกษา

เมื่อเด็กได้เป็นลูกศิษย์ของวัดแหลมกลัด และอยู่เรียนหนังสือไทยที่วัดกับท่านอาจารย์พงศ์ เจ้าอาวาสวัดแหลมกลัด จนอ่านออกเขียนได้ ครั้นรุ่นหนุ่มจึงออกไปช่วยบิดามารดาทำนา แล้วรับจ้างเป็นลูกเรือสำเภา เดินระหว่างจังหวัดตราดกับกรุงเทพ ฯ บ่อยครั้ง โดยมีนายเสริม ประสิทธินาวา ลูกผู้น้องเป็นเพื่อนร่วมทำงานด้วย สินค้าที่บรรทุกไปขายมี แตงโม ไม้ฟืนโกงกาง ถ่าน ปลาเค็ม และของป่า เช่น หวาย รง กระวาน เป็นต้น

การอุปสมบท

เมื่ออายุครบบวช ได้อุปสมบทที่วัดบุปผาราม (วัดปลายคลอง) ตำบลวังกระแจะ อำเภอเมืองตราด จังหวัด

ตราด เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๖๔ โดยมีท่านอาจารย์พระครู คุณสารพิสุทธิ์ (โห) เป็นพระอุปัชฌายะ พระครูคุณวุฒิพิเศษ (เสี่ยง) เป็นกรรมวาจา พระปลัดเจี่ยงเป็นอนุสาวนา มีฉายาว่า "ทิพฺพโร" เมื่ออุปสมบทแล้วได้จำพรรษาอยู่ ณ วัดแหลมกลัด ๑ พรรษา แล้วได้ย้ายมาจำพรรษาที่วัดกลาง ตำบลบางพระ อำเภอเมืองตราด ในสมัยที่พระภิกษุปูม เป็นเจ้าอาวาส เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม 2466 และเมื่อพระภิกษุปูม ลาสิกขาแล้วก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสแทน เมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๓ ตลอดจนมรณภาพ เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๖

ประวัติเมื่อเป็นสมณเพศ

๑๓ มิถุนายน ๒๔๖๔ อุปสมบท

๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดกลาง

๕ ตุลาคม ๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระปลัดฐานาของเจ้าคุณบุรเขต คณาจารย์ (พิ้น) เจ้าคณะจังหวัดตราด

๙ เมษายน ๒๔๙๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระคู่สวด

.................๒๔๙๗ สอบนักธรรมตรีได้

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลหนองคันทรง และดำรงตำแหน่งนี้มาจนมรณภาพ

๒ ธันวาคม ๕๑๐๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูเขมคุณาภรณ์ชั้นสัญญาบัตร

๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ ได้รับแต่งตั้งเป็น พระอุปัชฌายะ

๑ พฤษภาคม ๒๕๑๖ มรณภาพ

รวมชนมายุ ๗๓ พรรษา อุปสมบทได้ ๔๒ พรรษา กับ ๕ เดือนเศษ

วิชาพิเศษ

เนื่องจากคุณปู่ คือ หลวงวิเศษนาวา เป็นผู้มีชื่อเสียงในทางหมัดมวยเป็นที่ร่ำลือในสมัยนั้น เพราะเป็นลูกศิษย์อาจารย์จุ้ย ครูมวยชื่อดังของบ้านบ่อ อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี นอกจากนั้นคุณปู่เป็นหมอแผนโบราณมีชื่อมาก ท่านอาจารย์พิมพ์ได้รับถ่ายทอดวิชาทั้ง ๒ อย่างมาจากคุณปู่ และเมื่อมาพำนักอยู่วัดกลางแล้ว ท่านอาจารย์ก็ได้เสาะแสวงหาอาจารย์ผู้มีชื่อเพื่อร่ำเรียนวิชาให้เชี่ยวชาญต่อไป มีหมอวัน วิสุทธิแพทย์ บ้านหนองบัว ตำบล

วังกระแจะ สมัยนั้นนับได้ว่าเป็นหมอเก่งกาจคนหนึ่ง แต่เป็นคนชอบเสพสุรามาก ถ้าเสพสุราแล้ว สติสัมปชัญญะก็หมดไปกลายเป็นหมอรำ และหมออาละวาด เพราะฉะนั้นถ้าคนไข้มีอาการไม่หนักหนาแล้วจะไม่ใคร่มีใครไปหา แต่ถ้าหมดหนทางหาหมออื่นแก้ไม่ไหวจึงไปหาหมอวัน และเป็นที่อัศจรรย์ เมื่อหมอวันวางยาแล้วมักได้ผลแทบทุกราย ถ้ารายไหนหมอวันทำไม้ทำมือแบบตีม้าล่อ (สำหรับแห่ศพของคนจีน) และปากร้อง แพ่ง แพ่ง (เสียงตีม้าล่อ) ละก้อเป็นหมดหวังทุกราย ซึ่งหมอวันนี้ก็เป็นอาจารย์ของท่านอาจารย์พิมพ์คนหนึ่ง

นอกจากนั้นทราบว่า เรียนจาก พระครูคุณ สารพิสุทธิ (หลวงพ่อโห) วัดบุปผาราม หมออุ๊น คงกระพัน บ้านแหลมมะขาม อำเภอแหลมงอบ ซึ่งเป็นหมอแผนโบราณซึ่งมีชื่อเสียงมากในขณะนั้น

ชีวิตในวัยรุ่น

ตามบุคลิกลักษณะของอาจารย์พิมพ์ เป็นผู้ที่เรียกว่าค่อนข้างหงิม พูดน้อย มีนิสัยรักสงบ เยือกเย็น ชอบยิ้มกับคนทั่วไป แต่ไม่ใคร่พูด เป็นคนมีผิวขาว ใบหน้า

กลมเกลี้ยงเกลา ไม่สูงไม่ต่ำจนเกินไป สันทัดคน และค่อนข้างหล่อเหลา อันเป็นที่หมายปองของหญิงสาวมากคนหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏว่า มีสัมพันธ์กับหญิงคนใด แต่ส่วนลึกของน้ำใจนั้น ท่านอาจารย์พิมพ์เป็นผู้เข้มแข็งกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวไม่เกรงกลัวผู้ใด และถือว่าวิชามวยที่เรียนมาจากคุณปู่คงป้องกันตัวได้ จึงมีความมั่นใจในตนเองยิ่งนัก ครั้งหนึ่งวัดแหลมกลัดมีงานประจำปี มีคนเที่ยวงานกันมาก ขณะนั้นมีนักเลงประจำถิ่นชื่อ นายไท นายปิ่น ชอบอาละวาดเกะกะในงานเสมอมา ในวันนั้น ท่านอาจารย์พิมพ์ได้ไปเที่ยวในงานวัดกับนายเสริม ประสิทธินาวา (เกิดปีเดียวกันแต่เป็นลูกผู้น้อง) ได้ถูกรวนจากนายไท นายปิ่น ซึ่งคิดว่าท่านอาจารย์พิมพ์คนหงิม ๆ จะหนี แต่ตรงกันข้ามพวกได้มาพบเสือเข้าแล้ว ท่านอาจารย์พิมพ์ไม่หนีกลับเตรียมตัวสู้ ขณะนั้นเอง นายปิ่น ได้ใช้มีดซุยโดดเข้าแทง แต่อาจารย์ได้เตรียมตัวอยู่แล้วจึงจับข้อมือนายปิ่นไว้ได้ พร้อมกับชกนายปิ่นกระเด็นไปมีดหลุดมือ นายปิ่นล้มลง นายไทเห็นนายปิ่นเสียทีจึงโดดเข้าไปช่วย ก็ถูกนายเสริมชกสกัดเอาไว้พอดีนายอั้น หาดอ้าน กำนันซึ่งเป็นญาติของนายไทเดินมาพบเข้าจึงร้องให้หยุดแล้ว ไปถอนไม้กระทู้รั้วมาถือ ไว้

แล้วพูดว่า อย่ารุมกัน ให้ไอ้ไทกับไอ้พิมพ์ชกกันตัวต่อตัว ใครช่วยกูจะตีด้วยกระทู้ กำนันสมัยนั้นมีอำนาจมาก พวกประชาชนจึงได้แต่ล้อมมองดู นายไทกับอาจารย์พิมพ์ก็ตรงเข้าต่อสู้กันตัวต่อตัวแบบมวยไทย แต่อาจารย์พิมพ์เป็นมวยมีครู ทั้งหมัดก็หนัก นายเสริมเล่าว่า แม้จะมีรูปร่างใหญ่โตกว่า เมื่อนายเสริมซ้อมมวยกับอาจารย์พิมพ์มักทนหมัดอาจารย์พิมพ์ไม่ได้ บอกว่าหมัดหนักเหลือเกิน เพราะฉะนั้นเมื่อเริ่มประหมัดนายไทจึงไม่อาจทานหมัดภูผาของอาจารย์ได้ ถูกชกล้มลุกคลุกคลานท่านกำนันเห็นว่าสู้ไม่ไหวจึงสั่งให้เลิกการปราบนายไท นายปิ่น ครั้งนั้น ทำให้ชื่ออาจารย์พิมพ์ดังขึ้นมาทำให้พวกนักเลงเกรงกลัว ไม่กล้ารบกวนอีกต่อไป แต่อาจารย์พิมพ์ก็คงกระทำตนเป็นเสือซ่อนเล็บ คือหงิมและเรียบร้อยตามเดิม

สำหรับนายไท อันธพาลใหญ่ต่อมาได้คุมสมัครพรรคพวกปล้นที่บ้านหนองชีม อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ศาลจำคุก ๒๐ ปี จำคุกได้ไม่นานก็แหกคุกมาอาละวาดอยู่ทางตำบลแหลมกลัด และถูกพลตำรวจภูธรเสริม ประสิทธินาวา คู่ปรับเก่ายิงตายพร้อมกับสมุนที่บ้านแหลมกลัด นั่นเอง

ประวัติของบุพการี

หลวงวิเศษนาวา (เพ็ง) คุณปู่ของท่านอาจารย์พิมพ์ อยู่บ้านแหลมหิน ตำบลหนองคันทรง อำเภอเมืองตราด กล่าวกันว่า เป็นคนรูปหล่อมีนิสัยเจ้าชู้ พูดเก่ง คุยสนุก แบบโปกฮา มีนิสัยร่าเริง ใจคอกว้างขวาง มีภรรยาหลวง ภรรยาน้อย ถึง ๖ คน ด้วยกัน ภายหลังไปได้นางเจิม บ้านแหลมกลัด เป็นภรรยา จึงย้ายไปตั้งรกรากอยู่ที่บ้านสองห้อง อำเภอแหลมกลัด ตลอดจนสิ้นชีวิต นอกจากร่ำเรียนวิชา แพทย์แผน โบราณและ วิชานักมวย จนช่ำชอง แล้ว ยังมีความชำนาญในการเดินเรือยิ่งนัก ในสมัยหนึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ (ร. ๕) เสด็จประพาสจังหวัดตราด หาคนนำร่องในอ่าวเมืองตราดไม่ได้ ทางผู้ว่าราชการเมืองตราดทราบกิตติศัพท์ว่านายเพ็ง สามารถในการเดินเรือ ก็ขอให้มาช่วยนำร่อง และนายเพ็งก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ได้เรียบร้อย การปฏิบัติหน้าที่ในคราวนี้ได้อยู่ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จ พระ-เจ้าอยู่หัวมาก ตามปกติ ร. ๕ ไม่ทรงถือพระองค์อยู่แล้ว เว ลาว่าง นายเพ็ง ได้ทูลเก ล้าเล่า เรื่องราว ความ เป็น ไป ของจังหวัดตราด และนิยายต่าง ๆ ถวาย เป็นที่พอพระทัยของพระปิยะมหาราช ซึ่งบางครั้งถึงกับทรงตบพระเพลาด้วย

ทรงขบขันจากคำพูดของนายเพ็ง ความชอบเหล่านี้จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นขุนประชาสมบัติ และต่อมาหลวงวิเศษนาวาคนก่อนได้ลาออกเพราะเจ็บป่วย จึงมีสารตรากระทรวงการต่างประเทศลงวันที่ ๓๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๐๙ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๓) เพราะขณะนั้นจังหวัดตราดขึ้นตราบัวแก้วหรือกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งให้ขุนประชาสมบัติมีบรรดาศักดิ์เป็น "หลวงวิเศษนาวา" มีหน้าที่เป็นนายกองควบคุมเลขไพร่ส่วยกระวาน สำหรับรวบรวมผู้คนที่ทำมาหากินจากการหาลูกกระวาน (ของป่าชนิดหนึ่งใช้ทำยา) ซึ่งมีชุกชุมอยู่ในตำบลแหลมกลัด และผู้ที่เร่ร่อนสัญจรให้มาอยู่เป็นที่เป็นแห่ง และบุคคลเหล่านี้ภายหลังก็ตั้งหลักฐานทำมาหากินที่ตำบลแหลมกลัดตลอดมาจนบัดนี้

ส่วนนายผล ประสิทธินาวา บิดานั้นได้รับแต่งตั้งให้เป็นกำนัน ตำบลแหลมกลัดอยู่หลายปี

ใน พงษ์เผ่า เหล่ากอ ลูก หลาน ของ หลวงวิเศษ นาวา โดยมากทำมาหากินในทางทำนา ทำสวนมะพร้าว ไม่ใคร่สนใจในวิชาของคุณปู่เท่าใด มีนายพัน บุตรชายหลวงวิเศษ

นาวา ได้รับถ่ายทอดตำราแพทย์แผนโบราณไว้ได้มาก นอกจากนี้ก็มีท่านอาจารย์พิมพ์ หลานที่รับมรดกวิชาความรู้มาทั้งหมด เว้นแต่นักเลงเจ้าชู้และการเสพสุรายาเมา อาจารย์พิมพ์ไม่สนใจ นายเสริม ประสิทธินาวา เล่าว่า เมื่อครั้งเป็นลูกจ้างเดินเรือสำเภาไปกรุงเทพ ฯ ด้วยกัน หลายครั้งได้พากันขึ้นบกเที่ยวตามถนนหนทาง ชมห้างร้านขายของ วัดวาอารามต่าง ๆ แต่ไม่เคยพากันเที่ยวซ่องโสเภณีเหมือนหนุ่ม ๆ คนอื่นเลย แสดงว่าท่านอาจารย์พิมพ์มีบุพบารมีที่สร้างสมมาในทางที่จะเป็นลูกศิษย์พระตถาคตแต่ชาติปางก่อนจึงทำให้ไม่มีนิสัยในทางฝ่ายต่ำสำหรับชาตินี้กับเขา

ชีวิตในเพศบรรพชิต

นับตั้งแต่ได้อุปสมบทเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๖๔ เป็นต้นมา ท่านอาจารย์พิมพ์ก็ได้พยายามเล่าเรียนในทางพระธรรมวินัยอยู่เสมอ การที่มาพำนักอยู่วัดกลางหลังจากไปอยู่วัดแหลมกลัดบ้านเดิม 1 พรรษาแล้วนั้น ก็เพื่อหาทางเล่าเรียนพระธรรมวินัย และศึกษาทางแพทย์แผนโบราณให้เชี่ยวชาญนั่นเอง เพราะในสมัย พ.ศ. ๒๔๖๔ ซึ่งอาจารย์พิมพ์อุปสมบทนั้น การคมนาคมระหว่างตำบลแหลมกลัด กับตัว

จังหวัดยังไม่สะดวก ถ้าใช้การเดินด้วยเท้าจะต้องค้างกลางทาง ๑ คืนเป็นอย่างน้อย เพราะทุรกันดารมากต้องผ่านป่าดงพงพีเต็มไปด้วยสัตว์ป่า เช่น เสือ ช้าง และงู เป็นต้น ส่วนทางเรือนั้นพอสะดวก แต่ต้องมาลงเรือที่บ้านอ่าวระวะ และต้องนัดเรือใบ เรือโป๊ะมารับ ซึ่งเรือเหล่านี้ไม่มีเสมอไป แต่ก็ยังดีกว่าทางบกมาก ถ้าคลื่นลมดีประมาณค่อนวันก็ถึงตัวเมืองตราด เพราะฉะนั้น ท่านอาจารย์พิมพ์จึงต้องอพยพมาอยู่วัดกลาง ซึ่งขณะนั้นเจ้าอาวาสชื่อพระภิกษุปุ้ม เมื่อท่านเข้ามาอยู่วัดกลางแล้ว ก็พยายามช่วยกิจการทั้งในทางโลก เช่น งานศพ งานบวชนาค งานกุศลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวัด ส่วนในทางศาสนานั้น ได้ช่วยปรับปรุงวัดให้ดีขึ้น มีการซ่อมแซมกุฏิวิหาร และรักษาความสะอาดบริเวณวัด แต่เมื่อยังไม่ได้เป็นสมภาร การที่จะจัดการทำอะไรลงไปก็ไม่ถนัด เพราะเกรงจะเป็นการก้าวก่ายหน้าที่สมภารไป แต่ก็ได้แสดงวี่แววแล้วว่าเป็นคนเอางานเอาการ มีท่าทางจะเป็นหลักของวัดกลางต่อไป ครั้นเมื่อพระภิกษุปุ้มลาสิกขาบท จึงไม่เป็นปัญหาในการแต่งตั้งเจ้าอาวาส เพราะผู้สมควรที่สุดคือ พระภิกษุพิมพ์ ซึ่งมีอาวุโสสูงที่สุดคือ พรรษา 9 พรรษา และเป็นหลักของวัดกลางอยู่แล้ว

เมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสแล้ว ท่านอาจารย์-พิมพ์ก็ได้แสดงฝีมือของการเป็นนักสร้าง นักพัฒนา โดยการจัดสร้างกุฏิเจ้าอาวาสหลังใหม่ ขนาดใหญ่ขึ้น ๑ หลัง ส่วนหลังเก่าที่ชำรุดมากก็รื้อออก ฉะนั้น กุฏิทรงปั้นหยาแบบใต้ถุนสูงตอหม้อคอนกรีต มีมุขกลางขนาด ๔ ห้อง หลังคามุงกระเบื้อง ก็ได้เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังจากเป็นสมภารได้เพียง ๑ ปีเศษ และสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ การสร้างกุฏินั้น ท่านอาจารย์ต้องลงทุนลงแรงเอง คือ ต้องไปตั้งกองตัดเลื่อยไม้ด้วยมือในกลางดงกลางป่า เช่น ทางปลายคลอง ทางชุมแสง ทางเขาสมิง เป็นต้น ซึ่งแสนทุร-กันดาร ไข้ป่าก็ชุกชุม แต่ก็มานะควบคุมพระลูกวัดและราษฎรที่เสียสละทำการตัดและเลื่อย แล้วล่องแพหรือบางทีก็อาศัยควายลากมาส่ง เพราะไม่มีทั้งโรงเลื่อยและรถยนต์ แต่ขณะนั้นดีอยู่อย่างหนึ่งคือไม้หาได้ง่าย เพราะป่ายังไม่ถูกทำลายเช่นปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ไม้ดี ๆ จึงหาง่าย เช่น ไม้ตะเคียนทอง ไม้แดง ไม้ยางแดง สลุมพอ เป็นต้น เมื่อได้ไม้มารวมกันพร้อมแล้ว ก็ขอแรงช่างไม้ในเมืองมาช่วยกันปรุงเป็นรูปเรือนอีกขั้นหนึ่ง ผู้ที่เป็นช่างในสมัยนั้น เช่น ขุนจินตกานนท์ (ป๊อก) กำนันตำบลบางพระ นายขิน

หวลถนอม นายเสือ คณาญาติ นายฮ๊อก หักกะยานนท์ นายสวัสดิ์ วงษ์วารเจริญ นายจึง สถาการ เป็นต้น โดยเฉพาะนายขิน หวลถนอม นั้นเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้อยู่คลุกคลีกับวัดตลอดเวลาเนื่องจากเป็นมรรคทายก สำหรับค่าแรงนั้นแทบไม่ต้องเสีย จะเสียค่าใช้จ่ายก็เฉพาะค่าสิ่งของ เช่นค่าตะปู กระเบื้องบ้างเท่านั้น สมัยนั้นอาจเรียกว่าสิ่งของราคาถูกที่สุดในโลก คือ ข้าวสารถังละ ๗๕ สตางค์ ไข่เป็ด ไข่ไก่ ฟองละ ๑ สตางค์ ค่าของเงินสูงมาก การหาแรงงานหาง่าย ผู้ที่มีรายได้วันละ ๑ บาทต้องเป็นช่างฝีมือดีที่สุด กรรมกรค่าจ้างวันละ ๒๕ สตางค์ ที่นาไร่ละ ๑๐ บาท ก็ไม่มีใครอยากซื้อ เพราะฉะนั้น การสร้างกุฏิหลังใหม่ของท่านอาจารย์จึงคิดกันว่าสิ้นเงินประมาณ ๘๐๐ บาทเท่านั้นเอง ถ้าเทียบกับเวลานี้ราคาอาจถึง ๘๐,๐๐๐ บาท

เมื่ออาจารย์พิมพ์ มารับหน้าที่เจ้าอาวาส บรรดาสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ล้วนแต่ชำรุดผุพัง เพราะขาดผู้อุปการะเนื่องจากสมภารคนก่อน ๆ (เว้นแต่อาจารย์ปู่ทอง) มีแต่พระกอบพระโกยแทบทั้งสิ้น สมบัติเก่าแก่ของวัดมีพระพุทธรูปทองคำเป็นต้นเคยมีมากมาย เมื่อขึ้นไปบนกุฏิสมภาร

คนก่อน ๆ จะเห็นพระพุทธรูปทองคำเล็กบ้างใหญ่บ้าง ตั้งประดิษฐานให้เห็นตามโต๊ะบูชา ตามตู้ และในอุโบสถ แต่เมื่อเปลี่ยน สมภาร คนหนึ่ง ก็ร่อยหลอ ลงไป ทุกที จนสมัยอาจารย์พิมพ์แทบไม่มีพระพุทธรูปทองคำเหลืออยู่เลย นับเป็นโชควาสนาของวัดกลางจะไม่ถึงกาลล่มจม อำนาจบารมีของพระพุทธศาสนา จึงดลบรรดาลให้บังเกิดมีท่านอาจารย์พิมพ์มาช่วยแก้ไขทันท่วงที มิฉะนั้นวัดกลางจะต้องกลายเป็นวัดร้าง เหมือนวัดหนองเคด ที่ร้างมาแล้วอย่างแน่นอน

เมื่อกล่าวถึงวัดหนองเคด ข้าพเจ้าจำได้ว่า ในสมัยเป็นเด็กได้เคยมาเล่นแถววัดกลางบ่อย ๆ ขณะนั้นโบสถ์วัดกลางมีถนนสายบางพระ–หนองบัวตัดผ่าน ฝั่งตรงข้ามหน้าโบสถ์วัดกลาง ปู่ย่าตายาย เรียกกันว่าวัดหนองเคด แต่ข้าพเจ้าเห็นมีแต่กองเจดีย์เล็ก ๆ ที่ชำรุด เข้าใจว่าเป็นเจดีย์เก็บอัฐิ อยู่หลายแห่งและมีอัฐิอยู่ทั่วไป มีหนองน้ำอยู่ ๑ แห่ง กว้างประมาณ ๑๐ วา ยาวประมาณ ๑ เส้น และมีต้นข่อยขึ้นยื่นไปในสระ เป็นที่เด็กชอบปีนป่ายกันรวมทั้งข้าพเจ้าด้วย หนองนี้แหละเขาเรียกว่า หนองเคด (เคดชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง) เวลานี้ถนนสุขุมวิทตัดผ่าน หมดสภาพของเดิมแล้ว ปู่ย่าตายายเล่าว่า เมื่อวัดหนองเคดร้างแล้ว

ได้มีคุณหญิงชื่น บุตรีอากรยี่หงวน และชาวบ้านร่วมกันสร้างวัดขึ้นใหม่ อยู่ใกล้กับวัดหนองเคดเดิม ชื่อวัดไชยมงคล ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดกลาง เพราะอยู่ตรงกลางระหว่างวัดโบสถ์กับวัดไผ่ล้อม แต่เสียดายที่ไม่ทราบวันเดือนปีที่สร้าง และคุณหญิงชื่นนั้นเป็นบุตรหรือภรรยาผู้ใดไม่มีประวัติไว้ แต่คิดว่าอายุวัดกลางถึงปัจจุบันประมาณ ๑๕๐ ปี ส่วนวัดหนองเคดนั้นไม่มีประวัติสร้างไว้เช่นกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ที่วัดกลางนี้มีการสร้างเจดีย์เป็นรูปขุนหมากรุกไทยอยู่ ๑ องค์ ซึ่งไม่เคยพบ ณ ที่ใดมาก่อน รู้สึกว่าแปลกดี อาจเป็นเพราะผู้สร้างวัดมีนิสัยชอบหมากรุกก็ได้

อนึ่ง ข้าพเจ้า ได้เคย ติดตามดู ชีวิต ของอดีต สมภารวัดกลาง ซึ่งมั่วหมองเรื่องพระพุทธรูปทองคำ และฉ้อโกงสิ่งของมีค่าของวัดเอาไปเป็นส่วนตัว บางคนใจบาปเอาพระพุทธรูปไปหลอมเป็นทองก้อน แล้วเอาไปขายก็มี ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดอยู่ยั่งยืนสักคนเดียว และโดยมากมักตายโหงเพราะถูกฆ่าโดยถูกยิงบ้าง ถูกแทงบ้าง ถูกวางยาพิษบ้าง นี่ก็คงไม่ใช่อื่นไกล คือ บาป กรรมตามสนองนั่นเอง เป็นตัวอย่างอันดีที่คนรุ่นหลังอย่าได้ประพฤติตามอีกเลย จะเห็นแล้วว่าในภพปัจจุบันยังเป็นเช่นนี้ และในสัมปรายภพจะได้รับทุกข์

ขนาดไหน ซึ่งก็อาจมองเห็นกันได้ว่าต้องไปนรกอย่างชัดเจนทีเดียวใช่ไหม

เมื่อได้สร้างกุฏิสมภารเสร็จแล้ว ท่านอาจารย์ก็มิได้หยุดเพียงแค่นั้น ได้เริ่มรื้อศาลาการเปรียญหลังเก่ามาสร้างใหม่ เป็นแบบเรือนโรง ๒ ชั้น ชั้นบนเป็นแบบหอสูงสำหรับเรียนพระปริยัติธรรม และหอฉันก็รื้อมาสร้างใหม่ติดกับด้านหลังศาลาการเปรียญ การสร้างศาลาการเปรียญและหอฉันสำเร็จ ทำให้ทางวัดหายใจคล่องขึ้น เพราะมีสถานที่กว้างขวาง สำหรับบริการประชาชนได้สะดวก ตอนนี้ประชาชนนิยมมาจัดการบวชนาคและงานศพที่วัดกลางเพิ่มมากขึ้นตลอดมาจนบัดนี้

นอกจากนี้ กุฏิสำหรับพระลูกวัดอยู่อาศัยก็ได้พยายามสร้างใหม่ เป็นชนิดเรือนโรง ทรงปั้นหยา ครึ่งตึกครึ่งไม้ ๒ ชั้น ๒ หลัง เป็นแบบห้องแถว ๕ ห้อง ๑ หลัง เป็นแบบทรงปั้นหยา ไม้ใต้ถุนสูง ๑ หลัง ทำให้พระภิกษุสามเณรมีที่พำนักอาศัยสุขสบายดียิ่งขึ้น

รวมค่าก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ประมาณ ๑,๐๐๐,๐๐๐ (๑ ล้านบาท) แต่มิได้ใช้เงินสร้างอย่างเดียว อาศัยบารมีท่านอาจารย์ได้ทำไว้ จึงมีผู้สละแรงงานและทรัพย์สินด้วย

ความศรัทธา เป็นจำนวนมากสมทบทุน เช่น ไม้ก็ไปตัดมาจากเกาะกูดอันแสนลำบากและห่างไกล เป็นต้น การงานจึงสำเร็จไปด้วยดี

ตามประวัติที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าท่านอาจารย์ได้เกิดมาเพื่อคู่บุญวัดกลางโดยแท้ ท่านได้ตั้งใจแน่วแน่ที่จะเป็นลูกพระตถาคตไปจนชีวิตจะหาไม่ ท่านเป็นคนตั้งใจจริง เมื่อตั้งใจทำอะไรแล้วไม่มีการทอดทิ้ง จะมุมานะสร้างจนกว่าจะสำเร็จเสมอ

ลำดับต่อไปนี้ จะกล่าวถึงงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตของท่านคือ การสร้างพระอุโบสถ

จังหวัดตราด ในสมัยก่อนเป็นเมืองปิด มีทางคมนาคมทางเรือติดต่อกับภายนอก เช่น กรุงเทพฯ หรือที่อื่นทางเดียว สัปดาห์หนึ่งจะมีเรือกลไฟจากกรุงเทพฯ เข้าเทียบท่าเพียง ๑ ลำ หรือ ๒ ลำและมักย้ายไปเดินทางด้านอื่น เช่น ภาคใต้ อยู่เสมอ เช่น เรือนิภา ภาณุรังษี จุฑาธุช อ่างหินเป็นต้น เรือภาณุรังษี เป็นเรือกลค่อนข้างใหญ่และทันสมัย สะดวกกว่าลำอื่นๆ นอกจากนั้นต้องอาศัยเรือสำเภา เรือฉลอม เป็นพื้น การไปกรุงเทพฯ แต่ละครั้งต้องค้างในทะเลอย่างน้อย ๒ วัน ๒ คืน เพราะเรือกลไฟต้อง

แวะรับส่งสินค้าตามท่าหัวเมืองต่าง ๆ ที่ผ่านด้วย เช่น คลองใหญ่ ท่าแฉลบ จันทบุรี ปากน้ำประแส ระยอง เป็นต้น จังหวัดตราด เริ่มมีความ เจริญต่อ เมื่อถนน สายสุขุม วิทมาถึง การไปมาโดยรถยนต์ทำให้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ได้มีการปรับปรุงตลาดร้านค้าในเขตเทศบาลให้ทันสมัย

ท่านอาจารย์พิมพ์เป็นผู้เห็นการณ์ไกล อาจเป็นเพราะได้เคยไปกรุงเทพ ฯ และท้องที่จังหวัดต่าง ๆ มาก ท่านจึงคิดจะปรับปรุงวัดกลางให้ทันสมัย โดยเฉพาะที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรก็มีพอสมควรแล้ว แต่สิ่งที่สำคัญของวัดคือ โบสถ์ ซึ่งหลังเก่าก็ชำรุดทรุดโทรมจนเกินซ่อม และอยู่ติดถนนสายตราด–จันทบุรี มากไป ควรจัดการรื้อสร้างใหม่ แต่การสร้างโบสถ์แต่ละหลังต้องใช้เงินมหาศาล เป็นที่หนักใจแก่ผู้สร้างยิ่งกว่าอย่างอื่นใด จึงมีการกล่าวกันว่า "ผู้ใดสร้างโบสถ์แล้วอายุจะสั้น" ซึ่งตามเหตุผลก็คือ ผู้สร้างจะต้องใช้สติปัญญาความสามารถ เกี่ยวกับเงิน ที่จะหามาสร้างจนไม่เป็นอันกินอันนอน อันเป็นเหตุทำให้อายุสั้นนั่นเอง อนึ่ง โบสถ์เป็นสิ่งเชิดชูศักดิ์ศรีของวัด ถ้าสร้างไม่ดี ไม่สวยก็จะถูกตำหนิติเตียนไม่รู้จบสิ้น เพราะเป็นถาวรวัตถุ ไม่ใช่สร้างแล้วจะรื้อสร้างใหม่ได้ง่าย ๆ ท่านอาจารย์พิมพ์ได้ที่

ปรึกษาที่สำคัญ คือ พระครูรัตนวงษ์วิศิษฏ์ (อินทร์ รัตนวงษ์) เจ้าอาวาสวัดหนองบัว ตำบลวังกระแจะ และ พระครูอุดมศาสนคุณ (ออด) เจ้าอาวาสวัดแหลมหิน ทั้ง ๓ ท่าน ได้ช่วยกันคิดเรื่องการหาเงินตลอดจนแบบอุโบสถ ที่จะสร้าง ซึ่งตกลงกันว่าควรนำเอาที่ดินของวัดบางส่วนซึ่ง อยู่ติดถนนสายตราด–จันทบุรี ใกล้ตลาดสดที่เทศบาลสร้าง ใหม่ จัดให้คนเช่าสร้างอาคารพาณิชย์ และเรียกแป๊ะเจี๊ยะ เป็นเวลา ๑๐ ปี เพื่อหาทุนก่อสร้างขั้นแรกก่อน นอกจาก นั้นหวังจะได้จากศรัทธาของประชาชน และการจัด งานต่าง ๆ ของวัด ส่วนแบบควรสร้างแบบสองชั้นเพราะอยู่ในตลาดใน เมือง เพื่อตัวโบสถ์จะได้สูงพ้นหลังคาบ้านเรือนเห็นได้ง่าย ทั้งยังเป็นของใหม่สำหรับจังหวัดตราด ซึ่งไม่เคยสร้างกัน มาแต่ก่อนด้วย ส่วนประโยชน์นั้นใช้ได้มากเหลือหลาย เมื่อ ปรึกษาตกลงแล้วก็ดำเนินไปตามแผนทุกประการ ได้ทำพิธี วางศิลาฤกษ์อุโบสถหลังใหม่ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ และได้สร้างเสร็จ ทำพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ รวมระยะเวลาก่อสร้างนานถึง ๑๕ ปีเศษ ได้กล่าวมาแล้วว่า ท่านอาจารย์พิมพ์ เป็นคนจริง มีมานะ อดทนยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือน เมื่อมีรายได้เข้าวัดด้วย

ประการใด ๆ ท่านอาจารย์ก็ทุ่มเทลงไปในการสร้างโบสถ์จนหมดสิ้น คล้ายกับว่าทิ้งก้อนหินลงแม่น้ำ เมื่อทิ้งลงไปก็ถูกกระแสร์น้ำกลืนหายไปหมด ไม่รู้จักเต็มเสียที ครั้งแล้วครั้งเล่า ยิ่งนานวันก็ยิ่งทำความหนักใจให้แก่อาจารย์มากขึ้น เพราะบางครั้งการเงินขาดมือ ก็ต้องวิ่งหากันไปตามลูกศิษย์บ้าง พ่อค้าประชาชนบ้าง นอกจากนี้โรคความดันโลหิตสูงก็เริ่มเข้ามารบกวน เมื่อมีผู้ใดไปหาท่านอาจารย์ตอนหลัง ๆ นี้ ท่านก็มักจะปรารภให้ฟังถึงเรื่องโบสถ์ว่า "จะมีชีวิตอยู่ไม่ทันสร้างโบสถ์เสร็จ จะตายเสียก่อนเป็นแน่ ถ้าหากตายไปจริง ๆ ก็ขอให้ช่วยกันสร้างให้เสร็จด้วย" ซึ่งทุกคนได้ฟังแล้วก็อดที่จะสงสารท่านอาจารย์มิได้ และต่างก็รับปากว่าจะช่วยอาจารย์อย่างเต็มที่ ทำให้อาจารย์มีหน้าตาแช่มชื่นขึ้น น่าจะเป็นเพราะผลบุญที่สร้างไว้ในชาติปางก่อน จึงดลบันดาลให้การสร้างโบสถ์สำเร็จลงก่อนการมรณภาพของท่านอาจารย์ และท่านอาจารย์ก็ยังได้เห็นงานผูกพัทธสีมาอุโบสถที่ท่านได้บากบั่นสร้างมาอย่างเหนื่อยยากแสนเข็ญ และได้ร่วมงานนี้ด้วยความปราโมทย์อย่างที่สุด ซึ่งบรรดาลูกศิษย์และท่านที่เคารพนับถือต่างก็พลอยปลื้มอกปลื้มใจกับท่านอาจารย์ ที่งานชิ้นสำคัญได้สำเร็จสมมโนรถปรารถนา ทั้งนี้

น่าชมเชยคณะผู้ดำเนินงานสร้างโบสถ์ ซึ่งได้พยายามทำงานด้วยความสามารถเป็นเยี่ยม มีความเข้มแข็ง อดทน วิริยะอย่างที่สุด อาทิ พ.ต.อ. ธรรมนูญ อินทุเศรษฐ์ ผู้กำกับการตำรวจจังหวัดตราด นายสมพงศ์ พันธ์สุวรรณ นายอำเภอเมืองตราด นายเจียร จินตกานนท์ นายกเทศมนตรีเมืองตราด นายนิเวศน์ แสงแข เทศมนตรีเมืองตราด นายเทียบ จันทร์เรือง นายเจริญ บุตรน้อย นายอนันต์ จินตกานนท์ พระครูอุดมศาสนคุณ (ออด) เจ้าอาวาสวัดแหลมหิน พระใบฎีกาสิน สุทธิวารี เจ้าอาวาสวัดหนองคันทรง พระภิกษุประสาร ศิลาอาศน์ พระภิกษุฉลวย พูลศรี แห่งวัดกลาง นายซีล้ง แซ่ตั้ง พ่อค้า นางสาวอุบล นิรันต์พานิช อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีจังหวัดตราด นางสุรัตน สุทธิวารี เป็นต้น ซึ่งได้ใช้ความสามารถเร่งรัดงาน ให้การ สร้างโบสถ์ สำเร็จก่อน การมรณภาพ ของท่านอาจารย์ เป็นคุณงามความดีอันเป็นที่ประทับใจท่านอาจารย์และสาธุชนเป็นอันมาก จึงขอบันทึกให้ปรากฏในหนังสือนี้

อุโบสถหลังใหญ่ประกอบด้วยความสวยงามตระการตาได้ตั้งเด่นเป็นสง่า ช่อฟ้าชูยอดเสียดฟ้า เป็นศรีสง่าแก่วัด

กลางและแก่เมืองตราดยิ่งนัก ซึ่งประมาณค่าแรง ค่าวัสดุก่อสร้าง ทั้งสิ้นประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านบาท) ข้าพเจ้าขอเสนอคำกลอนชมโบสถ์อันวิจิตร์ตามสติปัญญาอันน้อยของข้าพเจ้า เพื่อความบันเทิงใจแก่ท่านผู้อ่านสักเล็กน้อย ดังนี้

"วัดเอ๋ยวัดกลาง สวยสอางค์ด้วยมีโบสถ์อันสดศรี อาจารย์พิมท่านสร้างไว้อย่างดี ประชาชีแซ่ซ้องสาธุการ เป็นโบสถ์สูงสองชั้นตั้งตระหง่าน ช่างโอฬารสูงเยี่ยมเทียมภูผา ปิดทองเหลืองอร่ามดูงามตา ช่อฟ้าชูยอดสอดอัมพร ใบระกางามช้อยดูอ้อยอิ่ง เสียงกระดิ่งกริ๊งกร่างฟังหวานหู แกะสลักลายไทยล้วนน่าชวนดู ตามประตูหน้าต่างอย่างวิมาน หน้าบรรณด้านหน้าภาพวิจิตร์ พระโพธิสัตว์สถิตย์ในสวรรค์ ท้าวอินทร์พรหมทูลขอพระธรรม์ จุติจากสวรรค์ช่วยโลกา อีกภาพหนึ่งตอนตรัสรู้แล้ว เกิดดวงแก้วสามประการสุดหรรษา เทศน์โปรดปัญจวัคคีย์มีปัญญา ให้ดวงตาเห็นธรรมดังจำนง ทางด้านหลังเป็นภาพอันสวยสุทธิ์ ตอนโปรดพุทธมารดาน่าเลื่อมใส บานประตูด้านหน้ามีเทพไท พนมมือกราบไหว้พระทรงญาณ อันประตูด้านหลังนั้นเล่า มีเทพเจ้าถืออาวุธสุดกล้าหาญ หน้าต่างล้วนเทพนมงามตระการ

พระประธานสถิตย์อยู่บนบัลลังก์ พระโมคคัลลาน์สาริบุตร สถิตย์ด้วย ช่างชูช่วยเสริมสร้างดังประสงค์ ให้เกิดความศรัทธาในพุทธองค์ ผู้ทรงโปรดโลกาให้พ้นภัย

นับเป็นโบสถ์แห่งแรกของเมืองตราด งามผงาดสวยดีไม่มีสอง อาจารย์พิมพ์สร้างไว้ด้วยใจปอง ให้ไทยผองกราบไหว้พระพุทธองค์ เพื่อจะได้เป็นคนดีมีศีลสัตย์ ไม่กำหนัดโลภมากและไหลหลง จะได้อยู่สุขีและมั่นคง จนชีพปลงไม่เดือดร้อนทุกวันวาร

ขออานิสงส์ผลบุญอาจารย์สร้าง จงเป็นทางเกษมสุขสโมสร ให้อาจารย์สู่พุทธันดร หมดอาวรณ์จนนิพพานสุขสันต์ เอย

การทำหน้าที่แพทย์แผนโบราณ

ในสมัยก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ ขึ้นไป การแพทย์แผนปัจจุบัน ของ จังหวัดตราด ยัง ไม่เจริญ เมื่อ เกิด บ่วยไข้ ประชาชนทั้งหลาย ก็ต้องอาศัยแพทย์แผนโบราณกันเป็นพื้น ประมาณว่า ๙๐ เปอร์เซ็นต์ต้องพึ่งพาแพทย์แผน โบราณทั้งสิ้น และทางแพทย์แผนโบราณนี้ได้ร่ำเรียนสืบเนื่องกันมาช้านาน และอย่างจริงจัง การรักษาก็นิยมกันจนผังหัว ผู้

เป็นไข้บางคนจะยอมตายดีกว่าที่จะให้แพทย์แผนปัจจุบันรักษา หมอแผนโบราณ เช่น หมออุ๊น คงกระพัน หมอวัน วิสุทธิแพทย์ เมื่อได้ตรวจคนไข้ (ใช้วิธีจับเส้นชีพจรตามแขน ขา และที่ท้อง) แล้วอาจบอกได้ว่าคนไข้เป็นไข้อะไร จะหายป่วยเมื่อไร จะตายเมื่อไร ซึ่งแน่นอนเหมือนตาเห็น คนจึงนับถือกันมาก ตัวยาบางขนานแก้ได้ชงัดนัก เช่น คนไข้หญิงเป็นไข้ทับระดู (เป็นไข้ก่อนมีประจำเดือน) หรือระดูทับไข้ (มีประจำเดือนก่อนเป็นไข้) ซึ่งคนไข้ประเภทนี้จะมีอาการร้อนภายในอย่างที่สุด ถึงกับแก้ผ้าแก้ผ่อนตะกายฝาเรือนและมีอาการเพ้อคลั่ง ไม่รู้สติ เมื่อได้รับประทานยาของหมออุ๊น หรือหมอวัน อาการจะบรรเทาทันที นอกจากนั้นมีคนไข้ผิดสำแดง เช่น "ไข้เมถุน" คือเป็นไข้แล้วยังหลับนอนกับภรรยา ทำให้อาการไข้ขึ้นสูง ไข้ชนิดนี้คนไข้มักอายหมอ ไม่อาจบอกความจริง แต่หมอที่เก่งกาจเมื่อตรวจจับเส้นแล้ว จะบอกได้ทันทีว่าสาเหตุเกิดจากอะไรซึ่งคนไข้ไม่อาจปิดได้และต้องบอกความจริงกับหมอ เมื่อหมอประกอบยาต้มให้รับประทาน ๑ หม้อ หรือ ๒ หม้อก็หาย นอกจากนั้นการต่อกระดูกที่หักเพราะอุบัติเหตุ เช่น ตกต้นไม้ ตกจากที่สูง ซึ่งในสมัยก่อนไม่มีรถยนต์เหมือน

ขณะนี้ เหตุเพราะรถชนจึงไม่มี เมื่อมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นคนไข้ เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ ใช้วิธีรักษาโดยหมอแผนโบราณทั้งสิ้น เนื่องจากการรักษาตามแผนโบราณได้ผลดี จึงมีผู้นิยมตลอด มาจนปัจจุบันนี้

ท่าน อาจารย์ พิมพ์ ได้พยายามศึกษา วิชาแพทย์ แผนโบราณทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเฉพาะ เมื่อผู้ใดมาหาท่านอาจารย์รักษาแล้ว จะได้รับการตรวจและ ดูแลโดยใกล้ชิดไม่ว่างเว้น ถ้าคนไข้มีอาการหนัก ท่าน อาจารย์จะอยู่เฝ้าดูอาการไข้ที่บ้านคนไข้ตั้งแต่หัวค่ำ (๑๘.๐๐ น.) จนยันสว่าง (๐๖.๐๐ น.) ทุกคน ทำให้คนไข้มีกำลังใจ เพราะมีทั้งพระและหมออยู่ใกล้ ๆ ถ้าคนไข้อาการไม่หนัก ท่านอาจารย์ก็จะขยันไปเยี่ยมถึงบ้านเสมอ และไม่เลือกว่า เป็นคนยากจนหรือมั่งมี ท่านอาจารย์มีเมตตาธรรมเสมอกัน หมด อนึ่ง สำหรับคนบ้านไกลหรือบางทีเป็นคนต่างจังหวัด ท่านอาจารย์ก็ให้อาศัยรักษาตัวที่วัด ส่วนค่ายานั้นโดยมาก เป็นเปลือกไม้ รากไม้ ใบไม้ ไม่ต้องเสียอะไร ถ้าเป็น ตัวยาต้องซื้อตามร้าน ท่านก็จดชื่อยาไปให้ซื้อแล้วเอามา ประกอบให้ ถ้าคนอนาถาท่านก็ออกสตางค์ให้ มาตอนหลัง

ร่างกายท่านชราลงกำลังวังชาก็เสื่อมถอย การเผ้าคนไข้ที่บ้านจึงต้องหยุดพัก

ครั้นต่อมา เมื่อถนนสุขุมวิทตัดถึงเมืองตราด ได้มีการใช้รถยนต์กันมากขึ้น อุบัติเหตุจากรถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ท่านอาจารย์เป็นหมอต่อกระดูกมีชื่อเสียงโด่งดังมาก โดยเฉพาะคนท้องที่ห่างไกลต้องมาอาศัยพักรักษาตัวที่วัดกลางเพื่อความสะดวก บางวันมีจำนวนนับได้ถึงสิบคน ซึ่งท่านอาจารย์ก็ให้การต้อนรับและรักษาให้อย่างดีทุกคน วัดกลางจึงเปรียบเสมือนโรงพยาบาลขนาดย่อม ส่วนท่านอาจารย์พิมพ์เสมือนนายแพทย์ ในตอนหลังนี้ มีภิกษุประสาน ศิลาอาสน์ เป็นผู้ช่วย งานรักษาคนไข้นี่แม้จะน่าเบื่อและเหน็ดเหนื่อยมาก แต่ท่านอาจารย์ก็มิได้รังเกียจหรือท้อถอย กลับพยายามช่วยเหลือให้ความสะดวกแก่คนไข้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ท่านคงจะตั้งปณิธานไว้อย่างหนึ่ง คือการทำบุญทำกุศลเพื่อช่วยเหลือคนมีทุกข์ให้พ้นทุกข์ เป็นการสร้างสมบารมีไว้ เพื่อจะได้เกื้อกูลท่านในสัมปรายภพอย่างแน่แท้ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ว่า ความดีความชั่วเท่านั้นที่จะติดตัวไปได้ ส่วนอย่างอื่นไม่มีหวังแม้เท่าปรมาณู

เพราะฉะนั้น ถ้าจะเปรียบการปฏิบัติของท่านอาจารย์ที่แล้วมา ก็เสมือนบิดาที่ปฏิบัติกับบุตร ก็คงจะไม่ห่างไกลกันนัก การทำหน้าที่เป็นหมอรักษาทั้งไข้ทางยาและทางต่อกระดูกนับเป็นเวลาช้านาน ถ้านับตั้งแต่เริ่มเป็นเจ้าอาวาสวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๓ จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ (ผูกพัทธสีมา ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖) ซึ่งอาจารย์ยังเดินเหินได้แม้จะไม่สู้แข็งแรง แต่ก็มีคนไข้มาขอความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ประมาณ ๔๒ ปีเศษ ท่านอาจารย์ได้ช่วยรักษาคนไข้ไปแล้วคงไม่น้อยกว่า ๑ หมื่นคน

หลังจากเสร็จพิธีผูกพัทธสีมาเมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ แล้ว ท่านอาจารย์มีอาการแข็งแรงขึ้นชั่วขณะหนึ่ง แต่แล้วก็เริ่มป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูงอีก ต้องเข้าโรง-พยาบาลหลายครั้ง ผลสุดท้ายโรคกำเริบมาก สุดปัญญาที่แพทย์จะช่วยเหลือได้ ท่านอาจารย์จำต้องจากพวกเราไปสู่สัมปรายภพ ณ โรงพยาบาลตราดเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๖ เวลา ๑๗.๔๙ น. ท่ามกลางความโศรกเศร้าอาลัยอาวรณ์ของศิษย์ญาติมิตรและผู้ที่รักเคารพทั้งหลายสุดที่จะกล่าว

สรุปแล้ว การปฏิบัติงานทางด้านพระพุทธศาสนาก็ดี ในทางช่วยเหลือผู้เจ็บไข้ได้ป่วยก็ดี ที่ท่านอาจารย์พิมพ์ได้กระทำมาแล้ว ช่างมากมายมหาศาลเหลือเกิน จนยากที่จะกล่าวให้หมดสิ้นได้ นับได้ว่าท่านอาจารย์พิมพ์เป็นอัจฉริยเป็นปูชนียบุคคลอันควรเทิดทูนอย่างยิ่ง มนุษย์ทุกคนเกิดมาแล้วมีความตายเป็นเบื้องหน้า แต่ความรัก ความโกรธ ความโลภ ความหลง มาบดบังทำให้ลืมตายไป จึงบังเกิดความโลภ ความหลง กันไม่มีที่สิ้นสุด ผลสุดท้ายต่างก็ได้รับความทุกข์ยากด้วยกัน ถ้าทุกคนมีจิตใจใสสะอาด ตั้งใจประกอบความดีดังท่านอาจารย์พิมพ์แล้ว คิดว่าโลกคงอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก ปราศจากทุกข์ร้อนเหมือนทุกวันนี้ มนุษย์นับว่าเป็นสัตว์มีปัญญามาก แต่เหตุใดจึงไม่มีปัญญาแก้ไขเรื่องกิเลสตัณหา เป็นสิ่งที่แปลกมากทั้งที่ทราบกันดีอยู่แล้วพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าเป็นเพราะกรรมเก่าที่ได้สร้างสมอบรมมาแต่อดีตชาติบันดาลให้เป็นไป จะรอดพ้นด้วยการสร้างกุศลบารมี และกุศลบารมีนั้นเป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ และมิใช่สร้างกันเพียงวันสองวันก็พอจะต้องสร้างสมกันเรื่อยไป เพราะบาปอกุศลที่แต่ละคนมีอยู่นั้นไม่ทราบว่ามีมากน้อยเพียงใด แต่ถ้าได้ตรองพิจารณางานที่

ท่านอาจารย์พิมพ์ได้กระทำไว้ จะเห็นว่าท่านได้เจริญตามรอยพระพุทธบาทโดยใกล้ชิด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านได้สร้างพระบารมี ๑๐ ทัศ ได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมบารมี ปัญญาบารมี วิริยะบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี จึงสำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ ส่วนท่านอาจารย์พิมพ์ของเราล่ะท่านได้บำเพ็ญแล้วทุกอย่างใช่ไหม แม้จะไม่ถึงขั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพราะบารมียังไม่มากพอ แต่หนทางคือมรรคผล ที่ท่าน สร้าง ไว้ ได้ เป็น บัน ไดเพื่อ ก้าว ไป สู่ความสำเร็จเช่นนั้นแล้ว เมื่อคิดถึงข้อนี้แล้วทำให้พวกเราพลอยปลื้มปิติไปกับท่าน ที่ท่านประสพผลสำเร็จในการสร้างกุศลบารมีในชาตินี้เป็นอันมาก และชาติหน้าท่านจะได้เจริญด้วยสัมมาปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนสู่ความหลุดพ้น คือ พระ-นิพพานเป็นที่สุด สุดท้ายนี้พวกเราซึ่งประกอบด้วยคณะศิษยานุศิษย์ ญาติมิตร และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ขอกราบระลึงถึงพระคุณอันสูงส่งของท่านซึ่งหาได้ยากยิ่งโดยไม่มีวันลืมและขอจดจำไปตราบชีวิตจะหาไม่ ขอคุณพระรัตนตรัยอันทรงอานุภาพหาที่สุดมิได้ จงดลบรรดาลให้ท่านอาจารย์ได้ไปสู่สุคติภพตามปรารถนาของท่านด้วยเทอญ.

พฤษภกาสร อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา.

(ร. ๕)

หมายเหตุ :–

การเรียบเรียงชีวประวัติท่านอาจารย์พิมพ์นี้ สำหรับสมัยก่อนบรรพชิต ได้อาศัยสอบถามจากนายเสริม ประสิทธินาวา เป็นบุตรนายเพิ่ม ประสิทธินาวา ซึ่งเป็นน้องนายผล ประสิทธินาวา โยมผู้ชายของท่านอาจารย์พิมพ์ นับเนื่องนายเสริม ประสิทธินาวา เป็นลูกผู้น้อง นายเสริม ประสิทธินาวา เป็นเพื่อนคู่หูของท่านอาจารย์พิมพ์มาแต่เด็กจนกระทั่งอุปสมบท เคยรับราชการเป็นตำรวจภูธร เป็นผู้ใหญ่บ้านตำบลแหลมกลัด และอาศัยสอบถามจากญาติและผู้คุ้นเคยท่านอาจารย์พิมพ์บ้าง ส่วนชีวิตในตอนอุปสมบทแล้ว ข้าพเจ้าได้ทราบด้วยตนเองมาตลอด และเวลาข้าพเจ้าบวชท่านอาจารย์ก็เป็นพระกรรมวาจาของข้าพเจ้า โดยเฉพาะข้าพเจ้าเกิดและมีภูมิลำเนาอยู่ในตลาดเมืองตราดใกล้ชิดท่านอาจารย์จึงทราบเหตุการณ์ได้ดีพอสมควร

อนึ่ง ที่เขียนเสียยืดยาวก็เพื่อเทิดทูนเกียรติคุณของท่านอาจารย์ ให้สมกับเป็นที่เคารพรักของคนทั้งหลาย ชีวิตของท่านอาจารย์นับเป็นอัจฉริยะที่หาได้ยากยิ่ง และควรที่ คนรุ่นหลัง จะได้ ศึกษา และจดจำเป็นเยี่ยงอย่างต่อไป ส่วนเหตุการณ์ บางตอนนั้น ข้าพเจ้าต้องการ ให้เป็นประวัติศาสตร์ เช่น วัดหนองเคด และวิธีการรักษาคนไข้ของหมอแผนโบราณ ซึ่งต่อไปอีก ๒๐ ปีข้างหน้า ลูกหลานจะไม่ทราบว่า หมอแผนโบราณนั้นเก่งกาจเพียงใด และน่าเสียดายที่วิชาเหล่านี้จะค่อย ๆ สูญไป เพราะไปนิยมของใหม่กันเสียหมด

คุ้ม แสงศิลป์

ปลัดจังหวัดตราด

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

แปลกแต่จริง

โดย พระประสาร ศิลาอาสน์

นางแดง แซ่ตั้ง อยู่บ้านเลขที่ ๑๔–๑๖ บ้านท่าเรือจ้าง ตำบลวังกระแจะ อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด เป็นคนใจบุญสุนทาน มักทำบุญทำทานตามวัดวาอารามอยู่เสมอ ถึงเทศกาลกินเจ ก็จะถือศีลกินเจร่วมกับชาวจีน ในตลาดเมืองตราดทุกปีมา เมื่อวัดกลางโดยท่านอาจารย์พิมพ์ได้จัดการสร้างโบสถ์จนถึงขั้นยกช่อฟ้าได้แล้ว ท่านอาจารย์พิมพ์กับคณะกรรมการวัด จึงได้ร่วมกันจัดงานยกช่อฟ้าอุโบสถวัดกลางขึ้น เมื่อนางแดง แซ่ตั้ง ทราบข่าวการยกช่อฟ้าของวัดกลาง ก็มีความยินดีเป็นอันมากที่จะได้มีโอกาสทำบุญยกช่อฟ้าของวัดกลางดังกล่าว เพราะคนเฒ่าคนแก่นิยมกันว่า การทำบุญยกช่อฟ้านั้น ได้กุศลแรงนัก นางแดง แซ่ตั้ง จึงได้กระวีกระวาดมาที่วัดกลางเพื่อทำบุญยกช่อฟ้ากับเขา เมื่อมาถึงวัดกลาง ก็ได้ซื้อ ธูป เทียน ทอง ปิดที่ช่อฟ้าและปิดทองที่รูปปั้นของพระสังกัจจาย ซึ่งตั้งอยู่ที่หน้าโบสถ์พร้อมทั้งตั้งจิตอธิษฐานว่า หลังของอิฉันซึ่งอยู่ดี ๆ ก็ได้

เกิดหลังโกง ขึ้นมาเฉยๆ เป็นเวลาร่วม ๑๐ ปีแล้ว ขอให้ช่วยให้หายสักครั้งเถิด แล้วได้จัดการขอใบเซียมซีเสี่ยงทาย ได้ใบที่ ๑๒ จึงทำการโป๊ะป่วยครั้งแรก โป๊ะป่วยคว่ำหนึ่งอันหงายหนึ่งอัน จึงอธิษฐานว่าถ้าพระสังกัจจายจะช่วยให้หายได้จริงแล้วขอให้โป๊ะป่วย ได้คว่ำทั้ง ๒ อัน แล้วนางแดง แซ่ตั้ง ก็ทำการโป๊ะป่วยใหม่เป็นครั้งที่สอง ก็ได้คว่ำทั้งสองอัน นางแดง แซ่ตั้ง มีความดีใจมาก เมื่อถึงเวลาเขายกช่อฟ้าก็ไปดึงเชือกยกช่อฟ้ากับเขา ขณะที่กำลังดึงเชือกซึ่งมีช่อฟ้าถูกดึงลอยขึ้นไปบนหลังคาโบสถ์นั้น ได้แหงนหน้ามองตามช่อฟ้าขึ้นไปด้วย ในขณะนั้นเอง ได้เกิดอาการกระดูกสันหลังของนางแดง แซ่ตั้ง ลั่นดังกรุ๊บทำให้หลังของนางแดงที่โกงอยู่นั้นยืดกลับดังเดิม ไม่เป็นคนหลังโกงอีกต่อไป นางแดง แซ่ตั้ง รู้สึกปลื้มปีติจนใจลอยดังว่าได้ขึ้นสู่สวรรค์ ทั้งเป็น ขนลุกซู่ไปทั้งร่างกาย นางแดง แซ่ตั้ง ได้ร้องบอกคนใกล้ๆ ว่าหลังฉันหายแล้วดีใจเหลือเกิน ๆ เมื่อยกช่อฟ้าเสร็จแล้ว ก็ได้ไปกราบขอบพระคุณสมเด็จพระสังกัจจายและพระประธานในโบสถ์ทันที พร้อมทั้งตั้งจิตอธิษฐานขอถวายรายได้จากการเป็นหมอดูให้แก่วัดกลางทั้งหมด

เรื่องนี้ เป็นเรื่องแปลกแต่จริง และตัวนางแดง แซ่ตั้งนี้คนทั้งหลายก็เห็นว่า เป็นคนหลังโกงจริง แต่เวลานี้ได้หายเป็นปกติเหมือนคนธรรมดา โดยไม่ต้องไปรักษาที่แพทย์คนใดเลย เป็นที่น่าอัศจรรย์ และแปลกประหลาดมาก ทุกท่านอาจสอบถามความจริงได้จาก นางแดง แซ่ตั้ง ซึ่งขณะนี้ยังมีชีวิตอยู่ และพักที่อยู่ที่บ้านท่าเรือจ้าง เลขที่ ๑๔–๑๖ ตำบลวังกระแจะ อำเภอเมืองตราด ขณะนี้อายุประมาณ ๗๔ ปีแล้ว นางแดง เล่าว่า เป็นคนที่เกิดจังหวัดนครสวรรค์ มีพ่อเป็นคนจีน แม่เป็นลาว เมื่อแต่งงานแล้วได้ไปอยู่ประเทศจีนนานถึง ๒๖ ปี แล้วเดินทางกลับมาอยู่กรุงเทพ แล้วย้ายไปอยู่แปดริ้ว ตอนสุดท้ายได้มาทำงานอยู่กับบริษัทตระกูลคำ ที่บ้านท่าเรือจ้าง อำเภอเมืองตราด ต่อมามีอายุมากได้ทำมาหากินทางเป็นหมอดูมีบุตรทั้งหมด ๑๐ คน เป็นผู้มีความเลื่อมใสในทางพุทธศาสนามากคนหนึ่ง

ตำรายาเกร็ด

๑. ยาแก้สุนัขบ้ากัด เอาเถาหัวลิงมาขูดเอาแต่เนื้อหนัก ๑ ตำลึง กำมะถันแดงหนัก ๑ สลึง ปรอทหนัก ๑ เฟื้อง ตำให้แหลกเอาสุราเป็นกะสาย คั้นเอาน้ำกิน เอากากพอกแผล แล้วเอาเข็มสักให้เลือดออกแล้วพอกอีกครั้ง ฯ

๒. ยาแก้สุนัขกัด (ไม่ใช่สุนัขบ้า) เอาใคล่น้ำ น้ำอ้อย ผักบุ้ง ตำพอก ฯ

๓. ยาแก้เสือกัด เอาหัวกลอยสด ๆ มาตำคั้นประสมกับสุรา เอาน้ำกินเอากากพอกแผล ฯ

๔. ยาแก้งูกัด ขนานที่ ๑ เอากำมะถันแดงฝนกับสุราทั้งกินและทาแผล ขนานที่ ๒ เอาเปลือกกุ่มน้ำมาต้มแล้วเอาไอรมแผล ฯ ขนานที่ ๓ เอาแมงดานามาโขลกกับสุราทั้งกินและทา ฯ ขนานที่ ๔ เอารากเล็บครุฑฝนกับสุราทาแผล ฯ ขนานที่ ๕ เอาผักบุ้ง ๑ กำมือ บดให้ละเอียดผสมกับน้ำสุรา เอาน้ำให้รับประทานแก้พิษงูหายดีนักแล ขนานที่ ๖ เอาหัวอุตพิด ๑ หัว ทำให้สะอาดบดให้ละเอียด ผสมกับปูนขาว ๑ หยิบมือ น้ำสุราเป็นกะสายผ้าขาวกรองเอาน้ำให้รับประ

ทานแก้พิษงูทุกชนิดกัดหายดีนักแล ไม่เลือกว่าพิษงูอะไร แก้หายทั้งสิ้น แผลตะขาบแมลงป่องกัดก็แก้ได้ เคยแก้มาแล้ว ขนานที่ ๗ รากหญ้าคา ใส่ปากเคี้ยวให้ละเอียดพ่นน้ำเข้าลูกนัยตาที่ถูกงูร้ายพ่นพิษเข้าในลูกตา หายดีนัก ใช้ได้ทุกชนิด ไม่เลือกว่าคนหรือสัตว์ ฯ ขนานที่ ๘ เอามีดตัดกลางเมล็ดมะค่าให้ขาดกลางออกแล้ว เอาลนไฟร้อนบีดไว้ที่แผลที่ถูกแมลงป่องหรือตะขาบกัดมีพิษปวดหายดีนักแล หรือพิษงูก็แก้ได้ เคยใช้เห็นคุณมาแล้ว (ของพระครูจันทโรภาส วัดป่าข่อย อ. สวรรคโลก) ขนานที่ ๙ ฝนไม้ตีนนกให้กิน ฝนให้ข้นใส่แผล ควรพยายามเอาเขี้ยวงู ที่มักติดอยู่ ในแผลออกด้วย หรือจะฝนกาฝากมะนาวกินและเอารดศีรษะและล้างหน้าด้วยก็ได้ (แต่ก็ควรรีบไปให้หมอฉีดยาโดยบอกชนิดงูที่กัดด้วยจะได้ผลดีขึ้น)

๕. **ยาแก้พิษตะขาบ** แมลงป่อง และตัวแตน ขนานที่ ๑ เอายางมะละกอสดทาที่แผล ฯ ขนานที่ ๒ เอารากแมงลักฝนกับสุราทา ฯ ขนานที่ ๓ เอาเถาบวบฝนกับน้ำมันงาทา ฯ ขนานที่ ๔ เอาปากไก่ตัวผู้ฝนกับน้ำสะอาดทา ฯ ขนานที่ ๕ เอารังหมาร่าละลายน้ำมะนาวทา ฯ ขนานที่ ๖ แคะขี้หูใส่แผลทันทีแก้พิษตะขาบ แมลงป่อง ปลาบู่ก หนามตำดีนัก

จะเคี้ยวเกลือ ๓ เมล็ดพ่นที่แผลก็ได้ แต่ต้องทำทันที ฯ ขนานที่ ๗ เอาแม่ไก่อ้วน ๆ ที่ยังเป็นอยู่ แหวกทวารแล้ว เอาทวารไก่ดูดปากแผลที่ถูกตะขาบกัด (ของหมอโอ่ง)

๖. **ยาแก้ปลาดุกยัก** เอาพริกขี้หนูตำพอกหาย ฯ ขนานที่ ๒ เอาเกลือใส่หม้อต้มกับน้ำท่าพอร้อนจัด เอามาหยดเหนือแผลที่ถูกปลาทุกชนิดตอก ถ้าจุ่มให้รีบยก ถ้าไม่เช่นนั้นเนื้อจะพอง (ของพระครูจันทโรภาส) ฯ ขนานที่ ๓ เอาน้ำตาลอ้อย (น้ำตาลทรายแดง) ประมาณ ๑ ช้อนใส่ช้อนหรือภาชนะตั้งไฟเคี่ยวแล้วเอาหยดใส่แผลที่ปลาตอก หายแล

๗. **ยาแก้พิษปลากะเบน** เอายาตาตุ่มทาหาย

๘. **ยาแก้แผลตะมอยพลอยบาด** เอาใบกะทุ้งหมาบ้า ใบทองหลางใบมน ใบก้างปลา ใบส้มป่อย กระดาษฟางผลมะกรูดต้มให้สุก ใบขี้เหล็กต้มให้สุก ตำเข้าด้วยกัน สุราเป็นกะสาย พอกอนพิษดีนัก ฯ ขนานที่ ๒ ต้มรากต่าวร้างใส่เกลือพอเค็ม เอาตองกล้วย (ได้ตองกล้วยตีบยิ่งดี) ปิดปากหม้อรมที่แผลพอน้ำขุ่น) แล้วเอาแผลแช่แก้บาดแผลที่บวมซึ่งอาจจะกลายเป็นพิษนั้น (ต่าวร้างคือเขือง) หรือจะต้มกิ่งต่าวร้างกับใบสบู่ (มะหุ่งรั้ว) หรือตะไคร้ทั้งต้นและใบรมและเอาแผลแช่อย่างที่ว่านั้นก็ได้

๙. **ยาพอกแผลบาทยักษ์** เอารังหมาร่า ขี้นกพิลาป ขี้แมลงสาบ ๓ สิ่งนี้ขั้วให้เกรียมข้าวเปลือกกับเกลือพอควรตำพอกแผลหาย ฯ ขนานที่ ๒ ให้เอาใบสำมะงาหรือสำพังงาตำกับสุราคั้นเอาน้ำให้กินและใช้พอกแผลด้วย คนที่ถูกไม้ตำเสี้ยนแทง มีดบาด จงระวังให้จงหนัก ถ้าเห็นแผลชักเป็นขอบเขี่ยวไม่ค่อยจะหาย มีอาการให้เมื่อยตามร่างกาย พึงรีบทำยานี้รักษาทันที (ต้นตำราว่าใช้ได้ผลดีมาแล้ว แต่ใบสำมะงาหรือสำพังงา ไม่รู้ว่าเป็นต้นอย่างไร เรียกชื่อในท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างไร ถ้าใครรู้จักกรุณาบอกกันต่อ ๆ ไปก็จะได้กุศลอย่างยิ่ง) ฯ ขนานที่ ๓ เอาเม็ดถั่วดำ ๑ กำมือ น้ำตาลทรายแดงหรือน้ำอ้อยรวมกันต้มเอาน้ำทำเป็นกะสาย ต้มจนเมล็ดถั่วดำนั้นยุ่ยเอาทั้งน้ำทั้งเนื้อถั่วนั้น มาให้คนมีแผลเป็นพิษบาทยัก ชักแอ่น จุกแน่นหายดีนัก เคยแก้มาแล้ว (ของพระครูจันทโรภาส วัดป่าข่อย)

๑๐. **ยาแก้แมงคาเรืองเข้าหู** เอาหัวหอมสด ๑ หัว มาตำคั้นน้ำหยอดหู ฯ

๑๑. **ยาแก้พิษคางคก** เอาหัวปลาช่อนย่างฝนกับน้ำซาวข้าวทาหาย ฯ

๑๒. **ยาแก้เมาเห็ด** เผาแมงดาเอาเบญจมาศน้ำเค็มมาต้มกิน ฯ ขนานที่ ๒ เอาหัวปลีกล้วยน้ำว้า ๑ หัว ผ่า ๒ซีก ใส่หม้อเอาน้ำท่าเป็นกระสายต้มเดือด เย็นดีแล้ว เอาน้ำนั้นให้คนกินแก้เห็ดมีพิษเมา ๑๕ นาที พิษเมาหาย (ของพระครูจันทโรภาส)

๑๓. **ยาแก้ยาเบื่อ** เป็นยาแก้ปัจจุบัน ขนานที่ ๑ เอารากมะลิวัลล์ฝนกับน้ำซาวข้าวกิน ฯ ขนานที่ ๒ เอารากโลดทะนงแดง ฝนกับน้ำซาวข้าวกิน ฯ ขนานที่ ๓ เอารากค้างคาวหนู ฝนกับน้ำซาวข้าวกิน ฯ ขนานที่ ๔ เอารากหญ้าคา ๑ กำมือ น้ำอ้อย ๓ งบ รวมกันใส่หม้อ เอาน้ำท่าเป็นกะสายเดือดดีแล้วรอให้เย็นเอาน้ำให้รับประทานแก้พิษกินผักหวานหายดีนัก ยานี้เคยแก้มามากแล้ว ไม่ตายแน่ (ของพระครูจันทโรภาส)

๑๔. **ยาแก้ยาเบื่อที่ถูกมาแล้วนาน ๆ** เป็นโรคเรื้อรัง เอารากค้างคาวหนู รากผักบุ้ง หัวสัปะรด กระดูกห่านปูนาเป็นทั้งตัว ข้าวขั้วเอาส่วนเท่ากันต้มกิน ฯ

๑๕. **ยาแก้ปวดฟัน** เป็นรำมะนาด เอาชินสี ๑ ส่วน สารส้ม ดินกราม การะบูน สิ่งละ ๒ ส่วนทำเป็นผงใช้เป็นยาสีฟัน ทำให้ฟันทนด้วย ฯ ขนานที่ ๒ เอารากสลอดน้ำ ๓

กำมือ น้ำท่าเป็นกะสายใส่เกลือให้เค็มจัด ต้มเดือดเย็นดีแล้ว เอาน้ำอมแก้ปวดฟันรำมะนาดหายดีนัก (ของพระครูจันทโรภาส) ขนานที่ ๓ อมสบู่ (มะหุ่งรั้ว) หายเจ็บปวดและฟันทน ปากก็ไม่เจ็บ จะใช้ดินประสิว ๑ สารส้ม ๑ เกลือ ๑ บดด้วยกันใส่สำลีปิดที่เจ็บก็ได้ ใช้เกลือ ๑๐ ส่วนการะบูน กับสารส้มอย่างละส่วนปนรวมกันแล้วใช้ถูฟันเป็นนิตย์ปากจะไม่เจ็บ หายเหม็นปากดีนักแล ฯ ขนานที่ ๔ เอาสะใดหรือสลัดได ๑ ส่วน เกลือ ๒ ส่วน น้ำ ๓ ส่วนต้มเคี่ยวไว้อมหายปวดและฟันทน ฯ ขนานที่ ๕ พริกไทย ๑๐ เมล็ด กระเทียม ๗ กลีบ เกลือ ๑ หยิบ ข่าพอประมาณ ตำเข้ากันพอกที่ข้อมือด้านหน้าตรงเส้นเขียว แก้ปวดฟัน ก่อนพอกต้องเอากระดาษบาง ๆ ปิดเสียชั้นหนึ่งก่อน มิฉะนั้นหนังจะพอง

๑๖. **ยาแก้ป่วง** เอาไม้สัก เทพทาโร เปลือกส้มโอ พริกไทย กระเทียมเอาส่วนเท่ากัน ต้มกินหาย ขนานที่ ๒ เอาขี้แมลงโรมหนัก ๑ บาท ต้มกินหายแล ฯ

๑๗. **ยาถอนสำแลง** เอารากนุ่นฝนกับน้ำซาวข้าวกินถอนพิษดีนัก ฯ ขนานที่ ๒ เอาใบข่อย ๑ กำมือบดให้ละเอียดผสมกับน้ำซาวข้าว หรือน้ำท่าก็ได้ ผ้าขาวกรองเอาน้ำ

รับประทานหายดีนัก (ของพระครูจันทโรภาส) (ยาถอนสำแลงนี้เข้าใจว่าจะคนละอย่างกับยาถอนสำแดง (ของแสลง) เข้าใจว่าจะเป็นยาที่เรียกว่าผิดเมถุน)

๑๘. **ยาถอนสำแดง** แก้ไข้แก้ร้อน เอารากมะปริง รากมะปราง เหมือดคน หัวเปราะ หอมแดง รากหญ้าคา ดอกพิกุล เถาวัลล์เขียว ผักบุ้ง ผักกะเฉด จันทน์ทั้ง ๒ เอาส่วนเท่ากันต้มกิน ฯ

๑๙. **ยาแก้ไข้พาฤดู** หรือฤดูพาไข้ เอาจันทน์ทั้ง ๒ สนฝาง ใบเสนียด สมอทั้ง ๓ คำฝอย กำยาน รากหวายขม โกฏฐ์สอ เทียนดำ เม็ดผักชี ใบพิมเสน เอาส่วนเท่ากันต้มกิน ฯ ขนานที่ ๒ เอาผลสมอเทศ ๑๕ ผล ผลสมอไทย ๑๕ ผล รากต้นเสนียดหนัก ๓ บาท มะตูอ่อนแห้งหนัก ๕ บาท ว่านน้ำหนัก ๓ บาท ก้านสะเดา ๓๓ ก้าน บรเพ็ด ๓ องคุลี ใบมะกา ๑ กำมือ ผักคูน ๑ ผัก แฝกหอม ๑ กำมือ จันทร์ แดงหนัก ๒ บาท จันทร์ขาวหนัก ๒ บาท กกหญ้าลังกาหนัก ๕ บาท รวมกันใส่หม้อต้มน้ำทำเป็นกะสาย เอาน้ำรับประทานวันละ ๔ ครั้ง แก้ไข้ทับระดูหรือระดูทับไข้ หายดีนัก (ของพระครูจันทโรภาส วัดป่าข่อย อ. สวรรคโลก)

๒๐. ยาแก้เลือดตีขึ้น ในเรือนไฟ ขนานที่ ๑ เอาแก่นหางไหลแดง แก่นตาตุ่มฝนกับสุราแทรกดีจรเข้ ฯ ขนานที่ ๒ เอาผิวมะกรูด ผิวส้มโอ กาบหมากที่หุ้มคอหมาก ขี้ไต้เอาเท่ากันเผาไฟ บดให้ละเอียดละลายกับสุราให้กิน ฯ ขนานที่ ๓ เอารากหางไหลแดง รากระหุ่งแดง รากลำโพง กาสะลักแดง ๓ อย่างนี้ ฝนกับน้ำสุรา แก้หญิงคลอดบุตรเลือดทำพิษถึงสลบลืมตัวไปให้ทดลองเอานิ้วแยงเข้าในช่องทวารเบา ถ้ายังอุ่นอยู่ให้รีบกรอกยาเข้าปากเร็วเถิดหายแน่ ถ้าช่องทวารเบาเย็นแล้วไม่หาย (ของพระครูจันทโรภาส วัดป่าข่อย)

๒๑. ยามหาสาตรา เอามหาหิงคุ์ ว่านน้ำ เนื้อผลสมอเทศ ดีปลี ผลพิลังกาสา ผลกระวาน ผักแผ้วแดง เปลือกสมุลแว้ง เกลือสินเธาว์ เอาส่วนเท่ากัน พริกไทยร่อนเท่ายาทั้งหลาย ทำผงไว้ แก้โลหิตคั่งค้าง แก้ปวดมดลูก ขับโลหิต น้ำคาวปลา ใช้สุราเป็นกะสาย ฯ

๒๒. ยาสดใช้ในการอยู่ไฟ เอาผักแว่น ผักเป็ดทั้ง ๒ ใบเมล็ดขาว สารส้ม หัวกะทือ หัวกะชาย หัวไพลขิง ดีปลี พริกไทย หัวกระเทียม หัวสัปะรด เอาเท่าๆ กันทำเป็นยาสดสุราเป็นกะสาย ฯ ขนานที่ ๒ เป็นยาดองสุราเอาหัสคุนเทศ เทียนดำ หางไหลแดง แก่นขี้เหล็ก กำจัด กำจาย

ดีปลี สะค้าน ชะพลู เจตมูลเพลิง ขิง ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ กะวาน กานพลู กระเทียม ยา ๑๖ สิ่งนี้เอาเสมอภาค พริกไทยให้มากหน่อย รวมกันตำพอช้ำดองสุรารับประทานเช้าเย็นในเมื่อคลอดบุตรแล้ว ได้ ๑๐ วันล่วงหน้าเป็นยาขัดเลือด ขับลม และขับน้ำคาวปลาทำให้มดลูกแห้งสนิท แก้ลมซึ่งมีอาการปากเบี้ยวตาเหล่ แก้โรคลมได้ทุกอย่าง สตรีอยู่ไฟไม่ได้มีอาการซูบผอม รับประทานยานี้แล้วจะทำให้ร่างกายสมบูรณ์เป็นปกติ ผิวงาม (ใช้ได้ผลมาแล้วไม่แพ้ยาจีนซึ่งมีราคาแพงเลย)

๒๓. **ยาสุมกระหม่อมเด็ก** แก้หวัด เอาเปราะหอมสด ดินประสิวขาว ดินสอพอง ดอกพิกุล เอาส่วนเท่าๆ กันตำพอกกระหม่อม ถอนพิษหวัดดีนักฯ

๒๔. **ยาแก้บิด** เอาหัวไพลเผาไฟพอสุก (ไม่ใช่ไหม้) ฝนกับน้ำปูนใสแทรกขี้ฝิ่นนิดหน่อยฯ ขนานที่ ๒ เอารากพุดป่ายาวประมาณ ๑ คืบ หั่นชิ้นเล็กๆ ต้มกับน้ำปูนใสประมาณ ๓ ถ้วยชา เคี่ยว ๓ เอา ๑ ทิ้งไว้ให้เย็น จึงรับประทานหายแล (คุณจิตร เอกบี่ยะกุล บอก) ขนานที่ ๓ เอาน้ำผึ้งสัก ๒ ช้อน น้ำมะนาวสัก ๑ ช้อน ปนกันให้กินวันละ ๒–๓ ครั้งฯ ขนานที่ ๔ ใช้น้ำผึ้ง หญ้าแพรก (หญ้า

แพก) น้ำบ้วบก (ผ้นหนอก) สุรา อย่างละ ๑ ช้อน ปนกัน ให้กินแก้ปวดดีนักฯ ขนานที่ ๕ เอาขมิ้นอ้อย ๓ แว่น การะบูน ๑ หยิบมือ มูลีฝนเท่าหัวไม้ขีด ตำเคล้ากันดีแล้ว เอาน้ำสุกเคล้าคั้นเอาน้ำรับประทานแก้บิดเรื้อรัง (ของหมอโอ่ง) ขนานที่ ๖ เอาใบเทียน ใบทับทิม เกลือ ๑ เมล็ด ตำเคล้ากันให้ละเอียดคั้นเอาน้ำ และใส่น้ำผึ้งรับประทาน

๒๕. ยาแก้ถ่ายพิษไข้ และถ่ายธาตุเสีย เอาใบเทียน ในทับทิม เปลือกมังคุด เปลือกขี้อ้าย เปลือกฝื่นต้นเทียนทั้ง ๕ ขมิ้นอ้อย ฝาง ครั่ง เอาส่วนเท่ากันต้มกินฯ

๒๖. ยาแก้กษัยกล่อน เอาแสลงใจ ใบกลอยบ่ำ เปลือกพระยาสัตบัน ใบเลี่ยน ชุมเห็นใหญ่ ใบมะคำไก่ รากข่อยหยอง แสมทั้ง ๒ ขี้เหล็กทั้ง ๕ เอาส่วนเท่ากันต้มกิน แก้กษัยกล่อนทั้ง ๕ แก้เรี่ยวแรงน้อยอ่อนเพลียเบื่ออาหาร ฯ ขนานที่ ๒ ยาข้าวเย็นเหนือหนัก ๕ บาท ยาข้าวเย็นใต้หนัก ๕ บาท เปลือกสำโรงหนัก ๓ บาท รากหนอนตายหยากหนัก ๓ บาท กำมะถันเหลืองหนัก ๓ บาท ตาไม้ไผ่บ่ำ ๓ ตา รวมกันใส่หม้อต้ม น้ำท่าเบ็นกะสาย เอาน้ำรับประทาน แก้โรคกษัยกล่อน แก้น้ำเหลืองเสียหายดีแล (ของพระครูจันทโรภาส วัดบ่ำข่อย)

๒๗. **ยาแก้เกลื้อนผิวหนัง** เอากำมะถันเหลืองกับน้ำมะนาวทาหาย ฯ ขนานที่ ๒ เอาหัวข่าผสมกับน้ำส้มมะกรูด ใส่แก้เกลื้อนทุกชนิด หายดีนัก (ของพระครูจันทโรภาส)

๒๘. **ยาแก้ตะคิว** เอาหัวว่านเหลืองมาตำกับการะบูนคั้นเอาน้ำ แล้วเอาสุราเป็นกะสายทา ฯ ขนานที่ ๒ เอายาดำฝนกับสุรา ให้รับประทานแก้โรคอหิวาต์ แก้ตะคิว แก้จุกแน่นในท้อง หายดีนัก เคยใช้มาแล้ว (ของพระครูจันทโรภาส วัดป่าข่อย) ขนานที่ ๓ แก้อหิวาต์ เอาข่าตำคั้นเอาน้ำกินกับสุรา หายแล ฯ

๒๙. **ยาแก้ปวดศีรษะ** เอาผลมะกรูดสดมาฝานบางๆ เอาปูนทาปิดที่ขมับ หมั่นเปลี่ยนบ่อย ๆ จะหาย ฯ ขนานที่ ๒ เอาสารส้ม ดินประสิวขาว พิมเสน ๓ สิ่งนี้ เอาส่วนเท่ากันบดให้ละเอียด ใช้นัดถุ์ แก้โรคปวดศีรษะตามตะวัน หรือโรคปวดเส้นประสาท หายดีนัก (ของพระครูจันทโรภาส วัดป่าข่อย) ขนานที่ ๓ เป็นยาแก้ปวดศีรษะหรือเป็นไข้ศีรษะร้อน ให้เอาผักบุ้งทั้งต้นและใบกึ่งก้าน, ดินประสิวดิบ คเณดูพอสมควร รวมกันแล้วโขลกตำจนจวนละเอียด หรือให้ละเอียดทีเดียวก็ได้ แล้วเอากากพอก

หรือเอาน้ำทาที่หน้าผากจนถึงขมับ ถ้าเอากากพอก ๆ จวนจะแห้งแล้วแกะกากออกจุ่มในน้ำให้เปียกชุ่มดี แล้วพอกใหม่อีกได้ ทำเช่นนี้บ่อย ๆ จะถอนพิษร้อนออกมากจนหายแล ดียิ่งนัก

ตำรายาเกร็ด (พิเศษ โดยจดจำมาจากหลายท่าน)

ยาแก้โรคเหน็บชา, ฝีในท้องและกษัย

พริกไทยร่อน ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท สารส้ม ๑ บาท เกลือสินเธาว์ ๑ บาท ดินประสิวดิบ ๒ สลึง

ทั้ง ๖ สิ่งนี้ ตำเป็นผง น้ำกะสายใช้น้ำผึ้งรวง, หรือสุราโรงก็ได้ รับประทานมื้อละพอสมควร วันละ ๒ เวลา เช้า, เย็น ดีนัก เคยทดลองแล้ว หายแล ฯ

ยาถ่ายปัสสาวะ หรือ เบาไม่ออก

ต้นลูกใต้ใบทั้ง ๕ (ถือทั้งต้น, ราก, กิ่ง, ใบ, ดอก และลูก) สารส้มพอสมควร รวมกันตำให้ละเอียด แล้วเอาสุราโรงใส่ผสม คั้นเอาน้ำรับประทาน ปัสสาวะจะออกมากดีนักแล (ค่าพันตำลึงทองนะท่านเอย)

ขนานที่ ๒ ให้เอาแก่นฝางแดง ๑ กำมือ พริกไทยร่อน ๘๐ เมล็ด รวมกันต้มน้ำทำเป็นกะสาย เอาน้ำนั้นให้รับประทาน แก้โรคขัดเบา ถ่ายปัสสาวะไม่ออก หายดีนักแลฯ

ขนานที่ ๓ (ของพระยาสัจจาภิรมย์) ให้เอาข้าวเย็นเหนือหนัก ๑๐ บาท ข้าวเย็นใต้หนัก ๑๐ บาท รากไผ่ไม้สีสุก ๑ กำมือ กะลาทุบ ๓ เอา ๔ (เอากะลาตัวผู้) สารส้มหนัก ๒ สลึง ต้มกินเฉพาะขัดเบาดีนักแล แต่ถ้าเป็นไข้ด้วย มีผู้บอกเพิ่มตัวยาอีก คือ ให้เอาจันทร์ทั้ง ๒ ลูกผักชีซังข้าวโพด โกฏก้านพร้าว โกฏเขม่า โกฏจุฬาภา ดีเกลือหนัก ๑ บาท ใส่เข้ารวมกันต้มกินหายแล ฯ

ขนานที่ ๔ (ของพระครูจันทโรภาส วัดป่าข่อย) ให้เอา รากจอก ๓ กอ ปูนขาวหยิบมือ ถั่วเขียว ๓ หยิบมือปูน–ถั่ว ห่อผ้าขาว น้ำท่าเป็นกะสายต้ม เอาน้ำให้รับประทานแก้โรคนิ่ว เบาไม่ออก กัดลูกนิ่วกระจาย หายดีนัก ฯ

ขนานที่ ๕ (ของพระครูจันทโรภาส) ลูกมะนาว ๓ ผล ๆ หนึ่งผ่า ๔ เอา ๓ ทิ้งเสีย ๑ ซีก หญ้างวงช้าง ๑ กำมือ ดินประสิวขาว ๑ หยิบมือ ปนกันบดให้ละเอียดพอกที่ท้องน้อยหัวเหน่า แก้พิษไข้เบาไม่ออก ๕ นาทีเบาออก

ยาแก้ผีคางทูม (ต่อมน้ำลายอักเสบ)

จันทร์ทั้ง ๒ หนักอย่างละ ๓ สลึง เทียนทั้ง ๓ หนักอย่างละ ๒ สลึง โป๊ยกั๊กหนัก ๓ สลึง หญ้าไส้ตะเกียงหนัก ๒ สลึง กำมะถันแดงหนัก ๒ สลึง หัวคล้า ๓ หัว ท้าวยายม่อมหนัก ๒ สลึง ดีเกลือหนัก ๒ บาท หัวยาข้าวเย็นเหนือข้าวเย็นใต้หนักอย่างละ ๒ สลึง รากเถาวัลย์ย่านางหนัก ๓ สลึง ต้มกินหาย ฯ

ประเภทยากำลัง

ยา "กระทู้ตำหลุม"

อาจารย์ท่านรู้ เอา "รากชะพลู ขิงแห้ง หระดาล
กลีบทอง ดีปลี อีก เถาสะค้าน เจตมูลเพลิงยาม ลูกจันทร์" ทั้งมวล
เอามาเสมอภาค ตำกรองรองตาก ให้สิ้นขบวน
น้ำผึ้งละลาย กินเจ็ดวันถ้วน เส้นสายเรรวน ตึงตื่นคืนมา
แม้ขาดน้ำผึ้ง น้ำอ้อยแดงพึ่ง–แทรกเป็นกะสาย
ใช้ได้เหมือนกัน มั่นคงตรึงตรา แต่สู้ด้วยยา สู้มากสู้มาย
อายุแปดสิบ เลี้ยงเมียสู้ยิบ ไม่เว้นสักวัน
แม่หม้ายสั่นหัว ขอตัวแทนตาย อาจารย์กล่าวไว้ชื่อกระทู้ตำหลุม

ยากำลังของพระยาพังงา

ใบพลูแห้ง, ชะพลูแห้ง, เถาสะค้าน, จันทร์ทั้ง ๒, ขิงแห้ง, หรดาลกลีบทอง เอาอย่างละ ๔ บาท ตำผลกินกับน้ำผึ้ง หรือดองเหล้า

ยากำลัง

๑, ไข่ไก่เอาแต่ไข่แดง ๒ ฟอง ๒. บรั่นดี ๒ เป๊ก, ๓. เนยจืด ๑ ช้อนคาว ๔. พริกไทย ๑ ช้อนกาแฟ ๕. เกลือ ๑ ช้อนกาแฟ

ยาเหล่านี้ใส่ขวดไม้ก๊อกปิดให้แน่นเขย่าจนละลายพอกินหมดเอาโซดาล้างให้หมด

ของเก่าจำมา

ยาบำรุงกำลังและแก้ปวดเมื่อยเจ็บหลังเจ็บเอวก็ดี ให้เอามะพร้าว ๑ ลูกขูดคั้นเอากะทิเคี่ยวให้แตกมัน พอควรแล้ว เอานมโค ๑ กระป๋อง น้ำผึ้ง ๑ กระป๋อง นมใส่ลงเคี่ยวไปพอควรแล้วให้เอาหัวแห้วหมู ๑ กระป๋อง พริกไทย ๑ กระป๋อง กระชาย ๑ กระป๋อง ยาทั้ง ๓ สิ่งนี้ตำเป็นผงใส่ลงกวนด้วยกันกับหัวกระทินั้นพอปั้นเป็นลูกกลอนได้แล้วเอาลงใส่โถหรืออะไรก็ได้ ปิดให้สนิท รับประทานเช้า, เย็นหรือก่อนเข้านอน

อีกขนาน ๑ ยาธาตุและยาอายุวัฒนะ

ท่านให้เอา

๑. หิ่งอากาศ (น้ำผึ้ง) ๒. พาดพฤกษา (บอระเพ็ ด) ๓. กาบินหนี (โคกกระสุน). ๔. ดุดธรณี (หัวแห้ว

หมู) ๕. หนีสงสาร (ผักเสี้ยนผี) เอาอย่างละเท่า ๆ กันตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกิน

อีกขนานหนึ่ง ให้เอา ๑. เปลือกถิงถอน ๒. ตะโก-นา ๓. บอระเพ็ด ๔. เมล็ดข่อย ๕. แห้วหมู ๖. พริกไทย เอาสิ่งละเท่า ๆ กัน ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกิน แต่ถ้าจะทำเป็นลูกกลอน มีผู้บอกเพิ่มเติมโดยให้เอา น้ำผึ้ง ๓ เปลือกไข่ เนย ๓ เปลือกไข่ กล้วยหอม ๓ ใบ น้ำตาลทรายแดง ๓ เปลือกไข่ นม ๓ เปลือกไข่ กวนกับยาดังกล่าว ปั้นเป็นลูกกลอน

อีกขนานหนึ่ง ท่านให้เอา หางไหลแดง หางไหลเลือด บุกเครือ แก่นไม้แดง รวมกันใส่หม้อต้มน้ำท่าเป็นกะสาย เอารับประทานมีกำลังดีรับได้เสมอ ท่านเจ้าของตำราท่านว่าไม่แก่มีร่างกายไม่ทรุดโทรม

พระคาถาชินบัญชร

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) ท่านที่มีคุณงามความดีและอภินิหารวิเศษอย่างไร ได้มีผู้เขียนประวัติไว้มากมาย จนเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว สมเด็จ ฯ ท่านได้นิพนธ์คาถาของท่านไว้เรียกว่า "พระชินบัญชร" กล่าวกันว่า เป็นคาถาศักดิ์สิทธิ์มาก จึงขอนำมาลงไว้เพื่อประโยชน์แก่ผู้ต้องการจะได้จดจำไว้สวดป้องกันตน และเพื่อความสุขความเจริญตามควรแก่คติวิสัยต่อไป

(นายคุ้ม แสงศิลป์)

ปลัดจังหวัดตราด

พระคาถาชินบัญชร

ชยาสรากะตา พุทธา, เชตวามารัง สะวาหะนัง
จะตุสัจจาสะภัง ระสัง เย ปิวิงสุ นะราสะภา
ตัณหังกะราทะโย พุทธา อัฏฐะวีสะตินายะกา
สัพเพ ปะติฏฐิตา มัยหัง มัตถะ เก เต มุนิสสะรา
สีเล ปะติฏฐิโต มัยหัง พุธโธ ธัมโม ทวิโลจะเน
สังโม ปะติฏฐิโต มัยหัง อุเร สัพพะคุณากะโร
หะทะเย เม อะนุรุทโธ สารีปุตโต จะ ทักขิเณ
โกณทัญโญ ปิฏฐิภาคัสมิง โมคคัลลาโน จะ วามะเก
ทักขิเณ สะวะเน มัยหัง อาสุง อานันทะราหุโล
กัสสะโป จะ มะหานาโม อุภาสุง วามาโสตตะเก
เกเลนเต ปิฏฐิภาคัสมิง สุริโยวะ ปะภังกะโร
นิสินโน สิริสัมปันโน โสภีโต มุนิปุงคะโว
กุมาระกัสสะโป เถโร มะเหสี จิตตะวาทะโก
โส มัยหัง วะทะเน นิจจัง ปะติฏฐาสิ คุณากะโร
ปุณโณ อังคุลิมาโล จะ อุปาลี นันทะสีวะลี
เถรา ปัญจะ อิเม ชาตา นะลาเต ติละถา มะมะ

เสสาสีติ มะหาเถรา วิชิตา ชินะสาวะกา
เอเตสีติ มหาเถรา ชิตะวันโต ชิโนระสา
ชะวันตา สีละเตเชนะ อังคะมังเคสุ สัณฐิตา
ระตะนัง ปุระโต อาสิ ทักขิเณ เมตตะสุตตะกัง
ธะชัคคัง ปัจฉะโต อาสิ วาเม อังคุลิมาละกัง
ขันธะโมระปะริตตัญจะ อาฏานาฏิยะสุตตะกัง
อากาเส ฉะทะนัง อาสิ เสสา ปาการะสัณฐิตา
ชินา นานา วะระสังยุตตา สัตตัปปาการะลังกะตา
วาตะปิตตาทิสัญชาตา พาหิรัชฌัตตุปัททะวา
อะเสสา วินะยัง ยันตุ อะนันตะชินะเตชะสา
วะทะโต เม สะกิจเจนะ สะทา สัมพุทธะปัญชะเร
ชินะปัญชะระมัชเฌนหิ วิหะรันตัง มะหีตะเล
สะทา ปาเลนตุ มัง สัพเพ เต มะหาปุริสา สะภา
อิจเจวะ มันโต สุคุตโต สุรักโข

อิจเจวะ มันโต สุคุตโต สุรักโข

ชินานุภาเวนะ ชิตุปัททะโว

ธัมมานุภาเวนะ ชิตาริสังโฆ

สังฆานุภาเวนะ ชิตันตะราโย

สัทธัมมานุภาวะปาลิโต

ชะจะรามิ ชินะบัญชะเรติ

คัดมาจากสำนักปู่สวรรค์

ดวงตาเห็นธรรม

ในบรรดาพระอภิธรรมทั้งหลาย ย่อมมีความสำคัญในอันที่จะ ให้ผู้ประพฤติปฏิบัติสามารถก้าว ไปสู่ความสำเร็จแห่งมรรคผลนิพพานได้ แต่พระอภิธรรมขั้นมูลฐานอันง่ายแก่การพิจารณาได้มีอยู่ใน ปกิณณกคาถา นี้แล้ว เมื่อท่านได้ศึกษาและพิจารณาดูจะเห็นได้ว่า เป็นสัจธรรมทั้งสิ้น การศึกษาธรรมะนั้น ต้องเข้าใจคือรู้แจ้งเห็นจริงในพระธรรมนั้น ๆ จึงจะเกิดศรัทธา ข้าพเจ้าจึงนำคำแปลมาลงไว้ด้วย เมื่อศรัทธาเกิดแล้วย่อมจะทำให้เกิดพลังในทางจิต และเป็นผลให้มีการประพฤติและปฏิบัติโดยมิท้อถอย อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติธรรมะขั้นสูง ๆ ต่อไป

อนึ่ง การปฏิบัติธรรมนั้น เป็นเรื่องเฉพาะตัว ผู้ใดปฏิบัติผู้นั้นย่อมได้รับผล ชีวิตของคนนั้นไม่มีเวลาอยู่ในโลกนานนัก เพราะฉะนั้น เมื่อท่านได้มาพบดวงแก้วอันประเสริฐ คือ พระรัตนตรัยแล้ว ท่านจะสละโอกาสอันดีของท่าน ไม่ลองศึกษาและปฏิบัติเพื่อความสุขของท่านบ้างหรือ

ลูกศิษย์อาจารย์พิมพ์

ปกิณณกคาถา

บาลี

น ชจฺจา วสโล โหติ น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ, กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ.

คำแปล

จะเป็นคนเลวเพราะชาติก็หามิได้ จะเป็นคนดีเพราะชาติก็หามิได้ (แต่) จะเป็นคนดีและคนเลวก็เพราะกรรมของตนเท่านั้น

บาลี

เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต, เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ.

คำแปล

ธรรมทั้งปวงมีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับไปแห่งธรรมเหล่านั้นด้วย พระมหาสมณเจ้ามีปกติตรัสไว้อย่างนี้.

บาลี

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา, สจิตฺต-ปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ.

คำแปล

การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การสร้างกุศล ๑ และการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธะ

บาลี

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา, มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติ วา, ตโต นํ สุขมเนฺวติ ฉายา ว อนุปายินี.

คำแปล

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐและสำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจสะอาดแล้ว จะพูดหรือกระทำ ความสุขจะตามบุคคลนั้นไป ดุจเงาติดตามไปฉะนั้น

บาลี

มาวมญฺเญถ ปาปสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ, อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกมฺโภปิ ปูรติ, ปูรติ พาโล ปาปสฺสโถกํ โถกํปิ อาจินํ.

คำแปล

บุคคลอย่าสำคัญบาปว่า "บาปนิดหน่อยจะไม่มาถึง" แม้หม้อน้ำย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลงมาทีละหยดได้ฉันใด คนพาลสะสมบาปอยู่ทีละน้อยทีละนิด ย่อมเต็มด้วยบาปได้ฉันนั้นแล.

บาลี

มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส น มตฺตํ อาคมิสฺสติ, อุทพินฺทุนิปาเตน อุทกมฺโภปิ ปูรติ, ปูรติ ธีโร ปุญฺญสฺส โถกํ โถกํปิ อาจินํ.

คำแปล

บุคคลอย่าสำคัญบุญว่า "บุญเล็กน้อยจะไม่มาถึง" แม้หม้อน้ำย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลงมาทีละหยาดได้ฉันใด นักปราชญ์สะสมบุญอยู่ทีละนิดทีละน้อย ย่อมเต็มด้วยบุญได้ฉันนั้น.

บาลี

น อนฺตลิกฺเข น สมุทฺทมชฺเฌ น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส, น วิชฺชเต โส ชคติปฺปเทโส, ยตฺรฏฺฐิโต มุจฺเจยฺย ปาปกมฺมา.

คำแปล

คนที่ประกอบกรรมชั่วไว้แล้วนั้น คิดจะหนีความชั่วให้พ้น โดยเหาะขึ้นไปกลางนภาก็ดี ในท่ามกลางสมุทรก็ดี ตามซอกเขาก็ดี หรือหลบในที่ใด ๆ ก็ตาม ย่อมหาพ้นจากกรรมชั่วนั้นได้ไม่.

บาลี

อหํ นาโคว สงฺคาเม จาปาโต ปติตํ สรํ, อติวากฺยํ ติติกฺขิสฺสํ ทุสฺสีโล หิ พหุชฺชโน, ทนฺตํ นยนฺติ สมิตึ ทนฺตํ ราชาภิรูหติ, ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ โย ติวากฺยํ ติติกฺขติ, วรมสฺสตรา ทนฺตา อาชาเนยฺยา จ สินฺธวา, กุญฺชโร จ มหานาโค อตฺตทนฺโต ตโต วรํ.

คำแปล

เราย่อมอดกลั้นต่อคำล่วงเกิน เหมือนกับช้างเข้าสู่สงคราม อดกลั้นต่อลูกศรที่หลุดมาจากแหล่งนั้น เพราะว่าคนส่วนมากไม่มีศีล ชนทั้งหลายนำช้างตัวที่ฝึกดีแล้วไปสู่สงคราม พระราชาย่อมทรงช้างตัวนั้น ผู้ใดย่อมอดกลั้นต่อคำล่วงเกิน ฝึกอบรมดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ประเสริฐในมนุษย์ทั้งหลาย เช่นว่าอาชาไนยทั้งหลายมีม้าสินธพฝึกดีแล้ว ย่อมประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งปวง แต่พญากุญชรได้ฝึกดีแล้ว ย่อมประเสริฐกว่าอาชาไนยเหล่านั้นแล.

บาลี

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ, อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา.

คำแปล

ความไม่ประมาท เป็นทางไม่ตาย ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย, คนที่ไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย แต่คนที่ประมาทย่อมเป็นเหมือนตายแล้วแล.

บาลี

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา, มนสา เจ ปทุฏฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา, ตโต นํ ทุกฺขมนฺเวติ จกฺกํ ว วหโต ปทํ.

คำแปล

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐสำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลใดมีใจอันความชั่วครอบงำแล้ว จะพูดหรือกระทำก็ตาม ความทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อรถติดตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปฉะนั้น

บาลี

น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิปากิโน, อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคตึ.

คำแปล

ธรรมและอธรรมทั้งสองนี้ ให้ผลเช่นเดียวกันหามิได้. อธรรมย่อมนำบุคคลไปสู่นรก (ถิ่นไม่รื่นรมย์) ส่วนธรรมย่อมนำไปสู่สวรรค์ (ถิ่นอันรื่นรมย์).

ปาฐกถาธรรม ครั้งที่ ๑

บทธรรมความรู้ที่ต้องทราบก่อน

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี

แสดงประจำวันอาทิตย์ที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๑๕

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาข้อธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

อีกสองสามวันก็จะถึงวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนาอีกวันหนึ่ง คือ *วันเพ็ญเดือนแปด* วันเพ็ญเดือนแปดนี้ เรียกตามภาษาบาลีว่า "**วันอาสาฬหะ**" อาสาฬหะนี้เป็นชื่อของดาวฤกษ์ดวงหนึ่ง เมื่อดวงจันทร์โคจรมาผ่านดาวฤกษ์ดวงนั้นเป็นวันเพ็ญ ก็เรียกว่า วันเพ็ญอาสาฬหะ วันนี้มีประวัติเกี่ยวเนื่องกับความสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพราะ**เป็นวันที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประกาศธรรมเป็นครั้งแรก**

ในโลก คือเมื่อภายหลังพระองค์ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัม-โพธิญาณแล้ว พระองค์ก็พิจารณาถึงข้อธรรมะที่ได้ตรัสรู้ เห็นว่าเป็นของลึกซึ้งคัมภีรภาพ ยากที่คนธรรมดาสามัญผู้มีกิเลสบังดวงตาจะรู้จะเข้าใจในธรรมะนั้นได้ ในครั้งแรกก็ทรงอิดหนาระอาใจว่า สอนไปแล้วน่าจะเนื่อยเปล่า เกรงว่าคนทั้งหลายจะไม่เข้าใจ การที่พระองค์คิดไปในรูปเช่นนั้นก็เพราะเห็นว่าคนทั่ว ๆ ไปยังติดอยู่ในอะไร หลายอย่างหลายประการ เช่น ติดอยู่ในประเพณีพิธีรีตอง หรือการปฏิบัติบางอย่าง ที่เคยกระทำกันมาก่อน

สิ่งที่พระองค์ได้ตรัสรู้นี้ เป็นสิ่งที่เรียกว่าใหม่ที่สุดในวงการพระศาสนา ถ้าจะไปพูดให้เขาฟัง เกรงว่าเขาจะไม่เข้าใจในเรื่องนั้น เมื่อไม่เข้าใจก็จะเป็นการเหน็ดเหนื่อยเสียเปล่า ๆ อันนี้เป็นเรื่องทรงวิตก ก่อนที่จะเสด็จออกไปทรงสั่งสอนธรรม แต่ภายหลังเมื่อได้เห็นดอกบัวที่อยู่ในสระน้ำ ดอกบัวในสระนั้นก็เป็นธรรมะเหมือนกัน พระผู้มีพระภาคทรงเห็นดอกบัวแล้วก็พบว่า ดอกบัวในสระนั้นมีอยู่สี่ประเภทด้วยกัน คือ ดอกบัวที่พร้อมจะบานในตอนเช้า ดอกบัวที่จะบานในวันต่อไป ดอกบัวที่บานได้ และดอกบัวประเภทที่ไม่บาน แต่กลายเป็นของเน่าจมน้ำ เป็นเหยื่อเต่าไป

เมื่อพระองค์เห็นดอกบัวเช่นนั้นก็มานึกได้ว่า *มนุษย์ที่มีอยู่ในโลกนี้ก็มีอยู่ ๔ ชนิดเหมือนกับดอกบัวเหมือนกัน* คือ :

คนประเภทหนึ่ง เป็น *พวกที่มีปัญญาไว* พูดอะไรก็เข้าใจได้ทันที นี้พวกหนึ่ง

อีกพวกหนึ่งนั้น *ต้องอธิบายกันยาว ๆ* จึงจะเข้าใจความหมาย

อีกพวกหนึ่งนั้น *พอจะจูงให้เดินไปในทางที่ถูกที่ชอบได้*

ส่วนอีกพวกหนึ่งนั้น เขาเรียกว่า "ปทปรมะ" เป็น *พวกที่ปัญญาอ่อน* ไม่สามารถจะเข้าใจได้ หรือแม้ไม่ใช่ปัญญาอ่อน แต่เป็นคนที่ดื้อเกินไป จนไม่สามารถจะจูงไปตามเส้นทางที่ถูกที่ชอบได้

เมื่อได้พิจารณาเห็นว่ามีคนอยู่ ๔ ประเภท เหมือนกับดอกบัวสี่เหล่าที่อยู่ในน้ำ พระองค์ก็คิดตัดสินพระทัยว่าต้องลองสอนดู เผื่อว่าคนเหล่านั้นได้ฟังแล้ว จะเกิดความรู้ความเข้าใจ ในข้อธรรมะที่จะนำไปสอนนั้นบ้าง เมื่อได้ทรงพระดำริเช่นนั้นแล้ว ก็นึกว่าควรจะสอนใครก่อน เพราะว่าการสอนครั้งแรกนี้เป็นการทดสอบความเข้าใจของคนฟัง ว่า

จะเข้าใจเรื่องที่ทรงสอนหรือไม่ เพราะฉะนั้นต้องเลือกคนฟัง ที่เหมาะกับธรรมะที่พระองค์จะให้ ก็ทรงคิดไปถึงบุคคลที่ควรรับฟังครั้งแรกสองท่าน คือ ท่าน **อาฬารดาบส** กับ **อุทกดาบส** ดาบสทั้งสองท่านนี้เป็นครูเป็นอาจารย์ในแคว้นมคธ เคยเป็นอาจารย์สอนพระองค์ ในเรื่องการบำเพ็ญฌาน อันเป็นการปฏิบัติเบื้องต้น พระองค์ได้ไปปฏิบัติอยู่ในสำนักของท่านทั้งสองนี้มาก่อน ในเรื่องการบำเพ็ญฌาณ ตามแบบที่เขาทำกันมาก่อน และทำได้สำเร็จ จนอาจารย์ยกย่องว่า "เป็นคนเก่ง" แต่พระองค์ไม่พอใจในคำว่า "เก่ง" ที่อาจารย์ยกย่องให้ เพราะคิดดูแล้วมันไม่พ้นไปจากความทุกข์ ยังมีปัญหา ยังมีข้อข้องใจ ไม่ทรงพอพระทัยเพียงสักแต่ว่าได้เป็นอาจารย์ในสำนักน้อย ๆ แต่พระองค์ใคร่ที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไป เพราะมันยังไม่ถึงที่สุดของสิ่งที่ต้องการ จึงได้ลาออกจากสำนักของอาจารย์นั้นไป ครั้นได้ตรัสรู้แล้ว ก็นึกว่าอาจารย์ทั้งสองท่านนั้น เป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจดีพอเหมาะที่จะนำธรรมะอันใหม่นี้ไปให้ได้ แต่ได้ทราบว่าอาจารย์ทั้งสองนั้น ได้ถึงแก่มรณกรรมไปเสียแล้ว จึงพลาดจากความดีที่จะได้รับในชีวิตนั้น

ต่อมาก็คิดว่ามีคนอยู่อีกห้าคน เป็นคนที่เคยร่วมสุขร่วมทุกข์กันในการบำเพ็ญความเพียร ที่เรียกว่า "ทุกกรกิริยา" ประเทศอินเดียนั้นมีคนจำพวกหนึ่ง ชอบทรมานตนให้ลำบาก การทรมานตนให้ลำบากนั้น ก็เพราะเนื่องจากเข้าใจว่า ร่างกายนี้เป็นสิ่งผูกพันวิญญาณของเขา เพราะฉะนั้นต้องทรมานร่างกายให้เหี่ยวแห้ง แล้วให้มันตายไป วิญญาณจะได้ออกจากร่างนี้ไปเกิดไปในที่ดีที่ชอบต่อไป อันนี้เป็นความเข้าใจของพวกพราหมณ์ในสมัยนั้น พวกนั้นจึงได้ทำพิธีบำเพ็ญความเพียรด้วยประการต่าง ๆ พระพุทธเจ้าของเรา ก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็ได้เคยไปทดสอบบำเพ็ญความเพียรในเรื่องนี้มาเหมือนกัน ใครอ่านหนังสือที่เรียกว่า "พุทธประวัติจากพระโอษฐ์" จะรู้เรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญทุกรกิริยานี้ดี ว่ามีอะไรบ้าง พระองค์ทำแล้วก็ได้พบว่าไม่ได้เรื่องอะไร เป็นการเหน็ดเหนื่อยเปล่า ๆ ทรมานกายโดยไม่ได้อะไรเกิดขึ้น ก็ทรงละเลิกจากความเพียรแบบนั้น หันมาทำความเพียรแบบใหม่จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แต่ว่าพวกฤาษีทั้งห้าท่านนั้นเป็นคนเชื่อมั่นในการปฏิบัติแบบเก่า ๆ ก็ไม่เลิก หนีจากพระพุทธเจ้าไปอยู่ที่อื่น เพื่อทำความเพียรแบบนั้นต่อไป

อันนี้ *มีคติสอน* เราทั้งหลายอยู่ประการหนึ่ง คือว่า *คนเราทั่ว ๆ ไปนั้นมักจะติดอยู่ในอะไร ๆ บางอย่าง* สิ่งใดที่ตนเคยทำเคยปฏิบัติ แม้ว่าจะไม่ทำให้เกิดผลทางใจอะไรมากนัก แต่ก็ติดอยู่ในเรื่องนั้น ๆ จะเห็นได้ว่าพิธีรีตองต่าง ๆ ที่เราทำกันอยู่ทั่วๆ ไปนั้น เราทำกันด้วยความยึดถือ มากกว่าทำด้วยเหตุผล ถ้าเรามีเหตุมีผล เรื่องบางเรื่องเราก็ตัดออกไปได้ ไม่ต้องทำให้เสียเวลา ให้เป็นการชักช้าอยู่

ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ เช่นว่าจะเอานาคเข้าไปบวชในโบสถ์ วันหนึ่ง ๆ บวชกันหลาย ๆ นาค บอกญาติโยมว่าไม่ต้องไปเดินเวียนรอบโบสถ์ เพราะเวลามันจำกัด จะต้องบวชอีกหลายนาค มันจะมืดค่ำ ญาติโยมก็ไม่ค่อยจะพอใจ อยากจะเดินรอบโบสถ์สักสามรอบก่อน การที่อยากเดินนั้นไม่ใช่เรื่องอะไร เรื่องติดในธรรมเนียม โดยเข้าใจว่า ถ้าไม่ได้เดินสามรอบแล้วมันไม่สมบูรณ์แบบอย่างนั้นแหละ ความจริงไม่ได้ขาดอะไรไป ถึงแม้เราไม่เดินก็ไม่ได้ขาดอะไร ที่เดินเสียซ้ำไปบางทีไม่ได้อะไร ถ้าเดินไม่ถูกเรื่อง

ที่ว่าเดินไม่ถูกเรื่องนั้นเดินอย่างไร ก็เดินโห่กันไปรอบ ๆ โบสถ์ แสดงกิริยาลิงโลดเหมือนกับอะไรดี อย่างนี้ไม่ได้สาระ ไม่เป็นการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย

แต่ ถ้ามีเวลาเราก็เดินด้วยความสงบ แล้วก็น้อมจิตระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อย่างนั้นจึงเชื่อว่าเดินถูกจุดหมาย แต่ถ้าเดินโห่ ตีกลองยาว สนุกสนานกันไปในรูปอย่างนั้น ไม่ใช่การประทักษิณเพื่อแสดงความเคารพ แต่เป็นการกระทำเพื่อความสนุกสนานของตนเองเสียมากกว่า

อันนี้เป็นตัวอย่าง เรียกว่าติดอยู่ในประเพณีอันนั้น ๆ จนไม่รู้ว่าทำเพื่ออะไร ไม่ทำจะได้หรือไม่ นี้มีอยู่มากในญาติพี่น้องพุทธบริษัททั่ว ๆ ไป ก็เรียกว่าติดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณโน้น คนในสมัยโบราณก็ติดในเรื่องอะไรอย่างนั้นเหมือนกันทางพระพุทธศาสนา สอนให้คนเราแกะสิ่งที่เรียกว่าพิธีรีตองออกไปทีละน้อย ๆ ถ้าจะทำก็ให้รู้ว่าทำเพื่ออะไร ทำแล้วจะได้อะไร ถ้าสมมติว่าไม่ทำมันจะเป็นอย่างไรให้เข้าใจอย่างนี้ ถ้าเข้าใจอย่างนี้ สมมติว่าขาดอย่างนั้นไปนิดหนึ่ง เราก็ไม่มีความทุกข์ความเดือดร้อนใจ ไม่นั่งกังวนใจว่ายังไม่ได้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะเรารู้ว่าทำเพื่ออะไร ไม่ทำจะได้หรือไม่ เข้าใจอย่างนี้เรื่องมันก็ไม่ยุ่งยาก

ในคนสมัยโบราณก็เช่นเดียวกัน เช่นปัญจวัคคีย์ห้าท่านนี้ ติดในการบำเพ็ญทุกกรกิริยา คิดว่าทางนี้ทางเดียวที่ทำคนให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน ก็เลยปฏิบัติอยู่อย่างนั้นไม่ยอมเปลี่ยน หนีพระพุทธเจ้าไปเสียเลย พระองค์ก็เลยตั้งหน้าบำเพ็ญเพียรอย่างแรงกล้า จนได้ตรัสรู้ธรรมะชั้นสูง ครั้นได้ตรัสรู้แล้วก็ยังคิดถึงท่านทั้งห้านั้นว่า เป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจ พอสมควรที่จะรับธรรมะชั้นสูงได้ จึงคิดว่าจะลองไปสอนท่านเหล่านั้นมาก่อน พระองค์จึงได้เสด็จออกจากเมืองพุทธคยา อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ เดินขึ้นไปทางเหนือเพื่อไปเมืองพาราณสี ที่เรียกว่า ป้อมปราการสำคัญของพวกพราหมณ์เขา แต่พระองค์ก็ไม่ได้ไปทำลายลัทธิของพราหมณ์เหล่านั้นต้องการจะไปสอนพวกปัญจวัคคีย์เพื่อทดสอบก่อน จึงได้เสด็จไปสอนท่านเหล่านั้น

ภายหลังจากเทศนาให้ฟังแล้ว ปัญจวัคคีย์ทั้งห้าก็ได้ความรู้ความเข้าใจในข้อธรรมะ คือได้ความรู้ว่าอะไร ๆ เกิดจากเหตุ จะดับไปก็เพราะเหตุดับก่อน อันนี้เกิดความเข้าใจขึ้นเป็นคนแรก คือท่านโกณฑัญญะนั่นเอง นอกนั้นยังไม่เข้าใจอะไรมากนัก พระองค์ก็ได้สั่งสอนต่อไป จนกระทั่งเข้าใจธรรมะถูกถ้วนกระบวนความ แล้วจึงได้สอนธรรมะ

สูงยิ่งขึ้นไปกว่านั้น จนได้เป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา **วันที่พระพุทธเจ้าไปเทศน์ที่นั่นครั้งแรก** ถ้าพูดตามสำนวนให้มันไพเราะหน่อยก็ว่า **ตีกลองคืออมตธรรม** ที่ป่าสารนาถใกล้เมืองพาราณสี ให้หมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายได้ลืมหูลืมตา ได้ฟังสิ่งที่ควรจะฟัง ได้รู้สิ่งที่ควรจะรู้ ได้เข้าใจสิ่งที่ควรจะเข้าใจ เป็นทางใหม่ทางเอกที่พระผู้มีพระภาคนำมาประกาศแก่คนเหล่านั้น *วันนั้นเราจึงถือว่าเป็นวันสำคัญวันหนึ่ง เรียกว่า "วันอาสาฬหะบูชา"* หรือจะเรียกอีกอย่างว่า "*วันธรรมจักร*" เพราะเป็นวันที่พระองค์ประกาศธรรมจักรครั้งแรก

ธรรมจักรนี้หมายถึงวงล้ออันเป็นเครื่องหมายของพระธรรม ชาวอินเดียในสมัยโบราณที่นับถือพระพุทธศาสนาเมื่อยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป ถ้าจะทำรูปพระผู้มีพระภาคเกี่ยวเนื่องกับการแสดงธรรมเทศนาครั้งแรก เขาก็ทำรูปวงล้อธรรมจักร แล้วก็ทำรูปกวางสองตัวไว้ กวางสองตัวนั้นเป็นเครื่องหมายสถานที่ เพราะที่ที่พระองค์แสดงธรรมครั้งแรกนั้นเป็นป่าที่เลี้ยงกวาง ของพระเจ้าแผ่นดินเมืองพาราณสี คือพระเจ้าพรหมทัตต์ แล้วที่ทำเป็นวงล้อนั้นหมายถึงธรรมอันหมุนไป เพื่อขจัดความโง่ความหลง ความเข้าใจผิดของชาวโลกทั้งหลาย

ในธรรมจักรที่ได้เทศน์ครั้งแรกนั้น มีคำหนึ่งว่า *ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปวตฺติยํ* แปลว่า *พระองค์หมุนล้อธรรมจักรไปแล้วไม่มีใครจะโต้ให้หมุนกลับมาได้* หมายความว่า เมื่อทรงหมุนแล้วก็หมุนเรื่อยไป ไม่มีใครจะโต้เถียงคัดค้านในข้อธรรมะที่พระองค์นำมาประกาศนั้นได้ เพราะว่า *ธรรมะที่พระองค์นำมาประกาศนั้น เป็นของจริง เป็นของแท้ เป็นทางที่จะนำไปสู่ทางพ้นทุกข์อย่างแท้จริง ผู้ใดนำไปปฏิบัติตามแล้ว ผู้นั้นจะมีความสุขความก้าวหน้า ในชีวิตในการงานและสมความปรารถนา* อันนี้เป็นเครื่องหมายของวันนั้น คือวันเพ็ญเดือนแปด' ซึ่งอีกสองวันก็จะถึงวันเพ็ญนั้นแล้ว

เราทั้งหลาย **เมื่อถึงวันเพ็ญเช่นนั้นเข้า ควรจะทำอะไร** เราก็ควรจะได้ปฏิบัติกิจเป็นพิเศษ เพื่อบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยการปฏิบัติบูชา อันการบูชาต่อพระผู้มี-พระภาคนั้น การบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการะ แม้จะมากมายสักเท่าใด พระองค์ก็ไม่ได้สรรเสริญเยินยออะไร เป็นเครื่องบูชาเพียงเล็กน้อย

มีพระดำรัสที่ตรัสไว้ใกล้จะปรินิพพาน ตอนหนึ่งน่าฟัง คือในสมัยที่พระองค์ใกล้จะปรินิพพานนั้น ประชาชน

ได้ทราบข่าว ก็ได้นำดอกไม้มาบูชาพระองค์เป็นจำนวนมาก กองสูงท่วมหัวก็ว่าได้ พระองค์เห็นเช่นนั้น ก็ตรัสกับพระอานนท์ว่า "อานนท์ ประชาชนยังบูชาตถาคตไม่ถูกทาง ตถาคตไม่ได้ชื่อว่าเป็นผู้อันบุคคลเหล่านั้นบูชาแล้ว ด้วยดอกไม้เหล่านี้" พระอานนท์จึงทูลถามว่า "จะบูชาพระองค์ด้วยอะไร จึงจะชอบจะควร" พระองค์ตรัสว่า "โย โข อานนฺท" เป็นต้น บอกว่า **"ดูกร อานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ใด เป็นผู้ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นแหละได้ชื่อว่า สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ตถาคตด้วยการบูชาอันสูงสุด"**

การบูชาอันสูงสุดนั้นก็คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติ การปฏิบัติคือการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ของเรา ให้ตรงตามธรรมะที่พระองค์ได้แสดงไว้ เช่นเรา**รักษาศีล ก็ชื่อว่าเราบูชาด้วยการถือศีล** เรา**ทำจิตให้สงบ** ก็**ชื่อว่าบูชาด้วยการทำสมาธิ** เรา**คิดค้นให้เกิดปัญญา** รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง ก็ได้**ชื่อว่าเราบูชาด้วยการคิดค้นให้เกิดปัญญา** ศีล สมาธิ ปัญญามีอยู่ในบุคคลใด ผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรม ผู้ใดปฏิบัติธรรม ผู้นั้นชื่อว่าบูชา

พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยการปฏิบัติ *การบูชาด้วยการปฏิบัตินี้เป็นการรักษาพระศาสนาไว้* เป็นการรักษาเนื้อแท้ของพระศาสนาถ้าเราบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน บางทีก็ไม่ชื่อว่ารักษาพระศาสนา รักษาได้แต่เพียงพิธีรีตองอันเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ถ้าเราบูชาด้วยการปฏิบัติ นับว่าเป็นการบูชาแท้

มีเรื่องอีกเรื่องหนึ่งซึ่งน่าคิดเหมือนกัน ในสมัยที่พระองค์ใกล้จะปรินิพพานนี่แหละ พระสงฆ์จำนวนมากได้มานั่งเฝ้าดูพระอาการของพระองค์อยู่ตลอดเวลา แต่มีพระอยู่องค์หนึ่งไม่มา ไปนั่งอยู่ในป่าเงียบ ๆ พระทั้งหลายก็พูดติเตียนกันว่า แหม ! พระองค์นั้นแกกะไร พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานในตอนใกล้รุ่งวันนี้แล้ว ทำไมไม่มาเฝ้าเสียเลยเป็นผู้ใช้ไม่ได้พูดตามภาษาชาวบ้านว่าอย่างนั้น แล้วก็ฟ้องต่อพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงทราบด้วยน้ำพระทัยดีอยู่แล้วว่าพระองค์นั้นไม่ได้ละเลยเพิกเฉย แต่เป็นผู้สำนึกในหน้าที่ อันพึงกระทำอย่างรีบด่วน ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะหมดลมหายใจ หน้าที่อันรีบด่วนนั้นคืออะไร จะรู้ได้ต่อไปเมื่อท่านมาถูกพระพุทธเจ้าถาม คือพระองค์สั่งให้ไปตามพระรูปนั้นมา แล้วตรัสถามว่า "เธอไปไหนไม่เห็นมาสู่ที่เฝ้า"

พระองค์นั้นกราบทูลว่า "ข้าพระองค์มาสำนึกได้ว่า วันนี้เป็นวันสุดท้าย แห่ง พระชนม์ชีพของพระผู้มีพระภาค พระองค์จะปรินิพพานแล้ว ข้าพระองค์จึงหลีกไปเพื่อทำความเพียร เพื่อกำจัดกิเลส เพื่อทำจิตให้หลุดพ้นจากเครื่องผูกพันด้วยประการทั้งปวง ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพาน พระองค์ได้ทรงพึ่งก็ร้องสาธุขึ้นว่า *สาธุ ชอบแล้วการที่เธอกระทำเช่นนั้น* การกระทำเช่นนั้น *เรียกว่ารู้จักหน้าที่และเป็นการบูชาตถาคตในทางที่ถูกที่ชอบ* ดีกว่าที่จะมานั่งดูอาการซึ่งไม่ได้เรื่องอะไร ควรจะได้ปฏิบัติหน้าที่ของตน อันนี้เป็นเรื่องที่ควรจำไว้เหมือนกัน

ในเวลาที่มีการแต่งตั้งผู้หลักผู้ใหญ่ เช่นว่าแต่งตั้งพระสังฆราชเมื่อวานซืนนี้ มีคนมาถามอาตมาว่าไม่ไปวัดโพธิ์หรือในการแต่งตั้งพระสังฆราช อาตมาบอกว่า ไม่มีเวลาจะไปเพราะงานที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่มีมาก เขาก็บอกว่าควรจะไปหน่อย ไปบูชาต่อสมเด็จพระสังฆราชองค์ใหม่ อาตมาก็บอกว่า เขาตั้งกันมาหลายองค์แล้ว ไม่เคยไปสักองค์เดียว ที่ไม่ได้ไปก็เพราะปฏิบัติหน้าที่ วันที่เขาแต่งตั้งพระสังฆราชบวชนาคตลอดทั้งวัน ค่ำแล้วมันก็เหนื่อย ขึ้นกุฏิอาบน้ำเอนหลังแล้วก็หลับไปเลย เลยไม่ได้ไปบูชาอะไร แต่

นึกอยู่ในใจว่า ได้บูชามากกว่าพระที่ไปบูชา เพราะว่าพระบางองค์ไปบูชาเพื่อเอาหน้าเอาตากันเท่านั้นเอง ไปให้ท่านเห็นหน้าจำได้หน่อย ต่อไปท่านจะได้นึกถึงบ้าง อาตมาไม่ได้คิดจะไปเอาหน้าอะไร เพราะหน้าที่มีอยู่แล้วก็รักษากันไม่ค่อยไหวอยู่แล้ว เลยทำหน้าที่ดีกว่า อะไรเป็นหน้าที่โดยตรงอันเราควรปฏิบัติเราควรจะทำอันนั้น

การกระทำหน้าที่ของเราให้เรียบร้อยนั่นแหละคือการบูชา ต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บูชาพระสังฆราช บูชาพระมหากษัตริย์ บูชาต่อสิ่งที่เราเคารพนับถือ เช่นเรานับถือมารดาบิดา เราทำตามหน้าที่ ก็เรียกว่าเราเคารพท่านอย่างเลอเลิศแล้ว เรานับถือครู เราปฏิบัติตามหน้าที่ที่ครูสั่งสอนอบรม เป็นคนซื่อสัตย์ เป็นคนตั้งใจทำงาน เป็นคนเสียสละ อย่างนี้ก็เรียกว่าบูชาครู การบูชาอย่างนั้นและทำคนให้เจริญ เพราะฉะนั้นเราต้องเข้าใจในข้อนี้ว่า การบูชาที่แท้จริงนั้น อยู่ที่การปฏิบัติบูชา และการปฏิบัติบูชานี่แหละสืบอายุพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเจริญนั้น เจริญที่ตรงไหน เจริญตรงที่มีคุณธรรมตั้งมั่นอยู่ในใจของประชาชน ผู้ใดปฏิบัติธรรมอยู่ตลอดเวลา ผู้นั้นก็เรียกว่ามีศาสนา มีธรรมะ

มีพระอยู่ในใจ เป็นคนเจริญ แต่ถ้าผู้ใดไม่มีคุณธรรมอยู่ในใจ คนนั้นก็ยังหาเรียกว่าเป็นผู้รักษาพระศาสนาไม่ **การรักษาพระศาสนาก็อยู่ที่การศึกษาให้เข้าใจ อยู่ที่การปฏิบัติด้วยตนเอง และช่วยแนะนำพร่ำสอนคนอื่นให้เกิดความรู้ความเข้าใจ**ในข้อธรรมะนั้น ๆ นั่นเรียกว่าเป็นการรักษาพระศาสนา

เดี๋ยวนี้เราไม่ค่อยได้รักษาพระศาสนาที่เป็นเนื้อ แต่ชอบรักษาพระศาสนาที่เป็นเปลือกนอก หรือเป็นวัตถุกันเสียเป็นส่วนมาก ละเลยหน้าที่ด้านใน มาทำแต่เรื่องภายนอกจนหมดลมหายใจ เลยไม่รู้ว่าเนื้อแท้ของธรรมะเป็นอย่างไรรสแห่งความสุขความสงบเย็นอันเกิดขึ้นในใจ จากการปฏิบัติธรรมะเป็นอย่างไร ก็เหมือนกับคนเลี้ยงวัวนมนั่นเอง เลี้ยงวัวให้เขารีดนม เช้าต้อนไป เย็นต้อนมาคอกรีดนมให้เขา เขากินรสนม แต่คนเลี้ยงคนรีดไม่เคยได้แตะแม้แต่น้อย

อันนี้พระผู้มีพระภาคทรงติไว้เหมือนกัน บอกกับพุทธบริษัทว่า อย่าทำตนเหมือนกับคนเลี้ยงวัว ทำตนให้เหมือนกับคนกินนมวัว เราผู้เป็นพุทธบริษัทนี้ก็เหมือนกันเราต้องทำตนเป็นคนดื่มรสของธรรมะ ด้วยการปฏิบัติธรรมะ

ให้เห็นว่าธรรมะรักษาเราอย่างไร ทำให้เรามีความเย็น มีความสงบ มีความอดทน มีความหนักแน่น เมื่อเรากระทบกับอารมณ์ต่าง ๆ จะเป็นอารมณ์ประเภทใดก็ตาม ถ้าจิตใจของเรามั่นคง หนักแน่น ไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน เพราะอารมณ์ที่มากระทบ เหมือนกับก้อนหินแท่งทึบ ลมพัดมาสี่ทิศไม่โยกโคลงฉันใด ถ้าใจของเรามีสภาพเช่นนั้น ก็หมายความว่าเรามีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อยู่ในใจ พระคุ้มครองเรา พระรักษาเรา ทำให้เราอยู่รอดปลอดจากภัยอันตราย ไม่กระทบอารมณ์ร้าย ๆ เหล่านั้น นี่คือผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ

คนเรา**ในการปฏิบัติ**ต้องค่อย ๆ ก้าวไปทีละขั้น ๆ ใน**เบื้องต้นต้องรู้จักตัวเราเองก่อน** ที่เรียกว่ารู้จักตัวเองนั้นหมายความว่า รู้ว่าเรานั้น*บกพร่องอะไร เรามีนิสัยสันดานเป็นอย่างไร มีความผิดความเสียอะไรเป็นประจำอยู่ในตัวของเราบ้าง* อันนี้จะต้องพิจารณา

ก่อนที่จะพิจารณาในเรื่องนั้น ก็ต้องศึกษาธรรมะก่อนเหมือนกัน เช่น ศึกษาเรื่องของกายกับใจ ให้รู้ว่าตัวเรานี่คือเรื่องกายกับใจ แล้วเรื่องของใจนั้นมันมีอะไรบ้าง ฝ่ายที่เป็นกุศลคืออะไร ฝ่ายที่เป็นอกุศลคืออะไร เรารู้ว่า

ฝ่ายกุศลคือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ไม่หลง ถ้ามีความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง อยู่ในใจ ก็ทำให้กิจการด้านกุศลเจริญงอกงามต่อไป แต่ถ้าเรามีความโลภ ความโกรธ ความหลงอยู่ในใจ กิจการด้านอกุศลก็เจริญขึ้นในใจของเรา

อันนี้เป็นเรื่องที่จะต้องรู้ไว้ เพราะว่าความโลภ ความโกรธ ความหลงนี่ เป็นรางเง่าเค้ามูลของความชั่วร้ายด้วยประการทั้งปวง เช่นคนมีความโลภเกิดขึ้นในใจอาจจะไปฆ่าคนเพราะความโลภก็ได้ อาจจะไปลักของเขาเพราะความโลภก็ได้ อาจประพฤติผิดระเบียบประเพณี เพราะความโลภก็ได้ อาจพูดโกหกหลอกลวงเขา เพราะความโลภก็ได้ หรืออาจไปดื่มกินของมึนเมา เพื่อปลุกเร้าจิตใจ ให้ทำกรรมที่ไม่เหมาะไม่ควรก็ได้ มันมีอะไรเกิดขึ้นจากความโลภนี้มากมาย พระจึงตรัสไว้ว่า *"โลโภธมฺมานํปริปนฺโถ"* แปลว่า ความโลภเป็นอันตรายของธรรมทั้งปวง บรรดาคุณงามความดีทั้งหลายมันจะไม่อยู่ในใจของบุคคล ผู้มีความโลภเป็นสันดาน **คนใดมีความโลภมาก ธรรมไม่มีในบุคคลนั้น** อันนี้เป็นเรื่องที่เราควรรู้ เพราะมันเป็นหลักทางจิตใจ

คำว่า **"โลภ"** นี้ต้องเข้าใจให้ถูกสักหน่อย เพราะบางทียังไม่ค่อยจะเข้าใจชัด เห็นคนใดทำงานทำการด้วยความขยันไม่หลับไม่นอน เราก็ว่าเจ้าคนนั้นโลภจริง ๆ อย่างนั้นเขาไม่เรียกว่าคนโลภ **โลภนั้นหมายถึงอยากได้ของคนอื่น** เราไม่มีสิทธิที่จะได้ แต่ไปอยากได้ของคนอื่น คิดว่าเราจะได้แต่มันยังไม่ถึงเวลาจะได้ เราเกิดความอยากได้ขึ้นมา ยาไม่ถึงวันเงินเดือนออก อยากจะได้ขึ้นมา อันนี้เรียกว่าความโลภเหมือนกัน เรามีสิทธิจะได้สามอัน แต่ว่าอยากได้ห้าอัน อันนี้เขาเรียกว่า เป็นความโลภ เห็นทรัพย์ของคนอื่น เกิดความอยากได้ มันก็อยู่ในเกณฑ์ความโลภทั้งนั้น พอโลภเกิดขึ้นจิตใจก็มืดบอดไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี อาจทำอะไร ๆ ที่เป็นไปในทางเสียก็ได้ แต่ว่าบุคคลใดที่ตื่นแต่เช้าก้าวไปข้างหน้า ทำงานแข่งกับเวลา ปฏิบัติหน้าที่ของตนไม่หยุดยั้ง พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ติคนนั้น แต่ทรงสรรเสริญว่า เป็นผู้รู้จักหน้าที่เป็นผู้ทำงานตลอดเวลา ชีวิตมีราคามีความหมาย อย่างนั้นไม่ใช่เป็นความโลภ อย่าไปติไปว่าเขา เราควรจะติคนที่มีความอยากได้ ความโลภเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายในจิตใจ

ความโกรธที่เรียกว่า โทสะ หรือความประทุษร้าย **หมายถึงลักษณะจิตใจที่มีอารมณ์หงุดหงิดงุ่นง่านตลอดเวลา** ประเภทที่เรียกว่า ใจร้อนใจเร็ว หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าใจน้อย กระทบนิดกระทบหน่อยก็ไม่ค่อยจะได้ มีความกระเทือนไวเกินไปต่ออารมณ์ แล้วก็ไม่เป็นไปในทางที่เป็นคุณ เป็นไปในทางที่เป็นโทษแก่ตน เขาพูดอะไรกระทบนิดก็โกรธ อากาศไม่ดีก็วู่วาม ใครทำอะไรไม่เหมาะไม่ควร ก็เกิดอารมณ์วู่วามขึ้นในใจ เผาลนตัวเองให้เร่าร้อนด้วยความคิดประเภทที่ร้อน ๆ แรง ๆ อยู่ตลอดเวลา บุคคลประเภทนี้ลักษณะเป็นคนโกรธง่าย ใจร้อนเร็ว เรียกว่า เป็นคนเจ้าอารมณ์ที่เรียกเช่นนั้น เพราะว่าชอบเก็บอารมณ์มาก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในใจ คนอย่างนี้อยู่ที่ไหนก็ลำบาก ตัวเองลำบากแล้วก็ทำให้คนอื่นเขาลำบากด้วย

สามีภรรยาที่อยู่ด้วยกัน ถ้าสมมติว่าภรรยาเป็นคนใจน้อยใจเร็ว สามีก็รำคาญ สามีใจน้อยใจเร็ว ภรรยาก็รำคาญ นายใจร้อนใจเร็ว บ่าวก็ลำบาก ถูกดุถูกว่าบ่อย ๆ นี่เพราะว่ามีโทสะความประทุษร้ายอยู่ในใจ เป็นเรื่องไม่ดี ทำให้อายุสั้นแก่เร็วหน้าเหี่ยวแห้งร่วงโรย เพราะว่าใจมันขุ่นอยู่ตลอดเวลา จุดไฟเผาตัวเองอยู่ตลอดเวลา

ใจเรานี้ก็เหมือนกัน ถ้าความโกรธความดุร้ายมันเผาใจเราอยู่บ่อย ๆ ใจก็เหี่ยวแห้งเกรียม ไม่เกรียมแต่ใจหน้าตาก็พลอยเหี่ยมเกรียมไปด้วย คนประเภทนั้นจึงแก่เกินอายุไป เพราะเผาตัวเองบ่อย ๆ ด้วยความโกรธความขุ่นแค้นอันนี้ไม่ดี บังเกิดแก่ผู้ใดแล้วเป็นโทษเป็นทุกข์ แล้วก็ล่อแหลมต่อการที่จะเป็นโรคประสาท หรือว่าเป็นโรคเบาหวาน อาหารไม่ย่อยและโรคอื่น ๆ อีกหลายอย่าง คนที่มีโรคมากใจหงุดหงิดทั้งนั้นแหละ

คนใจเย็นไม่ค่อยมีโรคอะไร เพราะฉะนั้นถ้าเราสังเกตดูว่าใครก็ตามเป็นคนอารมณ์ดี ไม่ค่อยโกรธใคร ไม่มีอาการใจร้อนใจเร็ว รู้จักปล่อยรู้จักวาง คนนั้นเป็นคนสงบเย็น คนประเภทสงบเย็นนี้อายุยืน สมมติว่าเราไปพบคนแก่อายุ ๘๐ ปี ๙๐ ปี แต่ยังอยู่ในสภาพที่ไม่แก่เกินไป ไม่ทรุดโทรมเกินไป แล้วลองศึกษาดู ก็จะพบความจริงข้อหนึ่งว่า ท่านใจเย็นไม่ร้อน อะไรกระทบนิดหน่อยก็เฉย ๆ เป็นคนรู้จักปล่อยรู้จักวาง ไม่ชอบเก็บ แต่ว่าชอบเอาออก คนเราถ้าเก็บมากมันก็หนักเต็มที่ ถ้าเอาออกมากมันก็เบา

พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนไว้อันหนึ่งว่า "*ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงวิดเรือนี้ เรืออันเธอวิดแล้วมัน*

จะเบา จะไปถึงฝั่งได้เร็ว" ที่เรียกว่าให้วิดเรือนั้นหมายความว่าร่างกายนี้เปรียบเหมือนกับเรือ สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นความคิดเกิดขึ้นในใจของเรา เหมือนกับของบรรทุกในเรือ คนเก็บอารมณ์มาคิดมาก อะไร ๆ เป็นเรื่องของตัวไปหมด เป็นเจ้าก็เจ้าการเอามาเป็นทุกข์ตลอดเวลา อันนี้เขาเรียกว่า เรือมันบรรทุกเพียบ เมื่อบรรทุกเพียบมันก็ไปไม่ไหว ผลที่สุดเรือมันก็จมพระท่านจึงบอกว่า วิดออกเสียบ้าง ของอันใดที่ไม่เป็นประโยชน์โกยทิ้งออกไป น้ำที่เข้ามาในเรือก็วิดออกไป เรือมันจะเบา เราก็จะพายได้คล่อง ไปถึงฝั่งคือพระนิพพานได้เร็วอันนี้ก็เป็นถ้อยคำที่น่าคิดอยู่เหมือนกัน

ญาติโยมทั้งหลาย ใครที่เอาของบรรทุกลงไปในเรือของตนมาก ๆ ให้รู้ว่ากำลังเพียบมากแล้ว มันจะไปไม่ไหว ว่าง ๆ ก็นั่งวิดออกเสียบ้าง ที่เขาให้วิด เช่นวันพระเขาให้มาวัดมาวา ก็เพื่อให้มาวิดออกนั่นเอง แต่ว่าวิดอยู่ที่วัด พอไปถึงบ้านก็ใส่ลง ๆ ไม่รู้อะไรต่ออะไรก็ใส่ลงไป ๆ จนเต็มลำ เต็มแล้วก็ใส่ลงไปอีก อย่างนี้พะรุงพะรังเต็มที่ เรื่องนี้สำคัญเหมือนกัน เราต้องคิดแก้สิ่งเหล่านี้ออกไป

เจ้า**ตัวความหลง**ที่เราเรียกว่า **"โมหะ" มันมีลักษณะมืดบอด** มองอะไรไม่เห็น เห็นก็ไม่ชัด เช่นเห็นเชือก

เป็นงูบ้าง เห็นงูเป็นเชือกบ้าง เห็นเชือกเป็นงูนี่มันก็ยุ่ง เช่นเราเดิน ๆ ไปเห็นเชือกเป็นงู กระโดดหนี กระโดดไม่ดีไปชนอะไรเข้าก็เดือดร้อน เห็นงูเป็นเชือกไปจับเข้าให้ งูมันก็แว้งกัดเอา เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เห็นอย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นมายา ไม่ใช่ของแท้ของจริง เราจะต้องมองให้เห็นชัด ว่าเชือกก็คือเชือก งูก็คืองู สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ทางธรรมะบอกว่ามันเป็นมายา หมายความว่าเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เราเห็นไปอย่างหนึ่งในเวลานี้ ต่อไปมันก็เปลี่ยนไปอีกอย่างหนึ่ง ถ้าเราปล่อยจิตใจไปตามอำนาจของมายาเหล่านั้น เราก็ต้องวิ่ง ๆ เต้น ๆ อยู่ตลอดเวลา

จิตใจที่ถูกต้องนั้นควรจะทำอย่างไร *ควรจะเพ่งมองสิ่งเหล่านั้นให้เห็นชัดตามความเป็นจริง พระผู้มีพระภาคทรงสอน*ภิกษุทั้งหลายว่า *"ดูกร ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงมองทุกสิ่งทุกอย่างตามที่มันเป็นอยู่จริงๆ"* คำนี้สำคัญมาก ญาติโยมต้องเอาไปคิดให้ดี มองทุกสิ่งทุกอย่างตามที่เป็นอยู่จริง ๆ ไม่ว่าอะไรมันมีความจริงอยู่ในตัวของมัน แต่ว่าคนเรานี่แหละ ไม่ค่อยมองให้เห็นความจริง เลยไม่พบความจริงในสิ่งนั้น ที่มองไม่เห็น เพราะเราไปติดอยู่ในสิ่งที่เป็นมายาที่เขาเอาฉาบทาไว้ แต่งไว้

การที่จะมองให้เห็นความจริงไม่ว่าอะไร เราจะต้องปอกสิ่งที่เรียกว่าไม่ใช่เนื้อแท้ของมัน เหมือนกับว่าเราจะกินมะพร้าว เราต้องปอกเปลือกหยาบออก ต่อยเปลือกแข็งออก เอาแต่เนื้อมะพร้าว แล้วเอาไปคั้นเอาน้ำกะทิ น้ำกะทิเฉยๆ ก็ยังไม่ถึงเนื้อแท้ ต้องเอาไปเคี่ยวหรือกลั่น ทำอย่างไรก็ตามเถอะ ให้ได้แต่เนื้อแท้คือน้ำมะพร้าว เราเอามากินได้ นั่นคือเนื้อแท้ของมัน อันนี้เป็นข้อเปรียบเทียบ แม้ในเรื่องอื่น ๆ ก็เหมือนกัน

เราต้องมองให้เห็นว่าเนื้อแท้ ของสิ่งนั้นเป็น อย่างไร ความหลงในทางจิตใจก็จะหายไป ตราบใดที่เรายังไม่รู้จักธาตุแท้ของสิ่งใด เราก็ยังมีความหลงในสิ่งนั้นเรื่อยไป และเมื่อยังมีความหลงก็ยังมีความทุกข์ อันนี้เราลองคิดถึงตัวเรา ในชีวิตประจำวัน เวลาใดเรามีปัญหามีความทุกข์ความเดือดร้อน เราเป็นทุกข์เดือดร้อนเพราะอะไร เพราะสิ่งที่ไม่ใช่เนื้อแท้ **ถ้าเราเห็นสิ่งเหล่านั้นว่ามีเนื้อแท้เป็นอย่างไร เราก็หายหลงหายประมาท ความทุกข์มันก็ไม่เกิด** ที่ความทุกข์เกิดอยู่ก็เพราะว่า มองไม่ถึงเนื้อแท้ของสิ่งนั้น หรือว่าสิ่งที่เป็นความจริงของสิ่งนั้น จึงเป็นทุกข์เลยไป เพราะฉะนั้นจึงต้องหัดเพ่งหัดมองพิจารณา หัดตั้งปัญหาถามตนเอง ใน

เมื่อไปพบอะไรก็**ต้องคิด***ว่าอะไร มันมาจากไหน มันให้ทุกข์ให้สุขอย่างไร เป็นคุณเป็นโทษอย่างไร* ต้องหมั่นพิจารณาตรวจสอบให้เห็นชัดด้วยตนเอง เราจึงจะไม่มีความเมามัวในสิ่งนั้นต่อไป

คนเราที่หลงเพราะไม่รู้ พอรู้แล้วก็หายหลง อันนี้เป็นเรื่องที่ควรคิดอันหนึ่ง เพราะฉะนั้นการที่จะจัดการกับตัวเอง เราต้องรู้จักความโลภ ความโกรธ ความหลงให้ดีแล้ว ก็ยังมีอะไร อื่นอีก หลาย อย่างเขา เรียกว่า กิเลส ประเภทน้อย ๆ ภาษาธรรมเรียกว่า **อุปกิเลส** หมายความว่ากิเลสตัวน้อย ๆ ที่คอยแทรกแซงเข้ามาในจิตใจของเรา **ทำให้เกิดอารมณ์ไม่ดี** เช่นความริษยา ความพยาบาท ความแข่งดี มานะ ถือตัว อะไรๆหลายอย่าง พอตัวเหล่านี้เกิดขึ้นในใจของเราแล้ว ใจของเราก็เปลี่ยนสภาพ เปลี่ยนหน้าตาไปไม่ใช่ตัวดั้งตัวเดิมของใจ ใจที่เป็นตัวเดิมนั้นมัน สะอาด สว่าง สงบอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีอะไรปรุงแต่งแล้วไม่มีเรื่อง

สิ่งที่มาปรุงแต่งใจนั้นเรียกว่า "สังขาร" **สังขารคือสิ่งที่เกิดขึ้นกับใจ ปรุงใจให้เป็นไปในรูปต่าง ๆ** ให้โลภ ให้โกรธ ให้หลง ให้เกิดพยาบาทแข่งดี เกิดมานะถือตัวไม่ยอมใคร เหล่านี้เป็นต้น พอเกิดสิ่งเหล่านี้แล้ว หน้าตา

ก็เปลี่ยนไป ไม่ใช่เดิม เวลาใดหน้าตาเราเปลี่ยนไป เวลานั้นจึงต้องหมั่นตรวจสอบตัวเราเอง เอาธรรมะที่เราเล่าเรียนนี่เป็นกระจก ส่องดูถามดูตัวเองเราบ่อย ๆ

พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า *"จงเตือนตนด้วยตนเองจงพิจารณาตนด้วยตนเอง"* ค้นหาความบกพร่องของตนบ่อย ๆ เพื่อให้รู้ว่าเราบกพร่องอะไร มีอะไรเสียหายอยู่ในใจของเราบ้าง เราควรจะปรับปรุงแก้ไขด้วยวิธีใด พิจารณาให้เห็นความทุกข์โทษของสิ่งนั้น เช่นเราเป็นคนโลภ มีโทษอย่างไร ความโกรธเกิดขึ้น มีโทษอย่างไร ความหลงเกิดขึ้นมีโทษอย่างไร ถ้าพิจารณาตัวเองไม่เห็น มองจากคนอื่นก็ได้

เวลาคนอื่นแสดงกิริยาอะไรออกมา เราดูเขา เช่นเขาโกรธหน้าตาเป็นอย่างไร ท่าทางเป็นอย่างไร การพูดจาเป็นอย่างไร สิ่งที่แสดงออกนั้นมันเรียบร้อยไหม สุภาพไหม เราก็พิจารณา เราเห็นแล้วก็บอกตัวเองว่า แหม! น่าเกลียดที่กระทำในรูปเช่นนั้น เราก็บอกว่าขอสิ่งนั้นอย่าได้เกิดกับเราเลย ขอให้ได้มีความระมัดระวังสิ่งนั้นไว้ อย่าให้มันเกิดขึ้นในใจของเรา อันนี้เป็นเครื่องช่วยเตือนจิตให้มีความ

สำนึกรู้สึกผิดชอบชั่วดี แล้วจะได้แก้ไขตนเองทีละน้อย ๆ เท่าที่จะสามารถแก้ไขตัวเราเองได้

ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของเรา ควรจะได้มีการแก้ไขทุกวัน **วันหนึ่ง ๆ ของชีวิตเราควรจะถือหลักไว้ว่า เราอยู่เพื่อการแก้ไข** เราอยู่เพื่อการปรับปรุงสิ่งทั้งหลายให้ก้าวหน้า แล้วค่อยแก้ไขปรับปรุงไป ยิ่งอายุมากเข้า จิตใจต้องประณีตขึ้น มีปัญญามากขึ้น รู้เท่ารู้ทันต่อเหตุการณ์มากขึ้น เวลามีอะไรเกิดขึ้น ไม่เหมาะไม่ควร เราก็บอกกับ**ตัวเรา อย่าเป็นเด็กไป** การคิดเช่นนั้นมันคิดอย่างเด็ก การพูดแบบนั้นมันพูดอย่างเด็ก การกระทำอย่างนั้นมันกระทำอย่างเด็ก เรามันไม่ใช่เด็กแล้ว เราเป็นผู้ใหญ่ เรามีอายุปูนนี้แล้ว ผมบนศีรษะของเราเป็นสีอะไร ชีวิตร่างกายของเราเป็นอย่างไร เด็ก ๆ เรียกว่าอย่างไร เขาเรียกเราว่าคุณยาย เรียกเราว่าคุณป้าคุณน้าคุณอาอะไรเหล่านี้ เรื่องมันเป็นผู้ใหญ่ทั้งนั้น ผู้ใหญ่แต่กายไม่ได้ ต้องใหญ่จิตใจด้วย

จิตใจที่ใหญ่ก็คือ จิตใจที่รู้เท่ารู้ทันต่อสิ่งที่มากระทบ แล้วก็รู้จักทำกับสิ่งนั้น ไม่ให้สิ่งนั้นโจมตีเราย่อยยับอับปางลงไป นั่นแหละเราเรียกว่าเป็นผู้ใหญ่ เอา

ตัวรอดได้จากอารมณ์ร้ายโดยประการทั้งปวง อันนี้เป็นสิ่งที่เราควรจะได้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันของเรา โดยเฉพาะเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขะบูชา มาฆะบูชา วันอาสาฬหะบูชาอะไรอย่างนี้ ปีหนึ่งมันก็มี ๓ วันเท่านั้น เรียกว่าเป็นวันสำคัญทางศาสนา ทางราชการก็ส่งเสริมศาสนาบำรุงศาสนา ด้วยการหยุดงานหยุดการ แต่นั่นแหละพอเราหยุดงาน สำนักท่องเที่ยวเขาจัดขึ้นแล้ว ไปบางแสน บางปูไปเขาใหญ่ เออ ถ้านำเที่ยวไปไชยาก็ค่อยยังชั่วหน่อย ไปพบพระพบเจ้า ได้ไปเพื่อศึกษาธรรม เพื่อขูดเกลา แต่ส่วนมากไม่ได้นำเที่ยวเพื่อขูดเกลา แต่นำเที่ยวเพื่อไปพอกพูนกิเลสให้หนาขึ้น

ความจริง เราหยุดงานนี่ควรจะมาวัด เช่นวันอาสาฬหบูชาเราก็มาวัด มาวัดรับศีลอุโบสถ **หัดถือศีลอุโบสถเสียบ้าง** เป็นการเก็บเนื้อเก็บตัว พอถึงวันอุโบสถเราเก็บเนื้อเก็บตัว แม้อยู่ที่บ้านก็ไม่เป็นไร แต่เราบอกคนใช้ว่าวันนี้ฉันถือศีลนะ อย่ามายั่วโมโหฉันเหมือนวันก่อน ๆ ฉันจะสงบจิตสงบใจ แล้วก็นั่งในห้องพระ สวดมนต์ภาวนาทำสมาธิอ่านหนังสือธรรมะ ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ ว่าง ๆ ก็นั่งพิจารณาตัวเอง ทำจิตใจให้สงบ ถ้า

จะมีลูกประคำสักพวงหนึ่ง นั่งสวดมนต์ชักลูกประคำก็ไม่เป็นไร เพื่อให้จิตใจอยู่กับร่องกับรอย ไม่ให้ไปไหน ตลอดวันหนึ่ง คืนหนึ่ง การกระทำอย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติในวันสำคัญ ๆ

เราโดยมากก็ไม่ค่อยได้ปฏิบัติกันในรูปอย่างนี้ ปล่อยวันสำคัญให้ผ่านพ้นไปเสียเฉย ๆ โดยไม่ถือเอาประโยชน์จากวันสำคัญนั้นมาเป็นเรื่องการปฏิบัติให้หลุดพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน จึงใคร่จะขอแนะนำญาติโยมว่า ในวันอาสาฬหบูชา เป็นวันก่อนเข้าพรรษา เราลองเก็บตัวถืออุโบสถศีลเสียบ้าง พักผ่อนเงียบ ๆ อยู่ที่วัด หรือที่บ้านก็ได้ แต่ว่าอยู่บ้านนั้นมันมีอารมณ์จิปาถะมากระทบ เพราะฉะนั้นปลีกตัวมาวัด นั่งพักในที่เงียบ ๆ ที่โบสถ์ ที่ศาลา ป่าช้า ที่เมรุเผาศพยิ่งดี เพราะมันใกล้เข้าไปอีกหน่อย จะได้บอกตัวเองว่ามันใกล้เข้าไปแล้ว นี่แหละมันเป็นฉากสุดท้ายของชีวิต ไม่เท่าไรเราก็มากันที่นี่ จะได้เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ เหมือนคนไปนั่งที่ปากเหว มันใกล้ต่ออันตราย เมื่อใกล้ต่ออันตรายก็จะ ได้เกิด ความสำนึก ในชีวิต ในหน้าที่ในการงาน ในสิ่งที่ควรจะปฏิบัติ ถ้าเราทำได้อย่างนี้ก็นับว่าเป็นเรื่องดี

เด็กน้อย ๆ ที่เป็นลูกหลานของเรา ในวันสำคัญทางศาสนา **ควรจะพูดจาให้เขาเข้าใจ แล้วบอกให้เขารู้ว่าวันนี้แหละเป็นวันสำคัญทางศาสนา** เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำอะไร เช่นวันอาสาฬหะ เป็นวันที่พระองค์ทรงแสดงธรรมครั้งแรก ทรงจุดตะเกียงส่องโลกให้สว่างครั้งแรก เราเกิดมาเป็นคนไทย นับถือพระพุทธศาสนา ชีวิตชาติบ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขมาได้ ก็โดยอาศัยบารมีพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เราเป็นคนดีต้องมีความกตัญญูกตเวที ต่อพระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็ถามเด็ก ๆ ว่า วันนี้หนูตั้งใจจะทำอะไรเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าบ้าง ตั้งใจจะประพฤติตนอย่างไร ชวนให้เด็กถือศีลเสียบ้างก็ดี เด็กที่พอจะถือได้

ประเทศลังกา เด็กตัวน้อย ๆ ถือศีลในวันวิสาขบูชา นุ่งขาวห่มขาว ไปอยู่ที่วัดนอนบนพื้นกระดาน รับประทานอาหารมื้อเช้ามื้อเพลตอนเย็นไม่ต้อง อาหารเขาก็ให้ทานง่าย ๆ ข้าวราดแกงคนละจาน ๆ เสร็จแล้วไปนั่งรวมกลุ่มไหว้พระสวดมนต์ร้องเพลงทางศาสนา อ่านหนังสือ ฟังพระเทศน์ เด็กเหล่านั้นทำตลอดวันตลอดคืน

ได้ลองสัมภาษณ์เด็กบางคนว่า เธอมาถือศีลอุโบสถ อดข้าวเย็นหิวไหม เขาบอกว่าหิวเหมือนกันแต่ต้องอดทน เป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าต้องอดทน พระพุทธเจ้าท่านสอนให้อดทนหนักแน่น พระองค์อดอาหารมากกว่าเรา อดจนกระทั่งร่างกายซูบผอมเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก ลุกขึ้นเดินไปก็ล้มลง เราอดเพียงวันเดียวคืนเดียวเท่านั้น ไม่สำคัญอะไร เขาก็ตอบเข้าที่ มีแนวคิด แสดงว่ามีปัญญามีความเข้าใจในเรื่องนั้น เราฝึกเด็กให้กระทำอย่างนี้ จะได้เกิดความอดทน ความหนักแน่นรู้จักบังคับตัวเอง ไม่ปล่อยให้วันสำคัญทางศาสนาผ่านพ้นไปเฉย ๆ

เวลาว่างเราไม่ไปไหน ก็ชวนกันมาคุยกันในเรื่องธรรมะกับเด็ก ๆ ถามเรื่องพระพุทธเจ้า ประวัติของพระพุทธเจ้า ถามถึงคำสอนขั้นต้น ๆ ให้เด็กเข้าใจ พูดอะไรในเรื่องที่เรียกว่าให้นึกถึงพระพุทธเจ้า นึกถึงพระธรรม พระสงฆ์ ในวันสำคัญทางศาสนา ก็จะชื่อว่าได้ประโยชน์จากวันนั้น เป็นการบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยการปฏิบัติบูชาอย่างแท้จริง

ครั้น **พ้นวันอาสาฬหบูชาแล้ว รุ่งขึ้นก็วันแรมค่ำหนึ่ง คือวันเข้าพรรษา** ซึ่งเราทั้งหลายก็**ควรจะได้ตั้งจิตอธิษฐาน ว่าในพรรษาสามเดือนนี้ควรจะทำอะไรในทางที่จะให้เจริญแก่ใจของเรา** ในด้านดี เช่นตั้งใจว่า จะเลิกสิ่งนั้นสิ่งนี้ ไม่ทำสิ่งนั้นไม่ทำสิ่งนี้ ตามปกติมีคนเลิกเหล้ากันมากเหมือนกันในพรรษา

เมื่อวานนี้พบกับคนคนหนึ่ง บอกว่าผมนี่ในพรรษาเลิกเด็ดขาดเลย ถามว่าออกพรรษาเป็นอย่างไร พอออกพรรษาก็ดื่มต่อไป ทำไมจึงทำอย่างนั้น อดได้สามเดือนแล้วควรจะอดต่อไป แกว่ามันทุกที อดได้ในพรรษาแต่ออกพรรษาแล้วก็ว่ากันต่อไปอีก มันเป็นมาอย่างนี้ตั้ง ๖๐ ปี ๗๐ ปีแล้ว อายุก็มากแล้ว บอกว่าควรจะเลิกได้แล้ว แกก็ยังคุยต่อไปว่า แกนี่บวชหลายพรรษา บอกว่ายิ่งบวชหลายพรรษายิ่งเสียชื่อหนักเข้าไปอีก ไม่ต้องบอกก็ได้เรื่องนั้น เพราะการปฏิบัติเรามันห่างไกลจากการเคยบวชเคยเรียน มันเป็นเสียอย่างนี้

เราทำอะไรต้องชนะสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม ชนะแล้วก็ต้องชนะต่อไป เพราะฉะนั้นในวันเข้าพรรษา ขอให้ญาติโยม

คิดว่า ควรจะตั้งใจทำอะไรตลอดพรรษา หรือตั้งใจว่าจะมาฟังเทศน์ทุกวันอาทิตย์ไม่ให้ขาด อาตมาก็เทศน์ไม่ขาดเหมือนกันทุกวันอาทิตย์ โยมก็มาฟังไม่ให้ขาดทุกวันอาทิตย์ ตั้งใจจะไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนทุกคืน ตั้งใจจะถือศีลข้อนั้นข้อนี้ จะงดเว้นสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือตั้งใจจะไม่โกรธใครสามเดือน ทำใจให้สงบให้เย็น สิ่งใดที่เคยเป็นทุกข์นอกพรรษา ก็จะทิ้งขว้างไป ไม่เอามาทุกข์ในพรรษา จะมีสติปัญญา พิจารณาตัวเองให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน

ถ้าเราได้ประพฤติปฏิบัติในแนวทางดังที่กล่าว ก็จะได้ชื่อว่าได้รับประโยชน์ จากวันสำคัญในทางศาสนาสมความปรารถนา ดังที่ได้กล่าวมา เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจแก่ญาติโยมทั้งหลาย ก็พอสมควรแก่เวลา

ขอยุติธรรมปาฐกถาไว้แต่เพียงนี้

ปาฐกถาธรรม ครั้งที่ ๒

การเตรียมหลักคิดและความเห็นถูก

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี

แสดงประจำวันอาทิตย์ที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๑๕
ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาข้อธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา.

วันนี้เป็นวันอาทิตย์แรกของการเข้าพรรษา ฤดูกาลพรรษา เป็น ฤดูกาล พิเศษ สำหรับ พวก เราชาว พุทธ ที่จะ ได้ปฏิบัติกายวาจาใจให้ใกล้พระรัตนตรัยมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นตามปกติทั่ว ๆ ไป จึงปรากฏว่ามีคนไปวัดเพื่อศึกษาธรรมะเพื่อปฏิบัติธรรมะมีจำนวนเพิ่มขึ้น ที่วัดชลประทานฯนี้ ถ้าในฤดูกาลเข้าพรรษา ญาติโยมก็มาฟังกันคับคั่งในศาลาทุกวันอาทิตย์ ออกพรรษาแล้วก็มีมาฟังอยู่ แต่ก็ขาดไปบ้าง

อันการที่เราทั้งหลายได้มาประชุมกัน เพื่อศึกษาธรรมะในฤดูกาลเข้าพรรษาก็ดี นอกฤดูกาลเข้าพรรษาก็ดีมีจุดมุ่งหมายสำคัญก็เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความฉลาด ให้แก่ชีวิตของเรา เพราะการดำรงชีวิตอยู่ในโลก เราจะต้องอยู่ด้วยความฉลาด **คนที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องชีวิตย่อมเดือดร้อนเป็นทุกข์บ่อย ๆ** แต่ถ้ามีความรู้ความเข้าใจในเรื่องชีวิตถูกต้อง ปัญหาความยุ่งยากที่จะเกิดขึ้นในชีวิตก็ย่อมจะมีน้อยหรืออาจจะไม่เกิดขึ้นเลยเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นจึงควรจะได้สนใจศึกษาข้อธรรมะอันเป็นเรื่องสำคัญของชีวิตให้เข้าใจ

ใน**การศึกษาธรรมะนั้น** เราจะ**ต้องศึกษาด้วยการฟังบ้าง ด้วยการอ่านจากหนังสือบ้าง** สุดแล้วแต่โอกาสจะอำนวยให้ ในบางครั้งบางคราวเราก็อ่านเพื่อความรู้ความเข้าใจ แต่บางครั้งเราก็ฟังเพื่อเกิดความรู้ความเข้าใจ อ่านแล้ว ฟังแล้วต้องนำไปคิดไปตรอง เพื่อให้เกิดความรู้ชัดเจนในเรื่องนั้น แล้วต่อจากนั้นก็ลงมือปฏิบัติ **การปฏิบัตินั่นเป็นเรื่องสำคัญที่เราจะต้องกระทำ** เพราะว่าถ้าเพียงแต่รู้แต่เข้าใจ ไม่มีการลงมือปฏิบัติ สิ่งนั้นก็จะไม่มีความหมาย เหมือนกับเรามียาสำหรับแก้โรค เรามีขวดใส่ยาเรียบร้อย ปิด

ฉลาดเรียบร้อย แต่ว่าเราไม่กินยาเมื่อเรามีโรคเกิดขึ้น ยานั้นจะมีประโยชน์แก่เราได้อย่างไร ข้อนี้ฉันใด ในเรื่องข้อธรรมะอันเป็นหลักคำสอนทางพระศาสนาก็ฉันนั้น

ธรรมะจะเกิดประโยชน์แก่ชีวิตของเราได้ ก็ต่อเมื่อเรานำมาใช้ในชีวิตประจำวัน คือนำธรรมะมาประกอบเป็นหลักการเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน เราก็จะได้รับประโยชน์จากธรรมะเต็มเม็ดเต็มหน่วย ความจริงตามปกติในชีวิตประจำวันของเราทั่ว ๆ ไป ก็ได้ใช้ธรรมะอยู่เหมือนกัน แต่ว่าใช้โดยไม่รู้บ้าง รู้บ้าง เป็นการใช้ที่เรียกว่า เสี่ยงอยู่สักหน่อย เพราะว่าชีวิตของเราที่ได้เป็นมาอย่างเรียบร้อย ไม่ยุ่งไม่ยาก เช่นชีวิตในครอบครัว สามีภรรยาที่อยู่กันด้วยความสุข ความสงบ ไม่มีความวุ่นวายเกิดขึ้น ก็แสดงว่าได้ใช้ธรรมะเป็นหลักประกันชีวิตของตัวอยู่ จึงได้มีความสุขสงบเช่นนั้น

ในการปฏิบัติงานในโรงงานโรงการ เรามีคนงานมาก ๆ คนงานปฏิบัติงานเป็นปกติเรียบร้อยไม่มีความยุ่งยากเกิดขึ้น ก็แสดงว่าผู้อำนวยการ หรือผู้จัดการในโรงงานนั้นต้องใช้ธรรมะเป็น*หลักในการปฏิบัติ*ต่อคนงานทุกถ้วนหน้าเขาได้รับความเป็นธรรม เมื่อมีความเป็นธรรมในที่ใด ความวุ่นวาย

ไม่มีในที่นั้น แต่**ถ้าขาดความเป็นธรรมในสถานที่ใด ความวุ่นวายก็จะเกิดขึ้นในสถานที่นั้น** อันนี้เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดมีอยู่เสมอ ๆ แต่ว่าคนเราตามปกติทั่ว ๆ ไป เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นผิดพลาดเสียหาย ก็ไม่ค่อยได้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลของเรื่องนั้น ว่าทำไมจึงได้เกิดเรื่องนั้นขึ้น มีความบกพร่องอย่างไร เรื่องนั้นจึงได้เกิดขึ้น ความบกพร่องนั้นเกิดกับใคร เกิดที่ไหน เราไม่ได้สอดส่องพิจารณาหาเหตุหาผลของเรื่อง จึงไม่สามารถจะเข้าใจเนื้อแท้ของเรื่องนั้นได้ การทำความผิดก็จะเกิดซ้ำแล้วซ้ำอีก ไม่รู้จักจบไม่รู้จักสิ้น

ถ้าหากว่าเราได้ใช้หลักเกณฑ์ทางธรรมะ เป็นเครื่องวินิจฉัยเรื่องอะไรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของเรา เราจะเข้าใจสิ่งนั้นมากขึ้นตามสมควรแก่เหตุการณ์ อันนี้จึงเห็นได้ว่าเรื่องของ**ธรรมะ เป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับชีวิต** เหมือนกับ อาหาร น้ำ อากาศ ที่เราจะต้องใช้หล่อเลี้ยงชีวิตของเราอยู่ตลอดเวลา ถ้าเราขาดสิ่งเหล่านั้นไป เราก็อยู่ไม่ได้ เช่นร่างกายขาดน้ำก็อยู่ไม่ได้ ขาดอาหารก็อยู่ไม่ได้ ขาดอากาศสำหรับหายใจยิ่งไวต่อความตายมากที่สุด ข้อนี้ฉันใด ในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกก็เหมือนกัน เราก็ต้องมีหลักใจเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตทุกวันทุกเวลา เพราะ

ฉะนั้นเราจึงต้องแสวงหาสิ่งนี้ สำหรับเอามาใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยการศึกษาทำความเข้าใจตามสมควรแก่ฐานะ

ถ้าเราจะตั้งปัญหาถามขึ้นว่า ในชีวิตของเราแต่ละคนนี้ **จุดหมายปลายทางของชีวิตนั้นอยู่ที่อะไร** การตอบปัญหานี้ก็คงจะตอบตามความรู้สึกในใจที่แตกต่างกัน ความรู้สึกในใจของคนเรานั้น อาจจะไม่ตรงกันในเรื่องนี้ แต่ก็มีความหมายตรงกันอันหนึ่งว่า ต้องการความสุขความสบาย ไม่มีใครต้องการความทุกข์ความเดือดร้อน แต่ว่าความสุขที่เขาต้องการนั้น อาจจะไม่เหมือนกันอีก เพราะระดับจิตใจ ความนึก ความคิด สติปัญญา ของคนเรานี้ไม่เท่าเทียมกัน

ถ้าเป็น**คนที่มีจิตใจต่ำ ก็เข้าใจความสุขแต่เพียงเรื่องกินเรื่องเล่น เรื่องสนุกสนานอะไรต่าง ๆ** ถ้าวันไหนได้กินอร่อย ได้เที่ยวสบาย ได้เล่นสนุก เขาก็บอกว่าวันนี้ไม่เสียชาติ ได้ปล่อยชีวิตเต็มที่แล้ว มีความสุขความสบายแล้ว อันการพูดออกมาเช่นนั้นของบุคคลนั้น เป็นการแสดงภายในว่าเป็นผู้ที่มีใจยังไม่สูงพอ มีความต้องการแต่เพียงเรื่องกิน เรื่องเล่น เรื่องความสนุกสนานเท่านั้นเอง

ถ้าคนเราเข้าใจว่าการกิน การเล่น การเที่ยว เป็นความสบายสำหรับชีวิต หรือว่าเหล่านั้นเป็นความสุขที่ชีวิต

ต้องการแล้ว ก็ให้ลองคิดดูว่าชีวิตของคนเรานี้ จะมีค่ามีราคาที่ตรงไหน เพราะใคร ๆ ก็ต้องการจะกิน จะเล่น จะเที่ยว ความต้องการในเรื่องนี้มีมากขึ้นเท่าใด ความยุ่งยากก็เกิดมากขึ้น เช่นเรื่องกินเรื่องเดียวนี่สร้างความทุกข์ให้แก่มนุษย์ไม่ใช่น้อย ถ้าเราหาความสุขด้วยเรื่องการกิน เราก็ต้องแสวงของอร่อยมากขึ้น คนบางคนกินอาหารที่บ้านไม่อร่อยต้องไปกินที่อื่น บางทีต้องไปกินไกล ๆ กินจนกระทั่งขากลับถูกรถยนต์ชนกันถึงแก่ความตาย ก็ไม่ใช่เรื่องอะไร เรื่องจะไปกินให้มันสบายเท่านั้น แล้วก็จะไปเที่ยวให้สบาย จะหาอะไร ๆ ที่เป็นเครื่องประกอบชีวิตให้สบาย สำคัญว่าเกิดมาเพื่อกินเพื่อเล่น เกิดมาเพื่อความสนุก ชีวิตก็จะไร้ค่า ไร้ราคา ไร้ความหมาย ก็จะทำอย่างไรได้ เพราะจิตใจเขามีระดับเพียงนั้น ยังไม่ได้มีความคิดสูงส่งขึ้นไปกว่านั้น

แต่ถ้ายกระดับจิตใจให้สูงขึ้นไปกว่านั้น เขาก็จะคิดได้ว่า สิ่งที่เป็นความต้องการในชีวิต อันเรียกว่าความสุขความสบายนั้น อาจจะดีขึ้นไปกว่านั้นอีกหน่อยหนึ่ง เช่นว่าคนบางคนมีความสุขเพราะได้ทำอะไร ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตแก่ตนแก่ท่าน เช่นว่าได้ทำงานอะไรให้แก่เพื่อนมนุษย์วันใดถ้าได้ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เขาก็บอกว่า

แหมวันนี้สบายใจ ถามว่าสบายเรื่องอะไร เขาก็บอกว่าสบายใจ เพราะได้ใช้ชีวิตวันนี้ ให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น คนบางคนมีความคิดอย่างนั้น คือมีความคิดว่า เกิดมาเพื่อผู้อื่นไม่ได้เกิดมาเพื่อตนเอง **คนใดที่มีอุดมการในชีวิต ว่าเกิดมา เพื่อผู้อื่น ไม่ได้เกิดมาเพื่อตนเอง คนนั้นจิตใจสูงขึ้นหน่อย** มีความประณีตทางด้านจิตใจขึ้นอีกหน่อยหนึ่ง เพราะว่าเขาอยู่เพื่อผู้อื่น

การอยู่เพื่อผู้อื่นนั้นเป็นการอยู่ชอบ ถ้ามนุษย์ทุกคนมีความคิดว่า เราอยู่เพื่อผู้อื่น เราก็เตรียมพร้อมตลอดเวลาที่จะให้อะไร ๆ แก่ผู้อื่น อะไรที่คนอื่นขาดแคลน ต้องการความช่วยเหลือ เราก็ยินดีที่จะให้สิ่งนั้นแก่เขา ถ้าคนเรามีความคิดในรูปอย่างนี้ ทำให้สังคมดีขึ้น **สังคมที่วุ่นวายกันอยู่มากในสมัยนี้** วุ่นวายด้วยเรื่องอะไร ก็ **วุ่นวายด้วยเรื่องความเห็นแก่ตัว** ต้องการความสุขส่วนตัว ต้องการอะไร ๆ เข้าข้างตัวมาก ๆ ถ้าคนเรามีความคิดประเภทที่เรียกว่าเข้าข้างตัว ต้องการอะไรเพื่อตัวมากเท่าใด ความวุ่นวายก็จะเกิดมากเท่านั้น เพราะในขณะใดที่เรามีความคิดเข้าข้างตัว เราก็จะดึงอะไร ๆ ต่าง ๆ มาเพื่อตัว ถ้าดึงอะไร ๆ มาเพื่อตัวมาก คนอื่นก็ขาดประโยชน์ไป

คนเราทุกคนที่เกิดมามีชีวิตอยู่ในโลก มีส่วนเท่าเทียมกันที่จะได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ ประโยชน์ตามธรรมชาติที่มีอยู่ในโลกนี้ สิ่งที่อยู่ในแผ่นดิน เช่นน้ำ อาหารอะไร ๆ ต่าง ๆ ทุกอย่างที่เราได้ใช้สอย ในชีวิตประจำวันเราก็ได้มาจากพื้นแผ่นดิน หรือเรียกว่าได้มาจากธรรมชาติ เราทุกคนเกิดมามีสิทธิเท่าเทียมกัน ในอันที่จะได้อะไร ๆ จากธรรมชาติ มาใช้สอยเพื่อความสุขของชีวิต เมื่อเรารู้ว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน เราก็ควรจะแบ่งสรรปันส่วน แบ่งสิ่งที่จะเกิดขึ้นนั้น ให้ทุกคนได้รับพอเหมาะพอสมกัน ถ้าเกิดความคิดเช่นนี้ขึ้นในใจในขณะใด ความวุ่นวายก็จะไม่มี ความเห็นแก่ตัวก็จะไม่มี ความตระหนี่ถี่เหนียวก็จะไม่มี แต่จะมีลักษณะเป็นคนใจกว้าง เห็นแก่ประโยชน์สุขของบุคคลอื่น มองเห็นคนอื่นเป็นพี่เป็นน้องของเรา เป็นผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กันกับเรา

เราจะทำอะไรก็มีใจคิดว่า ทำสิ่งนี้แล้วคนอื่นจะเป็นอย่างไร เขาจะมีความทุกข์ ความเดือดร้อนเพราะการกระทำของเราบ้างหรือไม่ ถ้าได้คิดในรูปอย่างนี้ บุคคลนั้นจะไม่เป็นคนใจเหี้ยมใจโหด จะไม่ทำอะไรให้เป็นการกระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่ของ

บุคคลอื่น ถ้าสมมติว่า คนเรามีความคิดในรูปอย่างนี้มาก ๆ เราลองคิดดูว่าสังคมจะเป็นอย่างไร เราก็จะมองเห็นได้ว่า สังคมนั้นเต็มไปด้วยความสุขความสบาย ไม่มีความวุ่นวาย เดือดร้อน ต่างคนก็ต่างจะทำมาหากิน หามาได้แล้วก็ไม่เก็บ ไว้เฉพาะตัว ยังรู้จักเห็นอกเห็นใจบุคคลอื่น ยังช่วยเหลือ คนอื่นให้มีความสุขความสบายตามสมควรแก่ฐานะ บุคคล ประเภทที่มีความคิดว่าชีวิตเราอยู่เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นนี้ นับ ว่าเป็นคนที่มีความก้าวหน้าในทางจิตใจสูงขึ้นไปกว่าระดับ ธรรมดาหน่อยหนึ่งแล้ว

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าของเรา ทั้งหลาย ก็ได้สอนไว้ในรูปเช่นนั้น คือสอนให้ **พุทธบริษัททุกคน** มีความคิดว่าอยู่ในสังคม **อย่าเห็นแก่ตัว** แต่ว่าเราต้อง เฉลี่ยสิ่ง ที่เราจะ เฉลี่ยได้ ให้แก่บุคคลอื่น ตามสมควรแก่ฐานะ เช่นเรามีความรู้เราก็ไม่เก็บความรู้ไว้เฉพาะตัว แจกแบ่ง ความรู้ที่เรามีนั้นให้แก่ผู้อื่น มีการสอนอะไรให้แก่ใคร ๆ โดยไม่คิดมูลค่าตอบแทน เพราะเราคิดว่าเรามีความรู้ เรา มีปัญญา ควรจะ ได้เฉลี่ยแบ่งปันความรู้นี้ ให้แก่บุคคลอื่นบ้าง ถ้ามีคนที่มีความคิดอย่างนี้ โรงเรียนที่ไม่เก็บเงินก็จะเกิดขึ้น หรือกลุ่มบุคคลที่มีความเสียสละในเรื่องอย่างนี้ก็จะเกิดขึ้น

ในประเทศอินเดียในสมัยก่อนหน้านี้ มีบุคคลคนหนึ่งที่เราได้ยินชื่อท่านบ่อย ๆ คือ ท่านเซอร์ ระพินทรนาถกอร์ ท่านผู้นี้เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ที่เขียนหนังสือมาก เป็นกวีเอกของโลกก็ว่าได้ ท่านได้รับรางวัลโนเบิล ได้เงินมากมาย ครั้นแก่ตัวลงท่านก็เกิดความคิดขึ้นในใจว่า เรานอนอยู่กับบ้านเฉย ๆ ความรู้ของเรามันมากจะตายไปเสียเปล่า ๆ ควรจะเอาความรู้นี้ฝากไว้กับเด็ก ๆ ให้มันได้สืบต่อความรู้ต่อไป ก็เลยออกจากเมืองใหญ่ไปอยู่ในป่า ที่ตำบลสันตินิเกตัน แล้วก็เปิดโรงเรียนสอนเด็ก เด็กอะไรจะมาเรียนก็ได้ สอนแบบฤาษีสอนศิษย์ ไม่มีอาคารใหญ่โตรโหฐานอะไร นั่งสอนกันตามต้นไม้ เลือกสอนเวลาเช้า ๆ แล้วก็ตอนบ่าย ๆ หรือว่าในตอนกลางคืน ต่อมาก็มีคนที่มีอุดมการแบบเดียวกันเป็นผู้มีความรู้ทั้งนั้น ก็ไปอยู่รวมกันมากมายหลายคน เมื่อไปอยู่รวมกันมาก ๆ เข้า ก็ได้ตั้งเป็นโรงเรียนใหญ่ ต่อมาก็ได้ก่อตั้งเป็นมหาวิทยาลัยขึ้น สำหรับให้คนได้เข้าไปศึกษา มหาวิทยาลัยนั้นเกิดขึ้นเพราะความไม่เห็นแก่ตัวของท่านเซอร์ ระพินทร นาถกอร์ ไปตั้งมันขึ้น อันนี้นับว่าเป็นความคิดถูกที่ได้ใช้ประโยชน์ในรูปอย่างนั้น

คนไทยเราในสมัยก่อนก็มีอุดมการอย่างนั้น เมื่อมีความรู้อะไร ก็อยากจะให้ความรู้นั้นแก่คนอื่น สอนให้เปล่าๆ ไม่เอาอะไรตอบแทน อันนี้เป็นอุดมการของชีวิตที่เขาได้กระทำกันอยู่ แต่มาใน**สมัยนี้วัตถุมันบีบคั้นจิตใจ** คนเราตกอยู่ในอำนาจของวัตถุมากขึ้นทุกวันทุกเวลา เมื่อมีการแข่งขันกันในการหาวัตถุ กิเลสมันก็ต้องเกิดขึ้นเป็นธรรมดา **เมื่อมีกิเลสเกิดขึ้น ความเห็นแก่ตัวก็เพิ่มมากขึ้น** แล้วก็เป็นเหตุให้ต้องการสิ่งที่มีที่ได้มากขึ้นทุกวัน ๆ อันนี้เป็นเรื่องที่ทำให้สังคมเดือดร้อน

ถ้าเราเห็นว่าการกระทำเช่นนี้ เป็นเหตุให้เดือดร้อนกันทั่ว ๆ ไป เราก็ควรจะได้เปลี่ยนเข็มชีวิตของเรา หันเข้าหาเข็มความเสียสละ ความไม่เห็นแก่ตัว เราจะทำอะไร ๆ เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นเท่าที่เราสามารถจะกระทำได้ ก็จะเป็นประโยชน์อยู่ไม่น้อย

ที่อำเภอเบตงมีเถ้าแก่อยู่คนหนึ่ง ใคร ๆ ก็เรียกแกว่าพระเวสสันดร เพราะว่าตอนกลางวันแกต้องออกมานั่งหน้าบ้าน ใครเดินผ่านมาก็แจกเงินให้เขาบ้าง แจกอะไรให้เขาบ้าง ถ้าวันไหนไม่ได้แจกอะไรให้แก่ใคร ดูเหมือนว่าจะกินข้าวไม่ลงเอาทีเดียว เพราะฉะนั้นจึงให้คนนั้นให้คนนี้

ใครไปขออะไรก็ให้อยู่สม่ำเสมอ อันนี้ก็เป็นตัวอย่างของบุคคลประเภทที่เรียกว่า อยู่เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขของบุคคลอื่น เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าหรือว่าพระโพธิสัตว์ กล่าวคือในยุคที่ยังไม่มีพระพุทธเจ้า บุคคลประเภทที่เรียกว่าพระโพธิสัตว์ โดยเฉพาะในศาสนาพุทธฝ่ายมหายาน ที่ชาวธิเบต ชาวจีน ชาวญี่ปุ่น เขานับถือ เขาพูดถึงเรื่องพระโพธิสัตว์นี้มาก แล้วเขาก็สอนกันว่าให้อยู่อย่างพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ หมายถึงบุคคลประเภทใด ? **หมายถึงบุคคลประเภทที่มุ่งหมายเพื่อทำจิตให้หลุดพ้นจากกิเลสเพื่อความเป็นพระพุทธะ** นั่นเอง บุคคลที่มุ่งหมายเพื่อความเป็นพุทธะนี้ คอยแต่จะปลดเปลื้องตนอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นบุคคลประเภทนี้ จึง**เป็นบุคคลประเภทที่อยู่เพื่อรับใช้ผู้อื่น** เตรียมพร้อมอยู่ตลอดเวลาที่จะรับใช้ผู้อื่น มีโอกาสใดที่จะรับใช้ใครได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กเรื่องใหญ่ ผู้นั้นจะเป็นเด็กหนุ่มสาวคนเฒ่าคนแก่ ถ้ามีโอกาสจะรับใช้ได้พระโพธิสัตว์ก็จะไม่คิดอะไรอีก แต่ว่าจะยินดีรับใช้ทันที บุคคลที่เรียกว่าพระโพธิสัตว์นี้ จึงเป็นบุคคลประเภทที่มีตัวแต่น้อย ๆ ความยึดถือที่เรียกว่าอัตตา

ตัวตนนั้นมีไม่มาก มีอยู่นิด ๆ หน่อย ๆ ค่อยขจัดออกไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งว่าความเห็นแก่ตัวนั้นไม่มีในตัวท่าน อันนี้เป็นหลักการที่ควรจะได้ เพาะให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนทั่ว ๆ ไป

มารดาบิดามีลูกมีหลานควรจะเพาะนิสัยโพธิสัตว์นี้ให้มีขึ้น เพราะว่าคนเราปกตินั้นมักเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ มัวเมาอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ที่ตนมีตนได้ เพลิดเพลินอยู่ในกามคุณ อันเป็นสิ่งที่ตนปรารถนา อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา ไม่ต้องสอนไม่ต้องบอก มันก็เป็นกันทั้งนั้นแหละเรื่องอย่างนี้ ในการที่เราจะฝึกสอนนั้น จึงต้องสอนให้ฝืนธรรมชาติไว้หน่อย ธรรมชาติจิตนั้นไหลลง เรื่องไหลลงนี้ไม่ต้องสอนแล้ว แต่เราคิดว่าจะสอนอย่างไร ให้มันรู้จักโต้กับกระแสของจิต ที่คอยแต่จะไหลไปในทางชั่วทางต่ำ ให้เด็กได้รู้ได้เข้าใจว่าจะโต้สิ่งนั้นอย่างไร จะต่อต้านสิ่งนั้นอย่างไร

ในขณะใดที่ใจของเราคิดไม่ดีไม่งาม ที่จะนำชีวิตจิตใจไหลไปในทางชั่วทางต่ำ **เราจะต่อต้านมันอย่างไร** อันนี้**เป็นเรื่องที่ควรสอนให้เด็กเข้าใจไว้** ตั้งแต่ตัวน้อย ๆ เพื่อให้เขารู้ว่าอุดมการชีวิต คือการเอาชนะสิ่งทั้งปวง ที่ทำให้เราต้องตกเป็นทาสของมัน ที่ทำให้เรา

มีความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน ถ้าเราคอยพูดคอยแนะนำเด็ก ๆ ของเราไว้อย่างนี้บ่อย ๆ เด็กก็จะเข้าใจความหมายของอุดมการชีวิต ว่าชีวิตที่ถูกต้องนั้นอยู่อย่างไร ? อยู่อย่างชนิดทวนกระแส หรืออยู่อย่างชนิดที่เรียกว่า ไหลไปตามอำนาจของกระแสโลก ? กระแสโลกก็คือกระแสของกิเลส มีความโลภ มีความโกรธ มีความหลง ความริษยาพยาบาท อาฆาต จองเวร ประเภทต่าง ๆ ที่คอยดึงใจคนให้ไหลไปตลอดเวลา

ถ้าเราไม่ทวนกระแสไว้บ้าง เราก็ลงไปสู่ก้นบึ้งแห่งความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะฉะนั้นการ**ดำรงชีวิตอยู่ในโลกจึงอยู่ด้วยการทวนกระแสไว้เรื่อยไป** การที่จะทวนกระแสไว้เรื่อยไปนั้น ต้องรู้มาตั้งแต่เริ่มต้น และต้องฝึกกันมาบ่อย ๆ ผู้ที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ก็เหมือนกัน ต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่เด็ก ๆ อยู่ตลอดเวลา ด้วยการแสดงให้เด็กเห็นว่า คุณปู่ คุณตา คุณย่า คุณยาย คุณพ่อ คุณแม่เป็นบุคคลประเภททวนกระแส ไม่ใช่เป็นบุคคลไหลไปตามอำนาจของความอยากความคิด อันเป็นเรื่องของฝ่ายต่ำเด็กนั้นก็จะจำแบบแผนของครอบครัวนั้นไว้ ครอบครัวใดที่ตั้งระเบียบจารีตประเพณีอย่างนี้ไว้ในครอบครัว ครอบครัวนั้นจะตั้งมั่นเป็นปึกแผ่นถาวร

ขอให้เราศึกษาดูว่า ตระกูลใดครอบครัวใด ที่เขายั่งยืนมาได้เป็นเวลานาน ๆ เขาต้องการอะไรสักอย่างในครอบครัวนั้น เป็นระเบียบเป็นประเพณีประจำตระกูลของเขา แล้วเขาก็ชวนกันปฏิบัติตามระเบียบนั้น ๆ ครอบครัวนั้นจึงอยู่มาได้ แต่ถ้ามาถึงยุคใดสมัยใดที่คนในครอบครัวนั้น เกิดมีความเห็นเข้าข้างตัวขึ้นมา ไม่พยายามฝืนกระแสของกิเลส ชอบปล่อยจิตใจให้ไหลไป ตามอำนาจของความอยากความปรารถนา ก็หมายความว่าเรือครอบครัวนั้น กำลังเริ่มเอียง แล้วน้ำกำลังเข้าเรือ ลูกคลื่นใหญ่ ๆ กำลังกระทบเรือ ไม่เท่าใดเรือนั้นก็จะล่มจมไป

อันนี้เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นในสังคมของมนุษย์ ซึ่งเราทั้งหลายที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ มีอายุล่วงกาลผ่านวัยมานาน ๆ ก็คงจะประสบและมองเห็นสิ่งเหล่านั้น และสิ่งที่เราเห็นนั้น ความจริงก็เป็นบทเรียน เป็นเครื่องสอนจิตสะกิดใจ แต่ว่าน้อยคนนักที่จะเอาบทเรียนนั้นมาปรารภกันในครอบครัวมาคุยกันหลังอาหาร หรือคุยกันในเวลาว่าง ๆ เพื่อให้ลูกเด็กน้อยได้เห็นว่าอะไรเป็นอะไร เขาจะได้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ

เช่นว่าข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์หลายเรื่อง หลายประการที่ปรากฏออกมาในหน้าหนังสือพิมพ์ประจำวันนั้น ล้วนแต่เป็นบทเรียนทั้งนั้น เป็นเรื่องสอนจิตสะกิดใจทั้งนั้น ถ้าเราอ่านแล้วเราหมายเหตุไว้ เวลารับประทานอาหารเสร็จลูกเต้านั่งพร้อมหน้า เราก็เอาเรื่องนี้มาปรารภคุยกันในครอบครัวของเราให้ลูกหลานได้ฟังว่า เรื่องนี้มันเป็นอย่างนี้ ทำไมมันจึงเป็นอย่างนี้ สาเหตุมันมาจากอะไร ให้เด็กได้รู้ได้เข้าใจ ว่ามูลฐานของความชั่วหรืออาชญากรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคมนี้มีอะไรเป็นเหตุ แล้วเราก็บอกให้เด็กนั้นเข้าใจว่า เหตุเหล่านี้มันอาจจะเกิดขึ้นแก่ใครก็ได้ พวกเราที่เป็นสมาชิกในครอบครัวต้องระวังเจ้าผีร้ายเหล่านี้ไว้ อย่าให้มันเกิดขึ้นรบกวนจิตใจของเรา เราจะต้องเอาชนะสิ่งเหล่านี้ให้ได้ พูดแนะ พูดเตือนเขาในเรื่องอย่างนี้ ทุกโอกาสที่มีเรื่องพอที่จะเตือนได้

ถ้าเราอ่านในเรื่องพระสูตร ในทางพระพุทธศาสนาก็จะพบเรื่องนี้เหมือนกัน คือว่าพระสูตรต่าง ๆ พระพุทธภาษิตต่าง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคแสดงออกมานั้น ล้วนแต่มีเหตุเกี่ยวกับเรื่องในสังคม เรื่องของบุคคล เรื่องของพระมหากษัตริย์ เรื่องชาวนา เรื่องชาวสวน ที่พระองค์ได้ไป

ประสบพบเห็นเข้าแล้ว ก็นำมาเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เช่นเล่าว่า :–

วันนี้ตถาคตไปที่บ้านนั้น ได้เห็นเหตุการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้น แล้วพระองค์ก็ตรัสเป็นพุทธภาษิต เป็นคำเตือนใจให้พระทั้งหลายได้ฟังไว้ บางคราวเป็นเรื่องภายในวงวัดเอง พระบางรูปทำอะไรผิดทำอะไรเสียหาย พระองค์ก็ยกเอาเรื่องนั้นขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์ เสร็จแล้วก็ตรัสเป็นพุทธภาษิตสำทับลงไปในตอนท้ายว่า อย่าได้คิดอย่างนั้น อย่าได้กระทำอย่างนั้น ให้มีความสำรวมระวัง อย่าประพฤติในรูปเช่นนั้นต่อไป อันนี้เป็นเรื่องที่มีปรากฏอยู่ในพระสูตรบ้าง ในเรื่องพระวินัยบ้าง อันเป็นบ่อเกิดของคำสอนที่เป็นหลักศีลหลักธรรมบ้าง เป็นบ่อเกิดของสัจจธรรม ที่พระองค์นำมาประกาศแก่หมู่ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกาบ้าง ก็มีตัวอย่างอยู่ถมไป

ในครอบครัวของเราในสมัยปัจจุบันนี้ เหตุการณ์ต่าง ๆ แวดล้อมรัดรึงอยู่ตลอดเวลา อันทำให้เกิดเป็นปัญหาเฉพาะอย่างยิ่งคือเด็ก ๆ ของเรา ถ้าหากว่าเราได้พูดจาแนะนำตักเตือน ด้วยยกเอาเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นในสังคมนี้มาพูดมากล่าวกัน เด็กเหล่านั้นก็จะได้ความสำนึกไป

ทีละน้อย ๆ ต่อไปก็มีจิตใจสมบูรณ์ เป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ เพราะมีความเข้าใจในเรื่องอย่างนี้ อันนี้เป็นเรื่องที่น่าคิดอันหนึ่ง ซึ่งอยากจะฝากไว้กับญาติโยมทั้งหลายประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่งจิตใจของคนเรา เมื่อตะกี้นี้ได้บอกว่าคนบางคนอยู่ได้ด้วยความสุข เพราะได้ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ได้ทำอะไร ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์แล้วก็สบายใจ อันเป็นความสบายใจที่เกิดจากการทำงาน ก็เป็นลักษณะจิตที่สูงขึ้นไปประการหนึ่ง แต่ก็ยังไม่สูงสุดทีเดียว **จิตใจที่จะสูงสุด หรืออุดมการอันสูงสุดสำหรับชีวิตของมนุษย์เรานั้น อยู่ที่อะไร ?**

อันนี้เราต้องมาศึกษาเรื่องจุดหมายของพระพุทธศาสนาสักหน่อย ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าของเรานั้น มีจุดหมายอย่างไรในการออกบวช มีจุดหมายอย่างไรในการปฏิบัติงานในเรื่องนี้เราจะศึกษาได้แม้ในเรื่องชาดก เรื่องนิทานชาดกทุก ๆ เรื่องที่เขาเขียนไว้เป็นวรรณคดีภาษาบาลี เพื่อสอนจิตสะกิดใจให้คนได้สำนึกอะไร ๆ ต่าง ๆ ตัวเอกในเรื่องนิทานชาดกเหล่านั้น ที่เรียกว่าตัวพระโพธิสัตว์นั่นเอง แต่เรียกในสมัยนี้ว่าพระเอกในเรื่อง ตัวพระเอกในเรื่องนั้นมีความคิดอย่างไร มีความตั้งใจอย่างไร เราก็ทราบได้จาก

ถ้อยคำที่กล่าวไว้ในที่นั้น ๆ ว่าการเป็นพระโพธิสัตว์ คือผู้ต้องการจะบรรลุความเป็นพุทธะ **ความเป็นพุทธะนี้เป็นจุดหมายปลายทางที่พระโพธิสัตว์ต้องการเข้าถึง คือต้องการจะให้หลุดพ้นจากความทุกข์** ต้องการเป็นพระ-พุทธเจ้าว่าอย่างนั้นเถอะ

ทำไมจึงใคร่จะเป็นพระพุทธเจ้า เพราะ**การเป็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นผู้ถึงธรรมะอันสูงสุด** ธรรมะอันสูงสุดหมายถึงอะไร เราเรียกเป็นศัพท์หน่อยก็เรียกว่า **บรมธรรม** แปลว่าธรรมอันยิ่งใหญ่ ธรรมอันสูงสุด ธรรมอันยิ่งใหญ่อันสูงสุดก็เป็นการดับทุกข์ดับร้อนได้ ภาษาที่เราได้ยินได้ฟังกันบ่อย ๆ ก็คือนิพพานนั่นเอง ตัวนิพพานเป็นบรมธรรม ในพระพุทธภาษิตจึงมีอยู่ว่า *"นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา" ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นบรมธรรม* กล่าวคือว่านิพพานเป็นบรมธรรม

บรมธรรม หมายความว่า ธรรมอันสูงสุดเป็นจุดยอดของสัตว์ทั้งหลายที่จะเข้าถึง โดยเฉพาะมนุษย์เรานี่แหละ จุดมุ่งหมายอยู่ตรงที่ว่า การกระทำอะไร ๆ ทุกอย่างไปอยู่ที่จุดนั้น ปลายทางมันไปอยู่ที่จุดนั้น ทำไมท่านจึงตั้ง

จุดไว้ที่สิ่งนั้น เพราะสิ่งนั้นเป็นยอดแห่งความดับทุกข์ดับร้อนได้โดยประการทั้งปวง คนที่มีจิตใจถึงจุดนั้นแล้ว จะไม่มีความทุกข์ความเดือดร้อนต่อไป มีชีวิตอยู่อย่างที่เรียกว่า สดชื่นตลอดกาล ไม่มีความเหี่ยวแห้ง ไม่มีความร่วงโรย ไม่มีอะไรที่จะทำใจให้หวั่นไหวโยกโคลงด้วยอารมณ์ต่าง ๆ อันนี้เป็นสิ่งที่ควรต้องการหรือไม่ เป็นสิ่งที่เราควรจะเข้าถึงหรือไม่

ถ้าหากว่าเรายังไม่เข้าใจ เราลองมาคิดดูอย่างนี้ว่า ในวันหนึ่ง ๆ นี้ ถ้า*สมมติว่าประเดี๋ยวโกรธ ประเดี๋ยวเกลียด ประเดี๋ยวมีอารมณ์หงุดหงิด* ประเดี๋ยวเป็นอย่างนั้น ประเดี๋ยวเป็นอย่างนี้ ใจคอไม่มีที่จะสงบ ขึ้นลง ๆ อยู่ตลอดเวลา ถ้ามีอาการเช่นนั้นเกิดขึ้นในใจของเรา เราลองถามตัวเองว่า **มันเป็นชีวิตที่น่าอยู่ไหม** มันเป็นชีวิตที่สงบไหม สบายไหม เราก็คงจะตอบได้ด้วยตัวเองว่า มันแย่เต็มที ไม่มีความสุขใจ ไม่มีความสงบ ไม่มีความสบายใจ อันนี้ก็แสดงอยู่ในตัวแล้ว ว่าความไม่สงบมีอยู่ในใจของเราขณะใด ขณะนั้นเราไม่เป็นสุข เรามีอาการขึ้น ๆ ลง ๆ ปวดหัวตัวร้อนตลอดเวลา

คนเราในสมัยนี้ที่เป็นโรคมาก ๆ เช่น เป็นโรคประสาท โรคอาหารไม่ย่อย โรคอะไร ๆ ต่าง ๆ มากมายนั้นเรื่องอะไร เรื่องใจไม่ดีนั่นแหละเป็นมูลฐาน หัวใจวายนี่เป็นกับคนที่ไม่น่าจะตายบ่อย ๆ บางทีอยู่ในตำแหน่งใหญ่แล้ว ไปเป็นโรคหัวใจวายตายไปง่าย ๆ อาตมาเคยได้ถามเสมอ

ถ้ารู้ข่าวว่าใครเป็นโรคหัวใจวาย มักจะได้ถามกับคนที่รู้จักมักคุ้น ถามว่าคน ๆ นั้นมีลักษณะจิตใจเป็นอย่างไร เป็นคนใจร้อนไหม ใจเร็วไหม เป็นคนเจ้าอารมณ์ไหม วู่วามไหม มีอะไรเกิดขึ้นกระทบจิตใจพออดพอทนได้ไหม ส่วนมากก็มักจะได้รับคำตอบว่าเป็นคนประเภทนั้น คือประเภทที่เรียกว่าเจ้าอารมณ์ วู่วาม อะไรมากระทบนิดกระทบหน่อย ก็ใหญ่โตทีเดียว เรื่องมันใหญ่ แสดงวู่วามออกมาทางใจ บางครั้งบางคราวไม่ใช่เรื่องอะไรสำคัญหรอก แต่ว่าอารมณ์มันแรง พอเกิดกระทบแล้วก็เกิดตัวสั่นไปทั้งตัว พูดจาโผงผางตึงตังออกมา อย่างนี้เขาเรียกว่าเร่งเครื่องบ่อย ๆ เครื่องยนต์ที่เร่งบ่อย ๆ นั้นเครื่องมันจะปกติไหม มันจะวิ่งได้ดีไหม จะใช้ได้นานไหม

ญาติโยมทั้งหลายลองคิดดูซิ เรามันเร่งรถยนต์ เร่งเครื่องยนต์กลไกกันบ่อย ๆ ถ้าเร่งเครื่องมันบ่อย ๆ มันจะทนทานถาวรไหม เราก็ตอบว่า มันไม่ถาวรหรอก ถ้าไปทำอย่างนั้น ฉันใด ยนต์คือร่างกายของเรานี้ก็เหมือนกัน พระท่านเรียกร่างกายว่า เครื่องยนต์ชนิดหนึ่ง ภาษาบาลีเรียกว่า *สรีรยนฺตํ จตุจกฺกํ นวทวารํฯ* บอกว่า *ร่างกายนี้คือเครื่องยนต์มีล้อสี่ล้อ* ล้อสี่ล้อก็คือมือกับเท้านั่นแหละ แล้วก็มีประตูเก้า คือทวารทั้งเก้า ตา หู จมูก ปาก ผิวกาย ทวารหนัก ทวารเบา เป็นช่องระบายถ่ายเทสิ่งทั้งหลายออก สิ่งทั้งหลายเข้า

เครื่องยนต์นี้มันหมุนไปได้ไม่ปกติ ถ้าหากว่าเราเร่งมันบ่อย ๆ เช่น โกรธบ่อย ๆ เกลียดบ่อย ๆ หงุดหงิดบ่อย ๆ อะไรกระทบนิดกระทบหน่อยประเดี๋ยวก็ตบขาตัวเอง ตบอกตัวเอง ชกหัวตัวเอง บางทีก็ถอนผมของตัวเอง มันเรื่องอะไร ที่ไปกระทำเช่นนั้น อย่างนี้แหละเขาเรียกว่า คนเจ้าอารมณ์ เป็นคนเจ้าอารมณ์ คำ "เจ้าอารมณ์" ก็หมายความว่า ยึดถือ หลงใหล มัวเมา ในสิ่งที่มากระทบด้วยความโง่ ด้วยความเขลา ไม่ใช้ปัญญา ไม่พิจารณาสิ่งนั้นด้วยสติ ด้วยความรอบคอบ อะไรมากระทบก็รุนแรงทุกครั้ง ๆ ก็ความ

รุนแรงที่เกิดขึ้นในใจบ่อยๆ นั่นแหละ ทำให้เครื่องไม่ดี ระบบหายใจไม่ดี หัวใจเต้นไม่ดี ปอดทำงานไม่ดี อะไรๆ มันไม่ดีไปทั้งนั้นแหละ แล้วทำอย่างนี้บ่อย มันล่อแหลมต่ออันตราย อาจจะช็อคตายเมื่อไหร่ก็ได้ หลักการมันเป็นอย่างนั้น

แต่ถ้าหากว่าคนใดเป็นคนใจเย็น มีอารมณ์ขันต่อเหตุการณ์ อะไรมากระทบก็หัวเราะมันไปเรื่อยๆ ยิ้มรับสถานการณ์ ไม่แสดงอาการใจน้อยใจเร็ว ไม่หุนหันพลันแล้ว คนพวกนั้นไม่ค่อยเป็นไรหรอก นอนหลับเป็นปกติ พอล้มตัวถึงหมอนก็หลับปุ๋ยไปเลย แล้วก็ตื่นได้เป็นปกติ ทำงานทำการก็เป็นปกติ ไม่มีโรคทางใจ คนประเภทนี้ไม่เป็นโรคประสาท ไม่ปวดหัวบ่อยๆ ไม่มีอาการบกพร่องทางระบบอาหารทางระบบถ่ายเทของร่างกาย อายุมันยืน อายุยืนก็เนื่องจากใจดี ถ้าใจไม่ดีแล้วก็อายุสั้นเท่านั้นเอง

ทีนี้ **เราจะทำอย่างไรให้จิตใจเราดีไว้** เราก็**ต้องมีอุดมการ** ประจำใจไว้ว่า เรา**อยู่เพื่อปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน** จุดหมายปลายทางของชีวิตที่เราจะเดินไปให้ถึงนั้น คือการดับทุกข์ได้ ซึ่งเรียกย่อๆ ว่า **"บรมธรรม" บรมธรรมก็คือการดับทุกข์ได้**

นั่นเอง เราต้องมุ่งไปสู่จุดนั้น ให้ตั้งเข็มไว้ก่อน คนเรามีชีวิตอยู่ในโลกมันต้องมีเข็ม มีจุดหมายของชีวิตว่าจะไปไหน จะทำอะไร ไม่ใช่อยู่ไปตามเรื่องตามราว น้ำขึ้นลอยขึ้น น้ำลงลอยลง อย่างนี้มันไม่ได้เรื่องอะไร

ควรจะมีจุดหมายว่าในชีวิตนี้ เราจะไปถึงอะไร เราจะทำอะไรให้ตั้งเข็มไว้ ทั้งเข็มในทางคดีโลก ทั้งเข็มในทางคดีธรรม ด้านคดีโลกนั้นก็ควรตั้งไว้ แต่ถ้าตั้งเข็มในทางคดีโลกอย่างเดียว ที่เรียกว่า ด้านวัตถุ ไม่มีการตั้งเข็มในด้านธรรมะไว้ด้วยนี้ ไม่ดี เพราะว่าไม่มีเครื่องกำกับ ถ้าเป็นเรือก็ขาดหางเสือ รถขาดพวงมาลัย แล้วมันจะวิ่งไปได้อย่างไรไปไม่รอด เพราะฉะนั้นต้องมีเข็มใบด้านธรรมไว้ด้วย ว่าเราจะทำงานอะไรก็ตาม เราจะเป็นพ่อค้า นักอุตสาหกรรม หรือว่าเป็นข้าราชการอะไรก็ตามที เรามีจุดหมายอยู่ในชีวิตว่า ทำเพื่อดับทุกข์ดับร้อน **ปฏิบัติการงานอะไรนี้ก็เพื่อดับทุกข์ดับร้อนไม่ใช่เพื่ออย่างอื่น** ไม่ใช่ทำเพื่อพอกพูนความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นในชีวิตของเรา

ตื่นแต่เช้าเราควรจะบอกกับตัวเองว่า วันนี้เราจะอยู่อย่างคนใจเย็น อยู่อย่างผู้มีสติปัญญา รู้เท่ารู้ทันต่อเหตุการณ์ **เราจะอยู่อย่างชนิดดับทุกข์ดับร้อนในตัวเอง แล้วก็จะ**

ดับทุกข์ดับร้อนในตัวของคนอื่นด้วย อะไร ๆ ที่มันจะทำให้เราร้อน ทำให้เราไม่สบาย เราจะไม่เอาสิ่งนั้นมาไว้ในใจ เป็นคนรู้จักปล่อย รู้จักวางในเรื่องที่ควรปล่อยควรวาง ไม่ยึดไม่เก็บหมักหมมอะไร ๆ มากเกินไป เรือลำน้อยๆ ถ้าหากว่าเอาของบรรทุกมากเกินไป เรือนั้นมันจะวิ่งได้เร็วได้อย่างไร มันจะจมอยู่ที่ท่านั่นเองแหละ ยังไม่ทันออก ยังไม่ทันถ่อทันพาย มันจมลงไปที่ตรงท่าเสียแล้ว แล้วจะไปได้อย่างไร เพราะฉะนั้นเราจะต้องรู้ว่าอะไรควรเก็บอะไรควรปล่อย สละสลัดคืนให้แก่ธรรมชาติไป

ความจริงสิ่งที่ควรเก็บไว้นั้นมันไม่มีหรอก หากพูดกันโดยหลักใจแล้ว **สิ่งทั้งหลายไม่ควรเก็บไว้ในใจของเรา** เป็นสิ่งที่ควรปล่อยควรวาง แต่ว่าเราควรจะรู้เท่ามัน เรียกว่าปล่อยวาง หมายความว่า**รู้เท่าในสิ่งนั้น พอรู้เท่าเราก็ไม่เก็บ** แต่เมื่อใดเราไม่รู้เท่า เราก็เก็บสิ่งนั้นทันที เอาสิ่งนั้นมาไว้ในใจเราทันที และในขณะใดที่เราเก็บเอาอะไรมาไว้ในใจ นี่ เราจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง เราเกิดความรัก เราเกิดความชัง เกิดความหลง เกิดความขัดเคือง เกิดความกำหนัดในสิ่งนั้น หรือเกิดอะไรๆขึ้นอีกหลายเรื่อง เพราะเราเก็บไว้ เพราะ**การเก็บ คือการยึดถือ**

การรู้เท่ารู้ทันคือการปล่อยวาง เพราะฉะนั้นในการดำเนินชีวิต เราจะต้องปล่อยวาง ให้มากกว่าที่จะเก็บอะไร ๆ เข้ามาไว้ในใจ ใครอยากอยู่อย่างสงบสุขมีจิตใจสบายตลอดเวลา ก็อย่าเก็บอารมณ์ใด ๆ ไว้ในใจของเรา แต่เราควรจะปล่อยสิ่งนั้นไว้ เรื่องใดเกิดในสถานที่ใดก็ปล่อยไว้ที่นั่น อย่าเอามาที่อื่น แม้แต่สักนิ้วเดียวเราก็ไม่ยอมเอามากับตัวเรา สมมติว่าเกิดที่ถนนทิ้งไว้ที่ถนน เกิดที่หน้าบ้าน เกิดที่ห้องรับแขก เราลุกขึ้นจากห้องรับแขกแล้ว ขอให้สิ่งนั้นมันค้านอยู่ที่ตรงนั้นแหละ อย่าติดอกติดใจของเรามาเลยอย่างนี้มันดีหรือไม่ ญาติโยมคิดดู

ถ้าคิดดูแล้วจะเห็นว่า เออ สบายดีนี่ ถ้าเราปล่อยอย่างนั้น แต่ถ้าเราไม่ปล่อย ชอบเก็บสะสมไว้ในใจตั้งเช้าจนกระทั่งค่ำ ไม่รู้อะไรบ้าง เอามาใส่ไว้สะสมไว้ในใจของเรา ถ้าสิ่งนั้นเป็นวัตถุ เป็นข้าว เป็นของเต็มห้องเลย เรือนทั้งหลังไม่มีที่จะวาง มีแต่เรื่องของเก็บทั้งนั้น เหมือนคุณยายเก็บของ หรือหลวงตาเก็บของ เรียกว่าอะไรๆก็เก็บไว้ทั้งนั้น แต่ว่าของอย่างนั้น บางทีก็มีประโยชน์เหมือนกัน เชือกเพียงคืบเพียงศอกอะไรนิดอะไรหน่อย สำหรับเอาไปใช้ได้ของเหล่านั้นไม่เป็นอะไร แต่ว่าอารมณ์นี่มันไม่ได้ประโยชน์

อะไร ที่เราเก็บมาใส่ไว้ในใจ มีแต่เครื่องขุ่นมัว เรื่องเศร้าหมอง เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อนในใจ บางทีไม่มีใครรบกวนหรอก นั่งคนเดียวก็อุตส่าห์เอาของเก่ามานั่งเป็นทุกข์เล่น ๆ ของเก่านานแล้วเก็บไว้ตั้งหลายปี ใส่ไว้ในแอลบั้มคือดวงใจของเรา ว่าง ๆ นั่งเปิดดูเสียหน่อยหาเรื่อง นี่แหละคำโบราณเขาบอกว่า *ฟื้นฝอยหาตะเข็บ* อ้ายตะเข็บมันอยู่ในฝอยเรียบร้อยแล้ว เราอุตส่าห์เอานิ้วชี้เข้าไปคุ้ยไปเขี่ยให้ตะเข็บมันกัดนิ้วชี้ แล้วจะมานั่งปวดร้องห่มร้องไห้ต่อไป นี่มันเรื่องอะไร เรื่องไม่รู้เท่ารู้ทันต่ออารมณ์ แล้วก็หาความทุกข์ความเดือนร้อนใส่ตัว การเป็นอยู่ที่ฉลาด เขาไม่เก็บไม่หาอาไรๆมาใส่ไว้ในตัวในใจอย่างนั้นแต่ปล่อยเสีย วางเสียมันก็หมดเรื่องไป

เพราะฉะนั้น **การ ดำรง ชีวิต ประ จำวัน** ของเราเราจึง**ควรมีความคิดอยู่ในใจว่า เราต้องรุ่งเรืองอยู่ด้วยปัญญาอยู่ด้วยการปล่อยการวาง** อยู่ด้วยการทำจิตของเราให้มันว่างจากความยึดความถือ ความติดพันในสิ่งนั้น ๆ หัดทำอย่างนี้บ่อย ๆ นึกบ่อย ๆ สอนตัวเองบ่อย ๆ เวลาใดมันเกิดอะไรวุ่นวายขึ้นในใจ เราก็เอามาถามตัวเองว่า เกิดวุ่นวายขึ้น ด้วยเรื่อง อะไรมี ความ ทุกข์ความ ร้อนเรื่อง อะไร

ทำไมจึงเป็นทุกข์ด้วยเรื่องนั้น สิ่งนั้นมันสำคัญนักหรือที่เราจะต้องเป็นทุกข์ ถามตัวเองอย่างนั้น ถามเอง ตอบเอง คิดไปพิจารณาไปบ่อย ๆ นาน ๆ เข้าเราก็เห็นด้วยตัวเองว่า อ้อ ไม่เข้าท่าเสียเลย ไปหาเรื่องให้เป็นทุกข์เปล่า ๆ แล้วทีหลังเราก็รู้ขึ้นโดยลำดับต่ออารมณ์นั้น ๆ อันจะเป็นเหตุให้เกิดความยุ่งใจ

โดยเฉพาะคนแก่ที่มีอายุมาก ๆ อายุตั้ง ๗๐–๘๐ ปีนี่ต้องหัดให้มากที่สุด จะได้มีชีวิตสดชื่นแจ่มใส เพราะไม่เท่าใดเราก็จะลาโลกไปแล้ว ขอให้ได้รับผลประโยชน์จากพระศาสนาที่เรารักเคารพบูชาเสียในวัยนี้ในชีวิตนี้ อย่าไปคิดว่า จะเอาในเวลาตายไปเลย คนบางคนก็คิดว่า ขอให้ไปได้รับความสุขข้างหน้า เวลานี้ไม่สุขแล้วจะไปสุขได้อย่างไรข้างหน้า มันต้องสุขเย็นกันเดี๋ยวนี้เวลานี้ รู้เท่ารู้ทันกันเสียในเวลานี้บัดนี้มีปัญญาเสียเวลานี้บัดนี้

ถ้ารอว่าค่อยไปเอาข้างหน้า อนาคเต กาเล โน้น ทำอะไรก็ อนาคเต กาเล โน้น มันนานเหลือเกิน อนาคตนี่มันยังอีกไกล ไม่รู้ว่าจะไปถึงไหน อย่าไปคิดอย่างนั้น แต่จะต้องคิดว่าเราจะทำอย่างไร ให้ใจสงบเย็นในวันนี้ในเดี๋ยวนี้ ทำอย่างไรให้มีปัญญารู้เท่ารู้ทันต่อเหตุการณ์เสียแต่

ในเวลานี้บัดนี้อันนี้แหละเป็นเรื่องที่ควรคิดบ่อย ๆ นึกบ่อย ๆ เพราะฉะนั้นจึงควรตั้งอุดมการไว้ใน ใจของเราว่า เรา**อยู่เพื่อดับความทุกข์** และไม่ใช่ดับทุกข์เฉพาะตนคนเดียว เราต้อง**ช่วยคนอื่นให้ดับทุกข์ด้วย**

การช่วยอำนวยให้คนอื่นดับทุกข์ด้วยนั้นจะทำอย่างไร ก็คือหาวิธีปลอบโยนจิตใจแก้ไขปัญหาชีวิตของคนอื่น อย่าไปพลอยทุกข์กับเขาแต่ว่าไปช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ให้เขาอย่างนั้นจึงจะชอบจะควร เช่นว่า ญาติคนหนึ่งของเรามีความทุกข์ปัญหา เราก็ควรจะคิดว่า เออ จะแก้ปัญหาอย่างไรจะแนะแนวอย่างไร ให้แก่ญาติของเรา ให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้ ถ้าสมมติว่าเราทำได้เราก็ทำ แต่ถ้าเราทำไม่ได้เราก็หาอุบายอันเป็นกุศลต่อไป คือนำเขาไปวัด ไปฟังธรรมเทศนา เข้าหาพระที่ชี้แนะแนวทางชีวิตให้เข้าใจ

การช่วยเหลือกันคราวนี้เป็นการช่วยเหลือที่ประเสริฐสุด เป็นการช่วยกันทางจิตทางวิญญาณอย่างแท้จริง ช่วยข้าว ช่วยของ ช่วยวัตถุเงินทอง นั่นมันเป็นการช่วยกันภายนอก ไม่ได้เป็นการช่วยประเภทถาวร แต่การช่วยให้เขามีจิตใจ มีปัญญา รู้เท่ารู้ทันต่อเหตุการณ์ อันเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเขา นั่นแหละคือการช่วยอย่างถาวร

เราควรหาโอกาสช่วยเขาอย่างนั้น ญาติโยมบางคนก็พยายามหาโอกาส ช่วยเพื่อนในรูปอย่างนี้อยู่ เช่นเพื่อนมีความทุกข์ก็พยายามไปชักไปจูงให้มาวัด ให้ฟังธรรมเทศนาและมาแล้วก็มาบอกว่า เป็นทุกข์อย่างนั้นอย่างนี้ ช่วยเทศน์ช่วย สอน อันนี้ก็เรียกว่าถูกต้องตามอุดมการ ในการช่วยแก้ปัญหาชีวิต เช่นของเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง หรือเพื่อนฝูงมิตรสหาย คนเราถ้าช่วยกันแก้อย่างนี้ได้บ่อย ๆ สิ่งทั้งหลายก็จะดีขึ้น นี้อันหนึ่ง

ความผิดอันหนึ่งในหมู่มนุษย์เรา คือว่า **มักจะช่วยกันในทางที่จะให้จิตใจตกต่ำ** ที่มักจะช่วยกัน ตัวอย่างเช่นเพื่อนฝูงรักกันชอบกัน แล้วชวนกันไปทำอะไร ๆ ที่ไม่ดี ชวนกันไปดื่มของเมา ชวนกันไปเที่ยวเล่น ชวนกันไปหาความสนุก แล้วมีความทุกข์ความเดือดร้อน ได้เคยสอบถามคนบางคน ว่าทำไมจึงไปทำอย่างนั้น แกก็บอกว่า เพื่อนเขาชวนไป ถ้าไม่ไปก็เกรงใจกัน มันรักกันมานานแล้ว บอกว่านี่เหละรักไม่มีอุดมการ ไม่มีจุดหมาย คบเพื่อนเพื่อกินเพื่อเล่นเพื่อความสนุก เพื่อหาเรื่องให้มันสิ้นเปลืองเงินทองโดยไม่เข้าเรื่อง เรียกว่าไม่มีอุดมการ ในการคบหาสมาคมกัน

การคบหาสมาคมตามหลักอุดมการทางพระพุทธ-ศาสนานั้น เราคบกันในรูปใด ? คบกันก็เพื่อช่วยกัน ยกระดับจิตของกันและกันให้สูงขึ้น นั่นคืออุดมการแห่งการคบหาสมาคม ไม่ว่าเราจะคบกับใคร เราก็ต้องมีอุดมการไว้ในใจ ว่าคบคนนี้เพื่อช่วยยกระดับจิตใจคนนี้ให้สูงขึ้น ต่างฝ่ายต่างนึกอย่างนั้น เช่นคนสองคนนึกตรงกันในรูปเดียวว่า เรามาเป็นเพื่อนกันเพื่อประพฤติธรรม เป็นเพื่อนกันเพื่อชี้แนะทางชีวิต เพื่อช่วยยกระดับจิตใจให้มันสูงขึ้น อย่างนี้ไม่มีเสียเพื่อนที่คบกันในรูปนี้ไม่มีเสีย เขาจะไม่จูงไปเที่ยว ไปเล่นไปหาความสำราญ แต่เขาจะช่วยชี้ แนะแนวทางชีวิต ให้แก่กันและกัน เพื่อให้ก้าวหน้าในทางที่ถูกที่ชอบ อย่างนี้เป็นอุดมการแห่งการคบหาสมาคม ตามหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา

โดยมากไม่มีใครคิดในเรื่องอย่างนี้ ไม่มีใครนำเอาไปใช้ เพราะเราไม่ได้มีการโฆษณาอุดมการอย่างนี้ให้คนได้เกิดความรู้ความเข้าใจ มีแต่อุดมการ ว่ารักกันให้นาน ชอบกันให้นาน ทำอย่างไรจึงจะรักกันได้ ต้องตามใจกัน เพื่อนจะทำอะไรก็ต้องตามใจกัน อันนี้ไม่ใช่ลักษณะที่ถูกต้อง

คำสอนในสิงคาโลวาทสูตรที่เกี่ยวด้วยเรื่องการคบมิตรนี้ ท่านบอกว่า **ถ้ามิตรทำชั่วก็คล้อยตาม ทำดีก็คล้อยตาม ต่อหน้าสรรเสริญเพื่อน พอลับหลังก็นินทาเพื่อน อันนี้ไม่ใช่เพื่อนแท้** เขาเรียกว่า "มิตรปฏิรูป" คือคนเทียมมิตร ผีมันปลอมตัวมาเป็นมิตรแก่กันและกัน ไม่มีพระอยู่ในจิตใจ คบกันนานเท่าใดก็มีแต่ขาดทุน ไม่มีความก้าวหน้าในชีวิต ในการงานแม้แต่น้อยเดียว เพราะฉะนั้นจึงใคร่จะขอฝากอุดมการไว้ว่า เราจะคบใครสักคนหนึ่งก็ต้องตั้งใจว่า คบกันเพื่อความก้าวหน้า แล้วเราก็บอกกับเพื่อนที่เราคบนั้นด้วยว่าที่เรามาคบกันสมาคมกันนี่ ขอให้เข้าใจนะว่า เราคบกันเพื่อช่วยกันยกระดับจิตใจ คุณช่วยผม ผมช่วยคุณ ยกระดับจิตใจให้มันสูงขึ้น ให้พ้นจากความชั่วความร้าย สิ่งใดที่เคยชั่วมาเราก็เลิก สิ่งใดที่ยังไม่ชั่วเราก็ระวังไม่กระทำสิ่งนั้น

ถ้าพูดกันให้เข้าใจ อย่างนี้ความเป็นเพื่อนก็จะเป็นเพื่อนที่แท้จริง เขาเรียกกันว่า "บัณฑิตเป็นเพื่อนกับบัณฑิต" ไม่ใช่คนพาลมาเป็นเพื่อนกับคนพาล เพราะคนพาลนั้นไม่เป็นเพื่อนแท้ ไม่มีความเป็นสหายร่วมสุขร่วมทุกข์

กันได้นานอย่างแท้จริง เป็นกันเมื่อยังทำอะไรตามกันได้ หรือยังช่วยให้สำเร็จความต้องการได้เท่านั้น พอขณะใดเพื่อนไม่สามารถจะอำนวยสิ่งที่เขาอยากได้ตามความปรารถนา เขาก็ห่างไป อันนี้ไม่ใช่เพื่อนแท้ ไม่ใช่เพื่อนตาย เป็นแต่เพียงเพื่อนกิน เพื่อนสนุกกันบางครั้งบางคราว ไม่ใช่อุดมการตามหลักของการคบเพื่อนในทัศนะทางพระพุทธศาสนา

ขอให้ญาติโยมจำอุดมการนี้ไว้ บอกเด็ก ๆ ให้เข้าใจ เตือนลูกเตือนหลาน เพราะในสมัยนี้สังคมในเมืองเรามันวุ่นวายมันเร่าร้อน เต็มไปด้วยความยุ่งยากนานาประการ เราควรจะช่วยกันแก้ปัญหานี้ให้หมดไป ตามโอกาสที่จะช่วยกันได้ นี้ประการหนึ่ง วันนี้พูดมาก็พอสมควรแก่เวลา

จึงขอยุติธรรมปาฐกถาไว้แต่เพียงนี้.

ปาฐกถาธรรม ครั้งที่ ๓

ความรู้เกี่ยวกับพลังทางจิตใจ

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี

แสดงประจำวันอาทิตย์ที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๑๕

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาข้อธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา.

วันนี้เป็นวันอาทิตย์ ที่เราหยุดงานหยุดการตามปกติ จึงได้ชักชวนกันมาวัด เพื่อ**ทำจิตให้ สะอาด สว่าง สงบ ตามหลักธรรมะในทางพระพุทธศาสนา** เพื่อจะได้มีพลังทางใจเพิ่มขึ้น สำหรับนำไปใช้เป็นหลักในการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวันต่อไป ในกาลข้างหน้า เพราะกำลังใจของคนเรานี้มันก็สูญไปสิ้นไป ด้วยการใช้เพื่อการปฏิบัติงานเหมือนกัน เหมือนกับสิ่งที่เป็นวัตถุที่เรามี แล้วก็ใช้ไป ๆ มันก็

หมดไปสิ้นไป ถ้าไม่มีการหามาเพิ่มเติม สิ่งนั้นก็จะหมดสิ้นในวันหนึ่งฉันใด กำลังทางจิตใจอันเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติกิจในชีวิตประจำวัน ก็ต้องมีวันหมดสิ้นเพราะไม่ได้หามาเพิ่มเติมเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นในทางศาสนาจึงได้สอนศาสนิกบริษัท ให้มาวัด หรือศาสนสถาน ตามที่ตนนับถือ เพื่อจะได้เพิ่มกำลังภายในให้เกิดเพิ่มขึ้นไปอีก เหมือนกับหม้อเบตเตอรี่ที่เราใช้นาน ๆ ไฟมันก็หมดไป ต้องไปทำการชาร์ตเพิ่มเติมเพื่อให้มีไฟมากขึ้นฉันใด กำลังทางใจก็มีสภาพเช่นนั้น เพราะฉะนั้นการที่เรา**มาวัดเพื่อศึกษาธรรมะ เพื่อปฏิบัติธรรมะ เพื่อปฏิบัติธรรมะก็เท่ากับว่าหาพลังงานให้แก่ใจของเรา** จะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

ทำไมจึงต้องหาพลังงานเพิ่มเติมให้แก่ใจ ก็เพราะว่าเราใช้หมดไปสิ้นไป กำลังใจก็จะอ่อนแอ ก็เมื่อเราใจอ่อนการปฏิบัติหน้าที่ก็จะไม่เรียบร้อย ต่อสู้กับอุปสรรคชีวิตก็ไม่ได้ จึงได้เกิดมีความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ คนเราที่มีความยุ่งยากในทางใจ **มีความทุกข์ความเดือดร้อน**เกิดขึ้น **ก็เพราะกำลังใจไม่พอที่จะต่อสู้กับสิ่งเหล่านั้น** สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกมีสภาพยั่วยวนชวนใจ ทำให้เรากำหนัดบ้าง ขัดเคืองบ้าง ลุ่มหลงบ้าง มัวเมาบ้าง อยู่

ตลอดเวลา ในขณะใดที่ใจถูกกิเลสประเภทใดประเภทหนึ่งเกิดขึ้นครอบงำใจ ใจเราก็หมดกำลังไปชั่วขณะหนึ่ง แล้วถ้าหากว่าเราเป็นอยู่อย่างนั้นบ่อย ๆ กำลังใจของเราก็จะหมดไปสิ้นไป เมื่อกำลังต้านทานในทางใจหมดไป ความอ่อนแอก็จะเกิดขึ้น แล้วเราก็จะพ่ายแพ้ต่อสิ่งเหล่านั้น อันนี้แหละคือสาเหตุของความทุกข์ ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน

ญาติโยมทั้งหลายที่มีชีวิตคลุกคลีอยู่ในโลก มีการงานที่จะต้องจัดต้องทำอยู่ตลอดเวลา มีปัญหาร้อยแปดพันประการเกิดขึ้นในวิถีชีวิต เรามีความรู้สึกอย่างไรบ้างในวันหนึ่ง ๆ เราก็พบว่ามันมีความสุขบ้าง มีความทุกข์บ้าง มีความเบาใจบ้าง มีความหนักใจบ้าง มันเป็นเรื่องสุดแล้วแต่อารมณ์ที่มากระทบ อารมณ์ที่มากระทบเรานั้นมันมีมาในรูปต่าง ๆ บางอย่างก็ทำให้เราหนักอกหนักใจ แต่บางอย่างก็ทำให้สบายใจ ความสบายใจเรียกว่าเป็นเรื่องของความยินดี ความไม่สบายใจก็เรียกว่าเรื่องของความยินร้าย

อัน**ความยินดี**และ**ความยินร้าย**ที่เกิดขึ้นในใจเรานั้น **เราอาจจะเข้าใจผิดอยู่** คือเข้าใจผิดว่า ความ**ยินดีนั้นเป็นคุณ** แต่ความ**ยินร้ายนั้นเป็นโทษ** อันนี้เป็นความเข้าใจ

ขั้นพื้นฐานทั่ว ๆ ไป ซึ่งความจริงก็ไม่ถูกตรงตามหลักการนัก พูดกันโดยเนื้อแท้แล้วความยินดีกับความยินร้าย มันก็เป็นเรื่องของความทุกข์เท่า ๆ กัน ต่างกันแต่เพียงว่า**ความยินดีนั้นมันอำนวยให้ทุกข์ในภายหลัง** ส่วน**ความยินร้ายนั้นมันเป็นทุกข์ในทันที**

คนเราที่มีความยินดี ก็อาจจะรู้สึกว่าไม่มีทุกข์ในขณะนั้น เพราะใจกำลังเพลิดเพลินอยู่ในสิ่งที่เราได้รับ แต่ความเพลิดเพลินนั้นมันไม่ถาวร อาจจะเปลี่ยนแปลงเป็นความไม่เพลิดเพลินเมื่อใดก็ได้ ทำไมจึงได้เป็นเช่นนั้น ก็เพราะกฎธรรมดามีอยู่อย่างหนึ่ง เรียกว่าเป็นกฎตายตัว มีอยู่ตลอดเวลาไม่มีใครจะมาเปลี่ยนแปลงกฎอันนี้ได้ กฎนั้นก็คือความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งทั้งปวง *สิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นรูปเป็นนามอยู่ใกล้อยู่ไกลอะไรก็ตามทีเถอะ มันมีสภาพไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา***อันนี้เป็นกฎอันหนึ่งที่พระผู้มีพระภาคค้นพบ** แล้วนำมาประกาศให้เราทั้งหลายเข้าใจ

กฎอันนี้เมื่อเกิดขึ้นแก่สิ่งใด ๆ เราผู้มีสิ่งนั้นก็ไม่สบายใจ เช่นว่าเรากำลังดีใจ เพลิดเพลิน มีความสุขด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วไม่เท่าไรสิ่งนั้นมันก็เปลี่ยนสภาพไป เช่น

เหี่ยวแห้งไปหายไป หรือว่าต้องจากเราไป เราก็มีความทุกข์มีความเดือดร้อน

ถ้าสมมติว่าเราไม่มีความยินดีในสิ่งนั้น เราไม่มีความรักในสิ่งนั้น ไม่มีความยึดถือในสิ่งนั้น เวลามันเปลี่ยนแปลงไป ก็ไม่มีเรื่องอะไร เรามันเฉย ๆ ไม่ต้องมีความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะปัญหาดังกล่าว แต่ที่ได้เกิดเป็นปัญหาขึ้นก็เพราะว่าจิตใจเราเข้าไปยึดไปถือในสิ่งนั้น ยึดเอาด้วยความหลงผิดคิดว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งน่าชอบใจ น่าพึงใจ เพราะฉะนั้นความยินดีจึงเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนได้

ส่วนเรื่องความยินร้ายนั้นไม่ต้องสงสัย เพราะว่ามันก่อให้เกิดความทุกข์ได้ทันที ไม่มีปัญหาอันใด เพราะเวลาใดเราเกิดความยินร้าย เราก็มีความร้อนใจ มีความไม่สบายใจ ใคร ๆ ก็ไม่ต้องการความยินร้าย แต่ต้องการความยินดี แต่ความยินดีนั้นมันก็เปลี่ยนแปลงได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น **ในการปฏิบัติทางธรรมะ** ท่านจึงวางหลักเกณฑ์ไว้ว่า **ไม่ให้ยินดียินร้ายในสิ่งนั้น ๆ**

ในเวลาตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายได้สัมผัสถูกต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็ระวังใจไม่ให้ยินดี

ในสิ่งนั้น หรือไม่ให้เกิดความยินร้ายในสิ่งนั้น ให้วางใจเฉย ๆ การทำใจเฉย ๆ นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย แต่เป็นเรื่องที่ยากอยู่สักหน่อย แต่ก็ไม่เหลือวิสัย ถ้าเราพยายามฝึกฝนอบรมจิตใจของเรา หมั่นคิดหมั่นนึกด้วยปัญญาบ่อย ๆ เพื่อให้มองเห็นสิ่งนั้นชัดเจน แจ่มแจ้ง ตามที่มันเป็นอยู่อย่างไร นาน ๆ ไปใจเราก็มีความเฉย ๆ ต่อสิ่งนั้น

เรื่องความวางเฉยต่อสิ่งบางสิ่งนั้น บางทีมันก็มีประสบการณ์อยู่ในใจของเราบ้างแล้ว ญาติโยมอาจจะสังเกตตัวของตัวเองได้ ว่าในเรื่องบางเรื่องนี่เราเฉย ๆ เราไม่รู้สึกอะไรในเรื่องนั้น ไม่มีความยินดี ไม่มีความยินร้าย ในอารมณ์นั้นที่มากระทบ ทำไมเราจึงไม่เกิดยินดียินร้ายในเรื่องนั้น ถ้าเราศึกษาถึงความรู้สึกในใจของเรา เราก็จะรู้ว่าเพราะเรารู้ชัดเห็นชัดในเรื่องนั้น รู้ว่าสิ่งนั้นมันคืออะไร มันมาจากไหน เป็นอยู่อย่างไร

เมื่อเรารู้ชัดเห็นชัดตามความเป็นจริง ใจเราก็ไม่เข้าไปยึดถือในอารมณ์นั้น ๆ เราวางใจเฉยได้ อันนี้เป็นเรื่องตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ใจของเรานั้นมีอาการเฉยได้ ไม่ใช่มีแต่เพียงความยินดีกับยินร้าย เพราะฉะนั้นในเวทนาที่หลักธรรมมะกล่าวไว้ จึงกล่าวเรื่องเวทนาไว้สามประการ

เรียกว่า *สุขเวทนา* *ทุกขเวทนา* และอีกอันหนึ่งเรียกว่า *อทุกขมสุขเวทนา*

สุขเวทนานั้น หมายถึง**ความยินดี**นั่นเอง คือเกิดความรู้สึกยินดีในเรื่องนั้น ก็เรียกว่าตัวสุขเวทนา ตัว**ทุกขเวทนา** ก็คือหมายถึง**ความไม่ยินดี**ในเรื่องนั้น แต่มีความยินร้ายเกิดขึ้น เรียกว่าเป็นทุกขเวทนา เกิดขึ้นในใจเราบ่อย ๆ สองเรื่องนี้ ส่วนอีกเรื่องหนึ่งเรื่องว่า **อทุกขมสุข** หรือเรียกว่า **อุเบกขา ซึ่งยังไม่ใช่ยินดี ไม่ใช่ยินร้าย** อาจจะมีขึ้น แต่ว่าถึงแม้มันจะมีเกิดขึ้นในใจ เราก็ไม่ค่อยจะสังเกต เพราะเรื่องของอุเบกขานั้นเป็นเรื่องที่เรียกว่าเฉย ๆ ไม่ตื่นเต้น ไม่อะไร ส่วนเรื่องยินดียินร้ายนั้นตื่นเต้นเหมือนกับเหตุการณ์ที่เราเห็น ๆ ในบ้านเมือง ถ้ามีอุบัติเหตุรถชนกัน หรือมีคนชกต่อยกัน คนอยากไปดู แต่ถ้าเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ไม่มีใครอยากจะไปดูเลย ฉันใด ในเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์ในใจเรานี้ ก็เหมือนกัน

ความยินดีเป็นสิ่งที่ทำให้ตื่นเต้น ความยินร้ายก็ทำให้ตื่นเต้น แต่ความวางเฉยนั้นมันไม่มีเรื่องอะไร ใจไม่ตื่นเต้นต่อเรื่องนั้น คือรู้สึกในอารมณ์นั้นเฉย ๆ **ความที่รู้จักแล้ววางเฉย**นั่นแหละ **เป็นเรื่องที่เราควรจะทำให้เกิดขึ้นใน**

ใจ หากแต่ต้อง **เฉยด้วยอำนาจปัญญา** หมายความว่า เข้าใจในเรื่องนั้นทันท่วงที

การที่จะเข้าใจในเรื่องนั้นทันท่วงทีนี่แหละ เป็นเรื่องที่ลำบากอยู่สักหน่อย เพราะตามปกติ **คนเรานั้นมีสติไม่ทันกับเหตุการณ์** ความรู้สึกที่เรียกว่า **สติ** นั้นมักจะมาเอาทีหลัง เมื่อสิ่งนั้นมันผ่านพ้นไปแล้ว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านไปแล้ว เราจึงเกิดนึกขึ้นมาได้ พอนึกได้ก็พูดกับตัวเองว่า แหม เพิ่งนึกได้ อันนี้แหละมันเรื่องเสียเปรียบกิเลสในชีวิตประจำวัน

คนเราพอตื่นขึ้นก็ถูกต่อยทันที คือโดนต่อยด้วยอารมณ์ประเภทต่าง ๆ ที่มากระทบ ถ้าเป็นนักมวยปล้ำก็เรียกว่ายืนงง อีกฝ่ายหนึ่งก็ทุบเอาต่อยเอาตามชอบใจยกทุ่มลงไปสนั่นเวทีไปเลย ชีวิตเราก็เป็นอย่างนั้นแหละ อารมณ์ต่าง ๆ เหมือนคู่ต่อสู้ที่มันอยู่ในท่าได้เปรียบเรา เราตื่นขึ้นก็งงงวยไปหมด อ้ายเจ้านั่นก็ได้เปรียบ พอได้เปรียบมันก็เล่นงานเอา ทำเรางอมไปตาม ๆ กัน ได้รับความวุ่นวายมีความทุกข์ในทางใจ ด้วยประการต่าง ๆ

พอมารู้สึกตัวขึ้นเหตุการณ์นั้นมันผ่านพ้นไปเสียแล้ว แต่ก็ไม่เป็นไร แม้ว่าจะรู้สึกเมื่อเหตุการณ์นั้นผ่านพ้นไปแล้ว

ก็ไม่เป็นไรเพราะยังมีทางที่จะแก้ไข มีทางที่จะได้รับบทเรียน เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ ไม่ให้เหตุการณ์เช่นนั้นเกิดซ้ำรอยในชีวิตของเราอีก เพราะฉะนั้นเราจึงต้องมีการศึกษาพิจารณาในเรื่องนั้น ๆ ว่าสิ่งนั้นเกิดขึ้นในวิถีชีวิตของเรา ทำให้เรารู้สึกอย่างไร เช่น เรารู้สึกโกรธ เราก็เอามาวิเคราะห์ดูว่า –เราโกรธอะไร ? อารมณ์ใดมากระทบทำให้เราเกิดความโกรธขึ้น ?

– ความโกรธเมื่อเกิดขึ้นในใจของเราแล้ว สภาพจิตใจเป็นอย่างไร ? เราก็บอกตัวเองได้ว่า ใจร้อน ใจขุ่น ใจมืด ไม่รู้อะไร ๆ ตามที่เป็นจริง

– แล้วขณะที่ร้อนใจมืดมัวอยู่นั้นแหละ เรามันสบายหรือเปล่า ? เราก็ตอบตัวเองว่า ไม่มีความสบายมีความทุกข์มีความกระวนกระวาย อยากจะลุกขึ้นไปต่อยไปตีกับบุคคลคนนั้น หรือว่ากับเรื่องนั้น

– อาการที่กระทำเช่นนั้น เป็นเรื่องของคนมีปัญญาหรือเป็นเรื่องของคนผู้ไม่มีปัญญา ? เราก็ตอบตัวเองได้ว่ามันเป็นเรื่องของคนขาดปัญญา ขาดความรู้สึกผิดชอบประจำใจ จึงได้แสดงอาการเช่นนั้นออกไป

– การกระทำเช่นนั้นมันเหมาะแก่เราหรือไม่ ? เราก็ตอบตัวเองได้ว่าไม่เหมาะ เราเป็นผู้มีอายุอานามขนาดนี้แล้ว มีการงานผ่านโลกมากแล้ว ถ้าแสดงอาการฉุนเฉียวมีอารมณ์ร้อน อารมณ์แรง ต่อเรื่องใด ๆ ที่มากระทบ เราก็เหมือนกับว่าเป็นเด็กไป เป็นคนไม่รู้เดียงสา ไม่มีสมรรถ-ภาพในทางจิต ที่จะหักห้ามใจตนไม่ให้เกิดอะไร ๆ ขึ้น นั่นก็แสดงว่าเราเป็นผู้อ่อนต่อโลกเกินไป

การอยู่ในโลกอย่างเป็นคนชนิดที่อ่อนต่อโลกนั้นเรียกได้ว่า เป็นผู้ไม่เหมาะสมกับการอยู่ในโลก คนที่จะ**อยู่ในโลกต้องเป็นคนที่รู้เท่ารู้ทันต่อเหตุการณ์** ทุกประเภทที่มันจะเกิดขึ้นกระทบจิตใจของเรา เพื่อจะได้รู้ทางเอาตัวรอดพ้นไปจากสิ่งนั้น ถ้าเราหลบไม่ทัน เจ้าสิ่งนั้นเล่นงานเรา เราก็อยู่ในสภาพที่เสียเปรียบต่ออารมณ์นั้น ๆ ถ้าเราเสียเปรียบมันบ่อย ๆ เราก็จะเสียผู้เสียคน ได้รับความเสียหายในชีวิต

คนที่มีชีวิตตกต่ำไม่ว่าในแง่ใด ๆ การงานย่อมตกต่ำลงไป การเงินการทองก็ตกต่ำลงไป ถ้าหากว่าเราพิจารณาให้รอบคอบแล้ว ศึกษาเรื่องชีวิตของบุคคลนั้นแล้ว เราก็จะพบความจริงได้ว่า **ความตกต่ำ เริ่มต้นด้วยความตก**

ต่ำทางด้านจิตใจ คือจิตใจของเขาเริ่มตกต่ำก่อน ไม่มีสติ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องคุ้มครองรักษาตน เมื่อไม่มีสติปัญญาคุ้มครองตนสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบก็ทำให้บุคคลนั้นขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ตลอดเวลา

ในเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์ ถ้าจะเปรียบให้เห็นง่าย ๆ ในสมัยนี้ก็เหมือนกับลูกปิงปอง เพราะสมัยนี้โลกเขาเรียกว่ายุคปิงปอง มีการทำอะไร ๆ อย่างกับเล่นปิงปองอยู่มากเหมือนกัน ดูลูกปิงปองที่ตีไปมาบนโต๊ะแล้วมันเป็นอย่างไร เขาตีกระดอนกระเด็นไปมา ตามเรื่องของคนที่ตี คนเราบางทีก็เช่นนั้น ถูกอารมณ์มันกระทบไปที่นั่นตีกลับมาที่นี่ กระ-เด็นกระดอนอยู่บนโต๊ะบ้าง ตกลงไปข้างล่างบ้าง ตกลงไปแล้วก็ไม่ไปไหน เขาไปหยิบมาตีต่อไป

อันนี้เปรียบง่าย ๆ ก็เหมือนกับคนเรา ถูกอารมณ์ต่าง ๆ มันตีให้กระเด็นมาทางนี้ มีจิตใจขุ่นมัวเศร้าหมองเร่าร้อนอยู่ด้วยปัญหาร้อยแปด แล้วก็ถูกมันทำข้างเดียวซ้ำแล้วซ้ำอีก เพราะว่าเรื่องของจิตใจมันซ้ำรอยอยู่ตลอดเวลาตราบเท่าที่เรายังไม่รู้จักสิ่งนั้น คือว่าเมื่อยังไม่มีปัญญาที่จะว่างจิตทำกับสิ่งนั้นได้ เราก็ถูกมันเตะถองเรื่อยไป ไม่รู้จักจบจักสิ้น

อันนี้เป็นเรื่องความสุขในชีวิตหรือ ? ถ้าหากว่าตั้งปัญหาขึ้นอย่างนี้ เราก็จะตอบว่ามันไม่ใช่ความสุขความสบายอะไร แต่ว่า **มันเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน ที่จะต้องกลิ้งไปกลิ้งมาขึ้นอยู่กับอารมณ์ตลอดเวลา** ถ้าเมื่อใดเราหยุดสงบใจได้เรานิ่งได้ เมื่อนั้นแหละเราจึงจะทำถูกต้องต่อสิ่งที่มากระทบ อันนี้เป็นเรื่องที่ควรจะได้ศึกษา ควรจะได้ปฏิบัติตามแนวนี้ไว้

ทีนี้การที่จะปฏิบัติตน เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่เรียบร้อย ไม่มีความยุ่งยากในชีวิตประจำวันนั้น เราก็ต้องมีการฝึกฝนจิตใจของเราเอง **การฝึกฝนจิต** เป็นเรื่องสำคัญ **เป็นงานจำเป็นใหญ่ยิ่งของชีวิต** เป็นงานที่เราควรจะกระทำทุกวันทุกเวลา คนเราส่วนมากไม่ค่อยจะสนใจในเรื่องเกี่ยวกับการฝึกฝนจิต แต่สนใจเกี่ยวกับการฝึกฝนเรื่องอื่น ๆ ทำเรื่องอื่นได้เก่งหลายเรื่องหลายประการ เล่นดนตรีเก่ง เต้นรำเก่ง ร้องเพลงเก่ง เตะฟุตบอลได้เก่ง กีฬาประเภทต่าง ๆ เก่งมีชื่อ มีเสียง แต่ว่าไม่มีชื่อเสียงทางหักห้ามจิต ไม่มีชื่อเสียงเก่งในทางฝึกฝนตนเอง

คนบางประเภทถึงเก่งเท่าเก่งก็ยังเอาตัวไม่รอด จึงปรากว่านักกีฬาบางคน เก่งในทางชกมวย เผลอ ๆ ไปชก

เพื่อนในโรงอาหารร้านกาแฟเข้าให้แล้ว ลืมตัวไปนึกว่ายืนอยู่บนเวทีผืนผ้าใบ เลยไปชกเพื่อนเข้าให้ ตำรวจก็จับไปโรงพักได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ทำไมจึงได้เป็นไปเช่นนั้น เพราะเขาไม่มีการฝึกจิตตัวเอง ฝึกแต่เรื่องหมัดเรื่องมวย เรื่องชกเรื่องต่อย เลยเกิดความเสียหาย

พระผู้มีพระภาคท่านจึงตรัสบอกไว้ว่า คนเรา *การฝึกในด้านกายนั้นเป็นของง่าย แต่การฝึกในด้านจิตเป็นของยาก* สิ่งที่ทำได้ยากถ้าเราทำได้สำเร็จมันเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชีวิตของเรา ฉะนั้นเราจึงควรจะได้สนใจในการฝึกฝนจิตให้มากเป็นพิเศษ คนที่ควรจะได้สนใจในการฝึกฝนจิตก็คือคนหนุ่มที่อยู่ในวัยฉกรรจ์ จิตใจกำลังคึกคะนอง กำลังจะไหลไปตามอำนาจของสิ่งแวดล้อม เพลิดเพลินไปกับอารมณ์ต่าง ๆ อันเป็นเรื่องวุ่นวายในชีวิตประจำวัน หรือบางทีก็เป็นปัญหาเกิดขึ้นในชีวิตของเฉพาะคน เพราะว่ามีความยุ่งยากเกิดขึ้น และเมื่อไม่สามารถจะแก้ไขปัญหานั้น จิตใจก็จะเศร้าหมองขุ่นมัวตลอดไป

เมื่อวานนี้มีเด็กหนุ่มคนหนึ่ง เขาเรียนวิชาอยู่ในมหาวิทยาลัย เรียนเป็นหมอด้วย แล้วก็เรียนปีสุดท้ายแล้ว เขามาหาตอนเย็นเมื่อใกล้พลบค่ำ มาอย่างรีบร้อน อาตมากำลัง

เตรียมตัวจะไปทำวัตรอบรมพระใหม่ เขามาอย่างรีบร้อนก็เลยเปิดประตูรับ ถามว่าเธอมีปัญหาอะไรพูดไปเลย ไม่ต้องชักช้าเวลามันน้อย เขาก็บอกว่า ผมมีความทุกข์ความเดือดร้อนในใจ เคยได้ฟังท่านเทศน์ที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยคราวหนึ่ง เมื่อมีปัญหาก็อยากจะมาปรึกษา

อาตมาก็บอกว่า ดีแล้วมีปัญหาทางใจมาหาพระนับว่าถูกต้อง ดีกว่าไปคิดแก้ด้วยเรื่องอื่น เขาก็เลยบอกว่า ผมอยู่ที่นั่นมันไม่สบายใจ ถามว่า ไม่สบายใจเรื่องอะไร เขาบอกว่าไม่ค่อยถูกกับคนอื่น ถามว่า ทำไมจึงไม่ถูกกับเขา แกก็บอกว่าทัศนคติไม่ตรงกัน อาตมาก็ถามว่า ทัศนคติของเรานั้นมันเป็นอย่างไร ของเขาเป็นอย่างไร แกก็บอกว่า ผมนั้นมันชอบเงียบ ๆ ชอบอ่านหนังสือ ไม่ชอบเอะอะโวยวาย แต่ว่าเพื่อนฝูงทั้งหลายนั้นเขาชอบเอะอะกัน ชอบสนุกสนานกัน ผมมันไม่ค่อยชอบ ทีนี้เมื่อไม่ชอบความสนุก แต่เพื่อนเขาชอบเพื่อนเหล่านั้นก็เลยลงโทษผม หาว่าผมนี่มีจิตผิดปกติไปว่าอย่างนั้น ถามว่ามันผิดปกติอย่างไร แกก็บอกว่านั้นแหละครับเขาว่าอย่างนั้น แล้วหลวงพ่อจะว่าอย่างไร

อาตมาก็บอกว่า เธอไม่ได้มีจิตผิดปกติอย่างไร แต่ว่าเธอนั้นมีจิตปกติ พวกเอะอะโวยวายนั้นจิตผิดปกติ แต่ว่า

เธอไปอยู่ในหมู่ที่จิตผิดปกติคนเดียว แล้วพวกนั้นมันก็ว่าเธอผิดปกติไป เหมือนอย่างว่าคนดี ๆ เข้าไปในโรงพยาบาลศรีธัญญา หรือว่าโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา คนป่วยที่ในนั้นมันไม่เหมือนเรา ถ้าเราเดินเข้าไปคนพวกนั้นก็ชี้เอาว่าโน่นอ้ายบ้ามาอีกแล้วว่าอย่างนั้น ความจริงเราไม่ได้บ้าอย่างเขาหรอก แต่ว่าพวกนั้นมันบ้าเป็นโรคจิต ครั้นคนดีเข้าไปมันก็หาว่า โน่นอ้ายบ้ามาแล้ว ชั้นที่สุดหมอที่หิ้วกระเป๋าไปจะรักษา อ้ายพวกนั้นก็ว่า โน่นหมอบ้ามาอีกแล้ว ว่าอย่างนั้นหาว่าหมอเป็นบ้าไปด้วย

เรื่องมันเป็นอย่างนี้ ก็เลยอธิบายให้ฟังว่า เธอนั้นไม่ได้เสียหายอะไร จิตใจเป็นปกติไม่มีเรื่องอะไรเสียหาย แต่ที่เป็นทุกข์นี่ เพราะความยึดถือในคำพูดของบุคคลอื่นที่เขาพูดว่าเธอหลาย ๆ คน ต่อไปนี้ต้องตั้งต้นใหม่ ทำความเข้าใจกันเสียใหม่ คือทำความเข้าใจกับตัวเองก่อน ให้ตัวเองรู้ว่าเราปกติ เราเป็นคนเรียบร้อย จิตใจไม่ได้วิกลวิการอะไร แต่ว่าบุคคลพวกนั้นเขาเป็นคนปล่อยจิตปล่อยใจ ชอบสนุกเอะอะโวยวาย ครั้นเราไม่ไปร่วมวงกับเขา เขาก็หาว่าเราไม่เหมือนเขา แต่แท้ที่จริงนั้นเราไม่ได้เป็นคนเสียหาย จิตใจยังดีอยู่

ต่อไปนี้ให้ตั้งใจต่อสู้กับอารมณ์นั้น ถ้าคนพวกนั้นพูดซุบซิบเกี่ยวกับเรา ว่าเราไม่ปกติ ก็อย่าเอาใจใส่ อย่าไปยึดเอาคำพูดนั้นมาเป็นอารมณ์ ให้ตั้งหน้าอ่านหนังสือไปเรียนไปเพราะอีกปีเดียวก็จะจบแล้ว เขาพูดเขาทำก็ช่างเขาเราไม่เล่นด้วย เราทำงานของเราตามหน้าที่ เพราะหน้าที่ของเราคือการเรียนเขียนอ่าน หน้าที่อื่นยังไม่จำเป็น

นักศึกษาในมหาวิทยาลัยมักมีงานสังคมมาก ทำให้เกิดความวุ่นวาย เด็กบางคนไม่ชอบสังคม เมื่อไปอยู่เพื่อนก็ไม่ชอบใจ เราอย่าไปสนใจกับความชอบหรือไม่ชอบของบุคคลอื่น ความผิดหรือความถูกของบุคคลอื่น แต่เรามา**สนใจว่าเราทำถูกหรือทำผิด และการถูกการผิดนั้น**อย่าไปเชื่อใคร **ต้องเชื่อพระพุทธเจ้า** ถ้าพระพุทธเจ้าว่าถูกก็เป็นอันถูกร้อยเปอร์เซ็นต์ ถ้าพระพุทธเจ้าว่าผิด มันก็ผิดร้อยเปอร์เซ็นต์ คนอื่นพูดว่าถูกบางทีมันไม่ถูก พูดว่าผิดบางทีมันก็ไม่ผิด ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ? เพราะคนพูดนั้นยังมีความเห็นเข้าข้างตัว ยังไม่มีธรรมะเป็นหลักประจำใจพูดอะไรออกไปก็พูดตามความเห็นของตัว ตัวชอบสิ่งใดก็ว่าสิ่งนั้นถูก ถ้าว่าตัวไม่ชอบสิ่งใดก็ว่าสิ่งนั้นไม่ถูก นี่มันเป็นอารมณ์

การตัดสินความถูกความผิดด้วยอารมณ์นั้น ใช้ ไม่ ได้ แต่ต้องตัดสินด้วยหลักธรรมะ เพราะธรรมะเป็นของเที่ยง ยุติธรรมตรงไปตรงมา ไม่เข้าใครออกใคร เราจึงเอาหลักเกณฑ์ทางธรรมะเป็นเครื่องตัดสิน จึงจะชอบจะควร ได้อธิบายให้เข่าฟังไปในรูปอย่างนั้น ดูหน้าตาเขาค่อยสดชื่นขึ้นพอสมควรแก่เวลาเขาก็ลาไป อันนี้เป็นตัวอย่างของการเป็นอยู่ในสังคมมนุษย์ นี่มันลำบากตรงนี้

ครั้งก่อนก็เคยมีเด็กคนหนึ่งที่บ้านโป่งแถวโน้น มีปัญหาคล้ายกับคนนี้เหมือนกัน คือว่าเด็กคนนี้ชอบอ่านหนังสือของท่านเจ้าคุณพุทธทาส อ่านสูตรเวยหล่าง อ่านฮวงโป อ่านวิธีเข้าถึงพุทธธรรม อ่านแล้วมันเข้าใจ อ่านตรงไหนก็เข้าใจทั้งนั้น ในเมื่อตนได้อ่านแล้วก็รู้สึกชอบใจสบายใจ อุส่าห์ลงทุนซื้อหนังสือ ไปเที่ยวแจกตามวัดแถวนั้น ความจริงเขาก็เป็นเพียงกรรมกรอินยิเนียร์ ดูเครื่องยนต์ไปนั่งเฝ้าเครื่องไม่ใช่ว่าร่ำรวยอะไร แต่ว่าใจมันรักธรรมะ เห็นว่าเป็นของดีก็เลยเอาไปแจกคนอื่น แจกตามวัดให้พระอ่าน แต่เขามาบอกว่าพระก็ไม่ค่อยอ่าน

ทีนี้ เวลากลางคืนเขานอนที่บ้านใกล้โรงงานมันหนวกหู เขาเลยหลบไปนอนในป่าช้า ที่ป่าช้าเขามีศาลา เขา

เอาเสื่อผืนหนึ่งไปนอนที่ป่าช้า ตื่นเช้าออกมาเพื่อนล้อมหน้าล้อมหลัง มาถึงถามว่าเลขอะไรวะ ได้เลขอะไร เพราะว่าเขาไปนอนที่ป่าช้า นึกว่าผีบอกเลขให้แล้ว เขาก็บอกว่ากูไม่รู้ไม่มีเลขอะไร พวกนั้นก็ว่า มึงทำไมไปนอนกับผี บอกว่ากูไม่ได้ไปนอนกับผี กูไปนอนกับพระต่างหาก นอนให้มันสบายใจ เพราะว่ามันสงบดี พวกนั้นก็ว่าอ้ายนี่มันบ้าแล้วไม่ชอบอยู่บ้านไปนอนป่าช้า นี่มันเป็นอย่างนี้ คราวนี้ทุกคนเขาหาว่าทั้งนั้นในหมู่นั้น จิตใจมันก็โยกโคลงหวั่นไหวไปเพราะใคร ๆ เขาว่า ทีนี้จะทำอย่างไร ก็เลยไปหาพระแถวนั้นแหละ ไปปรึกษา

พระท่านก็พูดถูกเหมือนกัน ท่านบอกว่า ซังเอ๋ยเองมันอยู่ถิ่นนี้ ถ้าทำอย่างนี้มันก็บ้านั่นแหละ ท่านว่าอย่างนั้น แกฟังแล้วก็นึกว่า เอ หลวงน้านี่แกว่ากูบ้าเหมือนกันเหมือนกับคนอื่นว่า ลำบากใจนัก จะต้องไปหาหลวงพ่อปัญญาสักที เลยมากลางคืน มาถึงกลางคืนวันนั้น มาถึงเคาะประตูเรียก หลวงพ่อครับ หลวงพ่อครับ อาตมาเปิดประตูรับเขา เขาก็บอกว่า ผมมีปัญหา มีความทุกข์ทางใจช่วยแก้หน่อย เขาก็เล่าเรื่องให้ฟัง

เมื่อเล่าเรื่องให้ฟังเรียบร้อยแล้ว อาตมาก็บอกว่าเธอนี่ไม่บ้าหรอก แต่ว่าคนแถวนั้นมันบ้า อ้ายเราคนไม่บ้าไปอยู่ร่วมกับคนบ้า เขาจึงหาว่าเราเป็นบ้าไป เพราะมันไปไม่บ้าอยู่คนเดียวไม่เหมือนเขา ความจริงเธอเป็นคนคิดถูกทำถูกทุกประการ แต่ว่าเรื่องมันเป็นอย่างนี้แหละ อธิบายให้เขาฟังเขาฟังแล้วเขาเข้าใจเรื่อง เมื่อเข้าใจเรื่องเขาก็บอกว่า ไม่เป็นไรคืนนี้ผมจะนอนที่นี่ ก็เลยให้นอน รุ่งเช้าลากลับไปไปอยู่ที่นั่นมันก็เข้ากับเพื่อนที่นั่นไม่ได้ ทำงานทำการก็ทำดีเลยไปลาออกจากงาน นายงานไม่อยากให้ออกเพราะเป็นคนทำงานดี เอาใจใส่ในหน้าที่เรียบร้อย เขาก็ถามว่าคับอกคับใจอะไร เงินทองไม่พอใช้หรือ บอกว่าพอใช้เหลือใช้ทุกเดือนผมไม่ได้ใช้อะไรนี่ อ้าว แล้วก็ทุกข์ร้อนอะไร มีปัญหาอะไรก็บอกเถอะ เขาบอกว่า ปัญหาถึงบอกพวกคุณก็ไม่รู้ อย่าพูดดีกว่า ให้ผมออกไปเถอะให้พ้นความลำบากเสียที ก็เลยลามาเลย มาที่นี่เหมือนกัน อาตมาก็เลยพาส่งพ้นไปไชยาเรื่องมันเป็นอย่างนั้น

จิตใจคนนี่ลำบาก อยู่ในสังคม ถ้าหากว่าเราไม่รู้เท่ารู้ทันมันก็วุ่นวาย เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน ญาติโยมทั้งหลายนี่ก็เหมือนกัน บางทีมันก็ลำบาก ที่เพชรบุรีวันนั้น

เขานิมนต์ไปเป็นอุปัชฌาย์ ไปบวชลูกชายเขา คนแถวนั้นว่า นายชื่อนั้น แกไม่เหมือนเพื่อน ทุกคนเขาถือในพิธีรีตอง ในเครื่องรางของขลัง ในเรื่องที่ไม่เป็นสาระทั้งนั้น แกอ่านธรรมะของท่านเจ้าคุณพุทธทาสมาก ฝาบ้านของแกนี่เขียนแต่ธรรมไว้ทั้งนั้น เข้าไปในบ้านแล้ว เหมือนกับห้องสมุดบ้านของแกเขียนคำเตือนใจ เตือนเมีย เตือนลูก เตือนคนงานคนการ เขียนไว้ทุกหนทุกแห่ง ชั้นล่างก็เขียน ชั้นบนก็เขียน อาตมาพอไปถึงก็เห็นแปลกบ้านนี้ ฝาบ้านเขียนแต่ธรรมะทั้งนั้น ทีนี้ก็คุยกับคนที่นั่งอยู่ข้าง ๆ ว่าบ้านนี้ธรรมะทั้งนั้น มีคนหนึ่งแกกระซิบบอกว่า มันไม่ค่อยเต็มครับ หาว่าเจ้าของบ้านไม่ค่อยเต็มไปเสียอีกแล้ว ความจริงเปล่า แกเรียบร้อยใจดี ไม่มีอะไรหรอก คืนนั้นลูกเตรียมตัวจะบวช แกไม่ได้ทำขวัญนาคหรอก แกสอนเอง แกสอนลูกแกเอง บอกว่าไหนเอาเทปที่พ่อสอนลูกมาดูซิ เอามาเปิดฟัง แกสอนได้เรื่องได้ราว พูดจาเข้าหลักเข้าเกณฑ์ สอนให้ลูกรู้ว่าที่พ่อให้บวชนี้บวชเพื่ออะไร บวชเพื่อลูกศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้ปฏิบัติทางด้านจิตใจ เมื่อบวชไปแล้วเรียกว่าขาดจากพ่อจากแม่ จากครอบครัว ไม่ต้องเกี่ยวข้องกันชั่วระยะหนึ่ง ต่อเมื่อใดสึกออกมาจึงมีข้อผูกพันกันต่อไป แล้วก็ให้ไปอยู่วัด อยู่แล้วตั้งใจอยู่ให้ดี

อาตมานั่งฟังแล้ว อ้อ มันไม่บ้านี่คนนี้ พูดจาเรียบร้อย แต่ว่าไม่มีใครในหมู่นั้นที่จะพูดเช่นนั้น ไม่มีใครในบ้านแหลมเขาพูดกันอย่างนั้น ทำกันอย่างนั้น เขาจึงแกว่าแกมันไม่ค่อยเต็ม ทั้ง ๆ ที่แกเต็มบริบูรณ์เรียบร้อย แต่เพื่อนหาว่าไม่เต็ม มันลำบากอย่างนี้จิตใจคน เพราะว่ามันไม่เหมือนเขาในบางเรื่อง มันก็ลำบาก

เราอย่าไปหวั่นไหวกับคำกล่าวของคนอื่น พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสเตือนเรื่องนี้ไว้มากเหมือนกัน บอกว่า *อย่าไปหวั่นไหวในถ้อยคำที่บุคคลอื่นกล่าวชม หรือกล่าวติเราในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ เพราะเขาพูดชมด้วยอารมณ์ พูดติด้วยอารมณ์* เขาไม่ใช้เหตุผลสิ่งใด เขาชอบเขาก็ว่าดีตามอารมณ์ของเขา สิ่งใดเขาไม่ชอบเขาก็ว่าไม่ดีตามอารมณ์ของเขา เขาไม่มีหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องในใจ เราจึงไม่ควรจะไปยึดไปถือในเรื่องนั้น แต่ควรฟังไว้เพื่อประดับสติปัญญา

สมมติว่า เขาว่าเราดีเราก็ฟังไว้ แล้วก็เอามาคิดว่าเราดีหรือเปล่า เราทำถูกหรือเปล่า ถ้าเราทำถูกทำดีอยู่ก็ไม่มีอะไร ทีนี้ถ้าเขาบอกว่า เราไม่ดีเราก็ต้องเอามาคิดพิจารณาพิจารณาว่าเรานี่มันไม่ดีอะไรบ้าง การงานของเราเป็นอย่างไร ความเห็นของเราเป็นอย่างไร มันถูกมันตรงตามธรรมะ

ของพระพุทธเจ้าหรือไม่ ถ้าเห็นว่าถูกก็รักษาความถูกนั้นไว้ ถ้าเห็นว่าผิดเราแก้ไขให้มันเป็นการเรียบร้อยต่อไป การอยู่อย่างนี้แหละเป็นการอยู่ชอบ จะไม่เกิดความวุ่นวายในทางด้านจิตใจ

ในชีวิตประจำวันของคนเรานี่ วันหนึ่ง ๆ ต้องมีการกระทบ ด้วยเรื่องปัญหาร้อยแปดพันประการ คนบางคนก็เป็นมนุษย์ที่แปลกวิตถารอยู่เหมือนกัน อยู่ไม่สุข ชอบหาเรื่องให้คนอื่นไม่สบายใจ มันก็มีอยู่ไม่ใช่น้อย คนประเภทนี้มีอะไรที่พอจะกระทำให้คนอื่นเป็นทุกข์ได้แล้วละก็ ต้องอุตส่าห์ทำ หาเรื่องหาราว ไปทำให้เขาวุ่นวายไม่สบายใจ คนอย่างนี้มีจิตใจเป็นอย่างไร จิตใจของคนประเภทนี้เขาเรียกว่า *มีวิหิงสาวิตก คือความคิดในอันเบียดเบียนคนอื่นอยู่เป็นรากฐาน*

จิตใจของคนเราที่เขาเรียกว่า **วิตกในใจ** มันมีสามแบบ แบบหนึ่งเรียกว่า **กามวิตก** กามวิตกก็หมายความว่ามีความครุ่นคิดในเรื่องรัก เรื่องใคร่ ชอบใจ ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มีประการต่าง ๆ อยากได้ อยากมี อยากเป็น ในสิ่งในเรื่องที่ตนชอบตลอดเวลา ประเภทนี้เรียกว่า กามวิตก

ทีนี้อีกพวกหนึ่งเรียกว่า **วิหิงสาวิตก** เป็นพวกคิดในเรื่องที่จะเบียดเบียนคนนั้นเบียดเบียนคนนี้ ใส่เรื่องใส่ความเขา ทำคนให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน ให้มีปัญหาให้มีความวุ่นวายใจ และถ้าหากว่าได้ทำใครให้เดือดร้อนให้ไม่สบายใจแล้ว ตัวเขาเองดูเหมือนว่าจะสบายใจในการกระทำเช่นนั้น นั่นมันเป็นความรู้สึกของคนแบบนั้นแบบหนึ่ง

อีกพวกหนึ่งนั้นเขาเรียกว่า พวก **พยาบาทวิตก** คือคิดในเรื่องพยาบาท อยากจะแก้แค้นเขา ใครทำอะไรให้แก่ตนก็เอามาผูกเจ็บไว้ในใจ ไม่ยอมปล่อยไม่ยอมวาง มีช่องมีทางพอที่จะแก้แค้นเขาได้ ก็ต้องหาวิธีแก้แค้น เพื่อทำให้หนำใจ

โดยมากจิตใจคนมันก็คิดอยู่อย่างนี้ ในบางครั้งก็คิดในเรื่อง *กามวิตก* บางครั้งก็คิดในเรื่อง *วิหิงสาวิตก* คือการเบียดเบียน ในบางครั้งก็คิดในเรื่อง *พยาบาทวิตก* พระผู้มีพระภาคเจ้าท่านจึงบอกไว้ว่าต้องกีดกันพวกวิตกทั้งสามนี้เพราะทั้ง **สามอย่างนี้เป็นพวกอกุศล มีผลเป็นทุกข์ มีความเดือดร้อนในใจ** ไม่ควรจะให้เกิดขึ้นในใจเราบ่อย ๆ **ต้องพยายามกีดกัน** หมายความว่า **ละ อย่าคิดในเรื่องเช่นนั้น**

ถ้าสมมติว่า มันคิดขึ้น ก็ต้องพยายามที่จะปัด อารมณ์นั้นออกไป การที่จะปัดอารมณ์นั้นออกไปนั้น ขอให้ใช้คาถาง่าย ๆ คาถาที่เราควรใช้ง่าย ๆ ก็คือบอกว่า **"นี่ไม่ใช่นั่น"** นี่ไม่ใช่นั่น คำว่า **นี่** หมายถึง **ความคิดชั่ว** ที่เกิดขึ้นในใจ คำว่า **นั่น** หมายความว่า **จิตเดิมของเรา**

อันนี้ญาติโยมต้องรับรู้ไว้อย่างหนึ่ง คือว่าจิตเดิมของเรานั้นมันสะอาด สว่าง สงบอยู่ ไม่มีอะไรที่เรียกว่าเป็นสิ่งเศร้าหมอง ความเศร้าหมองทั้งหลายนั้นมันเกิดมาเพราะมีอารมณ์ภายนอกมากระทบ แล้วเราก็จับฉวยเอาสิ่งนั้นมาไว้เป็นตัวเราเป็นของเรา พอเราไปยึดเอามังนั้นเข้ามาไว้ จิตใจก็เปลี่ยนหน้าตาไป เปลี่ยนเป็นความอยากบ้าง เปลี่ยนเป็นอะไร ๆ ต่าง ๆ ขึ้นในใจทันที เรียกว่า ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่หน้าตาดั้งเดิมแล้ว หน้าตาดั้งเดิมหรือสภาพเดิมของเรานั้นมันสะอาดบริสุทธิ์

เหมือนกับว่าใบหน้าของเรานี่แหละ ปกตินั้นมันไม่เศร้าหมองอะไร แต่ถ้าเรานั่งรถไปกรุงเทพ ฯ ไปไหน ฯ ขี้ฝุ่นมันก็มาจับตามผิวหน้า เหงื่อออกมาแล้วก็รับเอาขี้ฝุ่นนั้นไว้ เอาผ้าสะอาดไปเช็ด ก็เห็นว่ามีการเปื้อนฉันใด ใจเราก็มีสภาพเช่นนั้น เพราะใจนี่ชอบไปรับอารมณ์ เมื่อรับมา

แล้วก็ไม่รู้เท่ารู้ทัน เอามาปรุงมาแต่ง แล้วก็ไปยึดไปถือไว้ว่าเป็นตัวเราเป็นของเราขึ้นมาทันที จึงทำให้เกิดอารมณ์ประเภทต่าง ๆ ขึ้นมาในใจของเรา เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์บ้าง เกิดความสุขบ้างเป็นครั้งเป็นคราว

เราจึงต้องพยายามที่จะยอมรับรากฐานอันแรกไว้ในความรู้ของเราก่อนว่า ใจของเราเดิมนั้นมันไม่สกปรก ไม่ขุ่นมัว ไม่เศร้าหมอง แต่สะอาดอยู่ สว่างอยู่ สงบอยู่ ที่สกปรกเศร้าหมองก็เพราะว่าอารมณ์มากระทบ เช่น รูปเข้ามาทางตา เสียงเข้ามาทางหู กลิ่นผ่านจมูก รสผ่านลิ้น กายประสาทได้รับกระทบอะไร ๆ บางอย่าง แล้วใจก็วิ่งเข้าไปรับสิ่งนั้นไว้ ด้วยความหลง ด้วยความเข้าใจผิด มีอวิชชาเป็นเครื่องหนุนหลัง คือความไม่รู้ไม่เข้าใจในเรื่องนั้น ตามที่มันเป็นอยู่จริง ๆ ก็เข้าไปยึดถือไว้ พอเข้าไปยึดถือไว้เราก็เปลี่ยนโฉมหน้าไป เป็นเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ ขึ้นมา อันนี้เป็นรากฐาน เบื้องต้นเกี่ยว กับจิตใจ ของคนเราที่จะ ต้องรู้ไว้ก่อนเพื่อจะได้แก้ไขง่าย

ทีนี้บางทีเราไปรับคำสอนจากครูอาจารย์ บางท่านท่านก็สอนว่าจิตนี้มีกิเลสตลอดเวลา เศร้าหมองอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถจะแก้ไขได้ ต้องแก้กันนาน ๆ หลายภพหลายชาติ

จึงจะหมดสิ้น การสอนในรูปเช่นนั้นขัดกับความจริงที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ เพราะพระองค์ตรัสว่า *ปภสฺสมิทํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตญฺจ โข อาคนฺตุเกหิ อุปกิเลเสหิ อุปกิลิฏฺฐํ* ว่า *"ดูกร ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้เป็นธรรมชาติผ่องใส มันเศร้าหมอง เพราะอารมณ์ที่จรเข้ามา"* อันนี้เป็นพุทธดำรัสแท้ ๆ ที่พระองค์ตรัสไว้ในรูปเช่นนั้น

เมื่อเรายอมรับคำตรัสนี้มาแล้ว เราลองมานึกถึงตัวเราเอง สมมติว่าเรานั่งอยู่ในห้อง ในห้องปรับอากาศ ว่าอย่างนั้นเถอะ แล้วก็ไม่มีอะไรมากระทบ เรารู้สึกอย่างไร เรานั่งสงบใจ สบายใจ ไม่มีอะไรมากระทบเลย แต่ว่าบางครั้งบางคราวก็มีคนเข้ามา เมื่อคนที่เข้ามานั้นกระทบใจเรา บางคนก็ทำให้เราใจเศร้าหมอง บางคนก็ทำให้ใจเราเฉย ๆ หรือว่ามีความยินดียินร้ายในเรื่องนั้น หรือว่าไม่มีคน แต่ว่าโทรศัพท์มันดังขึ้น เราก็ไปรับเสียงโทรศัพท์ เสียงที่มาตามสายนั้นเป็นเสียงขุ่นก็มี ทำให้เราเกิดอารมณ์ขุ่นตามเสียงนั้น ถ้าเป็นเสียงปกติเราก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น

อันนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อก่อนนี้ เรานั่งอยู่คนเดียว ไม่มีอะไรมากระทบใจ ใจเราอยู่ในสภาพสงบ เรามีความสุขในทางใจ แต่พอมีอะไรมาเขี่ยเข้าเท่านั้นแหละ มันก็เกิด

วุ่นวายขึ้นมาทันที ทำไมจึงได้เกิดวุ่นวายเพราะเรารู้ไม่เท่ารู้ไม่ทันในอารมณ์นั้น จึงได้เกิดอาการเช่นนั้นขึ้น แต่ถ้าเรารู้เท่ารู้ทันท่วงที สิ่งนั้นก็ไม่มีพิษสงอะไร หลักการมันเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น เมื่อเรายอมรับหลักการว่า จิตของเราเป็นธรรมชาติสะอาดอยู่ เศร้าหมองเพราะสิ่งภายนอกที่จรมา

วิธีการที่จะแก้ไขเบื้องต้นก็คือว่า กีดกันสิ่งภายนอกไม่ให้มากระทบ การกีดกันภายนอกไม่ให้มากระทบ คือการระวังในการดู ในการฟัง ในการดมกลิ่น ลิ้มรส ในการกระทบทางร่างกาย ในเวลาที่จะมีเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้น เราก็ต้องเอาตัวสติปัญญา อันเป็นตัวธรรมะอันหนึ่งเข้ามากั้นไว้ไม่ให้มันลุกลามต่อไป ให้มันเกิดแต่เพียงนั้น แล้วก็ให้มันหยุดแต่เพียงนั้น ไม่ให้ก้าวหน้าต่อไป

เรื่องนี้เราต้องรู้วิถีของอาจมณ์สักหน่อย จะยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ สักอย่างหนึ่ง เช่น ตา เราได้เห็นรูปตานี่มันอยู่ที่ตัวเรา รูปนั้นคือสิ่งภายนอก รูปภายนอกมากระทบทางตา เมื่อกระทบตา ก็เกิดความรู้สึกทางตาขึ้น ความรู้สึกทางตานี้ ทางภาษาธรรมะเรียกว่า จักขุวิญญาณ จักขุก็แปลว่า ตา วิญญาณก็แปลว่า รู้ จักขุวิญญาณ ก็คือรู้ทางตา

ทีนี้สิ่งสามประการมันรวมตัวกันเข้า คือ ๑. ตา ๒. รูป ๓. ความรู้สึก สามอย่างนี้มันรวมตัวกันเข้า การรวมตัวกันเข้าทั้งสามนี้ ทางภาษาธรรมะเรียกว่า ผัสสะ

พอเกิดผัสสะการรวมตัวสามอย่างนี้ มันก็จะเกิดเวทนา ตัวเวทนานี่แหละคือความสุขใจ ความทุกข์ใจ หรือว่าความวางเฉย ถ้ามีอวิชชานำหน้าเราก็มีความสุข ความทุกข์ ถ้ามีปัญญานำหน้าเราก็เฉยๆ ในอารมณ์นั้นๆ เราไม่ติดใจ เราไม่พอใจ ไม่อาลัยอาวรณ์ในอารมณ์นั้น มันเป็นเพียงแต่ว่าผ่านมา แล้วก็ให้มันผ่านพ้นไป เราไม่รับไว้ ไม่กักไม่ยึดอารมณ์นั้นไว้ มันก็ผ่านพ้นไปเฉยๆ เราก็ไม่มีอะไรกับเรื่องนั้น อันนี้คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นง่ายๆ เห็นง่ายๆ เกี่ยวกับเรื่องตาเรื่องอื่นก็เหมือนกัน

ทีนี้การกักกันนั้น จะไปกักกันที่ตรงไหน **กักไว้ตรงที่มีผัสสะ อย่าให้เกิดเวทนา** แต่บางทีเผลอเรอมันเอาไม่ทัน มันก็ไปเกิดเวทนา **พอถึงเวทนาก็เกิดตัณหา** คือความอยาก พ้น **จากตัณหาก็เกิดความยึดถือ** ในอารมณ์นั้นๆ ความยึดถือในเรื่องนี้ หมายความว่าครุ่นคิดอยู่แต่เรื่องนั้นตลอดเวลา คิดนึกอยู่แต่ในเรื่องนั้น **นั่นคืออุปาทาน**

พอเกิดอุปาทานการยึดถืออย่างนั้น ต่อไปก็นั่งเป็นทุกข์นอนเป็นทุกข์เดินเป็นทุกข์ ทุกข์ตลอดเรื่องตลอดสาย

ที่มันเป็นไปในรูปอย่างนี้ ก็เริ่มต้นมาจาก ความไม่รู้ไม่เข้าใจในเรื่องอย่างนั้น แล้วก็ปล่อยให้สิ่งนั้นรุกเข้ามาถึงในบ้าน คือเข้ามาถึงใจ แล้วใจก็ออกไปต่อต้านกับมัน โดยความไม่รู้เท่ารู้ทัน เราจึงได้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ เพราะฉะนั้นในการแก้ปัญหานี้เราจะต้องหมั่นตรวจสอบ:– **อย่างแรก**ก็คือ**กันอารมณ์**ไว้ ไม่ให้เกิดลุกลาม ประการ**ต่อไป**ก็ต้อง**พิจารณา**อารมณ์นั้นๆ พิจารณานี่เรียกว่าในแง่ปัญญา ถ้าจะพูดอีกแบบหนึ่งเขาเรียกว่า "เจริญวิปัสสนา"

คำว่าวิปัสสนานั้นไม่ใช่เรื่องลึกลับซับซ้อนอะไร มันเป็นเรื่องของการคิดการค้น ให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นตามความเป็นจริงเท่านั้นเอง เหมือนกับว่านักวิทยาศาสตร์เข้าไปในห้องแลบ แล้วก็ทำการทดลองสิ่งนั้นสิ่งนี้ เพื่อให้รู้ว่ามันเป็นอย่างไร นั่นก็เป็นเรื่องของการพิจารณาค้นคว้าเป็นวิปัสสนาในทางด้านวัตถุ แต่ในด้านธรรมะนี้เราไม่ได้ค้นคว้าในด้านวัตถุอย่างนั้น แต่มาค้นคว้าในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตจิตใจของเรา กับสิ่งที่มากระทบตัวเรา เพื่อให้รู้ว่าสิ่ง

ที่มากระทบตัวเรานั้น **มันคืออะไร** มัน**เกิดขึ้นจากอะไร** มัน**ตั้งอยู่ได้อย่างไร** มัน**เป็นของจริงแท้ถาวรคงทนได้ขนาดไหน**ที่เรียกว่าสวยว่างามนั้น มันสวยจริงงามจริงหรือ มันเที่ยงแท้แน่หรือ มีอะไรที่คงทนถาวรมั่นคงบ้าง เราก็พิจารณาไปศึกษาเปรียบเทียบไปในรูปอย่างนี้ ในเรื่องนั้น ๆ ให้เห็นเป็นเรื่อง ๆ ไป ให้ชัดตามความที่มันเป็นอยู่จริง ๆ

หลักการอย่างนี้ถ้าเราใช้บ่อย ๆ เราก็จะมีปัญญาในเรื่องอะไรๆมากขึ้น แล้วเมื่อมีเรื่องนั้นมากระทบเราก็ร้องอ้อได้ว่า อือ มันก็เท่านั้นแหละ ไม่มีอะไรเราก็เฉยๆ อารมณ์อื่นมากระทบอีกก็เป็นเช่นเดียวกัน เรามีความเฉยได้วางเฉยได้ ไม่มีความวุ่นวายในทางจิตใจ ขณะใดที่จิตใจเราสงบไม่เกิดความวุ่นวาย ขณะนั้นเรามีความสุข ความสุขประเภทนี้ทางธรรมะเรียกว่า "สันตภาพทางจิตใจ" พระผู้มีพระภาคตรัสว่า *นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ "ความสุขอื่นยิ่งไปกว่าความสงบใจไม่มี"* ความสุขอย่างอื่นนั้นมันเป็นความสุขที่ไม่แท้ แต่ความสุขในทางจิตใจนั้น เป็นความสุขประเภทที่เที่ยงแท้ถาวร ไม่มีการที่จะวุ่นวายในเรื่องอะไรทั้งนั้น

ในชีวิตประจำวันของเรา เรามีความสุขทางด้านวัตถุจากการมีการได้อะไร ๆ ต่าง ๆ มาพอสมควรแล้ว เราก็ควรหา

ความสุขในทางด้านสงบจิตใจนี้เสียบ้าง ตามโอกาสที่เราจะพึงหาได้ พยายามทำจิตให้สงบตามสมควรแก่ฐานะ เวลาใดใจร้อนเราก็ต้องพิจารณาว่า มันร้อนเพราะอะไร ไฟนี้มันมาจากไหน มันผ่านมาทางประตูไหน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ที่มันผ่านเข้ามาลุกพึ่บพั่บขึ้นในใจ ทำให้เกิดความร้อน เวลาใจร้อนนี้มันเป็นอย่างไร พิจารณาให้เห็นโทษของความร้อนใจ ให้เห็นโทษของความวุ่นวายใจ ให้เห็นโทษของความโกรธ ความเกลียด ความพยาบาท หรืออะไรๆ ที่เกิดขึ้นในใจ พิจารณาบ่อยๆ เป็นเรื่องๆ ไป

เวลาใดว่างๆ ไม่มีอะไรจะทำ เราก็นั่งพิจารณาถึงสิ่งเหล่านี้ ถึงอาการที่มันแสดงออก เช่น มันกรุ่นอยู่ในใจ แล้วต่อมามันก็แสดงออกมาทางกาย แสดงออกมาที่คำพูด ที่กิริยาท่าทาง อะไรๆ มันเป็นไปหมดทั้งเนื้อทั้งตัว หน้าตา คิ้ว คอ คาง มันเป็นไปหมดทุกเรื่องเลย เช่น คนโกรธนี่เราดูเถอะเป็นตั้งแต่หัวถึงตีนเลย โกรธทั้งตัวสั่นไปหมดเลย ถ้าเราเห็นอาการเช่นนั้นเราก็นึกว่า มันน่าดูไหม ที่กระทำเช่นนั้น ถ้าเราไม่เห็นตัวเราเราก็ดูคนอื่นก็ได้

เวลาคนอื่นเขามีอาการเช่นนั้น มันน่าดูที่ตรงไหน น่ารักที่ตรงไหน สำเนียงที่เปล่งออกมา กิริยาท่าทางที่แสดง

ออกมาทุกสิ่งทุกประการนั้น มีอะไรที่น่ารักบ้าง มีอะไรที่น่าชมบ้าง เราเอามานั่งพิจารณาให้เห็นภาพด้วยใจของเราว่าเป็นภาพที่ไม่น่าดู เขาเรียกว่าเป็นภาพยักษ์ภาพมารไป เมื่อเราเห็นเช่นนั้น เราก็บอกกับตัวเองว่า ระวังไว้เถอเดี๋ยวจะเป็นเหมือนเขา เราบอกเช่นนั้น บอกบ่อย ๆ ในเรื่องเช่นนั้น แล้วเราก็จะไม่เป็นเหมือนเขา เพราะเรามีการเตือนมีการบอกตนเองไว้ในเรื่องอย่างนี้

อารมณ์อย่างอื่นก็เหมือนกัน อะไร ๆ ที่เกิดขึ้นเราก็ระมัดระวังในเรื่องอย่างนั้น ถ้าเราระมัดระวังไว้บ่อยๆ คิดไว้บ่อย ๆ เราก็จะอยู่อย่างสบาย ถ้าเป็นคนแก่ก็เรียกว่า ไม่ต้องพกยาลมไว้ในกระเป๋า เพราะมันไม่มีเรื่องที่จะเป็นลม คนเราที่เป็นลมบ่อยนั้นมันไม่ใช่เรื่องอะไร ความผิดปกติของจิตใจนั้นแหละ โกรธก็เป็นลม เสียใจก็เป็นลม ดีใจก็เป็นลม อะไร ๆ ก็เป็นลมได้ทั้งนั้น โอกาสที่จะเป็นลมมันมีได้ง่ายเพราะความเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ ใจมันขึ้นแรงไปก็เป็นลม ลงแรงไปก็เป็นลมเหมือนกัน เพราะฉะนั้นต้องรักษาระดับจิตใจไว้ให้คงที่ ไม่ขึ้นไม่ลง ไม่โยกโคลงต่อสิ่งนั้น

ถ้าเราไปพบอะไรที่มันจะทำให้เกิดอะไรขึ้น ต้องเตรียมตัวล่วงหน้า ก็เหมือนกับทหารออกรบต้องเตรียมพร้อม

ตลอดเวลา เราก็เหมือนกับคนอยู่ในสนามรบกับอารมณ์ ต้องเตรียมตัวพร้อมอยู่ตลอดเวลา คอยบอกตัวเองไว้ว่า ระวัง **ระวัง สิ่งนั้นจะทำให้เกิดความวุ่นวาย จะทำให้โกรธ จะทำให้เกลียด จะทำให้พอใจ** จะทำให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ระวังตัวไว้ รักษาใจให้อยู่ในระดับคงที่ คอยบอกคอยเตือนไว้อย่างนี้ เราก็จะไม่มีอะไรเกิดขึ้นในสถานที่นั้นๆ

ชีวิตของเราจะอยู่ลำพังผู้เดียวก็ไม่ได้ เพราะต้องพัวพันกับโลก ต้องติดต่อการงานกับเขา ในการไปติดต่องานการอะไรกับใครนั้น ถ้าเราไปด้วย**ใจสงบเราได้เปรียบ** แต่ถ้าไปด้วย**ใจร้อนใจวุ่นวายปัญญาไม่เกิด** จะโต้เถียงอะไรก็เรียกว่า ทื่อ ๆ ไปอย่างนั้นแหละ พูดจาไม่มีแหลมมีคมกับเขาเลย เขาพูดอะไรออกมาเราก็ไม่รู้เรื่อง ต้องเสียเปรียบเขาร้อยแปดพันประการ เพราะจิตใจไม่เป็นตัวเอง ที่นี้จิตใจที่เป็นตัวเองก็คือจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบอยู่ เขาพูดอะไรมาเราก็พึงรู้ เราพูดอะไรไปก็พูดด้วยปัญญา ไม่พูดด้วยอวิชชาความหลงใหลเข้าใจผิด การรักษาใจมันได้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของเราอย่างนี้

ดังที่ได้กล่าวมาก็พอสมควรแก่เวลา ขอยุตินี้เพียง

ปาฐกถาธรรม ครั้งที่ ๔

ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติจิต

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี

แสดงประจำวันอาทิตย์ที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๑๕

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาข้อธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

อันเรื่องชีวิตของมนุษย์เรานี้ ที่มีการเป็นอยู่ใน**ชีวิตประจำวัน** เรามี **การกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ** สามอย่างนี้เป็นเรื่องประจำที่มีอยู่ตลอดเวลา การกระทำทางวาจา ทางกายนั้น เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากทางใจ ใจเป็นผู้คิดก่อน เมื่อใจคิดแล้วจึงพูด ใจคิดแล้วจึงได้กระทำเรื่องอะไร ๆ ลงไปในทางกาย ถ้าหากว่าใจเราคิดถูกคิดชอบ การกระทำก็เป็นไปในทางที่ดีที่งาม ถ้าหากว่าใจคิดผิดการกระทำ

ก็เป็นไปในทางที่ผิด อันเป็นเหตุที่จะให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน

ในหลักธรรมะได้กล่าวยืนยันข้อนี้ไว้ว่า *"สิ่งทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า การพูดการทำการคิดสำเร็จจากใจ บุคคลใดใจผ่องใส การพูดการคิดก็เป็นไปในทางดี บุคคลใดใจเศร้าหมอง การพูดการคิดก็เป็นไปในทางไม่ดี"* อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้นเราจึงควรจะได้ทำการศึกษา ว่าการกระทำทั้งหมดที่ออกมานั้น มันมีรากฐานมาจากใจ และใจของคนเรานี้ตามปกติมีอารมณ์มากระทบอยู่ตลอดเวลา

บรรดาอารมณ์ที่มากระทบตัวเรานั้น ย่อมรับไว้ด้วยใจ ใจอยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมอย่างไร ก็มีความรู้สึกนึกคิดไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม หรือว่าการคบหาสมาคมกับบุคคลประเภทใด จิตใจก็โน้มเอียงไปกับบุคคลที่เราคบหาสมาคมนั้น ท่านจึงกล่าวว่า *"คบคนเช่นใด ก็จะเป็นเช่นคนนั้น"* เช่นเราไปคบพวกคนพาลสันดานหยาบ จิตใจก็อาจจะหยาบไปกับคนเหล่านั้นด้วย ถ้าเราไปคบกับคนที่เป็นบัณฑิต มีความคิดดีคิดงามบ่อย ๆ จิตใจเราก็จะโน้มเอียง

ไปในทางที่เป็นบัณฑิตกับเขาด้วย อันนี้เป็นเรื่องภายนอกที่หล่อหลอมจิตใจคนได้ เพราะฉะนั้นในทางธรรมะท่านจึงสอนให้หลีกเลี่ยงจากการคบหาสมาคมด้วยบุคคลที่เป็นพาล ให้คบหาสมาคมด้วยคนที่ดี ๆ งาม ๆ อันจะช่วยสร้างจิตใจให้เป็นไปในทางที่ดีที่ชอบด้วย

ถ้าพูดถึงภายในใจของเรา ที่เรียกว่าใจที่ถูกอะไร ๆ มาทำให้เปลี่ยนสภาพไป อันนี้เราทั้งหลายได้ทราบกันอยู่แล้วว่า **สภาพของจิตเดิมแท้ของมนุษย์เรานั้นมันไม่ยุ่งไม่เร่าร้อนไม่มืดมัวอะไร** ยังอยู่ในสภาพที่สงบตามวิสัยของมัน แต่ถ้าสิ่งใดไปคุ้ยไปเขี่ยเข้า อารมณ์มันก็เกิดขึ้นในใจ ทำให้ขุ่นมัวเศร้าหมองไปก็ได้

ปกติของคนที่เราเห็น ๆ นั้น ก็มีความโกรธบ้าง รักบ้าง เกลียดบ้าง ชังบ้าง เราก็เข้าใจเสียว่า จิตของมนุษย์นี้มีแต่กิเลส หรือมีบาป มีความเศร้าหมองอยู่ตลอดเวลา อันความเข้าใจอย่างนี้ จะเรียกว่าไม่ตรงตามหลักธรรมะอันแท้จริงนัก เพราะในแง่ของธรรมะอันวางหลักเกี่ยวกับจิตใจไว้ และพูดกันโดยธรรมชาติความจริงของใจเราแท้ ๆ แล้ว ถ้าไม่มีอะไรมากระทบมันก็อยู่ในสภาพสะอาด

สว่าง สงบอยู่ แต่เมื่อมีอะไรมากระทบจึงได้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงไป

คนเรามันเปลี่ยนแปลงบ่อย ๆ จึงเข้าใจว่ามันเป็นเช่นนั้น แล้วบางทีก็ได้รับคำสอนคำบอกว่า จิตนี้มีบาปอยู่ตลอดเวลา ในบางศาสนาจึงบอกว่า บาปดั้งเดิมของมนุษย์ ในพุทธศาสนาเรานั้นไม่มีบาปดั้งเดิม มันมีบาปที่เราสร้างสมขึ้นในปัจจุบันนี่แหละ เราสร้างสมมันขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นนิสัย แล้วก็เป็นอยู่ในรูปอย่างนั้น เราเห็นใครก็นึกว่าเขามีจิตใจเป็นปกติอย่างนั้น ความจริง **ความเป็นอยู่ที่ปรากฏออกมาให้เราเห็นนั้น** ไม่ใช่ความปกติของใจบุคคลนั้น แต่ **มันเป็นความผิดปกติ**

ที่เรียกว่า ผิดปกติก็เพราะว่า ถูกฉาบไว้ด้วยอารมณ์มีประเภทต่าง ๆ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เข้าไปฉาบทาจิตใจ ทำให้จิตใจเปลี่ยนโฉมหน้าไปตามรูปของอารมณ์นั้นๆ คือมีความรู้สึกรักบ้าง มีความรู้สึกชังบ้าง ความลุ่มหลงมัวเมาในอารมณ์นั้น ๆ บ้าง จึงมีอาการที่เรียกว่าขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ตลอดเวลา **อาการอย่างนี้ไม่ใช่ของเดิม แต่เป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้น** แต่เพราะมีความเชื่อผิดทาง ว่าสิ่งนี้เป็นมานาน

แล้ว หรือเป็นมาตั้งแต่เกิดแล้ว เราจึงไม่ได้คิดแก้ไขปรับปรุงสิ่งนั้นให้เข้าสู่สภาพเดิมของมันเสียบ้าง

เราควรจะได้ตั้งฐานทางจิตใจให้ถูกต้องกันเสียใหม่ คือตั้งฐานไว้ว่า **ใจของเรานี้ ถ้าไม่มีอะไรมารบกวนมันก็อยู่ด้วยความสงบ** ไม่มีความวุ่นวาย ไม่มีความเร่าร้อน ในเรื่องอย่างนี้ เราจะเรียนจากหนังสือ จากตำรับตำรา หรือว่าจากการฟังเพียงอย่างเดียวไม่ได้ แต่ว่าเราจะ **ต้องเรียนจากประสบการณ์ในชีวิตของเราเอง** คือพยายามสังเกตตัวของเราเอง ว่าถ้าหากไม่มีอะไรมากระทบจิตใจ หรือว่าเราไม่ฟื้นฝอยหาตะเข็บ" นั้นหมายความว่าเก็บของเก่ามาคิดมานึก เอามาปรุงมาแต่งใจของเรา เราก็จะรู้สึกว่า ใจของเรานั้นสงบ

ความไม่สงบเกิดขึ้นก็เพราะว่า คิดถึงเรื่องเก่าอย่างหนึ่ง คิดถึงเรื่องที่อยู่ในปัจจุบันอย่างหนึ่ง คิดเรื่องข้างหน้าที่ยังไม่มาถึงอย่างหนึ่ง ถ้ามีความคิดสามอย่างนี้ ไม่ว่าลักษณะใดลักษณะหนึ่ง จิตของเราก็ถูกปรุงแต่งให้เป็นไปตามอำนาจของสิ่งที่เราคิด ถ้าเราคิดสิ่งที่เราเกลียด เราก็เกิดความเกลียดขึ้น ถ้าเราคิดถึงสิ่งที่เรารัก เราก็เกิดความรักในสิ่งนั้น ถ้าเราคิดถึงอะไรอื่นอีก มันก็เป็นไปตามอำนาจ

ของสิ่งที่เรานึกเราคิดเอาเอง จิตเรามันเป็นอย่างนี้ แต่ถ้าเราไม่คิดถึงอดีตที่ผ่านมา ไม่ "ฟื้นฝอยหาตะเข็บ" แล้ว ในเรื่องอนาคตเราก็ไม่ไขว่คว้าเอามาคิด คิดแต่เรื่องปัจจุบันเฉพาะหน้า

ในเรื่อง**การคิด** ปัจจุบันเฉพาะหน้านั้น ก็ไม่คิดด้วยอวิชชาหรือความเขลา แต่ **คิดด้วยอำนาจปัญญา** คือมองสิ่งนั้นเพื่อหาความจริง เพื่อให้รู้ว่ามันคืออะไร มันมาจากไหน มีฤทธิ์มีพิษอย่างไร ถ้าเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับมันแล้ว มันจะทำให้เราเป็นอย่างไรบ้าง ถ้าเราหมั่นคิดในรูปอย่างนี้ อารมณ์ที่เป็นตัวปัจจุบันที่เราได้พบนั้น มันก็ถูกละลายไปด้วยปัญญาของเรา สิ่งนั้นจะไม่มีเหลืออยู่ในใจของของเรา มันหายไป ผ่านไป

อีกประการหนึ่ง **สภาพของความคิดความนึกที่เกิดขึ้น**ในใจของเรา ขอให้เราเข้าใจว่า **มันเกิดแล้วก็ดับเกิดแล้วก็ดับตลอดเวลา** ไม่มีอะไรอยู่คงที่ถาวรตลอดไป ความรักเกิดขึ้นมันก็ดับไป ความเกลียดเกิดขึ้นก็ดับไป ความหลงเกิดขึ้นก็ดับไป เกิดดับ เกิดดับอยู่ตลอดเวลา แล้วความเกิดความดับของจิตนั้น มันรวดเร็วจนเราไม่สามารถจะกำหนดระยะการเกิด การตั้งอยู่ และการดับไปได้

ความจริงมัน **มีสามระยะ** คือระยะของการ **เกิดขึ้น** ระยะของการ **ตั้งอยู่** แล้วก็ **ดับไป** มีสามขณะ ภาษาบาลีท่านเรียกว่า *อุปฺปตฺติ ฐิติ ภงฺค* **อุปัตติ** หมายความว่าเกิดขึ้นแล้วก็ตั้งอยู่คือ **ฐิติ ภังคะ** ก็คือว่ามันดับลงไป มันมีอย่างนี้ทั้งนั้นไม่ว่าเรื่องอะไร เช่นความโกรธ นี่ มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ชั่วขณะหนึ่งแล้วก็ดับไป แล้วมันก็เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป

มันไม่ดับไปเสียเลยตามสภาพของมันนั้น ก็เพราะว่าเราไปเพิ่มเชื้อให้กับมัน การเพิ่มเชื้อความโกรธให้กับใจก็หมายความว่าคิดถึงสิ่งที่เราโกรธขึ้นมา ความโกรธมันก็เกิดขึ้น แล้วก็นั่งคิดอยู่อย่างนั้น สมมติว่าเราคิดถึงเรื่องที่ทำให้โกรธหนึ่งชั่วโมง พอโกรธมันก็เกิดดับ ๆ อยู่ในใจของเราทั้งชั่วโมง ในเรื่องความรักก็เหมือนกัน ถ้าเราคิดถึงอารมณ์ที่เรารักใคร่ เราคิดถึงคนที่เรารักเราพอใจ ใจมันก็เกิดความรักขึ้น เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ตราบเท่าที่มีเชื้อใส่ให้มันก็เกิดดับอยู่ตลอดเวลา

คนเรานี้มีความผิดตรงที่ไม่ตัดเชื้อออก แต่ชอบเพิ่มเชื้อแห่งความคิดให้เกิดขึ้น โดยไม่รู้ว่าเชื้อนั้นมันจะเผาไหม้ หรือจะทำให้เราเกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เราจึงได้ประสบปัญหาในชีวิตเรื่อยไป อันนี้เป็นเรื่องที่ควรจะ

เข้าใจให้ดีว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นในวิถีจิตของเรานั้น มันไม่ได้ตั้งอยู่นาน แต่มันเกิดแล้วก็ดับไป เกิดแล้วก็ดับไป เราจึงควรจะสนับสนุนในด้านดับ ไม่ควรสนับสนุนในด้านเกิด

การสนับสนุนในด้านดับนั้นทำอย่างไร คือ**ให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่ารู้ทันต่อสิ่งที่มันเกิดขึ้นในใจของเรา** คือให้รู้ทันท่วงทีว่าสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้กำลังตั้งอยู่ สิ่งนี้ดับไปแล้ว แล้วก็ให้รู้ต่อไปว่าสิ่งนี้เป็นบาปเป็นอกุศล สิ่งนี้เป็นบุญเป็นกุศล สิ่งใดที่เป็นบาปเป็นอกุศล เมื่อมันดับไปแล้วก็ปล่อยให้มันดับไปตามเรื่องของมัน อย่าเอาเชื้อไปใส่ให้มัน

สิ่งใดที่เป็นบุญเป็นกุศลก็เหมือนกัน เมื่อมันเกิดแล้วดับไปแล้วก็ปล่อยไปตามเรื่อง ไม่ต้องไปยึดไปติดอยู่ในสิ่งนั้น เพราะการยึดติดไม่ว่าจะเป็นเรื่องบุญหรือเป็นเรื่องบาป มันก็ยังวุ่นวายอยู่ทั้งนั้นแหละ เรียกว่ายังมีความยึดถือ มีความยึดถือก็ยังมีความทุกข์ด้วยเรื่องนั้นอยู่

ในทางธรรมะท่านจึงสอนให้ปล่อย ให้วางในอารมณ์นั้น **การที่ปล่อยวางนั่นแหละ** เขาเรียกว่า **สนับสนุนในด้านดับ** ไม่ให้มันเกิดเกาะอยู่ในใจของเราต่อไป เราก็มักจะมีจิตใจสงบไม่วุ่นวาย ไม่เร่าร้อน จะยืน เดิน นั่ง นอน ก็อยู่ด้วยความสบายใจ ความสงบสบายใจนี้เป็นสิ่งที่เราทั้งหลาย

ปรารถนากันอยู่ทุกคน เพราะว่าความทุกข์ความเดือดร้อนใจนั้น มันเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาอะไร คิดแล้วมันก็วุ่นวายใจ เพิ่มโรคให้แก่ร่างกาย เพิ่มโรคให้เกิดขึ้นในทางจิตใจของเรามากขึ้น ทุกวันทุกเวลา อันเป็นปัญหา เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตไม่ใช่น้อย

เมื่อเราไม่ต้องการสภาพจิตในรูปเช่นนั้น ก็ควรจะฝึกฝนสติปัญญาให้มากขึ้น เพื่อจะได้กำหนดเหตุการณ์นั้นๆ ว่ามันเกิดขึ้นเพราะอะไรมันตั้งอยู่เป็นอย่างไร และดับไปแล้วให้รู้ในสภาพเช่นนั้นไว้ จิตใจของเราก็อยู่ในสภาพที่เรียกว่าเป็นปกติ ไม่มีความวุ่นวายเดือดร้อนเกิดขึ้นบ่อยๆ นี้ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง ถ้าหากว่าเราจะ **ศึกษา ในเรื่องการกระทำของคนทั่ว ๆ ไป** รวมทั้งตัวเราด้วย สิ่งที่เรียกว่าสร้างสรรค์ในทางที่ให้เกิดทุกข์เกิดความเดือดร้อน ที่เราประพฤติกันอยู่ในชีวิตประจำวันของเรานั้น ก็มีอะไร ๆ หลายอย่าง ซึ่งท่านเรียกในภาษาธรรมะว่า **จริต** ของคนหรือพูดภาษาไทยว่า **สันดาน** ของคนเรานี่ มันมีอะไรเป็นมูลฐานเกิดขึ้นมาบ้าง

ถ้าศึกษาดูแล้วก็จะเห็น ว่ามีหลายอย่างหลายเรื่องเช่น ว่าคนบางคนประพฤติปฏิบัติอะไร ด้วยอำนาจของความเชื่อ ที่เรียกว่า **สัทธา** แต่ว่าสัทธาในที่นี้โดยมากเป็นไปในทางที่**ไม่ค่อยจะมีเหตุผล** เป็นคนประเภทเชื่อง่ายเชื่อดายในเรื่องอะไร ๆ มากเกินไป

เมื่อเป็นคนเชื่อง่ายก็มักจะเป็นคนที่ทำอะไรด้วยความงมงายหรือทำตามความเมาในสิ่งนั้น ๆ ไม่ได้พิจารณาเหตุผลของเรื่องที่ตนจะกระทำ ว่าเมื่อกระทำลงไปแล้วจะได้อะไร จะมีประโยชน์อะไรเป็นสิ่งจำเป็นในขณะนี้หรือไม่ ไม่ค่อยจะได้คิดในเรื่องอย่างนี้ อย่างนี้เขาเรียกว่ามีความเชื่อแบบงมงายอยู่ในจิตใจ ทำไปด้วยอำนาจความเชื่อถือ ไม่ได้เชื่อด้วยเหตุผลอะไรหรอก แต่เป็นความเชื่อประเภทที่เรียกว่ารับ ๆ ตาม ๆ กันมา คนสมัยก่อนทำอย่างนั้น เราก็รับกันมาในรูปอย่างนั้นแล้วก็ปฏิบัติกันอยู่ในรูปอย่างนั้น

บางทีเราพูดเสียโก้ไปเลยทีเดียวว่า บอกว่ารักษาประเพณี แต่ว่าประเพณีบางอย่างที่เรารักษาไว้นั้น มันไม่ได้สร้างอะไรให้เกิดเป็นผลดีในทางด้านจิตใจ ไม่เป็นไปเพื่อการสร้างความดีความงามเท่าไรก็มี หรือบางทีก็ไม่ได้ส่งเสริมสัจธรรม อันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แต่

เป็นการปิดกั้นคนไม่ให้เข้าไปถึงสัจจธรรมที่แท้จริง เพราะไปหลงติดอยู่ในอะไร ๆ บางอย่าง อันเป็นเรื่องของความเชื่อที่เรียกว่างมงาย ไม่คิดไม่ค้นในเรื่องนั้น ๆ ให้ชัดเจนถูกต้องตามความเป็นจริง อันนี้เป็นการปฏิบัติที่มีอยู่ในหมู่มนุษย์ผู้เขลา หรือมีปัญญาน้อยทั่ว ๆ ไป ดังที่เราเห็น ๆ กันอยู่

โดยเฉพาะในเมืองไทยเรานี้ ถ้าพิจารณาหลักการนี้แล้วจะเห็นว่ามีมาก ประเภทมีความเชื่องมงาย หรือว่าทำไปตามอำนาจความเชื่อถือ แต่ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องไตร่ตรองค้นคว้าหาเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ มีอยู่มาก แล้วก็ถือกันมาเรื่อย ๆ โดยเข้าใจว่าเมื่อทำอย่างนั้นแล้ว ตนจะได้อย่างนั้นตนจะได้อย่างนี้ เมื่อมีสิ่งอะไรสำเร็จเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไม่คิดว่าเป็นเรื่องที่ตัวกระทำ แต่มีความเชื่อประเภทเหลวไหลเข้ามาแนะนำว่าสำเร็จขึ้นได้เพราะสิ่งนั้นเพราะสิ่งนี้ เจ้านั้นช่วย ผีนี้ช่วย หรือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตนนั้นตนนี้มาช่วยให้สำเร็จในกิจที่ตนต้องการ อันนี้เป็นความเชื่อที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไป แล้วก็ทำตามอำนาจของความเชื่อ อย่างนี้เราก็เห็นกันอยู่แล้วว่ามีอยู่อย่างไรบ้าง

ในทางที่ถูกที่ตรงนั้นควรจะทำลายความเชื่อแบบนั้นออกไป แล้วก็ให้มีปัญญาพิจารณาถึงเรื่องที่เรากระทำอยู่ว่าเขาทำเรื่องนี้เพื่ออะไร ทำแล้วจะได้อะไรเกิดขึ้นในใจบ้าง จึงจะเป็นการชอบตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะในทางพระพุทธศาสนานั้น ให้เราทำอะไรก็ไม่ให้ทำด้วยความไม่รู้ไม่เข้าใจ แต่ให้ทำด้วยความรู้ความเข้าใจ ว่าเราทำสิ่งนี้เพื่ออะไร แล้วจะมีอะไรเกิดขึ้นในจิตใจของเรา เราทำแล้วจะเกิดอะไรแก่บุคคลอื่นบ้าง เพราะการกระทำไม่ว่าเรื่องอะไร มีความมุ่งหมายอยู่สองประการเท่านั้น คือเพื่อช่วยเหลือบุคคลอื่นให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน อันนี้เป็นจุดหนึ่งที่เราต้องการ

อีกประการหนึ่ง ก็เพื่อช่วยยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น จนพ้นจากความชั่วความร้าย หรือจากความหลงผิดเข้าใจผิดด้วยประการต่าง ๆ อันนี้แหละคือจุดหมายของการกระทำ ถ้าเราทำแล้วมันไปถูกจุดสองอย่างนี้ก็เรียกว่าใช้ได้ แต่ถ้าทำแล้วมันไม่ได้ผลอย่างนี้ หรือว่าได้เพียงอย่างเดียว ไม่ได้ทั้งสองอย่าง การกระทำนั้นก็ไม่สมบูรณ์เหมือนกัน เช่นว่าได้ผลแก่คนอื่น แต่ว่าจิตใจของเราไม่ดีขึ้น ไม่มีความก้าวหน้าในด้านธรรมะ ไม่ได้ยกให้มันสูงขึ้นไปจากความหลง

ผิดเข้าใจผิด การ**กระทำในรูปนั้นก็เรียกว่างมงายอยู่ ยังไม่เป็นสัทธาที่ถูกต้อง ตามหลักเหตุผล ในทางพระ-พุทธศาสนา** จึงใคร่ขอให้เราทั้งหลายพิจารณาในแง่นี้ไว้บ้าง

จะยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่นว่าเราไปไหว้พระตามสถานที่ต่าง ๆ เราไปไหว้พระเราไปไหว้ในรูปใด **ไหว้ด้วยความเชื่อประเภทงมงาย หรือว่าด้วยปัญญา** ถ้าเราไปไหว้ด้วยสัทธาจริต ซึ่งเรียกว่าเป็นความเชื่อที่งมงาย เราก็ไป ไหว้ใน ฐานะ ที่ว่า พระพุทธ รูปองค์นี้ เป็นพระ พุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์มีเดช ที่จะดลบันดาลให้ผู้ไหว้เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้แล้วเราก็ไปกราบไหว้ เวลากราบไหว้นั้นเป็นการกระทำแบบบนบานสานกล่าว เป็นการขอร้องเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนต้องการ อยากจะถูกหวยถูกเบอร์ ก็ไปขอจากหลวงพ่ออยากจะทำอะไรก็ไปขอ แม้จะทำงานทำการ บางทีก็ไปปรึก-ษากับหลวงพ่อ ทีนี้หลวงพ่อท่านพูดไม่ได้ แต่ว่าเขามีใบเซียมซีให้เราสั่น เราก็ไปสั่นติ้ว ว่าจะประกอบการค้าการขาย จะเดินทางไกล จะทำงานอย่างนั้นอย่างนี้ จะสำเร็จหรือไม่สำเร็จ แล้วก็ไปนั่งสั่น เมื่อสั่นก็ได้มาใบหนึ่ง ได้มาใบหนึ่งสมมติว่ามันไม่ดีลองถามอีกที ราวกับว่าหลวงพ่อนี่เป็นผู้ลังเลเสียเหลือเกินแหละ จะให้อะไรแก่ใครก็ให้ไม่ค่อย

ค่อยเรียบร้อย ความจริงไม่เกี่ยวกับหลวงพ่ออะไรหรอก เราไม่พอใจใบนั้นก็ต้องสั่นใหม่ บางทีสั่นมาได้ตั้งสามใบสี่ใบแล้วเอามาพิจารณาว่าใบไหนดี ใบไหนดีก็เอาใบนั้น อันนี้มันจะเชื่อได้อย่างไร ถ้าดีมันก็ดีสักใบเดียว นี่มันหลายใบเอามาเลือกม่าเพ้นอีกทีก็ยังอยู่ในข่ายของโมหะความหลงอยู่นั่นเอง ไม่ใช่อยู่ในข่ายของปัญญา เพราะไปไหว้ด้วยความเข้าใจผิด คิดว่าสิ่งนั้นจะอำนวยอะไร ๆ ให้แก่ตนได้ การกราบไหว้ในรูปนี้ อยากจะบอกว่า ไม่ตรงตามเนื้อแท้ในทางพระพุทธศาสนา

ถ้าเราจะไปไหว้พระให้มันถูกเรื่องถูกราว เราก็ควรจะไปไหว้เพื่อความสงบใจ เพื่อปัญญาในทางความคิดความอ่าน เช่นสมมติว่าจะไปไหว้พระในโบสถ์ โบสถ์ไหนที่คนไปไหว้มากนี่อย่าไปเลย เพราะหาความสงบไม่ได้หาความสุขในทางใจก็ไม่ได้

เช่นว่าไปไหว้พระบาทเป็นต้น คนไปไหว้พระบาทในฤดูมีงาน บอกว่าไปไหว้พระบาทนั่นพูดให้ชาวโลกเขาได้ยินเท่านั้นเอง เนื้อแท้นั้นอยากจะไปเที่ยวมากกว่า เพราะว่าเขามีงานสนุกกันที่นั่น ไปไหว้ก็ไม่ได้สาระอะไร เข้าไปถึงยกมือไหว้ทีหนึ่ง โยนสตางค์ลงไปในบ่อที่มีพระบาท แล้วก็

ต้องรีบออก เพราะคนข้างหลังมีเยอะแยะ กำลังเข้ามา จะนั่งไหว้นั่งนึกถึงพระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ สักหน่อยก็ไม่ทันหรอก รีบออกไป แต่กลับบ้านก็ภูมิใจว่าได้ไปไหว้พระบาทแล้ว แล้วก็ยังจะไปอีกสักหกครั้ง ถ้าไหว้ถึงเจ็ดครั้งแล้วจะไม่ตกนรก แต่ความจริงนั้นก็ยังตกทุกเช้าทุกเย็นอยู่นั่นแหละ เพราะยังโกรธบ้างยังร้อนใจบ้าง ยังวิตกกังวลยังมีความทุกข์เกิดอยู่ในใจก็ยังตกนรกอยู่นั่นเอง เขาบอกว่าไหว้เจ็ดครั้งไม่ตกนรกนั้นไม่ใช่ไหว้อย่างนั้น

ถ้าไหว้จะไม่ให้ตกนรกมันต้องไหว้อีกแบบหนึ่ง คือว่าเราไปไหว้พระในโบสถ์ ก็ต้องการความเงียบ อยู่ที่บ้านมันไม่เงียบไปหาความเงียบเสียหน่อย หรือว่าอยู่ที่บ้านมันวุ่นวายด้วยอารมณ์ร้อยแปดพันประการ เพื่อปลีกตัวออกจากอารมณ์วุ่นวาย ไปวัดเข้าไปในโบสถ์นั่งเงียบ ๆ เมื่อไปถึงเราก็สวดมนต์ไหว้พระตามเรื่องที่ควรทำ เสร็จจากนั้นแล้วควรนั่งสงบใจตาดูพระพุทธรูป อันเป็นรูปเปรียบแทนคุณงามความดีของพระพุทธเจ้า

เรานั่งคิดนั่งนึกตรึกตรองถึงความกรุณา ถึงปัญญาถึงความบริสุทธิ์ หรือปฏิปทาความเป็นอยู่ของพระผู้มีพระภาค ว่าพระองค์อยู่อย่างไรปฏิบัติอย่างไร ทำอะไรเป็น

ประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างไร นั่งพิจารณา ดูไปคิดไปนึกไป อย่างนี้เรียกว่าไปไหว้พระถูกพระ เพราะเราไปนั่งคิดถึงพระเพื่อให้เห็นพระ ครั้นเห็นแล้วเราจะได้เกิดความปีติปราโมทย์ เกิดความสงบใจ

เวล่าออกจากโบสถ์นั้นเราก็มีพระนั้นออกมาด้วย หมายความว่านำเอาความงามความดีของพระองค์เข้าใส่ไว้ในใจของเรา เอามาไว้ในบ้านเราในเรือนเรา เพื่อจะได้ใช้แก้ปัญหาอื่น ๆ ต่อไป เวลาใดมีอะไรวุ่นวายก็นั่งนึกถึงพระ จิตใจจะได้สงบสบาย อย่างนี้เรียกว่าไหว้ด้วยปัญญา ไม่ใช่ไหว้ด้วยสัทธาแบบที่ทำ ๆ กันอยู่ทั่ว ๆ ไป

หรือว่าเราเดินทางไปไกล เช่นบางทีอุตส่าห์ไปไหว้ถึงพิษณุโลกโน่น หลวงพ่อพระพุทธชินราชก็ต้องไปดูศิลปของท่าน ว่าเขาหล่อหลอมสวยงามอย่างไร ถ้ามุ่งเอาธรรมะเป็นพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณแม้ ๆ ไม่ต้องเดินทางไกลหรอก ที่เดินทางนั้นเพื่อไปดูภูมิประเทศ ดูสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริงอยู่ในประวัติศาสตร์ เช่นเราเดินทางไปอินเดียเรียกว่าไปไหว้พระในประเทศอินเดีย จุดหมายสำคัญก็ต้องการไปดูภูมิศาสตร์ภูมิประเทศ ที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้แสดงธรรมเทศนา นิพพานอย่างไร ต้องการดูขนบธรรม-

ธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นนั้น ว่าที่มันมีอยู่ในคัมภีร์ เนื้อแท้ที่จริงนั้นเป็นอยู่อย่างไร เป็นการไปเพื่อการศึกษาเพื่อจะดูสิ่งนั้นสิ่งนี้ ไม่ใช่พอไปถึงแล้วขุดดินหอบกันมาเป็นถุง ๆ ส่วนสิ่งอื่นที่ดี ที่สูงเอามาไม่ได้ เอาแต่ดินมา ขุดเรื่อย

อาตมาเคยไปหลายครั้ง เห็นโยมทุกคนขุดแต่ดิน ไปโคนโพธิ์ก็ขุดดิน ไปที่นิพพานก็ขุดดิน ไปที่ประสูติก็ขุดดินมา ถามว่าจะเอาไปทำอะไรดินเมืองไทยก็ดินแบบนี้แหละ แกบอกว่าเอาไปฝากลูกฝากหลาน คุณธรรมไม่เอามาฝาก เอาดินมาฝาก เอาใบโพธิ์มาฝาก เอาของอะไร ๆ มาก็ไม่รู้ ฝากแต่เรื่องวัตถุทั้งนั้น สิ่งดีงามประเสริฐเลิศล้นคือธรรมะได้เห็นเอามาฝาก ซื้อแต่ของเต็มกระเป๋าอินุงตุงนัง เพิ่มน้ำหนักขึ้นเยอะแยะ ของที่ไม่มีน้ำหนักกลับไม่เอา มันเป็นเสียอย่างนี้ ไม่ใช่เท่าแต่โยม พระก็เอาเหมือนกัน พระยิ่งเอามากกว่าโยมอีก ถามว่าทำไมเอามามาก บอกว่าเอาไปผสมปั้นพระ โฆษณาต่อไปว่าพระองค์นี้ปั้นเจือด้วยดินสังเวชนียสถาน อาตมาเลยบอกว่าดินขี้ตีนแขก ไม่ใช่ดินสังเวชนียสถาน เพราะแขกมันเหยียบไปเหยียบมาก็เรียกว่าดินขี้ตีนทั้งนั้นแหละ

อันนี้เขาเรียกว่าเป็นความงมงาย ไม่ใช่ความเชื่อที่ต้องการ เป็นสัทธาจริตตามแบบที่เขาว่าไว้ เราผู้เจริญด้วยปัญญามีความคิดความอ่าน จึง**ควรจะเปลี่ยนแปลงสัทธาจริตให้มีปัญญาจริตเกิดขึ้น**ในใจของเรา ทำอะไรก็ทำด้วยปัญญา มีลูกมีหลานก็สอนให้มันเกิดปัญญาเสียบ้าง **อย่าสอนให้มีความงมงาย** อย่าให้เชื่อผิดอย่างนั้นอย่างนี้ หลงผิดอยู่ในสิ่งที่เป็นวัตถุ ถ้าจะมีก็ได้ไม่ว่าอะไร แต่ว่าไม่ใช่มากมายเกินไป

สมมุติว่าจะเอาพระห้อยคอให้เด็กนี่ก็เอาสักองค์หนึ่ง หลวงพ่ออะไรก็ตามทีเถอะใช้ได้ทั้งนั้นแหละ แล้วเราก็บอกเด็กให้รู้ว่า มีพระห้อยคอแล้ว ต้องมีความละอายในการที่จะกระทำความชั่ว ต้องกลัวต่อการกระทำความชั่ว ต้องเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน ต้องเชื่อพ่อเชื่อแม่เชื่อครูเชื่ออาจารย์ พระที่ห้อยคอนี้จะเป็นเครื่องเตือนใจ ให้เราสำนึกบาปสำนึกความชั่ว จะทำอะไรถ้าเป็นความชั่วก็ให้ดูพระที่เราห้อยคอแล้วก็ให้ละอายในการที่จะกระทำความชั่ว เราสอนเด็กในรูปอย่างนั้น ผังความคิดในรูปอย่างนั้นลงไปตั้งแต่ตัวน้อย ๆ เมื่อเขาโตขึ้นเขาก็จะไม่มีความเชื่อประเภทงมงายที่ต้องวิ่งไปหาพระวัดนั้นบ้างวัดนี้บ้าง ใครเสกที่ไหนก็ต้องไป เอามา

แล้วก็ไม่รู้จะห้อยตรงไหน เพราะมันมากเต็มที่ อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นสัทธาจริต อยู่ในความงมงายนั่นเอง จึงควรจะได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขความคิดแบบนี้เสีย ให้เข้าหลักธรรมะทางพระพุทธศาสนา

แม้ในเรื่องการกระทำอะไรอื่นก็เหมือนกัน เราต้องมุ่งเอาเนื้อ ไม่ใช่มุ่งเอาแต่เปลือกหรือกะพี้ตลอดเวลา ให้รู้ว่าเนื้อแท้ของสิ่งนั้นคืออะไร แล้วก็ทำให้ตรงกับจุดที่เราต้องการ ถ้าพุทธบริษัทเรามีเปลี่ยนแปลงการกระทำ แบบสัทธาจริตให้เป็นปัญญาจริตขึ้นมาแล้ว สิ่งทั้งหลายที่เป็นไปอยู่ก็จะดีขึ้น ใคร ๆ เขาก็จะไม่ติว่าเราได้ ว่าเป็นผู้ที่เชื่ออะไรงมงาย ไม่เข้าหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนา เพราะ**พระพุทธเจ้าของเราไม่สอนให้งมงาย** แต่สอนให้ตื่นตัว สอนให้ก้าวหน้าในทางที่ดีที่งามอยู่ตลอดเวลา ให้เราศึกษาดูประวัติความเป็นมาของพระพุทธองค์ แม้จะเกิดในถิ่นที่เรียกว่าเต็มไปด้วยความงมงาย เพราะประเทศอินเดียเต็มไปด้วยความงมงายนานาประการ พิธีรีตองนี่มันมากเหลือเกิน แต่ว่าพระองค์ไม่ได้เอาเลยสิ่งเหล่านั้น ทรงเปลี่ยนแปลงหมด ทิ้งของเก่าหมดเอามาทำใหม่รูปใหม่ เพื่อให้คนเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าสัจจธรรมอย่างแท้จริง ตามหลักที่พระองค์ต้องการให้คนรู้คนเข้าใจ

เมืองไทยเรารับพุทธศาสนา รับมาพร้อม ๆ กับศาสนาพราหมณ์ พวกพราหมณ์ก็มา พวกพระก็มา แต่ว่าพราหมณ์นี่ได้เปรียบหน่อย เพราะว่าได้เข้าไปนั่งอยู่ในวังอยู่ข้างแท่นของพระราชามหากษัตริย์ เป็นผู้ทูลอะไร ๆ ได้ทุกสิ่งทุกประการ พระราชาจะทรงทำอะไรก็ต้องถามคนที่นั่งอยู่ข้างแท่นนั่นแหละ คนนั่งข้างแท่นก็พราหมณ์นั่นเองเพราะฉะนั้นต้องถามว่า จะทำเมื่อไร จะทำอย่างไร จะทำเวลาไหน ตาพราหมณ์คนนั้นก็กราบทูลว่า ต้องทำอย่างนั้นต้องทำอย่างนี้ พระสงฆ์องคเจ้านี่พราหมณ์แกสั่งให้นิมนต์ไปหรอก ถ้าว่าไม่สั่งให้นิมนต์ก็ไม่ได้ฉันอะไรหรอก พราหมณ์แกบอกว่าต้องนิมนต์พระมาด้วย พระจึงเลยได้ไปด้วย ไปร่วมในพิธีนั้น ๆ พระเราก็ไป แล้วก็ไปร่วมกับพราหมณ์อีกแหละ พราหมณ์ตีฆ้อง ตีบัณเฑาะว์ เป่าสังข์ พระก็พลอยสวดชะยันโตโงเลตามเรื่องไปกับเขา เข้ากันเหมือนปี่กับขลุ่ยอย่างนั้นแหละ แต่ว่ามันเป็นปี่เก่าขลุ่ยเก่าทั้งนั้นแหละไม่ได้สาระอะไร เป็นพิธีการที่ทำ ๆ กันอยู่ทั่ว ๆ ไป

ถ้าเราจะแก้ไขมาในทางด้านธรรมะเสียบ้าง ก็จะช่วยให้สิ่งทั้งหลายก้าวหน้าเป็นไปด้วยดี ควรจะศึกษาธรรมะควรจะปฏิบัติธรรมะ แล้วก็ควรจะช่วยกันแนะแนวทางในทาง

ธรรมะให้มากขึ้น แต่ว่ามันก็น้อยสำหรับการเผยแผ่ธรรมะ ส่วนการเผยแผ่สิ่งเหลวไหลมีมาก คนก็สนใจไปหามาสู่กัน อาตมาเห็นทีไรแล้วสงสารญาติโยม บางคนที่ตั้งตนเป็นหลวงพ่อ อาตมานั่งพิจารณาแล้วนั่งดูตั้งแต่หัวถึงตีน ดูการเป็นการอยู่อะไรต่ออะไร นึกในใจว่ามันเป็นหลวงพ่อได้อย่างไรคน ๆ นี้ เป็นด้วยความเขลาแท้ ๆ ไม่ใช่เป็นด้วยอะไร เพราะว่าการพูดการจา กิริยาท่าทาง มันไม่สมกับเป็นหลวงพ่อเลยสักหน่อยหนึ่ง บางทีขึ้นไปนั่งบนแท่นทำท่าเข้าสมาธิ อาตมานั่งดู ๆ แล้วมันแสดงละครแท้ ๆ ทำท่าปลุกเสกเวลามีงาน เขาบอกมาก็ไปดูกับเขาหน่อย ไม่ได้ไปปลุกไปเสกอะไรกับเขาหรอก ไปดู ๆ ว่าเขาแสดงละครอย่างไรเท่านั้นเอง

บางองค์ขึ้นไปถึงนั่งทำท่าหลับตา หลับตานั่งสมาธิพอเดี๋ยวก็ลืมตา ชักบุหรี่ออกมาพ่นควันโขมงบนแท่นนั่นแหละ นึกว่าหลวงพ่อนี่ยังไม่ชนะตัวเอง ควรจะลงมาสักหน่อยแล้วค่อยไปสูบ ทำไมต้องไปสูบบนแท่นที่ไปนั่งทำสมาธิบนนั้น ทำตนเป็นหลวงพ่อ พอกระโดดลงมาจากแท่นก็แหมเดินพรวดพราด ๆ วิ่งไปวิ่งมา ทำท่าเหมือนกับนักเลงอย่างนั้นแหละ แล้วมันจะเป็นหลวงพ่อได้อย่างไร คนก็

อุตส่าห์เข้าไปไหว้เอามือลูบเท้าแล้วก็เอามาลูบหัว ให้ขี้ฝุ่นเปื้อนผมเปล่า ๆ ไม่เข้าเรื่องอะไร ดูแล้วมันน่าขำสิ่งเหล่านี้ อาตมาไปดูบ่อย ๆ เขาทำที่ไหนก็ชอบไปดูเหมือนกัน ดูแล้วก็อย่างนั้น ดูว่ามันเป็นอย่างไร

หลวงพ่อบางองค์นี่ไม่ได้ความเลย บางองค์ก็หนุ่มป๋อ หลวงพ่ออายุเพียง ๒๕ เท่านั้นเอง เป็นหลวงพ่อแล้วอีกไม่กี่วันหลวงพ่อนุ่งกางเกงไปเดินป๋ออยู่แถวพาหุรัดแล้ว เพราะว่าได้เงินเยอะแยะเพราะเป็นหลวงพ่อ นี่มันจะได้ความอะไร เราไปถือสิ่งเหล่านั้น ไม่ได้มุ่งธรรมะ ไม่ได้เอาสิ่งที่เป็นเนื้อแท้ แต่ไปเอาสิ่งที่เป็นเปลือกตลอดเวลา สิ่งที่เป็นเปลือกสำหรับทิ้งที่กองขยะมูลฝอย ไม่ใช่ของเอามาไว้บูชา ทีนี้เราไปเอาที่กองขยะมูลฝอยมาบูชา อ้ายจอมธรรมไม่เอา ไปเอากองขี้ฟางอะไรไม่รู้

นี่มันเรื่องสัทธาทั้งนั้นแหละโยม สัทธางมงาย ไม่ใช่ปัญญา ถ้าเราจะเปลี่ยนสัทธางมงายให้เป็นสัทธาแบบใหม่ คือให้เป็นสัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาใช้เหตุใช้ผล ต้องศึกษาผู้รู้ผู้ฉลาดในเรื่องว่าจะทำอะไร จะปฏิบัติอย่างไร มีความคิดมีความเดือดร้อน มีปัญหาประเภทใด ๆ เกิดขึ้น เราก็แก้ไขด้วยปัญญาจึงจะเป็นการชอบการควร นี้ประการหนึ่ง

ที่เราเห็นมีคนประพฤติปฏิบัติกันอยู่ทั่ว ๆ ไป ตามอำนาจของความเชื่อที่เกิดขึ้นในใจ บางคนทำอะไร ๆ ด้วยอำนาจ เขาเรียกว่า **ราคะจริต** พวกราคะจริตนี้เป็นพวกที่มีความคิดในเรื่องสวยเรื่องงาม เรื่องการประดับประดาเรื่องตกเรื่องแต่งในเรื่องอะไรต่าง ๆ ทำอะไรก็ให้สวยงามจนเกินพอดีไป จนกระทั่งว่าสิ้นเปลืองเงินทองไม่เข้าเรื่องจากเรื่องสิ่งเหล่านั้น เป็น**พวกที่เรียกว่ามีจริตในทางรักสวยรักงาม ไม่ใช่เนื่องด้วยความเป็นระเบียบ**

ความเป็นระเบียบนั้นมันไม่มากอะไร แต่ถ้าเรื่องเกี่ยวกับความสวยความงามอะไรต่าง ๆ นี้มันลงทุนมากไปเป็นการสิ้นเปลืองเงินทอง แต่ก็มีคนพอใจในสิ่งเหล่านั้นฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายในเรื่องเกี่ยวกับความสวย ความงามมากขึ้นทุกวันทุกเวลา เพราะไม่ได้มุ่งปฏิบัติในด้านที่เป็นธรรมะให้คนหลงไหลมัวเมาไปประการต่าง ๆ เมารูปบ้าง เมาเสียงบ้าง ในกลิ่น ในรส ในสัมผัสอะไรต่าง ๆ บ้าง ประเภทที่เรียกว่าทำคนให้มัวเมา

คนที่ทำคนให้มัวเมานี่พระพุทธเจ้าติเตียน คราวหนึ่งมีนักศิลปินคนหนึ่ง เรียกว่าแกเป็นผู้เชี่ยวชาญในการฟ้อนการรำ ไปเฝ้าพระพุธทเจ้า เมื่อไปเฝ้าแล้วก็กราบทูลถาม

พระผู้มีพระภาค บอกว่า ข้าพระองค์นี่เป็นศิลปิน ทำคนให้ร่าเริงใจเบิกบานใจ หัวเราะ สนุกสนาน ข้าพระองค์ทำอย่างนี้ตายแล้วจะไปเกิดที่ไหน พระพุทธเจ้าท่านบอกว่าอย่ามาถามเลยในเรื่องอย่างนี้ แกก็รบเร้าถามเป็นครั้งที่สอง พระองค์บอกว่า อย่าถามเลยปัญหานี้ตถาคตไม่ขอตอบ แกก็รบเร้าเป็นครั้งที่สาม พระองค์ก็ตอบว่า เธอนี่ตายแล้วจะไปเกิดในนรก เพราะว่าคนในสมัยนั้นเขาเชื่ออย่างนั้น เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดเมืองนรกก็มี ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ก็มี พระองค์ก็ตอบว่า เธอนี่ตายแล้วไปเกิดเมืองนรก เขาก็ถามว่าทำไมจึงต้องไปเกิดเมืองนรก เพราะทำคนให้สบาย บอกว่ามันไม่ใช่สบายในทางถูก เธอทำคนให้หลงให้งมงาย ให้เข้าใจผิดในสิ่งที่เป็นอยู่ตามเป็นจริง ให้เห็นเป็นของผิดไปหมด **การฟ้อนการรำของเธอ ทำให้คนหลงในศิลปการฟ้อนรำจนไม่เป็นอันทำมาหากิน** บางทีผู้หญิงหลงเธอก็ติดตามไปดูที่นั่นที่นี่ แตกจากสามีแตกจากครอบครัว **นี่เรียกว่าสร้างนรกทั้งนั้น** เวลานี้เธอก็กำลังตกนรกด้วยเรื่องนี้อยู่ ตายแล้วก็ต้องไปตกนรกต่อไป นายคนนั้นได้ฟังแล้วจึงเข้าใจความหมายขึ้นมา เรื่องนี้ก็นับว่าเป็นตัวอย่าง ชี้ให้เห็นว่าการกระทำอะไรในทางที่ทำให้คนหลงใหลเข้าใจผิดนั้น

เป็นเรื่องไม่ดี แต่เราควรจะทำเรื่องที่ทำให้คนเข้าใจถูก คิดถูกทำถูก คือว่าให้จุดตะเกียงให้มันสว่าง ดีกว่าจะไปดับตะเกียงที่จุดไว้แล้วให้มันมืดมนไปเสีย ความมืดมนจะเกิดขึ้นแก่ประชาชนในเรื่องอย่างนี้

สังคมในสมัยปัจจุบันนี้ มีคนไหลไปตามอำนาจราคะนี่มาก เพราะอะไร ก็**เพราะโลกมันเจริญในทางด้านวัตถุ** วัตถุที่มีมากขึ้น ทำให้คนหลงในวัตถุนั้น ๆ มีการโฆษณากันอย่างครึกโครมในที่ทั่ว ๆ ไป แม้แต่ภาพโฆษณาก็ทำคนให้หลงใหลเข้าใจผิด เสียงที่โฆษณาก็ทำให้คนหลงใหลเข้าใจผิดเลยก็วุ่นวายกันไปปัญหาต่าง ๆ เกิดตามขึ้นมาเช่นอาชกรรมเพิ่มขึ้น เด็กเสียคนเพิ่มขึ้น เรามีลูกมีหลานบางทีก็เป็นทุกข์กับลูกหลาน ที่มันไปเที่ยวไม่กลับบ้าน ชอบไปนั่งตามคอฟฟี่ช๊อปบ้าง ไปเที่ยวดูระบำรำฟ้อน ไปดูหนังดูละคร นี่มันเรื่องอะไร เรื่องความเพลิดเพลินในสิ่งที่เป็นวัตถุอันเกิดขึ้นมากมายนั่นเอง

เด็กมันก็ไม่รู้จักบังคับตัวเอง มีสตางค์อยู่ในกระเป๋าเลิกโรงเรียนแล้วก็แวะไปที่โน่นที่นี่ แวะไปสักครั้งหนึ่งก็ติดใจ เพราะ**ในสถานที่เช่นนั้นมันมีผีคอยยั่ว** อยู่ตลอดเวลา เขาเรียกว่ายั่วยวนชวนใจ ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน

ทีนี้เมื่อไปแล้วมันก็ติด วันต่อไปก็ไปอีก การเรียนก็เสียหาย เวลาสอบซ้อมก็สอบไม่ได้ สอบไม่ได้ก็อายคนอื่นเขา ไม่อยากจะเรียนในโรงเรียนนั้นต่อไป แม้ว่าจะย้ายไปโรงเรียนอื่นแต่ว่าจิตใจที่ไม่ดีนั้นก็ติดไปโรงเรียนอื่นอีก มันไม่ใช่เรื่องที่แต่มันอยู่ที่เรื่องคน

เหมือนสุนัขที่มันเป็นแผลที่คอ มันนอนที่ข้างบันไดก็ไม่ได้ นอนบนพื้นก็ไม่ได้ ไปนอนบนพรมก็ไม่ได้ นอนบนหญ้าก็ไม่ได้ นอนประเดี๋ยวเดียวก็วิ่งไป เดี๋ยวก็วิ่งต่อไปอีก มันเรื่องอะไร มันไม่ใช่เรื่องที่ที่ทำให้ตัวเป็นทุกข์มันเรื่องหนอนที่คอ เพราะว่าหนอนมันกัดแผลอยู่ตลอดเวลาฉันใด คนเราก็เป็นอย่างนั้นแหละ อยู่ที่ไหนมันก็ไม่สบายเพราะใจมันไม่สบาย มีความทุกข์อยู่ในใจตลอดเวลา

เด็ก ๆ เราบางทีเรียนโรงเรียนนี้ไม่ได้ ย้ายไปโรงเรียน โน้นย้าย ไปโรงเรียน นู้นบางคน ย้ายไปทุก โรงเรียนในกรุงเทพ ฯ ย้ายจนไม่มีที่จะเรียนแล้วในเมืองไทย เลยย้ายข้ามทะเลไปเรียนในอเมริกา ให้ไปเป็นจิ๊กโก๋อยู่ที่โน้นอีกต่อไป ไปอยู่ที่ไหนมันก็ขี้เกียจตามเดิม เพราะไม่ได้แก้นิสัยเหมือนกับสุนัขเจ็บแผลนั่นแหละ แผลมันยังไม่หาย มันนอนไม่ได้อยู่เรื่อยไปแก้ไม่ถูกเรื่อง มันก็ลำบาก สิ่งแวดล้อมนี่-

แหละคือสิ่งที่ทำให้เพลิดเพลินเจริญใจ ทำคนให้วุ่นวายอยู่ไม่ใช่น้อย

ทีนี้ทำอย่างไรจะแก้ไขสิ่งเหล่านี้ได้ ถ้าเป็นเรื่องส่วนตัวเราหมั่นพิจารณาว่าสิ่งนั้นมันคืออะไร ที่เรียกว่าเป็นเนื้อแท้ของสิ่งนั้นมันคืออะไร แล้วสิ่งที่เราเห็นนั้นมันเป็นเนื้อแท้หรือเปล่า ถ้าพิจารณาก็จะเห็นว่า อันหนึ่งมันเป็นของแท้ อีกอันหนึ่งมันไม่ใช่ของแท้ แต่เป็นสิ่งที่ฉาบทาไว้ ก็เหมือนกับตัวลิเกที่ออกมาแสดง เป็นนายบ้างเป็นตัวผู้ชายพระเอกบ้าง ถ้าเราดูเวลาแสดงแล้วสวยงามหน้าตาเรียบร้อยเพราะว่าพอกแป้งพอกฝุ่นเข้าไปแยอะ ทำเสียสวย แต่ถ้าเราไปดูตอนเช้ามันคนละรูปไปเลย

อาตมาเคย สังเกตเวลา ไปเทศน์วัดบ้าน นอกเขามีลิเกมันอยู่ตรงกุฏิก็มอง ๆ ไป เออเข้าทีดี มันสวยเวลาเล่น เวลาเช้าเห็นมันตื่นขึ้นมา เออไม่เข้าท่าเลย เมื่อคืนพอดูได้ พอรุ่งเช้าหนังเหี่ยวหนังแห้ง บางคนมีลูกสี่ห้าคนแล้ว แต่ไปแสดงเป็นตัวนางเอก มันพอกเข้าไปเท่านั้นเอง ทีนี้เราจะดูอะไรมันต้องดูว่านี่ไม่ใช่ของแท้ อันนี้ของแท้ ของแท้มันเป็นอย่างไร ของไม่แท้มันเป็นอย่างไร รู้จักใช้ปัญญา

พิจารณาเพื่อให้เห็นว่า อะไรแท้ อะไรเทียม อะไรเป็นสุข อะไรเป็นทุกข์ อะไรเดือดร้อน อะไรไม่เดือดร้อน

ให้แยกแยะวิเคราะห์ในสิ่งเหล่านั้น เพื่อไม่ให้เกิดหลงใหลมัวเมาอยู่ในสิ่งเหล่านั้นมากเกินไป ก็จะเกิดความสุขความสบาย กับเด็ก ๆ เราก็คุยกับเขาได้ คุยให้เขารู้เสียบ้างในเรื่องที่เรียกว่าเป็นความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ให้เขารู้ว่าความจริงของสิ่งนั้นเป็นอย่างไร สิ่งที่ไม่จริงนั้นมันเป็นอย่างไร เราก็ชี้ให้เขาเห็นว่าสิ่งนั้นมันก่อทุกข์ก่อโทษอย่างไร เช่นว่าการไปเที่ยวไปสนุกมากเกินไป จะก่อทุกข์ก่อโทษแก่ชีวิตอย่างไร เราเกิดมาทำไม เราอยู่เพื่ออะไร ต่อไปข้างหน้าจะอยู่อย่างไร

อย่าให้เขาเข้าใจว่าเขาจะอยู่สบายตลอดไป แม้ว่าโตขึ้นก็จะสบายอย่างนี้ เพราะคุณพ่อคุณแม่ยังอยู่ แต่เราก็ต้องบอกว่าอะไร ๆ มันก็ไม่แน่นอนหรอก วันนี้มันดี พรุ่งนี้มันอาจจะไม่ดี วันนี้สบาย พรุ่งนี้อาจจะไม่สบาย วันนี้เราอยู่กันพร้อมหน้าแต่พรุ่งนี้ไม่แน่ อาจจะมีใครสักคนหนึ่งไม่อยู่กับเราก็ได้ พ่อบ้านจากเราไปบ้าง แม่บ้านจากเราไปบ้าง ปัญหาก็เกิดขึ้น เด็กไม่ค่อยรู้ไม่ค่อยเข้าใจในสิ่งเหล่านี้ไม่ได้

เตรียมเนื้อเตรียมตัวเพื่อจะต้อนรับสถานการณ์ อันจะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า เราจึงควรจะพูดให้เขาฟังบ้าง ในเวลาที่ว่าง ๆ ก็คุยให้เขาฟัง บางทีเราไปตามงานต่าง ๆ ก็พูดให้เขาฟัง ไม่ใช่ไปเฉย ๆ

สมมุติว่าพาเด็กไปในงานศพ เราก็พูดให้เขาว่านี่แหละงานศพเรื่องของคนตาย ความตายนี่มันเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต คนเราเกิดมาแล้วก็ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น แต่ว่าการอยู่นี่มันไม่แน่ ไม่แน่ว่าจะอยู่ได้สักกี่ปี จะอยู่ได้นานเท่าใด แต่เรื่องตายนี่มันต้องตายแน่ ๆ พ่อแม่ก็จะต้องตายจากลูกไปสักวันหนึ่งเหมือนกัน การพูดเช่นนั้นไม่ใช่แช่งตัวเอง แช่งไม่แช่งมันก็ตายวันยังค่ำ อย่าไปทุกข์ร้อนเลยเรื่องอย่างนั้น อย่าไปเที่ยวกลัวว่าแช่งตัวเอง ถึงไม่แช่งมันก็ตายถึงเวลามันก็ตายทั้งนั้นแหละ แต่เราพูดให้เด็กรู้ว่าพ่อ-แม่จะไม่ได้อยู่กับเจ้าตลอดไป เวลานี้พ่ออยู่แม่อยู่ เจ้าต้องถือโอกาสที่พ่อแม่อยู่นี่แหละ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน หาวิชาความรู้ใส่ตัววันหนึ่งต่อไปข้างหน้าเจ้าจะต้องช่วยตัวเองจะต้องทำงานเพื่อเลี้ยงตัวเอง

ชี้ให้ดูอะไร ๆ บ้างก็ได้ เช่นสัตว์เดรัจฉาน ชี้ให้ดูลูกนกลูกกา ลูกอะไรต่าง ๆ ว่าดูสัตว์เดรัจฉานเถอะ เมื่อยัง

น้อยมันกินนมแม่อยู่กับแม่ แต่ว่าพอโตแล้วมันหากินของมันเอง แมวมันไปจับหนูจับตุ๊กแตนกินเอง สุนัขก็ไปหากินเอง วัวควายก็ไปหาหญ้ากินเอง ไม่มีสัตว์ตัวใดจะมาขอนมแม่กินเมื่อมันโตแล้ว หรือว่าขออะไรจากพ่อจากแม่ เขาต้องพึ่งตัวเอง เวลานี้พ่อแม่อยู่ พ่อแม่ก็ให้อุปถัมภ์ค้ำชูให้เจ้าอยู่สุขอยู่สบาย แต่ว่าสิ่งทั้งหลายมันไม่แน่นอน เพราะฉะนั้นจะต้องเตรียมพึ่งตัวเองไว้ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน

เราแนะแนวทางให้แก่เขา พูดกับเขาบ้าง ในเวลากินอาหารก็ได้ เวลานั่งดูโทรทัศน์ก็ได้ เวลาฟังวิทยุก็ได้ เพราะสิ่งทั้งหลายมันเป็นธรรมะอยู่ทั้งนั้น เป็นบทเรียนสอนจิตสะกิดใจทั้งนั้น แม้ดูหนังทางจอโทรทัศน์ก็มีธรรมะ ความดีก็มีความชั่วก็มี ตัวอย่างเยอะแยะ ให้เด็กเกิดปัญญาก็ชี้แนะให้เขาเห็น เรียกว่ายกเอาตัวอย่างเรื่องนั้นมาให้เขาดูว่านี่เรื่องมันเป็นอย่างนั้น พวกคนพาลทำกรรมชั่วก็ย่อมได้รับผลอย่างนั้น คนดีมีธรรมคุ้มครองรักษา ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ แม้ว่าจะเดือดร้อนในเบื้องต้นแต่ก็เป็นสุขในตอนปลายเขา ได้คติ ธรรม ได้ความ รู้ความเข้า ใจในเรื่อง อะไร ๆ ต่าง ๆ

รวมความว่าสิ่งอะไร ก็ตามที่ผ่าน เข้ามาใน วิถีชีวิตในครอบครัว เราจะต้องพูดให้ลูกหลานของเรารู้เข้าใจในแง่ของความจริงของสิ่งนั้น เพื่อให้เขาเกิดปัญญา ไม่ให้อยู่ด้วยความเขลา ความเข้าใจผิดในสภาพสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมตัวอยู่ตลอดเวลา อันนี้เป็นหน้าที่เราผู้เป็นมารดาบิดาจะต้องช่วยกันแนะนำให้ลูกเล็กเด็กน้อยของเราได้ทราบ รู้ไปทีละ-น้อย ๆ เรียกว่าตามอายุของเขา ตามความสามารถที่เขาจะรับได้เราก็ป้อนธรรมะให้ไปเรื่อย ๆ เด็กก็จะเจริญเติบโตขึ้นทั้งกายทั้งใจ มีปัญญากำกับ เวลามีอะไรมากระทบเขาก็รู้จักคิดรู้จักอ่าน รู้จักใช้ความรู้ความสามารถของตัวเองในทางที่ถูกที่ชอบเราผู้เป็นมารดาบิดาก็สบายใจ ไม่ต้องมีความทุกข์ในภายหลัง

บิดามารดาที่มีความทุกข์เพราะลูกไม่ดี จะไปโทษใครไม่ได้หรอก เรียกว่าเราไม่ได้ให้การอบรมเต็มที่ จึงได้เกิดการบกพร่องขึ้น เพราะว่าสิ่งแวดล้อมมันเต็มทีในบ้านเมืองของเราเวลานี้ ถ้าเราไม่ช่วยกันตะล่อมกล่อมเกลาแล้วจะลำบาก แต่ว่าบางคนตะล่อมกันเต็มที่ก็ยังเสียไปเหมือนกันเมื่อเสียไปก็ต้องนึกว่ามันกรรมเวรของเขา เราทำหน้าที่ดีแล้วก็พอจะเป็นเครื่องปลอบโยนจิตใจเราให้สบายใจว่าเราได้

ทำหน้าที่ของเราสมบูรณ์แล้ว แต่ว่าเขาบกพร่องของเขาเอง อันนี้ก็ไม่ใช่ความผิดของพ่อแม่ นี้ประการหนึ่ง

ทีนี้อีกประการหนึ่ง **ความรู้สึกประเภทที่เรียกว่าโทสะ** มักจะเกิดขึ้นในใจบ่อย ๆ คนเราบางทีทำอะไรด้วยอำนาจโทสะ ใจร้อนใจเร็ว ขาดการวินิจฉัยในสิ่งนั้นอย่างรอบคอบ คนประเภทโทสะมักจะเป็นคนมีปัญญาเหมือนกัน เรียกว่าไหวพริบรวดเร็ว ต้องการเร็วให้ทันอกทันใจ ทีนี้มันเกิดไม่ทันขึ้นมาเราก็ไม่สบายใจ เกิดอารมณ์หงุดหงิดขึ้นมาในใจ มีความทุกข์มีความเดือดร้อน อันนี้เกิดบ่อย ๆ ในจิตใจคนเรา ถ้าเผลอแล้วมันก็เกิด ความโกรธนี่คล้ายกับหนามยอกอก และถ้าสมมุติว่าเกิดบ่อย ๆ มีอาการอย่างนั้นบ่อย ๆ ก็จะกลายเป็นนิสัย สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญในชีวิตเหมือนกัน

ถ้าเรา**ปล่อยให้โทสะจริตครอบงำจิตใจ เราจะมีความทุกข์เพิ่มขึ้น** เท่ากับว่าจุดไฟเผาตัวเอง เผาตัวเองบ่อย ๆ ก็ไม่มีความสุขทางจิตใจ เป็นเรื่องที่ควรจะได้แก้ไขปรับปรุง การปรับปรุงนั้นชั้นแรกต้องรู้ตัวเองเสียก่อนว่าเราเป็นคนโกรธง่าย มีอารมณ์หงุดหงิด แล้วต่อไปพิจารณาว่า ขณะที่ เกิดความโกรธนั้นเป็นอย่างไร ให้คอยสังเกต

พิจารณา ก็จะพบว่า เวลาโกรธหน้าตาไม่ดี คำพูดก็หยาบ มือไม้สั่น บางทีก็สั่นไปทั้งตัว อาการอย่างนี้แหละทำให้เกิดโรคหัวใจ หรือโรคประสาท เราต้องแก้ไขนิสัยนี้เสีย การแก้ก็คือ คอยควบคุม ต้องภาวนาบอกกับตัวเองบ่อย ๆ ว่าฉันใจเย็น ฉันไม่ใจร้อน ไม่โกรธง่าย บอกบ่อย ๆ

อะไร ๆ ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนเรานั้นมันไม่เป็นผลของความคิดทั้งนั้น สิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ขอให้เรารู้ว่าเป็นผลของความคิดในอดีต ถ้าพิจารณาแล้วจะพบว่าเป็นผลที่ได้คิด ๆ สร้างมา อันนี้แหละที่พระท่านบอกว่า **"ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว"** ผลที่ปรากฏขึ้นในชีวิตของเราคือผลของการพูดการคิดการทำที่เราสร้างมันมาเรื่อย ๆ แต่ว่าสร้างด้วยอำนาจ ความหลงผิดเข้าใจผิด เราก็ควรเปลี่ยนโครงการสร้างเสียใหม่ ด้วยการบอกกับตัวเองไว้เสมอว่าต้องใจเย็น ๆ อย่าใจร้อน ตื่นเช้าต้องปลุกบอกตัวเองว่า วันนี้ฉันจะอยู่ด้วยใจสงบเย็น อยู่ด้วยปัญญา จะไปไหนก็บอกกับตัวเองว่า เราจะต้องไปด้วยความสงบเย็น ถ้าหมั่นทำในรูปอย่างนี้บ่อย ๆ ใจเราก็จะสงบลงเย็นลง มีสติปัญญาควบคุมตัวเองได้ เราก็จะอยู่ด้วยความสงบใจ ไม่มีความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน อันนี้เป็นเรื่องที่น่าคิดอยู่

สิ่งทั้งหลายในโลกนี้จะให้เหมือนใจเราทุกอย่างไม่ได้ อะไร ๆ มันก็เป็นไปตามเรื่องของมัน ไปบังคับมันไม่ได้ ให้นึกไว้อย่างนี้ พอนึกได้เราก็สบายใจ ไม่มีอะไรที่เรียกว่าฝืนธรรมชาติเกินไป เราก็พอจะรู้เท่ารู้ทันต่อสิ่งนั้น นี้เป็นข้อเตือนใจสำหรับญาติโยมทั้งหลายในวันนี้

วันนี้ที่กล่าวมาก็พอสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้แต่เพียงนี้.

ปาฐกถธรรม ครั้งที่ ๕

ความรู้เกี่ยวกับอาหารทางจิตใจ

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี

แสดงประจำวันอาทิตย์ที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาข้อธรรมะอันเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

ในวันอาทิตย์เป็นวันที่เราหยุดจากงานทั้งกายและใจ งานฝ่ายโลกเป็นงานหาวัตถุเพื่อเลี้ยงร่างกาย อันเป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์โลกทั้งหลาย เพราะสัตว์โลกนั้นอยู่ได้ด้วยอาหาร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า *สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกา* แปลว่า *สัตว์ทั้งหลายอยู่ด้วยอาหาร* อาหารอันเป็นที่อาศัยของสัตว์โลกทั้งหลายนั้น ได้แก่อาหารในฝ่ายกายก็มี อาหารในฝ่ายจิตก็ดี แต่ว่าคนทั่ว ๆ ไปมักสนใจแสวงหาอาหารฝ่ายกายมากกว่าที่จะหาอาหารฝ่ายจิต

บุคคลใดที่หาอาหารฝ่ายกาย ไม่ได้หาอาหารฝ่ายจิตบ้างมักจะวุ่นวาย เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยเรื่องการแสวงหานั้นด้วยประการต่าง ๆ จึงเป็นธรรมดาที่เราจะต้องหาอาหารประเภทที่เป็นประโยชน์ต่อจิตต่อวิญญาณบ้าง บรรดาธรรมะอันเป็นหลักคำสอนในทางพระ-ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นของศาสนาอันใด คัมภีร์ใด ล้วนแต่เป็นอาหารทางจิตทางวิญญาณของชาวโลกทั้งนั้น ถ้าหากว่าชาวโลกรู้จักคุณค่าของอาหารทางจิต และพยายามแสวงหามาหล่อเลี้ยงจิตของตน ความสงบเย็นก็จะเกิดแก่คน ๆ นั้น

สำหรับพวกเราทั้งหลายที่ได้สนใจในการมาวัดชลประทาน ฯ ในวันอาทิตย์ เพราะเรามองเห็นว่าอาหารทางใจก็เป็นสิ่งจำเป็นประการหนึ่งสำหรับชีวิตเหมือนกันสำหรับอาหารทางกายนั้น ญาติโยมทั้งหลาย ได้มีได้ใช้กันตามสมควรแก่ฐานะอยู่แล้ว ไม่มีความเดือดร้อนในเรื่องอาหารกาย แต่ว่าถ้าไม่มีอาหารทางจิตเราก็เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ ครั้งใดที่มีความทุกข์ความเดือดร้อนเกิดขึ้น ก็แสดงว่าในขณะนั้นจิตของเราขาดอาหารเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ฉะนั้นในรอบสัปดาห์หนึ่งก็ควรจะได้มารับประทานอาหารทางใจสักมื้อหนึ่ง

การรับประทานอาหารทางใจก็คือมาวัด ฟังธรรมะปาฐกถาอันเป็นเรื่องอาหารทางใจ เราจะนำอาหารใจที่ได้รับฟังในอาทิตย์นี้ไปหล่อเลี้ยงใจ รักษาใจไปได้ ๗ วัน พอถึงวันที่ ๗ เราก็มาฟังกันอีกเอาไปหล่อเลี้ยงรักษาใจต่อไป การเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันก็จะไม่มีความยุ่งยากลำบากเดือดร้อนเพราะใจไม่ผ่ายผอมไม่อ่อนแอ

คนมีความทุกข์ความเดือดร้อน อันเกิดขึ้นจากการกระทำกรรมที่ไม่เหมาะไม่ควรนั้น ก็เนื่องจากความอ่อนแอทางด้านจิตใจ ใจที่ไม่มีความเข้มแข็ง ไม่มีความอดทน ไม่มีปัญญารู้เหตุผลในเรื่องนั้น ๆ เข้าไปยึดเอาสิ่งนั้น ๆ ไว้ด้วยความทุกข์ ด้วยความหลงผิด อันเป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนในทางจิตใจด้วยประการต่าง ๆ แล้วก็เป็นเหตุให้กระทำกรรมที่เป็นบาปเป็นอกุศลหลายครั้งหลายหน หรือทำบ่อย ๆ จนกระทั่งกลายเป็นนิสัยสันดาน อันการกระทำในรูปเช่นนั้น เป็นเรื่องขัดต่อหลักคำสอนในทางพระศาสนา ที่เราได้ทำลงไปก็เพราะว่าเราไม่รู้ไม่เข้าใจ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง จึงได้เกิดความหลงผิดในรูปต่าง ๆ

เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายในชีวิตประจำวันอันเกี่ยวกับการงานที่เราจะต้องปฏิบัติ เราจึงต้องหาอาหารหล่อเลี้ยงใจไว้ ให้มากพอที่จะต้านทานต่อสิ่งที่เป็นโทษในชีวิตของเรา จึงได้สนใจมาศึกษาธรรมะอย่างนี้ หรือว่าสนใจอ่านหนังสือธรรม ในคราวใดที่มีความวุ่นวายใดทางใดเกิดขึ้นเราก็ควรจะรีบไปหาอาหารทางใจ

เหมือนกับร่างกายของเรานี้เวลารู้สึกหิวกระหายน้ำเราจะต้องหาน้ำดื่ม หาอาหารรับประทานฉันใด ในเรื่องใจของเราก็เช่นเดียวกัน **ถ้าหากว่าเราเกิดเร่าร้อน** มีความทุกข์มีความเดือดร้อนใจ **ก็แสดงใจของเรานี้ขาดอาหาร**เป็นเครื่องหล่อเลี้ยง มันมีความหิวความกระหายในเรื่องธรรมขึ้นแล้ว หรือแสดงให้เราเห็นว่ายังขาดธรรมเป็นเครื่องรักษาใจจึงได้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในขณะนั้น เราจึงควรหันหน้าเข้าหาธรรม ถ้ามีหนังสือประเภทธรรมอยู่กับตัวก็ควรจะหยิบมาอ่านด้วยความสนใจ

ถ้าหากว่าที่ใดเขามีการแสดงธรรม อันเป็นเรื่องที่เหมาะแก่ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของเรา เราก็ควรไปสู่สถานที่นั้น เพื่อจะได้รับอาหารมาหล่อเลี้ยงใจ เวลานี้การแจกอาหารคือธรรมแก่ประชาชน นับว่าสะดวกดีขึ้นมาก

เพราะสื่อสารมวลชนมีมากขึ้น วิทยุ โทรทัศน์ หรืออะไร ๆ ต่าง ๆ ตลอดถึงการพิมพ์หนังสือธรรมแจกจ่ายให้ญาติโยมได้ศึกษาก็มีมากขึ้น ถ้าเราสนใจแสวงหาสิ่งเหล่านี้เข้าไว้ เพื่อสำหรับเป็นหลักประดับจิต ก็จะก้าวหน้าในทางที่ถูกที่ชอบมากขึ้น

แต่ว่าการฟังนี่ก็ต้องระวังเหมือนกัน เพราะว่าบางครั้งบางคราวเราอาจจะได้อาหารใจที่ผิดเรื่องไปก็ได้ เพราะว่ามันเหมือน ๆ กับอาหารกายนั่นแหละ ไม่ใช่ว่าจะดีเสมอไป บางครั้งเรารับประทานอาหารผิด ทำให้เกิดโรคอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นในร่างกาย เพราะอาหารนั้นไม่สะอาดบ้าง มีเชื้อโรคปะปนอยู่ในอาหาร เพราะว่าเป็นอาหารประเภทที่เราไม่เคยรับประทาน ท้องมันไม่ชินกับสิ่งเหล่านั้น ครั้นไปรับประทานเข้า ก็เป็นเหตุให้เกิดท้องเสีย เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน

อาหารใจที่กำลังแจกจ่ายกันอยู่ในสมัยนี้ อาตมาพิจารณาดูแล้วก็รู้สึกว่า บางอย่างก็เป็นพิษอยู่บ้างเหมือนกัน อาจจะทำให้ใจของประชาชนเสียไปก็ได้ ที่เรียกว่าทำให้จิตใจประชาชนเสียไปนั้นหมายถึงอะไร หมายถึงเรื่องการเทศน์การสอน ที่ออกไปนอกลู่นอกทาง ไม่ตรงกับหลักคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นการสอนแบบฟุ้งเฟ้อไปตามเรื่อง

ตามราว เพื่อให้คนฟังสนใจพอใจ แต่ว่าฟังแล้วไม่ค่อยจะได้ประโยชน์ ไม่เป็นอาหารหล่อเลี้ยงใจอย่างแท้จริง อันนี้ก็มีอยู่เหมือนกัน

แม้การเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียงที่สถานี บางท่านแสดงแล้ว ชักจะวิ่งไปไกล ออกไปจากคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้ามากขึ้น ๆ อาหารประเภทนั้นเป็นของแสลงแก่ผู้ต้องการปัญญา ต้องการความก้าวหน้า ในการศึกษาในการปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้นจึงควรจะเลือกเฟ้นอาหารสำหรับหล่อเลี้ยงใจ

ในหลักธรรมก็มีอยู่อันหนึ่งเรียกว่า *โพชฌงค์* อันเป็นองค์แห่งธรรมที่จะทำตนให้ตรัสรู้ มีอยู่ข้อหนึ่งที่เรียกว่า **ธัมมวิจยะ** คำว่าธรรมวิจยะ ถ้าจะพูดสมัยใหม่ก็ว่าธรรม-วิจัยนั่นเอง คำว่า วิจัยนี่หมายว่า ตรวจสอบ ค้นคว้าพิจารณาเพื่อให้เข้าใจชัด เห็นชัดในเรื่องนั้น ธรรมที่เราจะนำมาใช้เป็นหลักการปฏิบัติในชีวิตของเรา เราจึงได้มีการวิจัยด้วยปัญญา เพื่อให้เข้าใจชัดในเรื่องนั้น แต่ถ้าหากว่าเราไม่มีปัญญาสามารถเพียงพอ ที่จะวิจัยด้วยตัวเอง เราก็ต้องศึกษาจากท่านผู้รู้ผู้เข้าใจในข้อธรรมนั้น ๆ อย่างชนิดที่เรียกว่าถูก

ต้องตามหลักเกณฑ์ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้วางไว้ เพื่อเอามาปฏิบัติ

ถ้าเราได้ศึกษา ด้วยการวิจัยค้นคว้าอย่างแท้จริงแล้ว การศึกษาก็จะเกิดเป็น ประโยชน์แก่เราผู้ศึกษา ผู้ปฏิบัติธรรม ยิ่งในสมัยนี้ด้วยแล้ว อยากจะกล่าวว่า มีความจำเป็นเหลือเกินที่เราทั้งหลายจะต้องรีบเร่งแสวง หาอาหารหล่อเลี้ยงใจให้มากขึ้นกว่าปกติ เพราะอะไร ก็เพราะความเจริญในทางด้านวัตถุที่มีอยู่มากมายนั้น เป็นสิ่งที่ยั่วยวนชวนใจ อาจจะทำให้ใจเราเปลี่ยนสภาพจากความ สะอาด สว่าง สงบ เป็นสภาพสกปรก เร่าร้อนวุ่นวายขึ้นเมื่อใดก็ได้ หรือว่าอาจจะให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ไปก็ได้

กิเลสประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในใจ และเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนเหล่านี้ มีเครื่องยั่วมากเท่าใดมันก็จะมีโอกาสเกิดมากขึ้น เหมือนกับเชื้อโรคที่เราไม่รักษามันก็เจริญขึ้นตามวันและเวลา วัยของคนเรานี้ก็เหมือนกันถ้าไม่ระมัดระวังให้ดีแล้ว ก็จะเกิดอันตรายร้อยแปดพันประการอันเป็นความจำเป็นที่ เราจะต้องช่วยกัน กู้สภาพทางจิตใจเรียกว่าช่วยตนให้พ้นจากอันตราย ในเมื่อเราช่วยตนแล้วก็

ได้ชื่อว่าเราช่วยชาติ ช่วยบ้านเมือง ช่วยโลกที่เราอยู่อาศัยไปด้วยในตัว

ถ้าทุกคนมีอุดมการประจำใจว่า เราจะอยู่ด้วยการยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น เราจะแสวงหาอาหารมาหล่อเลี้ยงใจ ให้จิตใจของเราอยู่ในสภาพมั่นคง เข้มแข็งสามารถจะต่อต้านอารมณ์ประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรบกวนจิตใจถ้าคิดกันได้ในรูปอย่างนี้ แล้ว **พยายามรักษาสภาพใจของเราไว้ให้มั่นคงเข้มแข็ง เราก็จะพ้นความยุ่งยากเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน** อันนี้เป็นเรื่องที่น่าคิดอยู่ประการหนึ่งจึงนำมากล่าวแก่ญาติโยมทั้งหลายไว้

อีกประการหนึ่ง *มีคนชอบถามปัญหาอยู่ข้อหนึ่ง* คือถามว่า *ทำไมเราจึงต้องเจริญวิปัสสนา* มักจะถามในเรื่องอย่างนี้ ว่าทำไมจะต้องเจริญวิปัสสนา ไม่เจริญวิปัสสนาได้หรือไม่ อาตมาอยากจะตอบให้เข้าใจเสียสักหน่อยในเรื่องนี้คือว่า

ในเรื่องที่เขาปฏิบัติกันในทางด้านจิตใจ **ข้อปฏิบัติในทางด้านพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ชั้น** เราเรียกกันตามที่ได้ยินกันทั่ว ๆ ไป เรียกว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา**

ศีล เป็นการปฏิบัติชั้นต้น เป็นการรักษา กาย วาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย แต่ว่าความจริงก็เนื่องจากใจเหมือนกัน แต่ว่าความมุ่งหมายที่สำคัญก็คือ การฝึกฝนทางกาย ทางวาจา เช่นเรารักษาศีล ๕ ก็เพื่อฝึกฝนในด้านกาย-วาจา ไม่ให้ฆ่า ไม่ให้ลักของของเขา ไม่ให้ประพฤติผิดในกาม ไม่ให้พูดโกหกหลอกลวงใคร ไม่ให้ดื่มกินของมึนเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท สูงขึ้นไปกว่านั้นรักษาศีลอุโบสถ ก็เพื่อจะประพฤติพรหมจรรย์ เพราะอุโบสถศีลนั้นเป็นพรหมจรรย์ เรารับศีลอุโบสถในข้อ ๓ ว่า พรหมจริยาเวรมณีสิกขา ปทังสมาทิยามิ แปลว่า ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท

คำว่า สิกขาบท ก็คือแบบฝึกหัดนั่นเอง ถ้าจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็ว่า ข้าพเจ้าขอสมาทาน หรือรับเอาแบบฝึก-หัดในการที่ปฏิบัติตน เพื่อมิให้ผิดพรหมจรรย์ **พรหมจรรย์คือ การครองชีวิตที่บริสุทธิ์** หมายความว่ามีสติคอยควบ-คุมใจไว้ ไม่ให้เกิดความเศร้าหมองขึ้นในใจ สิ่งเศร้าหมองใจก็คือราคะ ความกำหนัด โทสะ ความประทุษร้าย โมหะความหลง อันนี้เป็นเรื่องเศร้าหมองใจ

เมื่อเราถือพรหมจรรย์ ก็หมายความว่าเรารักษาจิตไม่ให้เศร้าหมองด้วยเรื่องอย่างนั้น การรักษาอุโบสถศีลเป็นการก้าวหน้าในการปฏิบัติศีลส่วนหนึ่ง พระสงฆ์องคเจ้ามีศีล ๑๐ ประการ แต่ว่ามีระเบียบวินัย เป็นเครื่องบังคับพิเศษออกไปมากมายหลายอย่าง ก็เพื่อจะให้หมู่คณะอยู่ด้วยกันด้วยความสงบเรียบร้อย สิ่งเหล่านั้นเป็นเรื่องฝ่ายศีลทั้งนั้น

สูงขึ้นไปจากศีลก็เรียกว่า **มีการปฏิบัติในด้านสมาธิ** การทำสมาธิเป็นข้อปฏิบัติสูงขึ้นไปกว่าศีล สมมุติว่าเราถือศีลได้แล้ว แต่เราไม่ก้าวหน้า ไม่รักษาจิตให้เป็นสมาธิ ศีลนั้นก็ไม่สามารถตั้งอยู่ได้นาน เพราะสันดานภายในไม่ถูกชำระชะล้าง เมื่อไม่ได้ชำระชะล้างสิ่งภายใน สิ่งภายนอกก็อาจจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นก็ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงบัญญัติให้ปฏิบัติในส่วนที่เรียกว่า **"สมาธิ" คือการรักษาจิต**นั่นเอง

สูงขึ้นไปจากสมาธิ ก็คือ**การคิดค้นเพื่อให้เกิดปัญญา** ให้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง จะได้ไม่ไปหลงผิดคิดถือไว้ผิดในเรื่องเหล่านั้น

ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับว่าบันได ๓ ขั้น ที่จะให้เราก้าวไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน ไม่ว่าคนจะมีอาชีพฐานะอย่างใด ก็

เริ่มต้นในการปฏิบัติในส่วนศีล ปฏิบัติศีลแล้วก็ต้อง**ทำใจให้เป็นสมาธิ** แล้วก็จะได้ใช้กำลังใจในส่วนที่เป็นสมาธินั้นช่วยคิดค้น**ให้เกิดปัญญา** ให้รู้แจ้งเห็นจริงต่อไป อันนี้เป็นหลักการที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงวางไว้

สำหรับนักบวชปฏิบัติทั่วไป ถ้า*ในที่บางแห่ง* เราก็จะได้ ยินคำ สอน ที่ พระ องค์ สอน กับ ชาว บ้านว่า *ทานศีลภาวนาท่านสอนเรื่อง 3 อย่าง แก่ชาวบ้าน ไม่เหมือนกับสอนพระ* หรือไม่เหมือนกับแบบที่ทรงวางไว้ให้พระปฏิบัติ แต่ว่าเริ่มด้วยการให้**ทาน** เริ่มต่อไปด้วยการรักษา**ศีล** แล้วต่อไปก็คือ การเจริญ**ภาวนา**

ทำไมจึงสอนชาวบ้านให้ ให้ทาน เพราะชีวิตของชาวบ้านเป็นผู้อยู่ในสังคม เป็นผู้มีการมีงานจะต้องกระทำมีทรัพย์สมบัติสำหรับกินสำหรับใช้ เมื่อเราแสวงหาทรัพย์สมบัติมาได้ เรามีกินมีใช้แล้วก็ควรจะได้นึกถึงบุคคลอื่นที่ยังไม่มีจะกินจะใช้ เพราะชีวิตของคนเรานั้นมีสภาพความเป็นอยู่ไม่เท่ากัน เกิดมาไม่เหมือนกัน เช่น บางคนเกิดในตระกูลมั่งมี บางคนเกิดในตระกูลยากจน บางคนก็โง่ บางคนก็ฉลาด บางคนก็มีรูปงาม บางคนก็ไม่งาม บางคนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ สภาพของชีวิตไม่เหมือนกัน แม้ลูกที่เกิดมา

จากพ่อแม่ เดียวกัน สภาพ ของ ชีวิตจิต ใจก็ ยังไม่ เหมือน กัน อันนี้เป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ในโลกนี้ทั่ว ๆ ไป เมื่อคนเรามีสภาพอะไร ๆ ไม่เหมือนกัน ผู้ที่อยู่ในฐานะดีกว่าไม่ว่าในแง่ใด เช่นมีปัญญามากกว่า มีทรัพย์สมบัติมากกว่า มีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่าคนอื่น ก็ควรจะได้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันสัดส่วนที่ตนมีตนได้นั้น**ให้แก่คนอื่นบ้าง โลกเราจะอยู่กันด้วยความสุข** ก็ด้วยการแจกให้ทาน ท่านจึงได้ตรัสไว้เป็นภาษิตว่า *ทานํ สคฺคโสปานํ* แปลว่า ทานเป็นบันไดไปสู่สวรรค์

คำว่า "สวรรค์" ในที่นี้หมายถึง ความสุขความสบาย อันเกิดขึ้นจากที่มนุษย์ทั้งหลายมีความเห็นอกเห็นใจกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกันในการเป็นอยู่ ถ้าเราอยู่กันด้วยความ**เห็นอกเห็นใจ ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน สังคมนั้นก็เป็น "สังคมแห่งสวรรค์"** ผู้อยู่ในสังคมนั้นเป็นเทวดาเพราะมีการประพฤติธรรม มนุษย์เรานี่จะทำให้เป็นเทวดาได้ บ้านเมืองเราก็ทำให้เป็นสวรรค์ได้ ถ้าเราจัดให้ดีให้เรียบร้อย แต่ว่าจัดบ้านจัดเมืองนั้น มันต้องจัดคนก่อน เพราะคนเป็นผู้สร้างเมือง ถ้าจัดคนยังไม่ได้จะไปจัดบ้านเมืองมันก็ลำบาก จึงต้องจัดทั้ง ๒ อย่างควบคู่

กันไป จัดคนแล้วก็ไปจัดสถานที่ **ถ้าจัดแต่สถานที่ไม่มีการจัดคน สิ่งทั้งหลายก็จะไม่เรียบร้อย** สถานที่ดี คนไม่ดีก็ทำที่ให้สกปรกรกรุงรังต่อไป เหมือนกับเราไปสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่ทันสมัยในที่บางแห่งเพื่อให้คนใช้ แต่ว่าคนที่นั่นไม่มีความเจริญในทางด้านจิตใจ ใช้สิ่งนั้นไม่เป็น ไม่เท่าใดสิ่งที่สวยงามนั้น ก็จะเสีย หายกลาย เป็นสิ่ง น่าเกลียดไป อันนี้เป็นตัวอย่าง เพราะฉะนั้นจึงต้องจัดในเรื่องคน คนทุกคนจะต้องรักกันเห็นอกเห็นใจกัน อันนี้เป็นเรื่องของการแบ่ง

พระพุทธเจ้าสอนญาติโยม **ชาวบ้าน** ให้รู้จักให้ **"ให้ทาน"** **แล้วก็สอนให้รักษาศีล**เมื่อรักษาศีลแล้ว พระองค์สอน**ต่อไป**ว่า**ให้เจริญภาวนา** คำว่า "ภาวนา" นี้ จึงเป็นคำที่เราได้ยินกันอยู่ทั่วไป

คำว่า **ภาวนา** นั้น หมายถึงอะไร **หมายถึงการกระทำบ่อย ๆ ในเรื่องทางจิตใจ เพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีที่งามขึ้นในตัวของเรา** เช่นสมมุติว่า เราสร้างนิสัยขยันขันแข็ง ก็เรียกว่าเราภาวนาเหมือนกัน เราสร้างนิสัยให้เป็นคนมีความเมตตากรุณา ก็เรียกว่า เป็นผู้เจริญภาวนา คือทำบ่อย ๆ ในเรื่องอย่างนั้น ทำให้นิสัยใจคอของเราก้าวหน้า

เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีงาม ตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ทั้งพระทั้งชาวบ้านจึงต้องมีการฝึกฝนในทางด้านเจริญภาวนา

การเจริญ ภาวนา ก็เป็น หน้าที่ ของ พวก เรา อัน หนึ่งเหมือนกัน ซึ่งพวกเราตื่นแต่เช้า ๆ ทำวัตรสวดมนต์เล่าเรียนหนังสือ ตอนบ่ายทำวัตรสวดมนต์แล้วก็นั่งทำจิตให้สงบ สิ่งเหล่านี้ก็เรียกว่า เจริญภาวนาเหมือนกัน ญาติโยมอยู่ทางบ้าน สมมุติว่า กลางคืนก่อนจะหลับนอน เราเข้าไปในห้องพระ จุดธูปจุดเทียนบูชา สรรเสริญพระคุณของพระผู้มีพระภาค, พระธรรม, พระสงฆ์ เสร็จแล้วเรานั่งทำใจของเราให้สงบด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม วิธีนั้นก็เรียกว่าภาวนาทั้งนั้น

ภาวนานี้ในเมืองไทยเราเพิ่งตื่นตัวกันขึ้นแล้ว ก็ใช้คำว่า "วิปัสสนาภาวนา" ถามกันในเรื่องว่าไปเจริญวิปัสสนา ความ จริงนั้น มันมีอยู่ ๒ ประการ คือว่า สมถะส่วนหนึ่งวิปัสสนาส่วนหนึ่ง มีคำอยู่อีกคำหนึ่งที่เราควรจะเข้าใจไว้ด้วย คือคำว่า "กัมมัฏฐาน" กัมมัฏฐานนี้เป็นคำรวมของการภาวนาเหมือนกัน **กัมมัฏฐาน หมายความว่า "ที่ตั้งแห่งงาน"** หมายถึงงานทางใจไม่ใช่งานทางกาย

อะไร ๆ ที่เป็นบทเรียนกัมมัฏฐานนั้น ก็หมายความว่า เอาใจเข้าไปตั้งไว้ในเรื่องนั้น ๆ เช่นเราเจริญ "พุทธานุสสติ" พุทธานุสสติก็เป็นกัมมัฏฐานเป็นที่ตั้งแห่งงานทางใจ เอาใจไปผูกไว้ในเรื่องนั้น เอาใจไปนึกไปคิดในเรื่องนั้น ๆ อันนั้นเขาเรียกว่า กัมมัฏฐาน ญาติโยมอาจจะได้ยินคำนี้อยู่บ้างเหมือนกันคู่ไปกับเรื่องภาวนา ในเรื่องกัมมัฏฐานนั้นมันแบ่ง**ออกเป็น ๒ ส่วน** ในการปฏิบัติส่วนหนึ่งเรียกว่า **"สมถกัมมัฏฐาน"** อีกส่วนหนึ่ง เรียกว่า **"วิปัสสนา-กัมมัฏฐาน"**

สมถกัมมัฏฐาน นั้น คือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบใจเป็นส่วนใหญ่

วิปัสสนากัมมัฏฐาน นั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญญา หมายถึงการคิดค้นเพื่อให้รู้ในสิ่งนั้น ตามที่มันเป็นอยู่จริง ๆ

ในเรื่องสมถกัมมัฏฐานนั้น ตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่น สมมุติว่า เราเอาพระพุทธคุณบทใดบทหนึ่งมานั่งภาวนา เช่นเราภาวนาว่า สัมมา อะระหัง หรือ ภาวนาว่า พุทโธ คือปากว่าดัง ๆ สัมมา อะระหัง ดัง ๆ หรือว่า พุทโธ ดัง ๆ ในขณะที่เราว่าคำเหล่านี้ จิตมันก็นึกอยู่ในคำที่เราว่าไม่ฟุ้งซ่านไปในที่อื่น อันนี้เป็นการใช้ทั่ว ๆ ไป พวก

พระจีนตามวัดจีนทั่ว ๆ ไป ถ้าเป็นวัดที่มีพระอยู่มากแล้วก็มีความสนใจในเรื่องการภาวนา ถ้าเราเข้าไปในวัดจะเห็นพระที่นั่งอยู่ชักลูกประคำตลอดเวลา ลูกประคำนั้นเป็นเครื่องสำหรับเตือนใจ ในใจก็คิดตามไป เช่น ภาวนาว่า นะโมอะมิตาภะ บ้าง คำนั้นก็เป็นคำกล่าวนอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ปากว่าคำหนึ่งก็ชักลูกประคำไปลูกหนึ่ง ชักเรื่อย ๆ ไปจนหมดทั้ง ๑๐๘ ลูก แล้วก็ชักวนไปวนมา ไม่มีเวลาจะไปคุยกับใคร ไม่สนใจในแขกที่ไปมาหาสู่ ท่านมีงานของท่าน นั่งชักลูกประคำหลับตาเรื่อยไป การกระทำในรูปเช่นนั้น ก็เรียกว่าเป็น สมถะเพื่อให้ใจมันสงบ ไม่ให้ใจมันเที่ยววิ่งไปวิ่งมา ให้อยู่กับที่ เพราะว่าใจคนเราตามปรกตินั้นไม่สงบไม่อยู่กับที่เลย พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ในคัมภีร์พระธรรมบทว่า

ผนฺทนํ จ ปลํ จิตฺตํ ทุรกฺขํ ทุนฺนิวารยํ
อุชุํ กโรติ เมธาวี อุชุกาโร ว เตชนํ

ซึ่งแปลว่า *บุคคลผู้มีปัญญาย่อมฝึกจิตที่ดิ้นรน กลับกลอก รักษายาก ห้ามยากให้อยู่นิ่ง เหมือนกับนายช่างศรพยายามดัดลูกศรให้ตรงได้ฉะนั้น* นายช่างที่เขาทำลูกศรนั้น เขาจะต้องดัดลูกศรให้ตรงแน่วเลยทีเดียว ถ้าไม่ตรงยิงไม่แม่น

เพราะฉะนั้นนายช่างศรนั้นต้องพยายามดัด พยายามทำลูกศรให้ตรงอย่างดีที่สุดแล้วยิงไปได้ไกล คดนิดเดียวมันก็ยิงไปไม่ได้ไกล นายช่างศรพยายามทำลูกศรให้ตรงได้ฉันใด บุคคลผู้มีปัญญาพึงรักษาจิตอันดิ้นรนกลับกรอก รักษายาก ห้ามยาก ชอบเที่ยวไปในที่ไกล ๆ ให้หยุดได้ฉันใดก็ฉันนั้นเหมือนกัน

อันนี้เป็นพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งทรงแสดงถึงลักษณะของจิตมนุษย์ไว้ว่า "ธรรมชาติของจิตนั้นมันดิ้นรนกลับกรอกอยู่ตลอดเวลา" ท่านจึงเปรียบว่า จิตนี้เหมือนกับลิง ลิงนั้นมันไม่อยู่นิ่ง ถ้าเรามานั่งดูลิงแล้วจะเห็นว่ามันไม่นิ่งสักส่วนเดียวของร่างกาย มือเท้าก็ไม่นิ่ง หูตาไม่นิ่ง หัวก็ไม่นิ่ง ตัวของมันก็ไม่นิ่ง กลับกลอก วิ่งไปวิ่งมา ทำท่าอย่างนั้น ทำท่าอย่างนี้ อยู่ตลอดเวลา สภาพของลิงมันเป็นอย่างใด ใจของคนเราก็เป็นอย่างนั้น วิ่งวนอยู่ในเรื่องอะไรต่าง ๆ

ขณะที่ใจของเราซุกซนวิ่งวนอยู่นั้น มันไม่มีกำลังที่จะคิดจะนึก หรือจะทำอะไร ๆ ได้ ต้องรวมกำลังของใจให้เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน **การรวมกำลังของใจนั้น** แหละ**คือการเจริญภาวนา** หรือการกระทำกัมมัฏฐานตาม

หลักในทางพระพุทธศาสนา ความจริงในเรื่องอย่างนี้ คนเราทั่ว ๆ ไปมันก็พยายามรวมกำลังใจอยู่แล้ว แม้แต่เด็กตัวน้อย ๆ ที่เรียนหนังสือในโรงเรียน บางครั้งบางคราวเขาก็รวมกำลังใจ เพื่อทำสมาธิ เพื่อนึกคิดอะไร ๆ ต่าง ๆ เช่นสมมุติว่าเวลาคิดเลขในใจ เด็กบางคนจะนั่งหลับตา หูฟังเสียงครู หลับตานั้นเพื่ออะไร ก็เพื่อสำรวมใจไม่ให้มันฟุ้งซ่าน ไม่ให้นึกไปในเรื่องอื่น ๆ ให้หูได้ยินเสียงที่ครูบอกโจทย์เลยเท่านั้น แล้วเด็กคนนั้นหลับตาคิด เมื่อคิดได้แล้วก็จดผลลัพธ์ลงไปในสมุด การกระทำอย่างนั้นก็เป็นการฝึกกำลังใจรวมกำลังใจ เด็กบางคนแหงนหน้าดูเพดาน เวลาจะคิดอะไรก็แหงนหน้าดูเพดานไม่ก้มเลยทีเดียว การกระทำเช่นนั้นเพราะเด็กต้องการจะให้มีอารมณ์เดียว ไม่ให้ฟุ้งซ่านไม่ให้นึกถึงเรื่องอื่นใดทั้งสิ้น ให้มองเห็นแต่ในเรื่องเดียวกำลังใจก็จะได้เกิดขึ้น หรือบางคนก็ทำอะไรบางอย่าง

อันนี้เป็นเรื่องของธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการรวบรวมกำลังใจของตน ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว แล้วก็จะได้ใช้กำลังใจนั้นสำหรับคิดค้นในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ ต่อไปโดยธรรมชาติมันก็รวมอยู่บ้าง แต่ว่ามันไม่ดี ถ้าหากว่าเราไม่ฝึกมันเสียบ้าง เพราะฉะนั้นจึงต้องมี **การฝึกจิต** ในเรื่อง

นี้ซึ่งเรียกว่าเจริญภาวนา เราควรจะเรียกให้มันตรงตามภาษา **อย่าไปพูดว่าไปเจริญวิปัสสนา แต่ควรพูดว่าไปเจริญภาวนา**

เจริญภาวนาก็คือการฝึกจิตของตนให้อยู่ในสภาพที่เหมาะที่ควร **การฝึกจิตนั้นมีความมุ่งหมายอย่างไร** มุ่งหมายเพียง ๓ ประการคือเพื่อ **ให้ตั้งมั่น** เพื่อ **ให้อ่อนโยน** เพื่อ **ให้บริสุทธิ์** **"ตั้งมั่น"** คือว่าไม่คิดอะไรหลายเรื่องในเวลาเดียวกัน แล้วต้อง **เหมาะที่จะนำไปใช้งาน** แล้วมันก็ต้อง **มีความบริสุทธิ์** เกิดขึ้น ในเรื่องนี้เหมือนกับเราฝึกสัตว์

สัตว์บางประเภทเราเอามาฝึกเพื่อใช้งานมัน ชาวนาฝึกวัวฝึกควายไถนา พูดภาษามนุษย์รู้เรื่อง บอกให้เดินไปข้างหน้ามันก็เดินไป บอกให้เลี้ยวมันก็เลี้ยว บอกให้หยุดมันก็หยุด คนไถนานั้นเขาพูดกับวัวกับควาย พูดกันอยู่สามตัวนั้นแหละ คือคนหนึ่ง ควายสอง อะไรในทำนองนั้นแหละพูดกันไปไถกันไป วัวควายก็เดินกันไปตามเรื่องของมัน แต่พอเขาบอกว่าหยุด มันก็หยุดทันทีเหมือนกัน การที่มันทำได้อย่างนั้นก็เพราะว่าฝึกมัน ฝึกมันมานานหลายวันกว่าจะได้ค่อยฝึกค่อยไป ลิงที่ซุกซนที่สุด มนุษย์เอามาฝึก

ให้แสดงละครได้ สิงห์โตในป่าเป็นสัตว์ร้าย เสือในป่าก็เป็นสัตว์ร้ายมนุษย์ยังเอามาฝึกให้มันแสดงละครได้ ให้ทำท่าอะไร ๆ ต่าง ๆ ก็ได้ ยิ่งดูแล้วมันก็ *น่าขำ ว่ามนุษย์เรานี้ฝึกอะไร ๆ ก็ได้ทั้งนั้นแหละ* **แต่ว่าไม่พยายามฝึกตัวเอง ไม่พยายามที่จะสอนตัวเอง** เพื่อให้เป็นไปในสิ่งที่ดีที่งาม ชอบฝึกแต่ผู้อื่นเท่านั้นแหละ ข้อนี้น่าคิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คนเราจะสอนผู้อื่นฝึกผู้อื่นได้ ถ้ายังฝึกตนไม่ได้ ผู้นั้นก็ไม่ใช่คนที่เป็นนักฝึกที่แท้จริง ท่านใช้คำว่าสารถี เพราะในบาลีนั้น สารถีนี้เป็นพวกฝึกสัตว์ ฝึกม้า ฝึกช้าง ฝึกสัตว์ที่ออกรบในสงคราม ถ้าใครเป็นคนฝึกสัตว์เหล่านี้ได้เก่ง เขาเรียกว่า "เป็นยอดสารถี" แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าบอกว่า นั้นยังไม่ถึงยอด คนที่ถึงยอดแห่งความเป็นสารถีนั้น ก็คือคนที่ฝึกตนเองได้ หักห้ามใจได้ เหนี่ยวรั้งตนเองไว้ได้ ไม่ปล่อยใจให้ไหลไปตามอำนาจอารมณ์และสิ่งแวดล้อม ผู้นั้นนับว่าเป็นยอดแห่งบุคคลผู้ฝึกและเป็นนักฝึกอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นเราจึงควรที่จะได้สนใจในเรื่องที่เรียกว่าฝึกจิตในด้านภาวนา

การเจริญภาวนาก็คือจุดหมายเพื่อฝึกจิตของเรา ทำไมเราต้องฝึก เพราะว่าเราจำเป็นที่จะต้องใช้จิตอยู่ตลอดเวลา

ถ้าจิตไม่ได้รับการฝึกฝนอบรม ใช้มันไม่สะดวก เมื่อไม่สะดวกก็ไม่มีคุณภาพในการปฏิบัติงานในหน้าที่ ในชีวิตประจำวัน

โลกในสมัยนี้ไม่เหมือนกับโลกในสมัยก่อน สมัยก่อนนั้นเป็นโลกแห่งความชักช้าเชื่อยชา ทำอะไรก็ทำตามชอบใจถ้าเราล่องเรือล่องแพไปตามแม่น้ำ สมัยก่อนเขาให้มันไหลไปตามกระแสน้ำ น้ำแรงก็ไหลไปเร็ว น้ำช้าก็ไหลไปช้า ไม่รีบไม่ร้อน เดี๋ยวนี้จะไปทำอย่างนั้นมันไม่ได้แล้ว จะเพียงแต่นั่งเรือแล้วก็ปล่อย สุดแต่น้ำจะพาเอาแพไหลตามน้ำ สุดแล้วแต่น้ำจะพาไปมันก็ไม่ได้ จะต้องมีเครื่องใช้ให้เร็วไปกว่านั้นใช้ถ่อบ้างแจวบ้าง เอาเครื่องยนต์ไปติดเข้าแล้ว มันหมุนพาแพพาเรือไปได้เร็ว ๆ บ้าง

ทำไมจึงต้องเร็วขึ้น เพราะมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้อยู่ในสภาพของการแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลา คนใดอ่อนแอล้าหลังเขาก็เอาตัวไม่รอด ชาติใดมีพลเมืองอ่อนแอ จิตใจไม่เข้มแข็ง ไม่รักงานไม่ก้าวหน้าก็เอาตัวไม่รอด จะต้องกลายเป็นขี้ข้าชาติเขาในแง่ใดแง่หนึ่ง แม้ไม่เป็นเมืองขึ้นเขาในทางการเมือง แต่ก็เป็นเมืองขึ้นเขาในทางเศรษฐกิจ การเป็นเมืองขึ้นเขาในทางเศรษฐกิจนี่ มันเป็นภัยกว่าการเป็น

เมืองขึ้นในแง่อื่นด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้นชีวิตที่อยู่ในการแข่งขันนี้ บุคคลทุก ๆ คนต้องมีสมรรถภาพในตัว เพื่อต่อสู้กับสิ่งทั้งหลายอันวิ่งไปข้างหน้าตลอดเวลา

การที่จะสร้างสมรรถภาพให้เกิดขึ้นในตัว นั้น เราจะสร้างกันที่ตรงไหน เรื่องของมนุษย์มันก็ **อยู่ที่ใจ** นั้นแหละคนโบราณเขาจึงพูดว่า *"ในโลกนี้ไม่มีอะไรที่จะประเสริฐไปกว่ามนุษย์ ในมนุษย์ก็ไม่มีอะไรจะยิ่งไปกว่าใจ"* เพราะฉะนั้นใจนี่ก็เป็นจุดศูนย์กลางของความเป็นมนุษย์ เราจึงต้องมีการฝึกฝนใจของเรา เพื่อให้เกิดกำลัง ให้เกิดสมรรถภาพในการประกอบกิจการงานต่อไป คนเราบางคนทำงานอะไรนิดหน่อยเหนื่อยใจ ใจอ่อน ไม่ค่อยมีเรี่ยวมีแรง เพราะอะไรจึงเป็นอย่างนั้น ก็เพราะว่าไม่มีการฝึกฝนอบรมจิตใจ หรือว่าทำงานไปก็มีอาการไม่ดีทางประสาท ปวดศีรษะบ้าง เป็นอย่างโน้นบ้างเป็นอย่างนี้ร้อยแปดพันเก้า ก็เรื่องของใจทั้งนั้น แต่ถ้าได้มีการฝึกมันไว้ให้เข้มแข็งอดทนหนักแน่น ให้ต่อสู้กับเหตุการณ์ได้อย่างไม่พรั่นพรึง เราก็มีกำลังมาก สามารถจะทำอะไรได้มาก

ขอให้เราดูคนบางคนเขามีจิตใจเหมือนกะอะไรทำงานไม่หยุดไม่หย่อน แล้วก็ทำได้หลายเรื่องหลายประการทำงาน

นี้เสร็จแล้วทำงานโน้นต่อไป จนเรานึกว่า เอ๊ะ เอา กำลังที่ไหนมาทำ เอาเวลาที่ไหนมาทำ แต่ว่าท่านทำได้ให้ดูตัวอย่างพระมหากษัตริย์ของเรา บางพระองค์ เช่นในหลวงรัชกาลที่ ๕ หรือที่ ๖ นั่นแหละ พระองค์ทรงมีพระกรณียกิจหนัก พระเจ้าแผ่นดินนี้มีพระภารกิจหนัก คือว่าทรงปกครองพสกนิกรทั่วประเทศ ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย พระองค์ทรงเอาเวลาไหนมาเขียนหนังสือ บทประพันธ์ต่าง ๆ เขียนร้อยแก้วบ้าง เขียนร้อยกรองบ้าง มากมายหลายประการ

ในหลวงรัชกาลที่ ๕ เวลาเสด็จไปต่างประเทศ เวลาเสด็จกลับมาตอนกลางคืนก่อนที่จะทรงพระบรรทม ก็เขียนจดหมาย เขียนถึงลูกสาว เขียนถึงพระพันปีหลวง เขียนถึงพระมหาสมณเจ้า เขียนถึงเสนาธิบดีหลายคน ในคืนเดียวเขียนจดหมายได้ตั้งหลายฉบับ แล้วในฉบับหนึ่ง ๆ ไม่ใช่ว่า ๒–๓ บรรทัดจบเมื่อไร ๒–๓ หน้ายืดยาว เล่าเรื่องอะไรต่ออะไรต่าง ๆ เวลาพระองค์เสด็จไปที่ไหน เห็นอะไรก็เห็นอย่างชัดแจ๋วนำมาเขียนได้เรียบร้อย ตัวอย่างเช่นว่าเสด็จไปเสวยพระกระยาหารในการเลี้ยง เขียนละเอียดว่า เขาเลี้ยงนั้นเขามีวิธีจัดอย่างไร อาหารมีอะไรบ้าง ใครนั่งตรงไหน คนนั้นแต่งตัวอย่างไร เอาอะไรมาจำ ถ้าคนไม่มี

สมาธิ ไม่มีกำลังใจจะจำมันได้ดีในสิ่งเหล่านั้น ดูก็ผาด ๆ เผิน ๆ ไปอย่างนั้นแหละแต่พระองค์ดูอย่างละเอียด แล้วก็ทรงเขียนพรรณนามาโดยความเรียบร้อย

คราวหนึ่งเสด็จประพาสเกาะชวา ไปเห็นเด็กคนหนึ่งมันแต่งตัว ทรงเล่าละเอียดว่าแต่งอย่างไร นุ่งผ้าสีอะไรใส่เสื้ออย่างไร บนหัวมันมีอะไร เขียนอย่างละเอียด ถ้าเราอ่านตรงนั้น เห็นภาพเด็กทันที โอ เรื่องมาก ท่านทรงจำได้อย่างละเอียด เห็นทีเดียวเอามาเขียนได้เรียบร้อย นี่เพราะอะไร ก็เพราะว่าท่านมีกำลังใจสูง มีสมาธิในเรื่องนั้นโดยเฉพาะเวลาเอาใจไปทำอะไร สมาธิก็อยู่กับเรื่องนั้นไม่ใช่เรื่องอื่น ถ้าเขียนหนังสือร้อยกรอง สมาธิก็อยู่กับเรื่องนั้นเวลาสั่งงานสมาธิก็อยู่กับเรื่องนั้น ๆ

คนอย่างนี้แหละมีกำลังมาก สามารถที่จะทำงานได้มากแล้วไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย เพราะว่าคนมีสมาธินี้ไม่เหนื่อยใจเวลาพักก็พักได้ทันที เช่นสมมุติว่าจะกลับพอล้มนอนลงไปหลังแตะเสื่อ ศีรษะถึงหมอน กรนปี๋เลย หลับปุ๋ยแล้วหลับง่าย คนที่หลับง่ายนี้ ก็คือคนที่ใจเป็นสมาธิ

คนที่หลับยากนี้เป็นคนที่ใจไม่เป็นสมาธิ ใจยังคิดผันอยู่ ใจยังฟุ้งซ่านอยู่ ยังไปตลาดนั้นตลาดนี้ สแควร์นั้น

สแควร์นี้ ให้มันวุ่นวายอยู่ คิดร้อยแปดประการ เพราะเหตุไรจึงเป็นเช่นนั้น เพราะไม่มีความยับยั้งใจ มีแต่ปล่อยมันตลอดเวลา ปล่อยจนเตลิดไปไหนก็ไม่รู้ จะนอนแล้วมันก็ยังไปเที่ยวอยู่ ตัวอยู่ในห้อง ใจออกไปไกลต่อไกลอันนี้ทำให้เสียเวลาเปล่า ๆ บางทีนอนคิดไปคิดมาครึ่งคืนไม่หลับแล้วตื่นขึ้นมาก็โผเผอ่อนเพลียละเหี่ยใจ ครั้นไปทำงานก็ไม่มีกำลังใจ นั่งทำงานอะไรก็ไม่ค่อยจะเรียบร้อยอารมณ์หงุดหงิดงุ่นง่าน เดี๋ยวก็ดุคนนั้น ว่าคนนี้ ใครทำอะไรไม่ถูกใจก็ดุตะพึดตะพือไปเลย เพราะใจไม่สบาย อารมณ์ไม่ดี อะไรมากระทบก็ไม่ดีหมดแหละ ที่เราพูดในภาษาชาวบ้านว่า "วันนี้พื้นไม่ดี"

พอพื้นไม่ดีอย่าเอาสีอะไรเข้า ไปทามันเข้าเชียวนะทาแล้วมันเละหมดแหละ ไม่ได้เรื่องได้ราว ใจคนเราก็เป็นอย่างนั้นแหละ พอพื้นอะไรไม่ดีมา ก็มองไม่ดีไปหมดแหละที่นี้เกิดอารมณ์หงุดหงิดงุ่นง่าน เดี๋ยวดุเดี๋ยวว่า ทำงานก็ไม่เรียบร้อย นี้มันก็เป็นเรื่องที่ไม่ได้ฝึกใจเข้าไว้ จึงเสียกำลังใจไปในรูปอย่างนี้

คนที่เขามีการฝึกใจไว้ ไม่ว่าเขาจะอยู่ในสถานะใด ๆ ทั้งสิ้น ใจของเขาก็มั่นคงอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะมีเรื่อง

น่าตกอกตกใจ มีอะไรที่เรียกว่าร้ายแรง ก็ไม่หวั่นไหวไม่โยกโคลงกับอารมณ์นั้น ๆ วางเฉยเสียได้ มีสติเกิดขึ้นทันที มีปัญญาเกิดขึ้นทันที สามารถที่จะพิจารณาเหตุการณ์นั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง แล้วก็ปลงตกลงไปได้ทันทีว่า มันคืออะไร ควรรึที่เราจะเข้าไปยึดไปถือ ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนใจ อันนี้แหละ คือผลที่เกิดขึ้นจากการฝึกจิตให้เกิดสมาธิอันสมควรแก่ฐานะ ครั้นเมื่อเรามีสมาธิเกิดขึ้นแล้ว เรายังจะใช้สมาธินั้น สำหรับคิดค้นเรื่องลึกซึ้งละเอียดต่อไป

เรื่องลึกซึ้งนั้นไม่ใช่เรื่องงานในชีวิตประจำวัน แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่มันผูกมัดจิตใจเรา เราต้องตกเป็นทาสของสิ่งนั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา คนเรานี้อุดมคติสูงสุดของชีวิตของมนุษย์นั้นอยู่ที่ตรงไหน อยากจะให้จำไว้ด้วยว่า อุดมการหรือว่า **จุดหมายปลายทางของมนุษย์** โดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนานั้น ก็คือ "**การหลุดพ้นจากเครื่องผูกพันด้วยประการทั้งปวง**" ในภาษาธรรมะ ท่านเรียกว่า "วิมุตติ" คำว่า วิมุตติ นี้ แปลว่า "ความหลุดพ้น" หมายความว่า "พ้นจากเครื่องผูกพัน" ตามปรกติคนเราทั่ว ๆ ไปที่เป็นคนยังไม่พ้นนั้น มันมีเครื่องผูกพันอยู่มากมาย เขา

เรียกว่า "บ่วง" มาผูกไว้มากมายหลายบ่วง ในคำโคลงโลกนิติ เขากล่าวไว้สามบ่วงที่ผูกติด โคลงว่าไว้ว่า:–

มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว พันคอ
ทรัพย์ผูกบาทาคลอ หน่วงไว้
ภรรยาเยี่ยงบ่วงคอ รึงรัด มือนา
สามบ่วงใครพ้นได้ ก็พ้นสงสาร

โลกนิติเขาว่าไว้อย่างนั้น ทีนี้ บ่วง เป็นเครื่องผูก มีบุตรผูกคอ ภรรยาผูกมือ ทรัพย์ผูกเท้า ผูกไว้ตลอดเวลา การผูกพันทางด้านจิตใจมันเกิดขึ้นในสิ่งเหล่านี้แล้ว เมื่อเรามีเครื่องผูกอยู่เป็นอย่างไร ลองนึกว่า ถ้ามีอะไรมาสวมคอนี่มันจะเป็นอย่างไร มือถูกมัดนี่มันเป็นอย่างไร เขาเอาเชือกมาผูกเท้าจำกัดที่ให้เดินนี่มันเป็นอย่างไร นึกถึงทางร่างกายก่อน ถ้านึกว่าถูกผูก นี่มันก็นึกเป็นทุกข์ มันไม่มีอิสระ ไม่มีเสรีภาพ จะไปไหนจะทำอะไรก็ไม่ได้ดังใจปรารถนา ถ้ามีคนใดคนหนึ่งมาปล่อยให้เราหลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการนี้ออกทันที นี่เราสบายใจ

มนุษย์เรานี้ตามปรกติ หรือสัตว์เดรัจฉานทั่ว ๆ ไปนั้นชอบอิสระชอบเสรีด้วยกันทั้งนั้นแหละ แต่ความเข้าใจในเรื่องอิสระภาพ ในเรื่องเสรีภาพนี้น่ะ อาจจะไม่ตรงตาม

เรื่องที่จะเป็นไปก็ได้ อิสระภาพ เสรีภาพ อย่างแท้จริงทางใจนั้นเราหมายถึงว่า "ปลดปล่อยเครื่องพันธนาการออกจากใจได้" **ถ้าปลดปล่อยเครื่องพันธนาการทั้งหลายออกจากใจได้ในขณะใด ขณะนั้นเราเป็น "อิสระ เสรีชน"** จิตใจเรา มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์เกิดขึ้นแล้ว เราก็ไม่ได้มีอะไรเป็นเครื่องผูกพันต่อไป

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระอรหันตสาวกทั้งหลายท่านเป็นผู้ปลดปล่อยเครื่องพันธนาการทั้งปวง ท่านมีชีวิตอิสระเสรี ไม่มีอะไรที่ทำให้ท่านมีความทุกข์มีความเดือดร้อนต่อไป และเมื่อท่านได้ถึงจุดนี้แล้ว เห็นว่านี่แหละเป็นจุดสูงสุดเป็นบรมธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะเข้าไปให้ถึง เป็นสิทธิที่ทุกคนจะเข้าไปถึงได้ ไม่ได้จำกัดเฉพาะบุคคลนั้นบุคคลนี้ พระองค์ชี้ทางไว้ให้เดิน เพราะฉะนั้นจุดหมายปลายทางของการปฏิบัติของเรานั้น ก็อยู่ที่นั่นคืออยู่ที่การหลุดพ้นจากเครื่องผูกพัน ด้วยประการทั้งปวง

เมื่อเรารู้จุดอันนี้ไว้แล้วว่า เรา **มุ่งหมายเพื่อการปฏิบัติให้หลุดพ้น เราก็ต้องพยายามที่จะทำงานให้หลุดพ้นจากอะไร ๆ เรื่อยไป** แม้เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นเครื่องผูกมัดจิตใจทำให้เราตกเป็นทาสของมัน เราก็ต้อง

พยายามดิ้นรน เพื่อให้มันหลุดพ้นไปจากสิ่งนั้น ๆ เช่นสิ่งเสพติดบางประเภท ที่เราเสพที่เราติดกันอยู่ ถ้าพิจารณากันโดยเนื้อแท้แล้วไม่ได้สาระอะไรเลย ไม่จำเป็นอะไรแก่ชีวิตแก่ร่างกาย แต่ทำไมเราจึงต้องทำอย่างนั้น และก็ทำมันทุกวันทุกเวลา ถ้าหากว่ามันไม่มีขึ้นมา ก็ทำให้เกิดอารมณ์ไม่ดีหงุดหงิดวุ่นวายเพราะเรื่องนั้น นี่เพราะว่าเรามัน **อุตริไปติดในสิ่งเหล่านั้นเข้า เป็นพิษเป็นภัยแก่เรา** ถ้าเราไม่เข้าไปติดพันมัน มันก็ไม่มีเรื่องอะไร

ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นในเรื่องอื่น ๆ อีกหลายประการที่เราติดแล้วทำให้เกิดความทุกข์ เราก็พยายามสลัดทิ้งมันออกไปเรื่อย ๆ เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นพ้นไปจากความยึดมั่นถือมั่น อันนี้คือจุดหมายที่เราจะพึงปฏิบัติเข้าถึงหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เมื่อสู่จุดมุ่งหมายอย่างนี้แล้ว เราก็ต้องพยายามฝึกจิตของเราด้วยการเจริญภาวนา ตามโอกาสตามความสามารถที่เราจะทำได้ เพื่อที่จะให้จิตของเรามีอาหารใจอย่างสมบูรณ์และถูกต้อง มีกำลังสมบูรณ์สามารถที่จะต่อสู้กับอุปสรรคอันตรายอันจะเกิดในชีวิตของเรา

ขอให้เราทุก ๆ คนมาตั้งจิตอธิฐาน ถามปัญหา *ถามตัวเอง ว่า ในวันหนึ่ง ๆ ชีวิตของเรานี้ เราอยู่อย่างไร*

มีความวุ่นวายกี่เรื่องกี่ครั้ง เดือดร้อนกี่ครั้ง แล้วก็เป็นทุกข์ด้วยเรื่องอะไร ๆ ทำไมจึงได้เป็นทุกข์ ทำไมจึงได้ร้อนใจ ทำไมจึงเกิดความวุ่นวายใจ เราคิดปัญหานั้นหรือเปล่า ถ้าหากว่าไปนั่งคิดเรื่องปัญหานั้น ๆ เสีย ความทุกข์มันก็หมดไปแหละ ความร้อนใจมันก็หมดไปด้วย

ทำไมมันจึงหมดไปทันทีในเมื่อเราคิดถึงเรื่องนั้น เพราะว่าใจของคนเรานั้นมันคิดได้ทีละเรื่อง ขณะใดที่มีความ**เร่าร้อน** ก็หมายความว่า เราคิดถึงเรื่องร้อนใจ คิดด้วยความหลง คิดด้วยความเข้าใจผิด ขณะใดที่ **มืดมัว** ก็หมายความว่าเราคิดในเรื่องที่มันทำให้มืดมัวด้วยความหลงด้วยความเข้าใจผิด ขณะใดที่**มีความทุกข์** ก็หมายความว่าเราคิดถึงเรื่องทุกข์ ด้วยความเข้าใจผิดหลงผิด ไม่ใช่คิดด้วยปัญญาถ้าเรา**คิดด้วยปัญญา** นี้ **ไม่ร้อน ไม่วุ่นวาย** ไม่มีอะไรเกิดขึ้นแต่มันจะมีความรู้เท่ารู้ทันต่อสิ่งนั้น และเมื่อรู้เท่ารู้ทันต่อสิ่งนั้นใจก็สงบ ไม่มีเรื่องอะไรต่อไป

เพราะฉะนั้นจึงอยากจะขอแนะนำว่า ในขณะใดที่เกิดมีปัญหา มีความทุกข์ มีความเดือดร้อน เรายกขึ้นมาถามทันทีว่า *ทุกข์เรื่องอะไร ร้อนใจเรื่องอะไร วุ่นวายเรื่องอะไร* เอามาคิดเสีย ให้**เอาปัญญาเข้ามาใช้** อย่า

เอาความหลง อย่าเอาความเข้าใจผิดเข้ามาใช้ ตามปรกติญาติโยมทั่วๆ ไปนั้นนะ ขออภัยเถอะ เขาไม่ได้ใช้ปัญญา แต่ว่าพกเอาแต่ความหลง พกเอาแต่ความเข้าใจผิดมาใช้ จนนั่งก็แล้ว จนนอนก็แล้ว กลุ้มใจจนไม่รู้ว่าจะกลุ้มใจอย่างไรกลุ้มเหมือนหัวจะแตกออกเป็นเสี่ยงๆ ไปเลยนั้น ก็เพราะไม่ได้เอาปัญญามาใช้ กลับนิดเดียวเท่านั้นแหละ คือให้กลับถามตนเองว่า กลุ้มเรื่องอันใดนะ ทุกข์ใจเรื่องอะไรนะ ทำไมจึงต้องกลุ้ม ในเรื่องนั้นๆ มันคืออะไร เอามาคิดมาวิเคราะห์ มาวิจัย เรียกว่าเอาเรื่องๆ นั้นแหละมาวิจัยในปัญหานั้นๆ ทันที ปัญหาก็ค่อยๆ แตกขึ้น

ครั้น**ปัญญาเกิดขึ้น**เจ้า**ความทุกข์ความเดือดร้อนที่ห่อหุ้มใจจนทำให้วุ่นวาย มันก็ค่อยหายไป** เราก็รู้เท่ารู้ทันตัวเอง รู้ทันว่า อ้อ! พอไอ้นี่มาเยี่ยมทีไร ข้ากลุ้มทุกทีแหละ พออารมณ์อันนี้เกิดขึ้นก็กลุ้มใจทุกทีเชียวนะ เราก็ค่อยกีดกันอารมณ์นั้น ไม่ให้มันเข้ามาเป็นนายเรา แต่ว่าถ้ามันไม่เข้าก็ไม่ดี เมื่อมันเข้ามาแล้ว เราก็กลับถือเอาสิ่งนั้นแหละขึ้นมาพิจารณา พิจารณาว่าอารมณ์นี้มาจากไหน แล้วมันเกิดอะไรขึ้นในใจของเรา อาการที่เกิดขึ้น กุศลหรือ

ว่าเป็นอกุศล เป็นความทุกข์หรือว่าเป็นความสุข หนักใจหรือเบาใจ

ขอให้ **พิจารณา** ไปถึงตัวของสิ่งเหล่านั้น ว่าไอ้สิ่งนั้นมัน **คืออะไร** มันทำให้เป็นทุกข์นั้น **เพราะอะไร** คำตอบ**มีอันเดียวเท่านั้น** แหละ **คือความยึดถือ** ถือว่าของฉันนั่นเอง เช่นเราเป็นทุกข์เรื่องลูกๆ ทำไมจึงเป็นทุกข์ ? เพราะรักลูก รักเหลือเกิน รักจะให้เหมือนใจเราทุกอย่าง อะไร ๆ ในโลกนี้ที่จะให้มันเหมือนใจ อย่างนั้นเป็นไปไม่ได้ เราจะบังคับมันว่า จงเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ไม่เห็นมี

แม้ตัวเราเองก็ยังบอกไม่ได้ บังคับมันไม่ได้ว่าอย่าแก่ อย่าเจ็บ อย่าตายนะ อย่าเป็นอย่างนั้นนะ อย่าเป็นอย่างนี้นะ มันก็ต้องเป็นไปตามเรื่อง พออายุมาก ๆ เข้าเดี๋ยวปวดหัวเข่า เดี๋ยวปวดสันหลัง ปวดตรงนั้นปวดตรงนี้ เราก็นึกว่า ไอ้เรื่องปวด ๆ ทั้งหลายนี้ มันเรื่องธรรมชาติที่มันจะเกิดขึ้นกับตัวเราตลอดเวลา ถ้ามันปวดก็นึกถึงความปวด เอาความปวดมาเป็นอารมณ์ แล้วก็พิจารณาว่าทำไมมันจึงปวด มันปวดอย่างไร เอามาพิจารณาด้วยปัญญา

อารมณ์อื่นก็เหมือนกัน เช่น เรามีความทุกข์เรื่องลูกบ้าง เรื่องทรัพย์สมบัติบ้าง เรื่องสามีบ้าง เรื่องภรรยา

บ้าง ต้องเกี่ยวข้องกับคนในโลกกี่คน ก็แทบว่าทำให้ตัวของเราเป็นทุกข์ทั้งนั้น ยิ่งมีเรื่องเกี่ยวข้องมากมันก็เป็นทุกข์มาก ถ้าไม่มีปัญญาในเรื่องนั้นๆ. ทีนี้ถ้าเรามีปัญญาพิจารณาโดยรอบคอบ เราก็ค่อยรู้ค่อยเข้าใจ ว่า อ้อ! เรื่องมันเป็นอย่างนั้น – เรื่องมันเป็นอย่างนี้ แล้วจะบอกตนเองว่า มันเรื่องอะไรที่จะกลุ้มอกกลุ้มใจกับเรื่องเหล่านั้น ไอ้เรานี่โง่จริง หัวฉลาดเสียบ้างซี

เช่นสมมุติว่า ลูก ๆ ของเราเลี้ยงมันโตแล้ว ให้การศึกษา ให้มีภรรยาสามีไปแล้ว เขาบินได้แล้ว ก็ปล่อยให้เขาบินเองบ้างซิ บินตามเรื่องของเขา แม้ว่าเราจะไม่ชอบใจในเรื่องอะไร ๆ เราก็ห้ามเขาไม่ได้ เพียงแต่แนะนำพร่ำเตือนเขานิด ๆ หน่อย ๆ ถ้าเขาฟังก็ดีไป ถ้าเขาไม่ฟังเราก็ปลงตกโอ้...เรื่องของเขาชั่งเขาเถอะ หน้าที่ของเราทำสมบูรณ์แล้วเราจะไปเป็นทุกข์เป็นร้อนอะไรกับเขาหนักหนา

ถ้านึกได้อย่างนี้มันก็ค่อยสบายอกสบายใจขึ้นมาเพราะเห็นว่ามันเป็นเรื่องที่เราห้ามไม่ได้ อะไร ๆ มันไหลไปตามอำนาจอารมณ์และสิ่งแวดล้อม เรื่องบางเรื่องไม่น่าจะเกิดมันก็เกิดขึ้น เพราะเรื่องสิ่งแวดล้อมมันมีอิทธิพลเหนือจิตใจคนที่ไม่ได้ฝึกฝนตนเอง ถ้าบุคคลใดมีการฝึกฝนตนเองแล้ว

อำนาจอารมณ์และสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นจะไม่มีอิทธิพลเหนือคนนั้น เขาอยู่เหนือสิ่งแวดล้อม เหนือความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของโลก ปัญญาอันนี้แหละเป็นจุดหมายที่เราควรจะได้ศึกษา ควรจะได้ปฏิบัติ

วันนี้พูดให้ญาติโยมฟังให้ได้เห็นว่า ทำไมเราจึงต้องไปเจริญภาวนา สอนวิธีการเจริญภาวนาอย่างไรในเรื่องนั้นจะได้กล่าวกันในวันต่อไป สำหรับวันนี้ก็สมควรแก่เวลา

ขอจบไว้แต่เพียงเท่านั้น

ปาฐกถาธรรม ครั้งที่ ๖

ความรู้เกี่ยวกับการอบรม–บ่มจิต

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี

แสดงประจำวันอาทิตย์ที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๑๕

ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาข้อธรรมะ อัน เป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่าน อยู่ในอาการสงบ ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์ อันเกิดขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา.

เมื่อวันอาทิตย์ก่อนได้อธิบายถึงเรื่องว่า มีความ จำเป็นอย่างไร ที่เราจะต้อง **ฝึกจิตในด้านภาวนา** ซึ่งญาติ โยมทั้งหลายได้ฟัง และได้รับสำเนาการปาฐกถาในวันก่อน เอาไปอ่าน ขอให้อ่านซ้ำอีกหลายเที่ยว เพื่อจะได้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนั้นชัดเจนขึ้น เพราะว่าเรื่องเกี่ยวกับการ ปฏิบัติในทางด้านจิต เป็นเรื่องจำเป็น และสำคัญสำหรับ ชีวิตของเราทุกคน เพราะว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นในชีวิต

ประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นความสุขความทุกข์ ความเสื่อมความเจริญ ล้วนเกิดจากความคิดของเราทั้งนั้น ถ้ามีจิตที่ไม่มีระเบียบ เราก็จะคิดฟุ้งซ่านออกไปนอกลู่นอกทาง อันเป็นเหตุที่จะให้ก้าวไปในทางที่ผิด ทำให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตด้วยประการต่าง ๆ

เราทั้งหลายไม่ต้องการความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน เมื่อไม่ต้องการความทุกข์ความเดือดร้อนก็ต้องปรับปรุงจิตใจของเรา ให้มีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ที่พูดว่าเป็นตัวของตัวเองนั้น ก็หมายความว่า จิตอยู่ในสภาพ สะอาด สว่าง สงบอยู่ แม้ว่ามีอะไรมากระทบก็มีสติปัญญา รู้เท่ารู้ทันต่อสิ่งนั้น ไม่หลงไหลเมามัวในสิ่งที่มากระทบมากเกินไป

อัน **สิ่งที่มากระทบใจของเรา** นั้น เรา **เรียกว่า "อารมณ์"** คำว่าอารมณ์นี้เป็นคำที่เราพูดกันมาก ได้ยินกันบ่อย ๆ อารมณ์ก็หมายถึงสิ่งภายนอกที่มากระทบใจของเรา แต่ว่าการกระทบใจนั้นมันต้องผ่านไปทางประสาททั้งห้า คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แล้วใจจึงได้รับอารมณ์นั้น สิ่งที่ผ่านเข้ามาทางประสาททั้งห้านี้ เข้าไปถึงใจ

ถ้าใจของบุคคลใดไม่ได้รับการอบรมตามหลักธรรมะ ก็ **ย่อมรับสิ่งนั้นไว้ด้วยอำนาจอวิชชา** เกิดความกำหนัดขัดเคือง ลุ่มหลง มัวเมาในสิ่งนั้น อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยประการต่าง ๆ แต่ถ้าหากว่าใจของเราได้รับการอบรมบ่มนิสัย เรามีสติปัญญาเกิดขึ้นทันท่วงทีเราก็สามารถรับรู้อารมณ์นั้น ด้วยปัญญาของเรา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าด้วยวิชชา

วิชชา กับ **อวิชชา** นี่ **เป็นสิ่งคู่กัน** **อวิชชา** เป็นฝ่ายมืด **ฝ่ายบอด** **วิชชา** เป็นฝ่ายสว่าง **ฝ่ายปัญญา** ถ้าเราตื่นขึ้นด้วยอำนาจอวิชา สิ่งที่มากระทบเราก็เป็นพิษเป็นภัยแก่เรา แต่ถ้าเราอยู่ด้วยวิชชา สิ่งที่มากระทบก็ไม่เป็นพิษเป็นภัย เราจะอยู่ได้ด้วยความปลอดภัย แม้สิ่งเดียวกันนั้นมากระทบประการใดก็ตาม

ในชีวิตประจำวันของคนเรานั้น เราจะอยู่อย่างปิดหูปิดตาเสียเลยก็ไม่ได้ เพราะว่าโลกนี้มีสิ่งที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องอยู่กับชีวิตเราตลอดเวลา คนเราจะต้องทำงาน จะต้องติดต่อกับคนนั้นคนนี้ จะต้องไปที่นั่นที่นี่ ตามหน้าที่การงานที่เราจะต้องปฏิบัติ อันการไปมาหาสู่ติดต่อกับเพื่อนฝูงมิตรสหายหรือว่าการปฏิบัติกิจการงานในชีวิตประจำวัน ก็เป็นธรรมดา

ย่อมเกิดอะไรขึ้นในใจของเราบ้าง เช่นว่า เกิดความไม่สบายใจมีความวิตกกังวลจากเรื่องการงานนั้นๆ ที่มันมีอุปสรรคมีข้อขัดข้อง เพราะการงานที่เราปฏิบัติอยู่ทุกวันทุกเวลามันคงไม่ราบรื่นเรียบร้อยเสมอไป

ความไม่ราบรื่นเรียบร้อยของงานนี้ ควรจะถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา ธรรมดามันเป็นอย่างนั้นเอง สิ่งทั้งหลายย่อมมีการขลุกขลักบ้างเป็นธรรมดา ไม่มีชีวิตของใครสักคนเดียวที่อยู่ในโลก มีความราบรื่นตลอดเวลา ถ้าบุคคลนั้น ยังเป็นปุถุชน ยังมีสติน้อย ปัญญาน้อย ก็ต้องพบกับสิ่งที่เรียกว่าเป็นอุปสรรค เป็นความขัดข้องในชีวิตด้วยประการต่างๆ เพราะฉะนั้นเราควรจะถือว่า อุปสรรคความขัดข้องหรือความไม่สมหวังในการงานนั้น มันเป็นเรื่องของธรรมดา

ขอให้เราลองคิดดูว่าชีวิตของเราในเวลานี้ เช่นคนที่มีอายุ ๕๐ ปี ๖๐ ปีเข้ามาแล้ว ได้เริ่มทำงานอันเป็นหน้าที่มาตั้งแต่ในวัยหนุ่ม คือตั้งแต่อายุ ๒๐ ปีกว่าๆ แล้วมาบัดนี้เราก็ยังทำงานอยู่ งานการที่เรากระทำมานั้นมันเป็นอย่างไรถ้าเราคิดย้อนหลังลงไป ศึกษามองดูการปฏิบัติงานในชีวิตที่ผ่านมา เราจะพบว่าชีวิตนี้เหมือนกับการเดินทางไกล

ขึ้นสูงบ้างลงต่ำบ้าง คล้าย ๆ กับว่าขึ้นเขาลงห้วยตลอดเวลา ในบางครั้งบางคราวมันก็สูงขึ้นไป การงานสะดวกสบาย มีกำไรจากงานที่เรากระทำ แต่ในบางครั้งก็ตกต่ำแทบจะเอาตัวไม่รอด ต้องนอนเอามือก่ายหน้าผากแล้ว ๆ เล่า ๆ มีความทุกข์มีความเดือดร้อน ความทุกข์ความเดือดร้อนเกิดขึ้นจากว่าไม่สมหวังดังใจ มีความเสียดายในสิ่งที่เราอยากมีอยากได้ เราก็มีความทุกข์มีความเดือดร้อน อันความทุกข์ความเดือดร้อน ที่เกิดขึ้นจากความพลาดหวังในการงานที่เราปฏิบัตินั้น ถ้าเราคิดแล้วมันก็หลายครั้งหลายหนทีเดียว

ในชีวิตที่ผ่านมานี้มันมีได้มีเสีย มีสมหวังไม่สมหวัง มีสุขมีทุกข์สลับผลัดเปลี่ยนกันมาตลอดเวลา ถ้าเราย้อนหลังไปดูแล้วก็จะพบว่า มันเป็นเช่นนั้นเอง ทีนี้เราลองไปคุยกับเพื่อนฝูงมิตรสหายบ้าง ว่าตั้งแต่เริ่มปฏิบัติงานในชีวิตมาตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงบัดนี้ที่ได้มานั่งคุยกันนี้ มีความพลาดหวังกี่ครั้ง สมหวังกี่ครั้ง มีความทุกข์ขนาดหนัก อันเกิดขึ้นจากการไม่สมหวังในเรื่องอะไรบ้าง ถ้าหากว่าเราไปคุยกับเพื่อนฝูงมิตรสหาย เราก็จะพบความจริงว่า มันคล้าย ๆ กัน ชีวิตของเรากับชีวิตของคนอื่นนั้น มีสภาพแบบเดียวกัน เหมือนๆ กันทั้งนั้น ต่างกันแต่ว่ามันหนักหรือเบา มากหรือน้อย

เท่านั้นเอง แต่ว่าความสมหวังไม่สมหวังนี้เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นแก่คนทุกคน ไม่ว่าใครทั้งนั้น ที่เอาตัวรอดมาได้ก็เพราะว่ามีคุณธรรมเป็นเครื่องรักษาจิตใจ เช่นมีความอดทนมากเป็นพิเศษ มีการบังคับตัวเองได้มากเป็นพิเศษ แล้วก็พิจารณาเห็นว่า**สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่ผ่านมาผ่านไป** นั้น **มันเป็นเรื่องธรรมดา**

ชีวิตเราเกิดมา ไม่มีอะไรมา เวลาตายเราก็ไม่มีอะไรไป *สิ่งทั้งหลายที่เราได้กินได้ใช้อยู่ในโลกนี้ ก็เป็นเหมือนว่าของที่เรายืมเขามาชั่วครั้งชั่วคราว แล้วเราก็ส่งคืนเขาไป* คนที่ได้พึ่งธรรมะไว้บ้าง ได้เอาธรรมะมาเป็นเครื่องปลอบโยนจิตใจ แม้จะมีความทุกข์ความเดือดร้อนเกิดขึ้นจากการไม่สมหวัง ความทุกข์มันก็ไม่รุนแรง พอมีเครื่องปลอบโยนจิตใจอยู่บ้าง แต่ว่าบุคคลที่ไม่มีธรรมะ เวลาใดมีความพลาดหวัง ก็ย่อมมีความทุกข์มากในเรื่องปัญหานั้น ๆ

ความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของเรานั้น เกิดมาจากเรื่องเกี่ยวกับลูกบ้าง เกี่ยวกับทรัพย์บ้าง เกี่ยวกับเพื่อนฝูงมิตรสหายบ้าง การงานบ้าง มากมายหลายเรื่อง ล้วนแต่เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับชีวิตของเราทั้งนั้น อันนี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน คนใดใจอ่อนแอ ไม่มีความเข้มแข็ง

พอจนไม่คิดว่าจะต่อสู้กับชีวิตต่อไป ก็ไพล่ไปใช้ความคิดแบบสั้น ๆ คือลาโลกไปเสียเลย ด้วยทำอะไรบางอย่างให้ตัวไม่อยู่ในโลกต่อไป อันนี้เขาเรียกว่าคิดสั้นเกินไป เพราะขาดความอดทน ไม่มีกำลังใจหนักแน่นเพียงพอที่จะต่อสู้กับอุปสรรคของชีวิต เราไม่ควรคิดไปในรูปเช่นนั้น แต่เราควรจะคิดว่าเราเกิดมาเพื่อการต่อสู้ เพราะสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ไม่ราบรื่นเรียบร้อย เราจะต้องต่อสู้กับสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอยู่ตลอดเวลา

ชีวิตคือการต่อสู้ ร่างกายของเรามันก็มีการต่อสู้ จิตใจของเราก็ต้องสู้ เราจะไม่ถอยจากเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ และในการสู้นั้นต้องสู้อย่างใจเย็น สู้ด้วยปัญญา ไม่ใช่สู้ด้วยกำลังการสู้ด้วยกำลังกายนั้น ไม่ใช่วิสัยของมนุษย์ แต่เป็นวิสัยของสัตว์เดรัจฉาน เราเป็นมนุษย์ต้องสู้ด้วยปัญญา ต้องใช้เหตุผล ต้องใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลอย่างรอบคอบในเรื่องทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของเรา อันนี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องจัดต้องทำอยู่ตลอดเวลา ถ้าเราไม่มีวิธีการที่จะต่อสู้ดังที่กล่าว เราก็จะต้องตกที่นั่งเจ็บหนักเรื่อยไป

ความเจ็บในทางร่างกายนั้นเป็นเรื่องเล็ก แต่ความเจ็บใจนี่เป็นเรื่องใหญ่ ถ้าเราเจ็บทางใจแล้วมันเจ็บนาน ทำ

ให้ทางกายพลอยถูกทรมานไปด้วย กลายเป็นว่าอะไร ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราเป็นขวากเป็นหนามไปหมด เรามองเห็นโลกในแง่ร้าย ไม่ได้มองในแง่ที่เป็นความจริง การมองในแง่ร้ายมันก็ไม่ดี มองในแง่ดีก็ไม่ถูก แต่เราควรจะมองในแง่ที่มันเป็นจริง

ธรรมะในทางพุทธศาสนาต้องการให้เราศึกษาสิ่งทั้งหลายให้รู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งเรามีคำอยู่คำหนึ่งว่า *ยถา ภูตํ ญาณทสฺสนํ* หมายความว่า *ให้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง* ถ้าเราเห็นในรูปที่เป็นของเท็จของเทียม หรือในรูปที่เป็นมายา อันมิใช่เนื้อแท้ มิใช่ของจริงแล้ว ก็ทำให้เราเกิดความหลงใหล มัวเมาอยู่ในสิ่งนั้นอันเป็นเหตุเพิ่มความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นในชีวิต แต่ถ้าเราคิด เรานึก เรามองในแง่ที่มันเป็นจริง เราก็จะรู้ความจริงในสิ่งนั้น

การคิดนึกในแง่ตามที่เป็นจริง บ่อย ๆ เขาเรียกว่า **วิตกวิจารณ์ในเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ** หรือพูดง่าย ๆ ว่า คิดในแง่ธรรมะ มองอะไรก็มองในแง่ของธรรมะ เห็นอะไรก็ต้องเห็นในแง่ของธรรมะ ถ้าเราจะคิดในเรื่องอะไร ก็คิดไปในแง่ของธรรมะ ถ้าคิด หรือมอง ไปในแง่ของธรรมะ

เราจะพบความจริงของสิ่งนั้น ไม่หลงไม่มัวเมาในสิ่งนั้นต่อไป แต่ถ้าไม่มองในแง่ธรรมะ เราอาจจะเห็นผิดก็ได้ อาจจะเห็นถูกก็ได้ แล้วก็จะเป็นเหตุให้วุ่นวายในทางจิตใจ เกิดความร้อนรนกระวนกระวายด้วยประการต่าง ๆ อันนี้เป็นเรื่องที่สำคัญในชีวิตของเราทุกคน

เมื่อเรารู้ว่าในชีวิตของเราจะมีการต่อสู้ หรือต้องคิดค้นในเรื่องอะไรต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เราก็จะต้องมีอะไรเป็นเครื่องบังคับจิตใจให้อยู่ในระเบียบแบบแผน ให้มันอ่อนโยนเหมาะที่เราจะนำมันมาใช้ได้ทันที ถ้ามันไม่เหมาะที่จะใช้เราก็ใช้ไม่ทันท่วงที คนเรามีหลายครั้งในชีวิตที่ความคิดบางอย่างมันเกิดขึ้น ต่อภายหลังจากที่เหตุการณ์มันผ่านพ้นไปเสียไกลแล้วเรา**แก้ไม่ทัน** เพราะสิ่งนั้นมันผ่านพ้นไปเสียแล้ว มันดีก็ดีไปเสียแล้ว มันชั่วก็ชั่วไปเสียแล้ว แต่ถ้าดีนั้นไม่มีเรื่องอะไรหรอก แต่ถ้าชั่วสิเกิดความยุ่งยากเดือดร้อน แล้วก็ผ่านพ้นไปโดยเรายังไม่ทันได้คิด ว่าสิ่งนั้นมันคืออะไร เพิ่งมาคิดได้เอาในวันอื่นเวลาอื่น อันนี้เขาเรียกว่า **ไม่ทันท่วงที**

เรื่องที่ไม่ทันท่วงทีแบบนี้ เกิดมาจากอะไร เกิดจากการไม่ฝึกฝนให้ชำนิชำนาญ สิ่งที่เป็นด้านร่างกาย ถ้าเราฝึกฝนมันไว้อย่างแคล่วคล่อง สามารถจะใช้ได้ทันท่วงที เช่น

นักมวยที่ขึ้นชกบนเวทีต้องมีการฟิตตัวอยู่ตลอดเวลา เวลาขึ้นไปบนเวทีก็ใช้มันได้ทันท่วงที เอาชนะคู่ต่อสู้ได้ นักกีฬาประเภทอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากว่าไม่ได้ฝึกซ้อมให้เต็มที่ เวลาจะใช้มันก็ไม่ได้ดังใจ เหมือนมีดที่เราไม่ได้ลับไว้ เอามาใช้มันก็หื่อตัดอะไรไม่ออก ต้องไปนั่งลับเสียก่อนจึงจะใช้ได้ อันนี้มันก็เสียเวลา และไม่ทันท่วงที ชวดประโยชน์

ในด้าน**จิตใจ**เรานี้ก็เหมือนกัน **ถ้าเราไม่ได้ฝึกฝนมันไว้บ่อย ๆ** เวลามีปัญหามีเรื่องอะไรเกิดขึ้น **เราก็ไม่สามารถจะคิดในเรื่องนั้นได้ทันท่วงที** เหตุการณ์เฉพาะหน้าก็กลายเป็นเรื่องอดีตไป บางทีมันก็ผ่านพ้นไปเฉย ๆ โดยเราไม่ได้คิดให้เกิดปัญญาจากเรื่องนั้น อันนี้เป็นลักษณะที่เสียเปรียบ การเป็นอยู่ที่เสียเปรียบต่อธรรมชาติต่ออารมณ์เป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยากในชีวิต

การอยู่ชนิดที่ไม่เสียเปรียบนั้น ก็หมายความว่าเมื่อ**มีอะไรมากระทบ เราก็รู้ทันท่วงที** เหมือนคนมีปัญญารู้เหลี่ยมของมนุษย์ ไม่ว่าเขาจะมาเหลี่ยมไหนเรารู้เราก็ไม่ถูกต้ม แต่ถ้าหากว่าเราไม่รู้เหลี่ยมของมนุษย์ที่เขาโกงคน เขาก็โกงเราได้ เพราะเราไม่รู้เท่ารู้ทัน บางทีเขาพูดให้เราหลง บางทีเขาแสดงวิธีการให้เราเชื่อใจตายใจ แล้วเราก็ติดกับ

ของเขา มานึกได้เอาเมื่อสามวันล่วงไปแล้ว ว่าที่เราทำไปนั้นมันไม่ถูกเราก็ไปนอนเป็นทุกข์ในภายหลัง การที่เราต้องไปเสียเปรียบคนอื่นในรูปเช่นนั้น ก็เพราะว่าเราไม่มีปัญญาไม่รู้เหลี่ยมกลโกงของมนุษย์ มนุษย์ในโลกนี้เขาหาวิธีโกงกันทุกวัน ใครโกงได้มากเขาว่าฉลาด ถ้าเรารู้ไม่ทันคนเหล่านั้นเราก็ต้องเสียเปรียบเขาเรื่อยไป อันนี้เป็นเรื่องภายนอกฉันใดจิตใจของเรานี้ก็เหมือนกัน

อารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบ บางทีมันก็หลอกต้มเอาใจเสียไปเลยทีเดียว คือทำให้เกิดความหลงใหลมัวเมาในสิ่งนั้นจนกระทั่งเสียผู้เสียคน เมื่อไม่ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบในสิ่งนั้น ๆ เราก็ต้องเสียเปรียบ ถูกอารมณ์มันชกต่อยจนหน้าบวมตาบวมไปตาม ๆ กัน อันนี้เกิดขึ้นในชีวิตเราบ่อย ๆ แต่ว่าคนเรานั้นก็มีอีกอันหนึ่ง ที่เรียกว่าเป็นปกติวิสัยมนุษย์เราเหมือนกัน คือ **ไม่ค่อยเข็ดหลาบ ในเรื่องที่ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน** อะไร ๆ ที่ทำให้เราเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแล้ว เราไม่ค่อยเข็ดหลาบต่อสิ่งนั้นเพราะอะไร เพราะไม่ได้นำสิ่งนั้นมาพิจารณา เพื่อให้รู้ชัดตามที่มันเป็นจริงผ่านพ้นไปแล้วก็แล้วไปเท่านั้นเอง

การที่อะไรเกิดขึ้นกระทบเราแล้วปล่อยให้มันผ่านพ้นไปเฉยๆ ไม่ใช่วิสัยของชาวพุทธผู้มีปัญญา ชาวพุทธผู้มีปัญญานั้นต้องนำเรื่องนั้นๆ มาวิเคราะห์วิจัยเพื่อจะให้รู้ชัดตามที่มันเป็นจริง ว่าสิ่งนั้นคืออะไร มันเกิดมาจากไหน เป็นทุกข์ เป็นโทษ เป็นประโยชน์ แก่เราอย่างไร เราควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นในกาลต่อไป ในรูปใด ถ้ามันมากระทบเราอีก เราจะทำอย่างไร ต้องคิดในทำนองนั้น

ถ้าได้คิดไว้ในแง่อย่างนี้ ก็ทำให้เกิดปัญญา ให้รู้ชัดเข้าใจชัดในเรื่องนั้นๆ ตามที่เป็นจริงขึ้น อันนี้เป็นเรื่องจำเป็น เป็นเรื่องที่เราควรจะได้ทำบ่อยๆ เพื่อจะให้เกิดความเข้าใจถูกต้องในเรื่องนั้นๆ ตามที่มันเป็นอยู่ การที่เราจะทำในรูปอย่างนั้นได้ **ก็ต้องฝึกฝนจิตใจของเราให้มีสมาธิให้ตั้งมั่นให้อ่อนโยนเหมาะที่จะใช้งาน** การทำในรูปอย่างนี้แหละเรียกว่า **"ภาวนา" ตามหลักในทางพระพุทธศาสนา** เป็นเรื่องที่เราควรจะได้ฝึกฝนอบรมจิตใจเราไว้ โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นนักธุรกิจ ต้องประกอบการงานตลอดเวลา ชีวิตหมกมุ่นจนกระทั่งนอนไม่หลับก็มี อันนี้ก็เป็นปัญหาที่เรียกว่าต้องแก้ไข การแก้ไขปัญหานั้นก็ด้วยหัดฝึกจิตในด้านสมาธิเสียบ้างเหมือนกับเราฝึกในเรื่องอื่นๆ

การฝึกจิตประเภทง่าย ๆ ที่เราอาจจะทำได้ทุกโอกาส ไม่ให้โทษอะไรแก่ร่างกาย แก่จิตใจ ไม่ต้องกลัวว่ามันจะเกิดความเสียหาย บางคนมีความกลัวในการปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับการฝึกฝนจิต คือกลัวว่ามันจะเป็นบ้าเป็นหลังไปเพราะไปเห็นเพื่อนบางคน ไปเจริญภาวนาแล้วเป็นบ้าไปก็มี คนที่ไปเจริญภาวนา แล้วมีอาการผิดปกติทางจิตนั้น มันมีมูลฐานมาจากความเชื่อประเภทที่เหลวไหลอยู่ในใจแล้ว เวลาจะทำก็มักจะมีความเชื่อในทางผิด ๆ อยู่ในใจ เวลาไปปฏิบัติมีเรื่องพิธีรีตอง ทำให้เกิดความขลังความศักดิ์สิทธิ์ ทีนี้คนนั้นเขามีความเชื่อประเภทที่เรียกว่าไม่ถูกอยู่ในใจแล้ว พอไปเห็นการกระทำอย่างนั้นเข้าเกิดความกลัว เมื่อทำไป ๆ ก็ไปพบไปเห็นอะไรเข้าบ้างในขณะที่นั่งภาวนา ก็เกิดความกลัวต่อสิ่งนั้น แล้วจิตมันก็ผิดปกติไป

อันนี้เรียกว่ารากฐาน มันผิด เลยเกิดความเสียหายจึงอยากจะขอทำความเข้าใจว่า เราอย่าไปคิดว่าถ้าไปนั่งเจริญภาวนาแล้ว จะเป็นอย่างนั้นจะเป็นอย่างนี้ และอีกอย่างหนึ่งอย่าไปคิดว่าเจริญภาวนาแล้ว จะได้อะไรนอกเหนือไปจากสิ่งที่พระพุทธเจ้าบอกไว้

สิ่งที่พระพุทธเจ้าบอกไว้ใน **เรื่องเกี่ยวกับการทำจิต** นั้นคืออะไร **คือความสงบของใจเป็นเรื่องสำคัญ ให้ใจสงบ ใจตั้งมั่น มีความบริสุทธิ์เหมาะที่จะใช้งาน** อันเป็นจุดหมายที่ต้องการ ไม่ใช่เราไปนั่งแล้ว จะเอาอำนาจจิตเพื่อไปรักษาคนเจ็บคนไข้ เพื่อเอากำลังจิตไปนั่งดูหวยเบอร์ อันนี้ไม่ใช่เรื่อง แม้ในวงการพระสงฆ์เราบางรูปไปเจริญภาวนาได้สมาธิพอสมควร แต่ว่าไม่ก้าวหน้าต่อไปจากนั้น คือไม่ก้าวไปสู่ขั้นปัญญา อันเป็นจุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนาพอได้กำลังสมาธิ หรือความสุขอันเกิดจากสมาธิพอสมควรก็หลงใหลมัวเมาอยู่ในสิ่งนั้น มิจฉาทิฏฐิเกิดขึ้นมาในใจ นึกว่าเราสำเร็จแล้ว เราได้อะไร ๆ แล้ว แล้วก็เอากำลังสมาธินั้นไปใช้ในทางที่ผิดไป เช่นไปทำตนเป็นหมอดูบ้าง เป็นหมอปลุกหมอเสกบ้าง อันนี้เขาเรียกว่ามันนอกรีดนอกรอย ไม่ใช่จุดหมายปลายทางของพระพุทธเจ้า พระองค์ไม่ต้องการให้เราเอาไปใช้อย่างนั้น

เรื่องปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก พระพุทธเจ้าท่านก็ทำได้เหมือนกัน แต่ว่าไม่ทรงสรรเสริญ พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า *ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปาฏิหารย์มี ๓ อย่าง* คือ **อิทธิปาฏิหารย์** แสดงฤทธิเดชได้ เช่น เดินบน

น้ำก็ได้ลอยไปในอากาศ ทั้ง ๆ ที่นั่งคู้บัลลังก์สมาธิอยู่ก็ได้ มองทะลุฝาไปก็ได้ หายตัวไม่ให้ใครเห็นก็ได้ สิ่งเหล่านี้เรียก อิทธิปาฏิหาริย์ อิทธิปาฏิหาริย์นี้มันไปพ้องกับวิชากลางบ้าน ซึ่งชาวบ้านอินเดียในสมัยนั้นเล่นกลทำกันอยู่ ถ้าพระเราไป ทำฤทธิทำเดชในรูปอย่างนั้น ชาวบ้านเขาก็นึกไปว่า นั่น มันก็พวกเล่นกลข้างถนน ที่เขาทำ ๆ กันอยู่ เลยไม่เลื่อมใส ในความเป็นอยู่ของพระรูปนั้น **พระองค์จึงห้ามไม่ให้ แสดงอิทธิปาฏิหาริย์** ประเภทนั้น

อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า **"อาเทสนาปาฏิหาริย์"** หมาย ความว่า ดักใจคนได้ทายใจคนถูก ใครมาหาก็รู้ว่าคิดอะไร นึกอะไร นี่ก็เป็นวิชากลางบ้านที่เขามีกันอยู่ในสมัยนั้น เป็น วิชาประเภทหนึ่งซึ่งคนทั่ว ๆ ไปก็ทำได้ ถ้าพระเราไปเที่ยว นั่งทายใจคนอยู่อย่างนั้น ก็เหมือนกับว่าคนเล่นกลข้างถนน เหมือนกัน ไม่ใช่ผู้วิเศษอะไร ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์พ้นร้อน **พระองค์ไม่ส่งเสริม** ห้ามพระไม่ให้แสดงปาฏิหาริย์ในรูป นั้น

ปาฏิหาริย์อีกอันหนึ่งเรียกว่า **"อนุสสนีปาฏิหาริย์"** อันนี้หมายความว่า สอนคนอื่น พูดให้คนเข้าใจธรรมะ ชี้แจง แสดงเหตุผลให้คนได้รู้ได้เข้าใจในข้อปฏิบัติ พูดชักจูงให้มี

ศรัทธาเลื่อมใส ในการที่จะปฏิบัติตนตามหลักธรรมะที่พระองค์ได้แสดงไว้ **อันนี้เป็นปาฏิหาริย์พิเศษที่นักบวชในพระพุทธศาสนาควรปฏิบัติ** เพราะว่าเมื่อปฏิบัติไปแล้วจะเป็นเหตุให้คนเข้าถึงธรรมะ ได้รู้จักทางของชีวิตได้ เดินในทางที่ถูกที่ชอบ พระองค์ไม่ห้ามในเรื่องนี้ แล้วยังยุเสียด้วยซ้ำไป บอกว่า "*ภิกษุทั้งหลาย เธอจงแสดงอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือสอนคนให้เข้าใจหลักธรรมะ ให้มีความร่าเริงอาจหาญ ในการที่จะปฏิบัติตามธรรมะที่ตถาคตได้แสดงไว้แล้วนั้นเถิด*"

พระองค์ส่งเสริมเรื่องนี้ อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะฉะนั้นถ้าเราเห็นในเรื่องฤทธิเรื่องเดช มีใครทำในที่ใด เราก็ถือว่าไม่ใช่สิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนา สิ่งสำคัญในทางพระพุทธศาสนานั้น คือการเทศน์การสอนให้คนได้เข้าใจในธรรมะ ให้ได้ละความชั่ว ประพฤติความดี ให้ได้ทำใจให้สะอาด ปราศจากเครื่องเศร้าหมอง อันนี้เป็นเรื่องที่ควรจะกระทำบ่อย ๆ

เรื่องนี้มีปรากฏอยู่ ว่าพระผู้มีพระภาคท่านทรงห้าม เพราะฉะนั้นเมื่อเราพบเห็น เช่นว่าพระสงฆ์องคเจ้า ได้ปฏิบัติแล้วไปทำตนเป็นหลวงพ่อ เป็นอาจารย์ปลุกเสก ๆ อะไร ๆ

ต่าง ๆ อันนั้นไม่ใช่เป็นสิ่งที่เป็นพุทธประสงค์แต่เป็นการกระทำที่นอกเหนือ จากความต้องการของ พระผู้มีพระภาคเจ้าผิดจากจุดหมายสำคัญ เราทั้งหลายได้เห็นสิ่งเหล่านั้นแล้ว พึงรู้ว่านั่นไม่ใช่เรื่องสำคัญ เรื่องสำคัญอยู่ที่สอนธรรมะ พวกเราครั้งหนึ่งเดินทางจากเชียงใหม่มากรุงเทพ ฯ มาเรือบินพบนายตำรวจผู้ใหญ่คนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้สนใจในเรื่องการสร้างอะไร ๆ อยู่บ่อย ๆ ท่านเคยบอกว่า ในทางภาคเหนือนี่ไม่มีพระวิปัสสนา มีแต่แถวภาคกลาง อาตมาได้ฟังอย่างนั้นก็รู้แล้ว ว่าความคิดมันไม่เข้าท่า ก็เลยถามต่อไปว่า ไหนลองชี้ให้อาตมาดูสักองค์สิว่า ในภาคกลางนั้นมีอยู่ในที่ไหนบ้างแกก็เอ่ยชื่อหลวงพ่อ ที่เป็นนักปลุกเสกนั้นเองให้ฟัง อาตมาก็ไม่คัดค้านอะไรหรอก แต่ว่าเมื่อฟังคำตอบแล้วก็สงสารท่านผู้นั้น เพราะว่ายังไม่เข้าใจความหมายของคำว่า "วิปัสสนา" เข้าใจว่านักวิปัสสนานั้นคือนักเสก ๆ เป่า ๆ แล้วก็พูดว่าองค์นั้นวิปัสสนาเก่ง องค์นี้วิปัสสนาเก่ง ความจริงนั้นยังไม่ได้เรื่องอะไร มีแต่เรื่องมีอำนาจจิตนิดหน่อย แล้วก็เอาไปปลุกไปเสกเหมือนกับหลวงตายีหลอกมนุษย์นั่นแหละ ไม่ใช่เรื่องมีสาระอะไร ไม่ใช่นักวิปัสสนาที่แท้

นักวิปัสสนาที่แท้นั้น เราอาจจะไม่รู้จักท่านก็ได้ เพราะว่าท่านไม่อวดไม่แสดง ไม่ทำอะไรในทางที่เรียกว่าแผลง ๆ ขวาง ๆ ท่านนั่งคิดนั่งค้นแต่เรื่องธรรมะ เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง ท่านเป็นผู้มักน้อยสันโดษ ไม่อยากจะยุ่งกับมนุษย์ในเรื่องที่ไม่จำเป็น อยากจะมีเวลาเป็นของตัวมาก ๆ **ได้คิดค้นในปัญหาธรรมะเพื่อให้ได้เข้าใจให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป นั่นแหละคือวิธีการของนักวิปัสสนา** ไม่ใช่นักวิปัสสนาประเภทไปนั่งปลุก ๆ เสก ๆ นั่นไม่ใช่อาจารย์ภาวนา ไม่ใช่อาจารย์ผู้สอนวิปัสสนา แต่เป็นอาจารย์ประเภทของขลังไป อันเป็นเรื่องนอกทางของพระพุทธศาสนา ขอให้เข้าใจเรื่องนี้ไว้ด้วย

ทีนี้ เรื่อง เกี่ยวกับ **การประพฤติ ในชีวิตประจำวัน** ในด้านฝึกฝนจิตใจ อยากจะแนะนำ **วิธีง่าย ๆ** อันเราจะใช้ในชีวิตประจำวันได้ แล้วก็ควรจะทำให้สม่ำเสมอทุกวัน ๆ

ในบ้านของเรานี่ส่วนมากมีห้องพระ มีสถานที่สัก-การะบูชา แต่ว่าไม่ค่อยใช้ให้เกิดประโยชน์ บางบ้านมีห้องพระใหญ่โต มีพระพุทธรูปมากมายเต็มห้อง เอาไว้ประกวดประขันกัน ไว้อวดว่าฉันนี่มีพระเก่า นั่นยุคสุโขทัย นั่นเชียงแสน นั่นสมัยลพบุรี ทวาราวดี เอาไว้อวดกัน บางครั้ง

บางคราวมีงานมีการที่วัด อุตส่าห์เข็นไปประกวดกับเขา ได้รางวัลมาดีอกดีใจ ว่าเป็นผู้มีพระเก่าได้รางวัล แต่ว่าความประพฤติปฏิบัติของคนที่มีพระ เมื่อมองดูแล้วไม่ใกล้กับพระเสียเลย ห่างพระเหลือเกิน เป็นนักดื่มตัวฉกาจ ชอบเที่ยว ชอบสนุก มีแต่เรื่องเหลวไหลอยู่ในชีวิตประจำวัน นาน ๆ จะได้เข้าไปในห้องพระ เพื่อลูบคลำความเก่าของพระสักครั้งหนึ่งไม่ได้เข้าไปดูเพื่อศึกษาธรรมะจากพระ เฝ้าแต่ดูว่าเก่าขนาดไหน แล้วสบายใจออกมา เอาไปเที่ยวคุยกับเพื่อนในวงสุราว่าฉันมีของดี ทั้ง ๆ ที่ตัวไม่ได้เรื่อง อย่างนี้เป็นต้น นี้เขาเรียกว่าไม่มีประโยชน์จากการมีสิ่งนั้น นอกจากว่าช่วยเก็บของเก่าไว้ ไม่ให้ตกไปในมือฝรั่งเท่านั้นเอง กำไรที่จะเกิดขึ้นจากสิ่งนั้นยังน้อย

ถ้าหากว่าเราจะมีห้องพระในบ้าน ก็จัดให้สวยงามพอสมควร มีโต๊ะหมู่น้อย ๆ บูชา วางพระพุทธรูปไว้บนนั้น ดอกไม้จัดให้ดี ธูปเทียนไว้ให้เรียบร้อย เรื่องนี้ต้องให้เด็กทำ เรามีลูกหญิงลูกชาย ต้องสอนให้ทำเรื่องอย่างนี้ เพื่อให้เด็กได้เข้าไปใกล้พระในด้านวัตถุก่อน ให้เขาได้เข้าไปไหว้ไปบูชา ให้เอาน้ำใส่แก้วไปวาง หรือว่ามีของอะไรควรบูชา เช่น ผลไม้เอาไปวาง ๆ ไว้ วางไว้สักวันหนึ่ง เสร็จแล้วให้เด็กกิน

ต่อไป มันก็ไม่เสียหายอะไร แต่ว่าเป็นการจูงใจเด็กให้เข้าไปไหว้พระบ่อย ๆ เด็ก ๆ ก็ต้องทำอย่างนั้นไปก่อน โตขึ้นก็จะได้ศึกษาเรื่องอื่นต่อไป เรามีไว้เพื่ออย่างนั้น

ในเวลากลางคืนก่อนจะหลับจะนอน เราก็ควรจะได้ไปประชุมกันในห้องพระ สวดมนต์ไหว้พระเป็นกิจประจำวันในบ้าน เรื่องการสวดมนต์ไหว้พระ คนในสมัยนี้ไม่ค่อยจะได้ทำ ละเลยเพิกเฉย **เพราะละเลยเพิกเฉยต่อการไหว้พระสวดมนต์นี่แหละ ผีมันจึงเกิดมากขึ้นในบ้านเมืองของเรา** สมัยก่อนคนโบราณเขาขยันสวดมนต์ไหว้พระ

เมื่ออาตมาเป็นเด็กมีคน ๆ หนึ่งมาจากต่างตำบล มาพักที่บ้าน ที่บ้านอาตมาในสมัยนั้นก็ไม่มีพระพุทธรูปอะไร เพราะว่าสมัยนั้นหายาก แต่ว่าคน ๆ นั้นก่อนจะนอน แกสวดมนต์ตั้งนาน ตอนตีห้าแกตื่น แกสวดมนต์อีก มานอนบ้านคนอื่นแกก็สวดมนต์ดัง ๆ เจ้าของบ้านก็ไม่ได้โกรธเคืองอะไร ถือว่าเป็นมงคลสำหรับบ้าน ในการที่แขกมาพัก แล้วมาสวดมนต์ให้ด้วย ถือว่าเป็นมงคล คุณโยมหญิงโยมชายนั่งฟังก็ไม่ได้โกรธได้เคือง แต่ชมว่า เออดี ได้มาสวดบ้านให้ด้วย อันนี้แสดงว่าแกถือเคร่ง ไปนอนไหน แกต้องสวดตลอดเวลา

จิตใจก็เรียบร้อย ใจดีใจงาม มีความประพฤติตามหลักธรรมะที่สวดอยู่เสมอ คนโบราณเขาเป็นอย่างนั้น

บ้านใหญ่ ๆ สมัยก่อนนี้ บ้านที่มีคนมาก ๆ บ้านพระยา เจ้าพระยา ซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ ๆ เขามีการสวดมนต์ในบ้านทุกคืน คนใช้ทุกคนต้องมาประชุมกันสวดมนต์เป็นประจำ คนใช้บางบ้านในสมัยก่อนสวดเจ็ดตำนานได้จบ สวดธรรมจักรได้ อนัตต์อาทิตย์ได้ เพราะว่าสวดกันทุกคืน การสวดมนต์กันทุกคืนในบ้านนั้นเป็นอุบายของพ่อบ้านในการที่จะให้คนในบ้านเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่กับพระ เมื่อคนอยู่กับพระมันก็ใช้ง่าย ปกครองง่าย แต่ถ้าไม่มีพระอยู่ในใจปกครองยาก คนอยู่กันตั้งร้อยหรือตั้งห้าสิบในบ้าน ถ้าไม่มีพระเป็นหลักใจแล้ว คงวุ่นวายเต็มที่ เขาจึงเห็นว่าไม่มีอะไรดีไปกว่าศาสนาหรือพระ เพราะฉะนั้นจึงให้มาประชุมกันสวดมนต์ที่หอกลางของบ้าน

บ้านโบราณเขามีหอกลาง หอกลางนี่เป็นหอสวดมนต์ พ่อบ้านก็มานั่งฟังด้วย คนใช้ก็สวดไป นั่งกันด้วยความสงบ เด็ก ๆ ภายในบ้านก็คุ้นเคยกับธรรมเนียมประเพณีของการกระทำกิจพระศาสนา เมื่อเติบโตขึ้นไปเป็นผู้ใหญ่

นิสัยนั้นก็ติดตัวไปด้วย แม้ว่าจะไหลออกไปนอกลู่นอกทางบ้างแต่ก็ไปไม่ไกล ผลที่สุดต้องไหลกลับมา

อาตมาเคยสังเกตมาหลายคนแล้ว คือที่สืบเชื้อสายมาจากมารดาบิดาที่เป็นผู้เคร่งครัดในศาสนา ใจบุญสุนทาน ลูกแม้จะไถลออกไปก็ออกไปไม่ไกล มันไปสักพักหนึ่งเท่านั้นเอง ผลที่สุดวกกลับมา ดำเนินตามรอยเท้าของพ่อแม่ต่อไป อันนี้ก็เนื่องจากว่าการอบรมบ่มนิสัยในสมัยที่เป็นเด็ก แต่ว่าพอเป็นหนุ่มก็เตลิดไปนิดหน่อย เสร็จแล้วก็วกกลับเข้าหาทางเดิมต่อไป คนโบราณจึงได้ทำกันในรูปอย่างนั้น นับว่าเป็นวิธีการที่ดีอย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่งซึ่งเราจะเห็นสมัยโบราณ คือว่าที่เที่ยวมันไม่ค่อยมี ไม่มีโรงหนังโรงละคร หรือว่าที่เที่ยวอย่างอื่นที่เที่ยวของคนไทยสมัยก่อนก็คือวัดนั่นเอง ตอนเย็น ๆ ตอนบ่าย ๆ มารดามักจะพาลูกไปเที่ยวที่วัด เพราะวัดมีลานกว้าง มีที่วิ่งเล่น ทีนี้พาเด็กไปวัด เด็กก็ได้ไปไหว้พระในโบสถ์ในศาลา ได้ขึ้นไปหาสมภารท่านเจ้าวัดเกิดความคุ้นเคย สมภารท่านเจ้าวัดมักจะมีของกินเล็ก ๆ น้อย ๆ ลางสาด มังคุด มะม่วง คนเอามาถวายกองอยู่ข้างที่นั่ง เด็ก ๆ ไปก็แจกเรื่อยไป เอ้า กินขนม กินผลไม้ เด็กมันก็ชอบไปวัด

เพราะไปที่ไรมันก็ได้กินทุกที มารดาบิดาก็ไปไหว้พระ เด็กก็ไปหาหลวงพ่อหลวงปู่ตามเรื่องตามฐานะ ก็เกิดความคุ้นเคยกัน ทีนี้เมื่อมีความคุ้นเคยกับพระ เวลาทำอะไรก็ชักจะละอายใจว่า ท่านรู้จักเรา ถ้าเราทำเสียไม่เหมาะ มันมีความยับยั้งชั่งใจ อันนี้ก็เป็นเครื่องช่วยอยู่ไม่ใช่น้อยเหมือนกัน

ในประเทศลังกายังเห็นมีอยู่ ตอนบ่าย ๆ นี้ มารดามักจะพาลูกมาวัด เข้าไปในวิหารนั่งสวดมนต์พึมพำ ๆ เสร็จแล้วก็ไปที่ต้นโพธิ์ ไปนั่งสวดที่ต้นโพธิ์ แล้วก็เดินพักผ่อนในบริเวณวัด พอสมควรแก่เวลาแล้วก็กลับบ้าน อันนี้มันก็ดีอยู่เหมือนกัน เดี๋ยวนี้เด็กมาวัดเหมือนกัน แต่ไม่มีผู้ใหญ่มาด้วย มาแต่เด็กแล้วก็มาซน มายิงนกพิลาปบนหลังคาโบสถ์ กระเบื้องแตกบ้าง อะไรต่ออะไรตามเรื่องเป็นเรื่องซุกซน ไม่ใช่มาเพื่อศาสนา

ส่วนในบ้านของเรานั้นมีโบสถ์น้อย กล่าวคือ ห้องพระ เวลากลางคืนก็ประชุมกันไหว้พระสวดมนต์ เรียกว่าถอยหลังเข้าคลองเสียหน่อย เวลานี้เราออกมาอยู่กลางทะเลลึกอันกว้างใหญ่ อยากจะให้ญาติโยมถอยหลังเข้าคลอง เพื่อตั้งต้นชีวิตใหม่ อาตมาเคยนั่งคิดนั่งนึกอยู่บ่อย ๆ ในเรื่อง

ปัญหาว่า เราจะทำอย่างไรให้สังคมนุษย์เราไม่เตลิดไปมากกว่านี้ เพราะไม่มีทางอื่นใดแล้วที่จะช่วยสังคมให้ดีขึ้นได้นอกจากทางพระเท่านั้น เรื่องอื่นช่วยไม่ได้ ที่ทำ ๆ กันอยู่ทั้งหมดนี่ช่วยไม่ได้ทั้งนั้น มีแต่การเพิ่มกิเลสให้เกิดขึ้นในใจคนมากขึ้นทุกวันทุกเวลา

ความเจริญในทางด้านวัตถุ ที่เราจัดให้มีขึ้นนั้นล้วนแต่เป็นเครื่องเพาะกิเลสมนุษย์ ให้จิตใจคนฮึกเหิมอยากมีอยากได้ จนไม่มีขอบเขต อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน แต่ถ้าหากว่าเราจะได้หันเข็มชีวิตของเราแต่ละครอบครัว บ่ายหน้าไปหาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ให้มากขึ้น อาตมาคิดว่าพอจะมีหวังที่จะเกิดความสุขความสงบขึ้นมากกว่านี้ จึงใคร่จะขอแนะนำว่า กลางคืนก่อนหลับก่อนนอนเราก็พร้อมใจกันไหว้พระสวดมนต์ ลุกเช้าก็เอามาสวดพร้อมหน้า ว่าให้ดัง ๆ เต็มเสียง

พวกเราชาวกรุงไหว้พระสวดมนต์ไม่ค่อยได้ยินเสียงรับศีลก็ไม่ค่อยได้ยินเสียง น่าขายหน้าชาวบ้านนอกเขา คนบ้านนอกไหว้พระสวดมนต์ดังสนั่นเลย รับศีลก็ดัง ๆ น่าฟังชัดเจน แต่ว่าชาวนครหลวงเรานี่ไม่ค่อยดัง คือสุภาพเกินไป

จนรับศีลไม่ออกเสียงกันแล้ว อันนี้มันก็น่าคิดอยู่เหมือนกัน เวลามาที่โบสถ์หรือไปเทศน์ที่ไหน ๆ อาตมานึกทุกทีนึกว่าว่าอยู่คนเดียว ญาติโยมไม่เห็นว่าสักคนหนึ่ง ว่าจบแล้วก็ว่าต่อไป รับหรือไม่รับก็ไม่รู้ เป็นเสียอย่างนี้ อันนี้น่าแก้ ช่วยกันปฏิวัติเสียสักทีเถอะ ปฏิวัติรับศีลสวดมนต์ให้มันชัดถ้อยชัดคำ

ไหว้พระสวดมนต์แล้วเราก็นั่งสงบใจ ให้ลูกเต้าหัดนั่งสงบใจ ทำสมาธิเสียบ้าง ทำสมาธิห้านาทีสิบนาทีเป็นการฝึกเด็กให้รู้จักบังคับตัวเอง ให้มีความอดทน เป็นการสร้างนิสัย สำหรับต่อสู้กับสิ่งที่เป็นอุปสรรค ในชีวิตต่อไปในกาลข้างหน้า อันนี้เป็นเรื่องที่น่าทำ

ที่โรงเรียนของคณะธรรมทานไชยา คุณธรรมทาสเป็นครูใหญ่ แกหัดเด็กทำสมาธิทุกวัน สอน ๆ ไปแกบอกว่าเอาทำสมาธิเสียหน่อย เด็ก ๆ ก็นั่งนิ่งทำสมาธิกัน ทำบ่อย ๆ วันหนึ่งทำหลายครั้งหลายหน เจียดเวลาไว้สำหรับให้เด็กนั่งสงบใจ แล้วก็แนะนำวิธีว่าควรคิดอย่างนั้นคิดอย่างนี้ เด็กเขาก็นั่งสงบกัน แล้วปรากฏว่าเด็กโรงเรียนนั้นเรียบร้อย ไม่ค่อยซุกซน ไม่เกะกะเท่าไรนัก อาจจะมีบ้างที่เก ๆ ออกไปเป็นเรื่องธรรมดา แต่ว่าส่วนมากมักจะดี แม้ออกจากโรงเรียนไปแล้วไปอยู่ที่ไหน ก็ไม่ทำเสียหาย เพราะได้ใช้มาตรฐาน

ทางจิตใจในรูปที่ดีที่งามไว้ ตั้งแต่เริ่มเป็นเด็ก แต่นั้นเขาทำที่โรงเรียน

เรื่องเด็กนี้เราต้องช่วยกันหลายฝ่าย ทาง**บ้าน**นี่สำคัญที่สุด แล้วก็ที่**โรงเรียน องค์การทางศาสนา** ต้องสามแห่ง ถ้าสามแรงได้ช่วยกันจริงแล้ว ไม่มีทางดิ้นไปได้ ต้องอยู่ในระเบียบในวินัยอย่างแน่นอน อันนี้เป็นเรื่องที่น่าคิด เราก็นั่งสงบใจพอสมควร แล้วก็ปล่อยเด็กให้ไปหลับไปนอนได้ ส่วนผู้ใหญ่กระทำต่ออีกก็ได้ คือนั่งทำสมาธิต่อไป

การทำสมาธิในรูปง่าย ๆ สำหรับผู้ใหญ่ก็คือเจริญอานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้าออก การกำหนดลมหายใจเข้าออกนี้ จะเรียกว่าเป็นบทฝึกหัดสากลก็ได้ ในศาสนาฮินดูเขาก็ทำ ศาสนาพุทธเราก็ทำ ชาวอินเดียทั่ว ๆ ไปนั้นมีความรู้ในการเจริญอานาปานสติ เราจะเห็นว่าเวลาเขาไปไหว้พระ ถ้าเป็นคนมีการศึกษามีปัญญา เขาจะไปนั่งสงบใจนาน ๆ นั่งเจริญอานาปานสตินี่แหละนาน ๆ ไปริมฝั่งน้ำอาบน้ำแล้วขึ้นมานั่งสงบใจ บางทีนั่งกลางแจ้งแดดเปรี้ยง ๆ ก็นั่งหลับตาอยู่ตั้งครึ่งชั่วโมง บางทีก็ไปนั่งใต้ต้นไม้ บางทีก็ไปนั่งในที่อื่นที่เงียบ ๆ อาตมาไปเที่ยวอินเดียเคยพบเคยเห็น

แล้วก็นึกว่าเจ้านี่เข้าใจ รู้จักการฝึกทำใจให้เป็นสมาธิ เขารู้คุณของสมาธิว่าเกิดประโยชน์แก่ชีวิต

พวกเราก็ฝึกทำได้ เช่นว่ากลางคืนก่อนนอนก็นั่งตัวตรง ถ้านั่งมันปวดเข่าปวดขา นั่งเก้าอี้ก็ได้นั่งเก้าอี้ห้อยเท้า สำคัญอยู่ที่ส่วนบนเท่านั้น คือให้ตัวตรงแล้วก็หายใจให้คล่อง หลังไม่คู้ เมื่อนั่งตัวตรงแล้วก็หายใจเข้ายาว หายใจออกยาว เพื่อสร้างกำลังใจก่อนหลาย ๆ ครั้ง อย่างน้อยทำสักสิบครั้ง หายใจเข้ายาวอัดไว้สักหน่อยหนึ่ง เมื่อยาวถึงที่สุด แล้วกลั้นไว้สักหน่อยหนึ่ง พอกลั้นไว้แล้วก็หายใจออก แล้วก็หายใจเข้า ทำอย่างนั้น การทำอย่างนี้นอกจากประโยชน์ทางจิตใจแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่สุขภาพทางกายด้วย เป็นการผายปอดไปในตัว

เรื่อง การ ผาย ปอด นี่เป็น ประโยชน์ แก่ สุข ภาพมาก เป็นเรื่องที่เราควรทำบ่อย ๆ ลัทธิโยคีก็ดี คำสอนในทางพุทธศาสนาก็ดี สอนคนให้หายใจลึก หายใจยาว แม้ตำราทางสรีรศาสตร์การแพทย์เขาก็แนะนำอย่างนั้น ว่าให้หายใจลึก ๆ หายใจยาว ๆ มันเป็นประโยชน์แก่ร่างกาย ยิ่งเราไปยืนกลางแจ้งหายใจยาว ๆ หลาย ๆ ครั้ง เป็นการล้างปอด

ของเรา ล้างประสาท ล้างสมอง ทำให้เกิดความสบาย นั้นเป็นเรื่องทางกายโดยเฉพาะ

ทีนี้ในทางจิตเรานึกคิดขณะหายใจ เช่น หายใจเข้า เรานึกว่าเราเป็นคนสงบ หายใจออกเรานึกว่าเราสงบ หายใจเข้าก็นึกว่าสงบ จิตใจมันก็สงบขึ้น เพราะเราบอกตัวเองว่าเราเป็นคนสงบ คนเรานี่บอกตัวเองในเรื่องใดมันก็เป็นอย่างนั้น ถ้าบอกในเรื่องร้อน มันก็ร้อนขึ้นเรื่อย ถ้าบอกในเรื่องเย็น มันก็เย็นลงไป ถ้าบอกในเรื่องเหลวไหลอื่น มันก็เป็นไปอย่างนั้น เพราะอำนาจความคิดนี่มันสร้างชีวิตของคน คนเราคิดอะไร มันก็เป็นอย่างนั้น ถ้าคิดเรื่องดีมันก็เป็นไปในทางดี ถ้าคิดในเรื่องเสียก็เป็นไปในทางเสีย คิดพยาบาท อาฆาต จองเวร มันก็เป็นไปตามอำนาจของความนึกคิดอยู่ตลอดเวลา มันหนีไม่พ้น

ให้จำไว้ว่า **ชีวิตเกิดจากความคิดของเราเอง เราจึงต้องควบคุม ความคิด ของเราให้เป็นไปใน ทางดี** เพราะฉะนั้น ในขณะที่หายใจเข้า เรานึกว่า เราเป็นคนสงบ หายใจเข้า เราเป็นคนสงบ หายใจออก จิตนึกอยู่ที่ลมเข้าลมออก อย่าไปนึกในเรื่องอื่นนอกไปจากนั้น ตลอดเวลาที่เราทำอยู่ เราก็นึกอย่างนั้น เวลาทำนี้ต้องทำเป็นเวลา รักษา

ความเที่ยงตรงหน่อย สมมติว่าสามทุ่มเราทำ ก็ทำอย่างนั้นทุกคืน นั่งคืนหนึ่งสัก ๑๐ นาที แล้วก็เลื่อนไปสัก ๑๕ นาที แล้วก็เลื่อนไปอีกหน่อย ค่อยนานเข้า ๆ จนจิตใจสบายขึ้น ถ้าเราทำบ่อย ๆ จนเกิดความเคยชินกับการทำอย่างนี้ เวลาใดมีเรื่องวุ่นวายใจ มีความไม่สงบเกิดขึ้น เราก็หลับตานั่งตัวตรง กำหนดลมหายใจเข้าหายใจออก ความคิดที่ไม่สงบมันก็หายไป ความวุ่นวายใจก็หายไป อารมณ์ร้ายต่าง ๆ ก็หายไป เพราะไม่ได้คิดถึงเรื่องนั้น เรามานั่งคิดถึงลมเข้าลมออกเสีย เรื่องนั้นมันก็หายไป อันนี้มันช่วยแก้ปัญหาของชีวิตได้ และเราอยู่ในโลกมันมีเรื่องที่มากระทบมาก ถ้าเรามีกำลังใจด้วยการฝึกแบบอานาปานสติไว้ก็จะช่วยได้

ที่สอนให้นี้มันเป็นแบบง่าย ๆ เราทำพอสมควรวันละเล็กละน้อย ถ้าวันไหนเราออกไปกลางทุ่งกลางนา ไปนั่งเงียบ ๆ เราก็นั่งทำ หรือเวลาว่างเราก็ทำ แม้นั่งอยู่ในสำนักงาน เราก็ทำได้ ไม่มีอะไรจะทำเราก็นั่งกำหนดลมเสียหน่อยพักผ่อนทางใจ แม่บ้านก็ทำได้ทุกโอกาส แม่บ้านชาวธิเบตแม้หุงข้าวก็สวดมนต์ อาบน้ำแกก็สวดมนต์ ไกวเปลลูกแกก็สวดมนต์ เดินแกก็สวดมนต์ อาตมาเห็นชาวธิเบตแล้ว แกเป็นคนใจเย็นไม่ค่อยโกรธค่อยเคืองใคร สวดแต่มนต์ตลอด

เวลา สวดจนจีนแดงไล่ออกนอกประเทศไป นั่นมันเรื่องการเมือง แต่ว่าจิตของชาวธิเบตเขาไม่วุ่นวาย เรื่องเฉพาะคนแล้วเขามีความสงบไม่ค่อยวุ่นวาย แดดร้อนฝนตกเขาใจเย็นสวดมนต์เรื่อย มันได้ประโยชน์ ที่นี้เราเอาไปฝึกไปใช้บ้าง เพื่อเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งจิตใจ ให้อยู่ในสภาพที่สงบแล้วก็จะได้คิดอะไรต่อไป

สำหรับวันนี้พูดมาก็พอสมควรแก่เวลา ขอจบไว้แต่เพียงนี้

ศาลาว่าการต่างประเทศ

ที่ ๖๑/๑๐๖๔๗

วันที่ ๓๑ ตุลาคม รัตนโกษินทรศก ๑๐๙

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวง เทววงษ วโร ประการ เสนาบดี ว่าการต่างประเทศมาถึงพระย่าพิพิทพิไสยสุนทรการ ผู้ว่าราชการเมือง กรมการเมืองตราด

ด้วยมีใบบอกลงวันที่ ๒๕ กันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ เข้าไปว่า หลวงวิเสศนาวานายกองคุมไพร่ส่วยกระวาน เปนโรคบ่วย ๆ เจบช้านาน ไม่มีกำลังที่จะรับราชการฉลอง พระ เดช / คุณ ต่อไป ขอลาออกจากตำแหน่งที่นายกองพระยา-พิพิทพิไสยสุนทรการกรมการเหนว่าขุนประชาสมบัติเปนคน สัจซื่อหมั้นคงแลเปนบุตรหลวงกรมการด้วย ขอขุนประชา สมบัติเปนหลวงวิเสศนาวานายกองส่วยกระวานรับราชการต่อ ไปนั้น

เหนว่าที่หลวงวิเสศนาวานายกองส่วยนี้ เปนตำแหน่ง สำหรับควบคุมไพร่ส่วยรับราชการ จให้ว่างเปล่าอยู่ตัวไพร่

ก็จะรส่ำรสายซึ่งหลวงวิเสศนาวานายกองคนเก่าขอลาออกจากตำแหน่งที่แล้ว ขอให้ขุนประชาสมบัติเปนที่หลวงวิเสศนาวานายกองนั้นชอบด้วยราชการแล้ว

จึงได้ตั้งให้ขุนประชาสมบัติเปนที่หลวงวิเสศนาวานายกองควบคุมเลขไพร่ส่วยกระวานกองนี้ต่อไป ให้หลวงวิเสศนาวานายกองตั้งใจรับราชการฉลองพระ เดช / คุณ โดยสัจ-ซื่อสุจริต หมั่นประพฤฒการที่ควรประพฤฒชอบด้วยราชการเหมือนอย่างข้าราชการที่ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงทั้งปวงตามตำแหน่งพนักงานของตัว ให้พึ่งบังคับบัญชาผู้ว่าราชการเมืองกรมการผู้ใหญ่แต่ที่ชอบด้วยราชการ ถ้ามีราชการสิ่งใดก็ให้ปฤกษาหาฤๅกันตามฉันผู้ใหญ่ผู้น้อย ช่วยกันรับราชการฉลองพระ เดช / คุณ อย่าให้ถือเปรียบแก่งแย้งกันให้เสียราชการไปได้

อนึ่ง เลขหมู่ไพร่ส่วยคนใดสมศักก็ให้นำศักต่อเจ้าพนักงานหมายหมู่ไว้รับราชการ อย่าบิดบังเลขไพร่ส่วยไว้เปนอาณาประโยชน์ แลให้มีใจอรีโอบอ้อมขุนหมื่นนายมวดไพร่ส่วย อย่ากระทำให้ได้ความเดือดร้อนรส่ำรสายหลบหนีไป มีราชการก็ให้กะเกณฑ์ทั่วหน้าเสมอกัน

อนึ่ง ถ้าถึงเทศกาลพระราชพิทธีกรุศสารท ก็ให้หลวงวิเสศนาวานายกองไปพร้อมด้วยผู้ว่าราชการเมืองกรมการ ณ พระอุโบสถ ซึ่งเคยทำสัตยานุสัตกราบถวายบังคมต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒสัตยาปีละสองครั้งจงทุกปี

อนึ่งห้ามอย่าให้หลวงวิเสศนาวาชักชวนกันตั้งกองซ่องซุมเปนโจรผู้ร้ายซื้อขายสิ่งของต้องห้ามกระทำการสิ่ง หนึ่ง / ใด ให้ผิดจากพระราชกำหนดกฎหมายห้ามปรามเก่าใหม่แต่สิ่ง หนึ่ง / ใด ได้เป็นอันขาษ

ครั้นลุท้องตรานี้ไซ้ร ก็ให้ผู้ว่าราชการเมืองกรมการจำลองท้องตรานี้ไว้ส่งต้นตราตั้งแลสารบาญชีย์เลขไพร่ส่วยให้หลวงวิเสศนาวานายกองควบคุมว่ากล่าวรับราชการตามตำแหน่งพนักงานฉลองพระ เดช / คุณ ต่อไปเทอญ.

ประทับตราบัวแก้วน้อยมาเป็นสำคัญ.

(เอกสารฉบับนี้พยายามคัดตามต้นฉบับทุกอย่าง แม้กระทั่งตัวสะกดการันต์ ต้นฉบับทายาทหลวงวิเศษนาวารักษาไว้เป็นอย่างดี

ผู้เรียบเรียง

รายชื่อผู้บริจาคเงินสร้างหนังสือ
อนุสรณ์ท่านอาจารย์พิมพ์
แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ
วันที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๗

นายเจริญ บุตรน้อย	๒,๐๐๐ บาท
นายฉงน นางสำรอง คงทรัพย์	๑,๐๐๐ บาท
นายคุ้ม นางปรานีย์ แสงศิลป์	๑,๐๐๐ บาท
นายสุชาติ นางประโยชน์ สุทธิวารี	๑,๐๐๐ บาท
นายรังสรรค์ นางกุลวาร โยธาภิรมย์	๑,๐๐๐ บาท
นางสาวจริยา อิสริยะวณิช	๑,๐๐๐ บาท
นายฉู่ นางอังชัน นางเตี๋ยน แซ่ลี้	๑,๐๐๐ บาท
ธนาคารกรุงไทย สาขาตราด	๑,๐๐๐ บาท
นางสาวอุบล นิรันต์พานิช	๕๐๐ บาท
นางสาวกฤษณา รัตนธัมมากูล	๕๐๐ บาท
นายเล็ก นางลัดดา สุทธิวารี	๕๐๐ บาท
นางสุภาพ แสงศิลป์	๕๐๐ บาท

นายประเสริฐ โกญจนาวรณ	๕๐๐ บาท
นายอุดร สัตยุตม์	๕๐๐ บาท
นายบังเอียน นางเขนย โลหะคุปต์	๕๐๐ บาท
นายสุเทพ นางศิริพร สุทธิวารี	๒๐๐ บาท
นายสุทัศน์ นางฟื้น ผิวสะอาด	๒๐๐ บาท
นางสอางค์ พันธ์สุวรรณ	๒๐๐ บาท
ธนาคารกรุงศรีอยุธยา สาขาตราด	๒๐๐ บาท
นายจารึก นางองุ่น คีรีทวีป	๒๐๐ บาท
นางเฉียง ประถมบูรณ์	๑๐๐ บาท
นางทองหีบ เจริญพานิช	๑๐๐ บาท
นางฉวี นันทกุล	๑๐๐ บาท
นายสุระ นางดวงรัตน์ สุรรัตนากร	๑๐๐ บาท
นางสาวฉลวย ผิวสะอาด	๑๐๐ บาท
รวม	๑๔,๐๐๐ บาท

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 117-119/2 หน้าวัดราชบพิธ ถนนเฟื่องนคร กรุงเทพมหานคร โทร. 219732, 224620

